علم ودين

علم و دین

تعلیم و تربیه هیئتنجه مظهر معاونت اولمشدر

علم و دین

محرری :
امیل بوترو

مترجمی :
حسین جاهد

استانبول
آقشام مطبعه‌سی ــ ۱۹۲۷

مدخل

علم و دین

قدیم یونانستاندن معاصر دوره‌یه قدر

١ — قدیم یونانستانده دین وفلسفه
٢ — قرون وسطا - خرستیانلق ؛ اسقولاستیکلر ؛ صوفیه
٣ — رونه‌سانسدن صوکره علم و دین - رونه‌سانس - ازمنهٔ جدیده : راسیونالیزم ؛ رومانتیزم - علم ایله دین قطعی بربوله ایله بربرلرندن آیرلمشدر .

هیئت اجتماعیهٔ حاضره‌ده موضوع بحث اولدیغی شکلده علم ایله دینك مناسباتنی تدقیقه کیریشمه‌دن اول بزم مدنیتمزك توارث ایتدیکی اسکی مدنیتلرده بو مناسباتك تاریخنی سرعتله بر کوزدن کچیرمك فائده‌لی اوله‌جقدر .

١

قدیم یونانستانده دین ایله علم

قدیم یونانستانده دین بو کونکی آکلادیغمز معناده علم ایله - یعنی بشریتك اکتساب ایتدیکی مثبت بیلکیلرك هیئت مجموعه‌سی

ایله – حال مجادله‌ده دکلدر . فقط فلسفه ایله – یعنی کرك دنیا و حیات حادثاتنك کرك انسانلرك عنعنوی اعتقادلرینك عقلی برصورتده تفسیری ایله – مبارزه ایدر .

فلسفه قسماً بالذات دیندن دوغمشدر .

یونانستانده دینه خدمتله مکلف بر رهبان هیئتی یوقدی . بناءً علیه دین ، تقرر ایتمش ، مجبوری برعقیده شکلنده تظاهر ایتمزدی . دین خلقك حیاتنه کیرمکله یالکز بر طاقم مراسم خارجیه ، آیینلر اجراسنه اونلری مجبور طوتاردی . دینده برچوق منقبه‌لر ، خرافه‌لر واردی که مخیله‌یی جلب وجذب ایلر ، مفکره‌یی تنویر وتفکر وملاحظه‌یی تحریك ایدردی . بومنقبه‌لرك منشائی نه‌ایدی؟ شبهه یوق که بونلرك مرورزمان ایله اونوتولمش برطاقم ربانی وحیلردن چیقدقلرینه اعتقاد ایدییورلردی . فقط مناقب اوقدر صیق ، اوقدر مختلف ، اوقدر سیال و برچوق احوالده بربرینه او قدر ضد ، او قدر طفلانه ، او قدر بی‌معنا ایدی که وحی ربانینك یانی صیرا انسانلرك‌ده بونلرك تأسسنه اشتراك ایتمش اولدقلرینی کورمه‌مك غیر قابلدی . خرافاتك ایچنده ابتدائی ایله عارضی اولانلری آییرمغه قالقیشمق بیهوده برتشبث ایدی . ذاتاً ، اساس‌اعتباریله صنعتکاراولان یونانستان ، معبودلردن بحث ایدرکن بیله موضوع‌ایله اوینار . نقل ایتدیکی حکایه‌لرك معنای حقیقیسنی استخفاف ایدر . دیکر طرفدن ، عنعناته نظراً قدمایه اوعنعنوی مناقب اساسلرینی اوکرتمش اولان

معبودلرده مخطی و محدود ایدیلر . اونلرده انسانلردن فضله برشی بیلمیورلردی . بناءً علیه فلسفه بوخلق خرافاتنك ایچنده واونك تشویق ومساعده‌سیله غایت سربست برصورتده انکشاف ایده‌بیلیردی .

بالطبع فلسفه ابتدا کندی سود ننه‌سنی رد و انکار ایله ایشه باشلادی . قسه‌نوفان دیورکه : « معبودلری خلق ایدنلر انسانلردر . چونکه معبودلرده کندی چهره‌لرینی ، کندی حسیاتلرینی ، کندی لسانلرینی بولورلر . اکر اوکوزلر رسم یاپمه‌سنی بیلسه‌لردی معبودلرینه اوکوز شکلنی ویریرلردی . هومر ایله هزیود انسانلر ایچون معیوب وجانیانه اولان نه‌قدر شیلر وارسه هپسنی معبودلره اسناد ایتمشلردر . » آناقساغورك بیاناتنه نظراً یلدیزلر برر اله دکلدر . بونلر نار بیضا حالنده بولونان برر کتله‌در . دنیاده‌کی طاشلر ناصل ایسه اونلرده اوطبیعتده‌در . سوفسطائیه‌دن بعضیلری بالذات معبودلرله لطیفه ایدرلر . پروتاغوراس دیردی‌که : « معبودلر وارمیدر یوقمیدر دیه مشغول اولمغه احتیاجم یوق : برچوق شی بنی بوندن منع ایدر . ازجمله موضوعك قاراکلغی وعمر بشرك قیصه‌لغی . »

ایشته فلسفه بویله تعریضکار ، معتقدات دینیه‌یه قارشی لاقید یاخود عالی ، اخلاق نقطهٔ نظرندن مستقل ، حتی سیاسیات اعتباریله‌ده حر بر صورتده بویودی . واقعا بعض فیلسوفلر دوچار فلاکت اولمشلرسه‌ده بو ، عمومی دینه مغایر کبی کورونن بعض تفرعات ایچون ایدی .

فلسفه‌نك بو انكشافی ذكانك و عقل بشرك انكشافندن باشقه برشی دكلدی . متفكرلر بوعقله اوقدر مفتون اولدیلر كه اونی انسانك وكائناتك اساسی ، عمده‌سی یاپمغی امل ایدینديلر.

آرتق عقلك كنديسنه تعيين‌ايتديكی وظيفه ، دنيانك يكانه قانونی كبی كورونن اولاقيد تصادف ياخود كور مجبوريت قارشيسنده وارلغنی وقوتنی كندی كنديسنه قارشی‌اثبات ايتمكدر.

بو وظيفه‌ده صنايع نفيسه‌ده‌كی مطالعاتدن ملهم اولدی . صنايع نفيسه‌ده صنعتكارك مفكره‌سنك غير متجانس برماده ايله چارپيشديغی واوماده اولمازسه حيز فعله چيقامادیغی كورولور . بو ماده‌نك شكلی ، قانونلری ، تمايلات مخصوصه‌سی واردر ؛ صنعتكارك افاده ايتديرمك ايسته‌ديكی افكاره قارشی لاقيد حتی معارضدر . بويله اولمقله برابر صنعتكار اوكا حاكم اولور. حتی دها ايلرى‌يه واریر . حتی اونی تسخير ايدر ، ويرديكی شكل مستعار ايچنده اونی نرم وخندان برحالده كوستریر . صانكه‌مرمر، پاللاسی ياخود آپوللونی تمثيله خواهشكر ايمش‌ده صنعتكار اونك بوقوتی سربست براقمش كبی كلير .

عقل‌ده آنانكه‌نك Ananké نك قارشيسنده بويله برموقعده دكلميدر؟ افلاطونه وآرسطويه كوره «آنانكه» يعنی جامد ماده عقله واوچويه قطعی واساسلی صورتده معارض دكلدر. عقلك وماده‌نك طبيعتلری نه‌قدر تعميق اولونورسه بربرلرينه ياقلاشد-قلری ، بربرلرينی چاغيردقلری ، برلشدكلری اوقدر نمايان

اولور . ظاهراً اك غير معين كورونن برماده‌ده بيله بر شكل موجود اولديغنى آرسطو اثبات ايدر . ماده اساساً بالقوه برشكلدن باشقه برشى دكلدر. بناءً عليه عقل موجوددرومؤثردر. چونكه او اولمايه‌جق اولورسه وار اولان شيلردن هيچ برى بولوندقلرى حالده پايدار اوله‌مايه‌جقدر ، بالعكس هرج ومرج عمومى ايچنه عودت ايده‌جكدر . بز طالعك عنف وخشونتندن، حياتك سفالتلرندن وحقسزلقلرندن شكايتلر ايده‌رز . بو ، دوغرودر. فقط قاريشقلق اشيانك آنجق برمنظره‌سندن عبارتدر، كيم بوكا عقل ايله باقارسه ايچنده عقلى بولور .

يونان فيلسوفلرى طبيعت داخلنده‌كى رولنى بويله فرق ايتدكلرى عقلى كيتدكجه دها يوكسك، كيتدكجه دها قوى برحاله كتيرمكه صرف مقدرت ايلمشلردر . عقلى اونلر بويله نه قدر چوق تبجيل وثنا ايدرلرسه ، كنديلرنده‌هم ماده هم عدم وجود بولونان موجوداته نسبتله ، عوام دينك راست كله برچوق شيلره صرف وابذال ايتديكى الهى وصفنه دها چوق كسب لياقت ايتديكى كورورليوردى . آرسطو : بوتون طبيعت عقله معلقدر، فقط بوتون طبيعت عقله مساوى كلمكدن عاجزدر ، ديبوردى وعقل اكملك، بذاته تفكرك موجوديتنى اثبات ايده‌رك بو عقله الله اسمنى ويريبوردى. بناءً عليه عقل، عنعنوى ديندن انحراف ايديبورسه بو ، بالذات طبيعتك بيلنمسى اساسنه مستند و دها دوغرو بر دين تأسيس ايتمك ايچوندى .

عقل معبود مجرد بر شی ، بر محاکمه دکلدر . طبیعتك رئیسیدر ، بوتون اشیایی اداره ایدن بر حکمداردر . زوس نامی اصل اوکا عائددر . رواقیه‌دن قله‌آنت دییورکه : « سماده دور ایدن بوتون بو کائنات سن اونی نره‌یه کوتوریورسه‌ك کندیلکندن اورایه کیدییور . شمشکی طوتان الك هرشیئی ، اك بویوکلرینی واك کوچوکلرینی ، عقل عمومی‌یه منقاد قیلیور . هیچ بر یرده هیچ بر شی سنسز وقوعه کلمز . یالکز فنالرك دلیلك ایچنده یاپدقلری شیلر مستثنادر . فقط سن تك برعددی چیفت یاپه‌بیلیرسك . بر برینه اویمایان شیلره آهنك ویره‌بیلیرسك . سنك نظرك آلتنده غرض دوستلغه تبدل ایدر . ای بولوتلرك آرقه‌سنده کوك کورولتولرینه حکم ایدن الله ، انسانلری بو مشئوم جهالتلرندن چك ، قورتار ؛ روحلرینی قارارتان بولوتلری ازاله‌ایت ، ای‌پدر ! هرشیئی ذکا واسطه‌سیله عادلانه اداره ایدییورسك . انسانلری بو ذکایه اشتراك ایتدیرکه سنك صنع وآثارکی بزم کبی فانیلره ترتب ایتدیکی وجهله لاینقطع تبجیل ایده‌ك سکا عرض حرمت ایده‌لم . چونکه کرك فانیلر کرك معبودلر ایچون قانون عمومی‌یی مناسب کلمه‌لرله ابدیاً تبجیل ایتمکدن بویوك برامتیاز یوقدر . »

ایشته فلسفی دین بو ایدی . خلفك دینی ایله عجبا باریشماز بر دشمن‌می ایدی ؟ اونك نظرنده زمانك حرمت ایتدیکی ، قدسیت ویردیکی بو خرافات ، هرشی برخولیادن ، برقاریشقلقدن ،

بر هرج ومرجدن عبارت می ایدی ؟ خلق، ییلدیزلری الوهیت مرتبه‌سنه چیقارمشدی . فقط ییلدیزلر حرکتلرینك انتظام تامیله قانونك یعنی عقلك، اللهك دوغرودن دوغرویه برتظاهری دکلیدرلر ؟ خلق ژوپیتره معبودلرك وانسانلرك حکمداری دییه پرستش ایدر. بواعتقاد، کائناتك بوتون اقسامنی بر برلرینه ربط ایدن واونلری بر روح مشترکه تابع تك بر وجود کبی یاپان ارتباط حسنی احتوا ایتمیورمی؟ دین، قانونلره حرمتی، وظیفه‌یه صداقتی، أولولره قارشی احترامی امر ایدر؛ ضعف بشره صیانت معبودلرینك معاونتنی تأمین ایلر . بوایشده عقلك بریاردیمجیسی ، بر ترجمانی وظیفه‌سنی ایفا ایتمیورمی ؟ حقیقی الله اولان عقل ، انسانك یتیشه‌مه‌یه‌جکی برشی دکلدر. انسان بوکا اشتراك ایدر. بناءً علیه دینلر هم بشری ، هم مستحق حرمت اولابیلیرلر . عنعنوی مذهبلرك عقل عمومی ایله اولان مناسبت خفیه‌سنه نفوذ ایتمك وبو مذهبلردن بعض روح حقیقی احتوا ایله‌ین شیلری ادامه ایله‌مك فلسفه‌یه عائد بر وظیفه‌در .

ایشته بو صورتله فلسفه یاواش یاواش دین ایله باریشدی . افلاطون ایله آرسطو سمانك وییلدیزلرك الوهیتنه دائر اولان خلقك عنعنوی اعتقادینی قبول ایده‌رك ، عمومی صورتده ، خرافه‌لر ایچنده فلسفی دوشونجه‌لرك ایزلرینی ، پارچه‌لرینی آرارلر .

رواقیون stoïciens نزدنده عقل ، «کلیت اله» جیلق pantheistique معناسیله، روحك قسم غالبی وهرشیئك اساس

وغایه‌سی اولور. انسانلرك عمومی وایچلرندن کلن اعتقادلرنده، فردی احتراصلرندن و اجتهادلرندن کندیلرینی آییرمغی اونلره اوکره‌تن هرشیده بعض صورتلرله بهمه‌حال عقل موجوددر. شبهه یوق‌که خرافه‌لر، منقبه‌لر و مراسم دینیه، معبودلری انسانلرك سویه‌سنه حتی دها آشاغی‌یه ایندیردکلری تقدیرده؛ استخفاف و استحقار ایدلمکه مستحق اولورلر. فقط معنالرینی آکلامق یولی بولونورسه، معنای حقیقیدن معنای تمثالی‌یه انتقال ایدیلیرسه بو حکایه‌لرك اعماقنده بر طاقم حقیقتلر موجود اولدیغی کورولور. کندی وحدتیله وهریرده موجودیتیله اشیایی بربرینه ربطایدن زوس، اللهك تمثالیدر. ایکنجی‌درجه‌ده‌کی معبودلر ایسه، عناصرك، محصولات ارضك، بویوك آدملرك، بشریته خدمت ایدنلرك، اوچوقلغی و مختلفلکی آراسنده نمایان اولدیغی شکلده قوای الهیه‌نك تمثالیدرلر. هرمه‌س، دیونیزوس، هراقلس هپ وارلغنك مختلف جهتلرندن باقلدیغی زمان مختلف سیمالرله کورونمش اولان زوسدن عبارتدر. هراقلس قوتدر، هرمس علم الهیدر. هراقلسه عبادت، سعی و غیرته، عقل سلیمه حرمت، اخلاقسزلقدن و شهوتدن نفرت دیمکدر. رواقیون بویولده توقف ایتمه‌سنی بیلمدیلر. تمثالی تفسیرلرینك خیالپرورلکی هرحدك فوقنه چیقدی. چونکه خلقك اعتقادات وآیینلرندن ممکن اولدیغی قدر بویوك قسملری قورتارمق ایستیورلردی. عقل یالکز بر صنف کزیده‌نك اوزرنده دکل

بوتون انسانلرك اوستنده اجرای حکم ایده‌بیلمك ایچون ذکالرك تخلفنه کوره مختلف بر طاقم شکللر اکتساب ایتملیدر فکرنده ایدیلر .

یونانلیلرده فلسفی مفکره‌نك صوك اهمیتلی تظاهری یکی افلاطون مذهبیله تجلی ایدر . بو مسلك ، عقلك لبی واساسی حقنده بر طاقم تفکرات ومطالعات اعانه‌سیله نامتناهی بر وجود احدنظریه‌سی میدانه‌قویدی وبوصورتله عقلك‌ده فوقنه‌یوکسلمك ایسته‌دی . فقط اشیایه ، حیاته وتفکره قارشی الوهیتی یوکسلك طوتمق ایچون نه‌قدر چالیشدیسه وارلغك اشکال سفلیه‌سی ایله اشکال علویه‌سی آراسنده‌کی مسافه‌یی دولدورمق ایچون اورته یرده بر سلسلهٔ مراتب موجودات یاپمغه‌ده اوقدر مجبوریت حس ایتدی . ایشته عوام خلقك دین ساحه‌سی بو آراده‌کی مسافه‌در . بوراده موجود اولان و بزم ضعفلرمزه پك یقین بولونان معبودلر ، معبود علوی‌یه دوغرو یوکسلمك‌ایچون بزه اللرینی اوزاتیرلر . پلوتن وبالخاصه شاکردی پورفیر یاواش یاواش ، خرافه ، عنعنات ، عبادت اصنام ، دعا ، قربان ، سحر کبی دینك بوتون عناصرینی عقل نقطهٔ نظرندن محق کوسترمکه باشلار . حواسك ادراك ایتدیکی ایله ذکانك بولدیغی شیلر آراسنده اخذ موقع‌ایتمش اولان‌بوتون بوعناصر ـ انسانلرك غیرمادی وکلمات‌ایله غیرقابل‌افاده‌اولان شیئه دوغرو توجهنده‌ایفا ایتدکلری‌الزم وظیفه‌اعتباریله ـ ایدرلرو حقیقتدن حصه‌داردرلر .

٢

قرون وسطا

ایشته یونان فلسفه‌سنك دینه‌قارشی وضعیتی بویله اولمشدر. اوکا خلف اولان خرستیان تفکری بوفلسفه‌یی احتوا ایدن وقوف ومعلوماتك وطبیعی افعال وحرکاتك چرچوه‌سنی قیردی. دین فکری — یونانیلرده‌کی واضح دهانك نظرشبهه ایله کوره‌جکی — نامتناهی بر محبت وقدرت ایله بویویه‌رك آرتق دنیانك وحدت وحیاتی، نمونۀ اکملی، الٔ صوك ایضاحاتی اولمقله اکتفا ایتمدی. اولا، تفوق ورجحان مطلق وکمالی حسبیله کندیسنی هر شیئك فوقنده وخارجنده عد ایتدی. الله واردر. چونکه الله قوتدر، عظمتدر، استقلالدر. چونکه وارلقدر. آرتق مفکره دنیامزك کوستردیکی مکملیت ایزلرینه باقه‌رق استقراء طریقیله، زحمت چکه چکه — او مکملیتدن برآز دها عالی اولان — بر سببه دوغرو یوکسلمه‌یه‌جکدر. خرستیانلغك اللهی کندی کندیلکندن معلوم اولور. بودنیاده‌کی موجوداتی نظر اعتباره آلمغه حاجت یوقدر. اونلر هیچدن واللهك کیفیله یارادلمشدر. اللهك قوت وقدرتنك بر نمونه‌لریدر. بناءً علیه آرتق دین، نظری یالکز اللهه معطوف، کمال سربستی ایله انکشاف ایده‌جکدر وممکن اولدیغی قدر صرف دین اوله‌رق قاله‌جقدر. چونکه انسانلرك وطبیعتك تماشاسی اوزرینه مؤسس بر دین دائما طبیعتجیلك و انسانه بکزتمه‌جیلك anthropomorphisme ایله قاریشیق بولونور.

بو معناده‌درکه ، عیسیٰ انسانلره شو سوزلری سویله‌مشدی: « سز برچوق شیلرله مشغول اولیورسکز . حالبوکه لازم اولانی یالکز بردانه‌در » . « ابتدا اللهك حکومتنی آرایکز : بوتون اوته‌کیلر سزه اوسته ویریله‌جکدر . »

صانکه بالذات روح ، ماده‌دن هیچ برشی استعاره ایتمکسزین بو دنیاده حیز فعله چیقاجق و مافوق طبیعی بر وجود تشکیل ایده‌جکدی .

فعلیاتده ایسه ، خرستیان دوشونجه‌سی تسخیر ایتمك ایسته‌دیکی عالمك شرائطنی ، مؤسساتنی ، اخلاق و عاداتنی ، معتقداتنی ، عنعناتنی نظر اعتباره آلمق مجبوریتنده قالدی . بر سوزی آکلاته بیلمك ایچون بالضروره مخاطبك لسانیله سویله‌مك ایجاب ایدر .

خرستیانلق عقلی وعلمی تفکره یونان فلسفه‌سی شکلی آلتنده تصادف ایتدی . بو تلاقیده ، برباقیمه ، کندی روحنی دها ایی آکلامق ، بونی دها ایی انکشاف وتعین ایتدیرمك فرصتنی بولدی . یونان فلسفه‌سنه نظراً ، الله ایله قانون عمومئ کائنات بر ایدی . دنیا ، کندیلکندن ، آهنك وعدالتك جاذبه‌سنه حساس ایدی . بوکا قارشی خرستیانلق مافوق طبیعی بروحیه ایمان ایتمکی اورته‌یه چیقاردی. طبیعی حالده‌کی انسانلرك اخلاقسزلغی وسفالتی حقنده درین بر حس ویردی . صرف عشق ومرحمتدن عبارت بر اللهك موجودیتنی تأمین ایتدی .

بو الله انسانلری قورتارمق ایچون انسان اولمشدی . فقط دیکر طرفدن مشرك محررلر بو فکرلرك عقله مغایر اولدیغنی سویله‌ینجه خرستیانلر معارضلرینك نقطهٔ نظرینی قبول ایده‌رك بواتهاماته قارشی مدافعاته قیام‌ایتدیلر . اریوژه‌ن Eriugène ، سلس Celse ه قارشی خرستیان ایمانك‌عقله‌توافقنی‌اثبات‌ایتدی .

ایشته بو صورتله « اسقولاستیك » تسمیه اولونان شکله منتهی اولاجق یول آچلمش اولدی .

خرستیانلق بوتون حیات‌بشره حاکم اولمق ایسته‌دیکی‌ایچون اراده‌نك‌وقلبك‌احتیاجاتنی‌تطمین‌ایتدیکی قدرذکانك احتیاجاتنی‌ده تأمین ایتمك مجبوریتنده ایدی . فقط او زمان ذکانك اسمی وضوحك، منطقك وآهنكك برشاه اثری‌اولان یونان‌فلسفه‌سی ایدی . ایماندن ذکایه کیتمك بوفلسفه‌یه واصل اولمق‌دیمکدی. حقیقت حقیقتی تکذیب ایده‌مز . بناءً‌علیه الله ینه نورطبیعینك روحی والهامك صانعی اولان او اکمل ودوغرو الله ایدی . دیمك که اصل‌فلسفه ایله اصل دین اساساً عینی شیدن عبارتدر .

مع‌مافیه سقوت اریوژه‌نك بومطالعه‌سی پك اوستون کوری ایدی . فلسفه‌نك ودینك منابعی وبناءً‌علیه دائرهٔ شمولی عینی شیلر دکلدر . فلسفه ایله الهیات آراسنده توافق محققدر، فقط ایکیسنك‌ده ساحه‌سی آیریدر. خلق‌ایدلمش‌موجوداتك بیلکیسی، وخلق ایدلمش موجوداتی تأمل ایله انتقال ایدیله‌بیله‌جك‌ماهیت الهیه‌نك بر قسمی فلسفه ساحه‌سنه داخلدر . الوهیتك ماهیتنك

وحیات باطنیه‌سنك بیلکیسی ایسه الهیاته عائددر . عقل ایله ایمان بوصورتله وارلق ساحه‌سنی پایلاشیرلر . ناصل که هیئت اجتماعیه ایچنده‌ده پاپا وایمپراطور ایمپراطورلغی پایلاشمشلردر . معمافیه آرالرنده مساوات یوقدر . عقل‌ایله ایمان ، دره بکلك طرزنده وآرسطویه کوره بر سلسلهٔ مراتب تشکیل ایدرلر . مادونده اولانلر مافوقده کیلرینه عرض تعظیماته مجبوردرلر . مافوقده کیلرده مادونك امنیت وحقوقنی تأمین ایدرلر . فلسفه ایمانك مقدماتنی اثبات ایدر . غفران‌الهی طبیعتك وعقلك قدرتلرینی محو ایتمز ، اونلری بوتون تمامیتیله تحقق ایتدیرر .

فلسفه ایله الهیات آره‌سنده‌کی بوائتلاف ، برمتقابل توافقی تضمن ایدییوردی .

یونان فلسفه‌سنك ایچنده بالخاصه خرستیان عقیده‌سنك انکشافی ایچون‌قابل استفاده اولان اقسام ایله مشغول اولدیلر . فرضا طبیعی الهیات مذهبی کبی تلقی ایتدکلری علم وجودی ontologie آلدیلر؛ آرسطونك منطقندن اثباتك اوریاضیاتنی ، ذکا سایه‌سنده آکلاشیله‌بیلمك نظریه‌سنی سچدیلر . وبو نقطهٔ نظردن اوکا اویله صرف شکلی بر حال ویردیلر که آرسطوده بویله بر شی یوق ایدی .

دیکر طرفدن ، دینی بعض شیلره اویمق طرزینه منقاد بولوندیردیلر . انجیلده اساس اعتباریله روح ، عشق ، اتحاد ارواح ، حیات باطنیه ، کلام ودستور ایله غیرقابل افاده اولان

شیلر سقولاستیك ذكا ایله آ كلاشیله بیلمك شرائطنه توافق ایتمك ایچون برطاقم دیك وسرت تعریفلر، قالبلر ایچنه كیرمكه، اوزون بر رقضایا شكلنده صیرالانمغه، مجرد و قطعی برمنظومهٔ مفهومات حالنی آلمغه مجبور اولدیلر.

ایشته بوصورتله قرون وسطاده خرستیانلق، یونان فلسفه سندن استعاره ایدیلن بر شكلی اكتساب ایده رك ذكانك احتیاجاتنی تطمین ایتدی. فقط بو ترتیب عارضی الی نهایه دوام ایده مزدی.

ذاتاً، دها اودورده صوفیه تسمیه ایدیلن آزچوق متجرد وبعض كره شبهه لی خرستیانلر، فردی شعورلرك فلسفه یه حتی الهیاته عائد متوسطلره حاجت قالمادن الله ایله دوغرودن دوغرویه مناسبتده بولونمغه حقی اولدیغنی ادعا ایدییورلردی. علم مناظره وجدله: ایمان وعشق، نظریاته: عملیاتی قارشی قویییورلردی. ذاتاً بوتون دینی صرف روحده و چیپلاق بر قوهٔ احتمالیه ده جمع ایدوب طوپلامق فكرنده دكلدیلر. روح ایچون ایكی طریق اولدیغنی سویلیورلردی. برنجی یولده انسانلر حیات طبیعیه نك لوثیاتندن تمیزله نیرلردی. صوكره، روح، سینهٔ الوهیتده، الوهیتك نورینه وقدرتنه اشتراك ایده رك یكی برشكل آلیردی. بو، روحك دوغرودن دوغرویه برخلق وایجادی وافاده سی ایدی. اقهارت، Eckhart روح درجهٔ قدسیته واصل اولدیغی زمان آثار منقطع اولماز دیردی. بالعكس هم حر هم ایی اولان اصل فعالیت، بوتون مخلوقاته حتی دشمنلره قارشی

بيله محبت ، بوصلح وسكون عمومى، اوقدسيت ايله باشلاردى.
آثار بر واسطه دكلدى ، قدسيتك بر تشعشعى ايدى .

رسمى مذهبك مجرد وقطعى دستورلرى قارشيسنده صوفيه
بعضاً مبهم فقط دائما جانلى وآتشين غليانلرله خرستيانلغك حر
روحنى ادامه ايدركن سقولاستيك يكديكرينه تقريب ايتديكى
وآهنكدار بر صورتده برلشديرمكه تشبث ايلديكى ايكى عنصرك
برنوع سعىداخلى نتيجه‌سنده آيرلمقده اولدقلرينى كوريوردى.
يونان فلسفه‌سنك تأسيس ايلديكى مقولات ، اونلرى ايجاد
ايدنلرك فكرنجه ، بزم دنيامزده‌كى اشيايى دها ايى آكلامغه
وآكلايه‌جق حاله كتيرمكه خدمت ايده‌جكلردى. خرستيانلق،
كندى كنديسنى انكارايتمدكجه، بونلرى تماميله قبول ايده‌مزدى.
ديكر طرفدن فلسفه‌ده سقولاستيك ايچنده صيقلديغنى حس
ايديوردى . فلسفه‌يه شخصيت الهيه‌يى ، كائناتى خلق ايتمك
امكاننى ، روحك ابديتنى ، روح بشرك ارادۀ جزئيه‌سى حر
اولديغنى اثبات ايتمك مجبوريتلرينى تحميل ايديورلردى . كندى
كنديسنه صاحب اولورسه، هيچ برتأثير آلتنده قالمازسه فلسفه‌نك
بو نتيجه‌لره واصل اوله‌جغى محققمى ايدى ؟ ذاتاً ابتدااورته‌يه
بر طاقم عقيده‌لر قويه‌رق صوكره بونلرى تحليله وبعض شيلردن
استنتاجه چاليشمقله اكتفا ايتمك فلسفى وقوفك شرائطنه هيچده
موافق دكلدى .

٣ .

رونه‌سانسدن صوکره علم ودین

سقولاستیکلک کرك بویله داخلی برسببله انفساخندن کرك خارجی برطاقم تأثیراتدن ایکی حرکت انبعاث ایتمشدر . رونه‌سانس دورینك وصف مشترکنی ایشته بو چیفته حرکت تشکیل ایدر .

بر طرفدن تصوفی خرستیانلق دینك اصل و لبنی حیات باطنیه‌ده ، روحك الله ایله دوغرودن دوغرویه مناسبتنده ، نجاته وقدسیت مرتبه‌سنه وارمق ایچون شخصی جهد وتجاربده کوره‌رك عنعنوی کلیسادن شدتله آیرلدی . وبرتصادف «ره‌فورمه» دنیلن تشبثه مادی بروضوح وقطعیت ویردی . بواولماسه ایدی احتمالکه « ره‌فورمه » قرون وسطاده نمایان اولدیغی اوزره صرف روحی برخواهش وتمایلدن عبارت قالیردی . ره‌فورمه‌نك اساسنی تشکیل ایدن شخصی برحیات دینیه احتیاجی ـ تدقیقات وتتبعات ایله موثوق وخالص بر صورتده تثبیت ایدیلن ـ اسکی متنلره اعتبار ایتمك واهمیت ویرمك فکری ایله برلشدی . قرون وسطانك قاتولیکلکی آرسطوبی آباء کلیسائیه‌نك الهیاتنه برلشدیردیکی کبی لوتر ده ارازم Erasm ایله صوفیه وجدانی مزج و توحید ایتدی . بوصورتله کنجله‌شن خرستیانلق فکرینه یکی بریول آچلدی .

دیکر طرفدن فلسفه‌ده سقولاستیکلرك النده کندیسنی

الهیات ایله برلشدیرمش اولان رابطه‌یی قیردی . گاه افلاطونه گاه اصل آرسطویه گاه رواقیونه یاخود اپیکورجیلکه یاخود قرون قدیمه‌نك باشقه برمذهبنه استناد ایده‌رك الهیاتك و قرون وسطا آرسطوسنك بویوندوروغنی شدتله سیلکدی آتدی ، باشنده‌کی صاحب وحاکمی د کیشدیره‌رك استقلاله دوغرو یورودی. نیقولا دوقوزا Nicolas de Cusa ، برونو Bruno ، قامپانللا Campanella یکی مذهبلر تأسیس ایتدیلر .

هپسی بوقدرله قالمادی . اصل علم ، طبیعتك محقق ومثبت علمی اودورده باش کوستریر ، حر ومستقل اوله‌رق انکشاف ایتمك املنی بسلر . بو ، بالخاصه طبیعتك قوتلرینی حصوله کتیرمك و نمسه‌مك املیله ، خلق و ایجاد ایله نمایان اولمشدر . وقتیله ، اللهك خلق و اداره ایتدیکی شیلرك جریاننه قاریشمق و کندیلکلرندن یاپمادقلرینی او شیلره یاپدیرمق جرأتی بالخاصه شیطان کوسترمشدی . اونك ایچون آلتون اعمالی یولنی آرایان علم سیمیا متخصصلری سحربازلرله قاریشدیریلیردی . فقط آرتق یالکز طبیعتی سیر و تماشا ایله اکتفا ایتمه‌ین فعال بر علم فکری ، انسانك طبیعته حاکم اولابیله‌جکنه ایمان ، مقاومتسوز برشکل آلیوردی .

فاوست ، سقولاستیکلرك عقیم تدقیقات و تجرانندن بیقه‌رق غایه‌یه واصل اولمق ایچون بسله‌دیکی صبرسزلق تأثیریله سحره کندیسنی ویریر . حادثاتی حصوله کتیرن مجهول قوتلر تسخیر

ایدیلسین ، آرزویه کوره اداره ایدیلسون ده نه واسطه ایله اولورسه اولسون ، بونك نه اهمیتی واردی ؟

Drum hab'ich mich der Magie ergeben

(ایشته بونك ایچون سحربازلغه قویولدم . — کوته ، فائوست)

ایشته اون آلتنجی عصرده علم و فنه بویله علوم مخفیه sciences occultes تقدم ایدییوردی . اوزمانك مفکره لرنده ده بو علوم مخفیه طبیعتپرست بر کلیت اله panthéisme جیلق ایله برله شیوردی . بو کلیت اله نظریه سی موجوداتك صرف طبیعی بر صورتده ایضاحنی و تجربی اصولك استعمالنی دعوت ایدییوردی .

*
* *

بو تشوش و تخمر دوره سنك یرینه باقون و ده قارت ایله یکی بر انضباط ، انتظام و موازنه دوره سی قائم اولدی . اوزمان غلبه چالان روحك اك واضح واك تام افاده سنی ده قارتك عقلی اصولنده بولورز .

بر طرفدن ، لئونار دووینچی نك واضح صورتده تصور وادراك ایتدیکی طبیعتك علم تجربیسی غالیله ایله صورت قطعیه ده تأسس ایتمشدی . غالیله ١٦٠٤ تاریخنده رقاص قانونلرینی کشف ایتمکله طبیعتك حادثاتنی بر برلرینه ربط ایده رك خارجده هیچ بر قوتك اعانه سنه مراجعت ایتمکسزین ایضاح ایتمك قابل اولدیغنی اثبات ایله مشدی . بناءً علیه قانون طبیعی مفهومی آرتق وجود

بولمش دیمکدی . حالبوکه یالکز ریاضیاتك و تجربه‌نك اعانه‌سنه مراجعت ایدن بو علم بالخاصه غاسندی Gassendi طرفندن اپیکورك قدیم ذره نظریه‌سنه ربط ایدلدیکی جهتله بر چوقلری بونی خرستیانلغك مافوق طبیعت اعتقاداتیله غیر قابل تألیف کوردیلر . هوائی یاخود جدی بر طاقم جرئتکار متفکرلر طبیعتجیلكٔ (ناتورالیزم) مسلکنی و لاالهیلکی ایلری‌یه سورمك وتأیید ایتمك ایچون علمدن استفاده ایتدیلر .

دیکر طرفدن دینی ایمان ، بو کچیردیکی صدمه‌لردن قوت آله‌رق هم پروتستانلرده هم قاتولیکلرده یکی برشدت ایله نمایان اولیوردی. هرایکی طرفده‌ده دینی ایمان یالکز عنعناته وعصرلردن بری دوام ایدن مراسم طاعاته مربوط ساده‌جه بر اعتیاد مفکره‌دن عبارت برشی دیه تلقی ایدیله‌میوردی . او ، صمیمی بر قناعت ایدی که اوغورنده مجادله ایدییورلر ، اضطرابلره قاتلانیورلردی .

ظاهراً بربرلرینه ضد بر طاقم اساسلره استناد ایدن بو ایکی قوتك یعنی علم ایله دینك اعماق شعور داخلنده‌کی مناسبتلری عجبانه‌اوله‌جقدی؟ بومسئله‌یی دەقارت اویله برصورتده حل‌ایتدی که ویردیکی‌ایضاحات اوزون مدت عصری‌مفکره‌نك مطالباتی تطمین ایدییور کبی کوروندی .

دەقارت ، دین ایله علمك بربرلرندن مستقل اولدقلری اساسنی وضع ایدر . علمك کندیسنه مخصوص بر مالکانه‌سی

واردر : طبیعت . کندیسنه مخصوص برغایه‌سی واردر : قوای طبیعیه‌نك تملکی . کندیسنه مخصوص آلاتی واردر : ریاضیات وتجربه . دین‌ایسه روحك دنیا فوقنده‌کی مقدراتی ایله مشغول اولور ، برطاقم معتقدات اوزرینه استناد ایدر . مع مافیه بومعتقدات غایت‌ساده‌در واسقولاستیك الهیاتنك اوانجه‌لکلری ایله‌هیچ حائزمناسبت دکلدر . علم ایله دین نه‌بربرلرینه‌مشکلات ایقاع ایدرلر ، نه بربرلرینی تحت حکمه آلابیلیرلر . چونکه طبیعی ومشروع بر صورتده انکشاف ایدرلرسه هیچ بربرلرینه راست کلمزلر . قرون وسطاده الهیات فلسفه‌یه بر طاقم نتایج کوستره‌رك اونلری اثبات‌ایتمکه وبرطاقم‌اساسلرقویه‌رق اورادن حرکت ایله‌مکه فلسفه‌یی اجبار ایدردی . آرتق بوزمانلر کری کلمه‌ملیدر. علم‌ایله دین ، هرایکیسی‌ده مختاریت‌اداره‌یه مالکدرلر، مستقلدرلر .

فقط بوندن ، مفکرهٔ بشریه‌نك علم ایله دینی بربرلرینه یابانجی ایکی صنف حقیقت اوله‌رق قبول ایتمسی لازم کلمز . فلسفی برفکر بونلرك‌بویله بربرلرندن صورت‌قطعیه‌ده‌آیری‌شیلر اولدیغنی قبول ایده‌مز . ایشته ده‌قارت مسلکی منطق نقطهٔ نظرندن بربرینه غیرقابل ارجاع ، بربرندن فرقلی ومختلف‌شیلر آراسنده بر ارتباط و توافق مسلکیدر . قبول ایتدیکی اساس : Cogito ergo sum « دوشونیورم ، بناءً علیه وارم » برقضیه‌نك نتیجه‌سی دکلدر . بالعکس بو قضیه ، نتیجه یاپمق ،

استخراج ایتمك ایسته‌دکلری بر قضیه‌نك شرطی ودلیلیدر . « بناءً علیه »ك افاده ایتدیکی لزوم : « هر کیم که دوشونور ، واردر » طرزنده عمومی برقضیه ایله افاده ایدیله‌بیلیر. بوقضیه‌نك وجودی ، « مادام که بن‌ده دوشونیورم بن‌ده وارم » نتیجه‌سنه منتهی اولان بر قضیه‌نك تشکیلنی دائرهٔ امکانه صوقار . اصل ایلك و حقیقةً مثمر وقوف بر برینه یابانجی کبی کورونن ایکی حد آره‌سنده‌کی ارتباطدر .

بویله بر ارتباطی ناصل کشف ایتملی ؟ ده‌قارت تجربه‌نك بزه بویله‌وقوفلر تدارك ایتدیکنی سویلر. ابتدا تصادف واحتمال دائره‌سنده‌اولان بوتجربی‌ارتباط وتوافقلردن،مفکره، حواسك تجربه‌سنی – ده‌قارتك حدس intuition تعبیر ایتدیکی – حس فوقنده بر نوع تجربه ایله تفسیر ایده‌رك ضروری وعمومی بر طاقم بیلکیلر چیقاریر . بزم ایچمزده بر ضروری ارتباط وتوافق اساسی وتملی واردرکه بوکا عقل تسمیه ایده‌رز . ده‌قارتك مسلکی ایشته بویله بر «راسیونالیزم – عقلجیلق» ، عقله خصوصی بر قدرت ، خصوصی بر طاقم قوانین ، بر ارتباط ملکه‌سی و برمحتویات عطف ایدن بر نقطهٔ نظر ایدی .

ده‌قارت دین ایله علمك مناسباتنی بویله بر شکلده تصور ایتمشدر .

« دوشونیورم بناءً علیه‌وارم » دستورنده واراولمغی‌دوشونمکه ربط ایده‌جك بر حکمك تملی عقلده بولدیغی کبی انسانك الله

واللهك دنیا ایله اولان مناسباتیده ینه عقلده بولدی . بونك نتیجه‌سی اوله‌رق علم ، طبیعت ومعتقدات دینیه قطعی صورتده بربرینه توافق ایدییورلردی . ده‌قارت بوکا عقلك محتویاتنی تحلیل ایله وبر طاقم استنتاجلرله واصل اولور . بو استنتاجلر یالکز قضیه‌وی وصرف شکلی دکل اومحتویات اوزرینه مؤسس وریاضیدرلر .

بوراده‌دینك یالکز الله ونامتناهیلکی، کمالی وبزم اوکاتبعیت ومربوطیتمز کبی اصل اساسلرینك موضوع بحث اولدیغی آشکاردر . مثبت دینلره کلنجه فلسفه‌نك اونلردن بحث ایتمکه هیچ صلاحیتی یوقدر . سقولاستیك الهیاتنك میدان ویردیکی افترالر، مناقشه‌لر، اعتزاللر، مذهبلرعقله کتیریلنجه بونلرككاملاً اورته‌دن قالقماسی تمنی اولونور . حقیقتده ، بسیط فکرلیلر و جاهللرده عالملر قدر جنته نائل اولورلر . اونلرك صافدلانه اعتقادلری کلام علماسنك الهیاتندن دها امیندر .

ایشته ده‌قارتك مسلکی بوایدی . بومسلکه کوره هم دینی وعلمی دوغوران نمونه هم بربرینه توافقلری سایه‌سنده اونلرك متقابل استقلاللرینی تأمین ایدن خصوصی رابطه هپ عقلك ایچنده موجوددر . عصری راسیونالیزم نامی ویریله‌بیله‌جك بومسلك اون یدنجی واون سکزنجی عصرك فلسفی دوشونجه‌سنه حاکم اولمشدر .

بر صنف فیلسوفلرده بو عقلیه مسلکی دها زیاده عقیدوی
dogmatique برشکل آلمشدر ؛ قوتنه کوووه‌نه‌رك ، علم طبیعت
ایله موازی اولمق‌اوزره ، بداهت وقطعیت جهتنده علوم حکمیه
وریاضیه‌دن هیچ برخصوصده کیری قالمایه‌جق برالهی اشیا علمی
تأسیس ایتمك ایستر .

سپینوزایه کوره عقل، نامتناهی درجه‌ده نامتناهی برجوهرك
موجودیتنی اثبات ایدرکه بو ، اللهدر. بوجوهرك اصل ولبندن
اسپینوزا طبیعتك عمومی قانونلرینك اساسلرینی چیقاریر. بوندن
دولایی، خصوصی شیلرك ظاهری برقاریشقلق شکلنده کورونن
تعددینی بر طاقم قوانینه ارجاع ایتمکه علمك غیرت ایتمسی محق
اولدیغی میدانه چیقار . دیکر طرفدن عقل ، تورات کبی
یهودیلك وخرستیانلق عالمنده مقدس عد ایدیلن بر طاقم متنلره
تصادف ایتدیکی ایچون مذاهبك معنای تاریخیلرینی وپیغمبرلرك
مقصدلرینی تعیین موضوع بحث اولدیغی مدتجه کتب مقدسه‌نك
آنجق کتب مقدسه ایله ایضاح ایدلمسی اساسنی قبول ایدر .
فقط بوتفسیر ایشی برکره تمام اولدقدن صوکره بو مسلکلری
قبول ایدوب ایتمه‌یه‌جکمزی تعیین کیفیتی عقله عائددر .

لایبنیچ ، علمك چیفته تملنی تشکیل ایدن محاکمه‌یه مستند
حقیقتلرله فعلی حقیقتلر آراسنده‌کی فرقی تعمیق ایده‌رك هم
وجود لازم وضروری‌یی هم موجودیت حاضره‌یی احتوا ایدن
والله تسمیه ایتدیکمز وجوددن باشقه برشی اولمیان محتمل

برنامتناهیلکده بونلرك اساس مشترکنی بولور . لایبنیچه کوره علوم ، ظواهر محسوسه‌یه نظراً بربرینه خارج کبی تلقی اولونان اشیا آراسنده‌کی مناسباتی تدقیق ایتدیکی حالده دین بو آهنك داخلی وعمومی‌یی، وارلقلرك بربرلرینه‌متقابل نفوذلرینی‌وهپسنك خیر و خط عمومی‌یه خواهشنی ، ـ که اونلرك حیاتلرینك وهردورلو سعیلرینك کیزلی برمحرکیدر ـ اوجانلی حقیقیلکلری ایچنده ادراك ایتمکه چالیشیر و بوندن دولایی انسانلری وار اولان و وار اولمق ایسته‌ین هرشیئك حقیقی غایه‌سی و اساسی کبی اللهك شان وشرفنه‌ده اشتراك وخدمت‌ایتمکه قادر قیلار .

سپینوزاده ، مالبرانشده ، لایبنیچده پك ایجه ومابعدالطبیعی اولان بو عقیده‌وی و اوبژه‌قتیف عقلیه‌جیلك لوقك و بروجود خالقه اعتقاد ایدن متفکرلرك (الهیلرك) النده کیتدکجه ساده‌لك کسب ایدر . بونلر کبارلره وکبار جمعیتلرینه توجیه خطاب ایدرلر . الهیون نظرنده عقل یالکز عنعنه‌نك و سلطه‌نك مخالفی اولمقله قالماز . عقل ، واضح فکرلرمزك و برجزئی تشکیل ایتدیکمز طبیعتك فوقنه چیقان شیلره هر دورلو اعتقادی‌ده رد ایدر . بناءً علیه دین ، موضوع و مثبت ادیانك نقل ایتدیکی بوتون عقایدی و اسراری صورت قطعیه‌ده رد وابطال ایلر . عقلك قارشیسنده یالکز طبیعی یاخود فلسفی نامی ویریلن‌دین پایدار قالیر . بودین‌ده ایکی اعتقاد ایله تماماً خلاصه و افاده ایدیله‌بیلیر : بری صانع عالم صفتیله اللهك وارلغی ،

دیکری‌ده تجلیٔ عدالتك برشرطی صفتیله روحك ابدیتی . بو مذهبی نشر ایتمکله دەئیستلر déistes - الهیون (یعنی وجود باری‌یه اعتقاد ایدنلر) کندیلرینی تمامیله علوم‌طبیعیه ساحه‌سنده اخذ موقع ایتمش عد ایلرلر . مادی حقیقتلرله معنوی حقیقتلر اونلرك نظرنده بربرلرینه تمامیله مشابهدر . علمك قبول‌واعلان ایتدیکی میخانیکی قانونلره مخالف هیچ برحرکتی سبب اولین کائناته عطف ایتمزلر . بونلر معجزه‌یی وقوانین طبیعیه‌یه اللهك مداخله‌سنی ردّ ایدرلر .

بو عقلیه‌جیلکك خاصه‌سی دینی ، بوتون عناصر ممیزه‌سندن کیتدکجه تجرید ایده‌رك غایت قورو ، غایت مجرد ، روح بشرك میلانلرینی تطمین ایتمکدن زیاده عقل ومحاکمه‌یه موضوع تدارك ایتمکه قابلیتلی بر قاچ دستوره ارجاع و تنزیل ایتمکدن عبارت اولدی . دیکر طرفدن اللهك وارلغنی ، روحك ابدیتنی کویا عقلی بر صورتده اثبات دیمك اولان بو مطالعات ، بر بیطرف منقد نظرنده ، اوطاقنمق ایسته‌دکلری بداهت علمیه‌دن محروم ایدیلر .

بناءً علیه عصری عقلیه‌جیلکك دین ایله علم آراسنده‌کی مناسباتی تعیین و توصیف ایچون اوبژه‌قتیف و عقیدوی نقطهٔ نظردن باشقه بر نقطهٔ نظر آرامایه باشلامسی شایان حیرت کورولمه‌ملیدر .

پاسقال ، کندی مطالعات و دلائلنك عناصرینی وقوف

بشرك ، حياتك ، افعال وحركاتك شرائطنده ـ يعنی حدذاتنده
نظر اعتباره آلنان وجودده دكلده ذی شعور بر مخلوقك
خواصنده ـ آرامشدر . پاسقال كلمه‌نك دار معناسيله عقلدن
قلبی تفريق ايدر . قلبده برعقلدر . يعنی انتظام ورابطه‌در .
فقط بالنسبه صوك درجه‌ده اينجه بر عقلدر . بونك خيال ميال
فرق اولونه‌بيلن اساسلری ، اوهندسی مفكره‌نك ساحهٔ شمولی
خارجنه چيقار . بو بوكسك عقلك موضوعی بر طاقم تجريدات
منطقيه دكلدر ، حقيقی وارلقلردر . بونك طلب وايجاب
ايتديرديكی اثباتلری نهايته واردير مق بزم قوتمزك فوقنده‌در .
چوق شكركه بومادی عقل بزده حقيقتك دوغرودن دوغرويه
بررؤيتی ايله ، قلبمزك ، سوق طبيعيمزك ، فطرت وطبيعتمزك متصف
اولديغی بر كشف وانتقال خاصه‌سيله ، حدس ايله نمايان اولور ،
كنديسنی بيلديرر . قلبك حدسلرينی استخفاف ايدوب‌ده يالكز
هندسی مفكره‌نك محاكمه‌لرينی قبول ايتمك برتضاد تشكيل ايدر .
چونكه حقيقتده بزه فضا ، زمان ، حركت ، عدد مفهوملرينی
يعنی علملرمزك تمللرينی ويرن شی قلب ياخود سوق طبيعيدر .
محاكماته استنادكاه خدمتنی كورمك ايچون عقله قلب لازمدر .
ايشته فضاده ابعاد ثلثه بولونديغنی قلب ناصل حس ايديورسه ،
ضلالته صاپمادقچه ، بر اللهك وار اولديغنی‌ده اويله حس ايدر .
وسائط وقوتمزك تحليلندن حركت ايدن ، فكرلرمزك
منشأنه باقه‌رق شمولرينه وقيمتلرينه دائر حكم ويرن ، پاسقال

طرفندن تطبیق اولونان و تنقیدی نامی ویریلن اصولی لوق
واضح صورتده تعریف ایتمشدر . لوق ، دەقارتك ده اصرار
ایتمش اولدیغی بر فرقی نظر دقته صریح صورتده عرض ایدر:
اصل وقوف ایله تصویب یاخود اعتقاد ، بر برلرندن آیریدرلر .
ادعا اولونان شیئك حقیقتنی غیر قابل رد و جرح صورتده
اثبات ایدن دلائل نرده وارسه اوراده اصل وقوف
موجوددر . الدەکی دلائل بو طرزده دکلسه بزم اونلری قبولمز
آنجق بر تصویبدن عبارتدر. حالبوکه شوراسنه دقت لازمدر که
علم حقیقی بر طاقم وقوفلر آرادیغی و اکتساب ایتدیکی حالده
حیات عملیه همان تمامیله عادی بر طاقم اعتقادلر اوزرینه استناد
ایدر . اعتیاد قوتی ، مسئلەلرك قارا کلقلغی ، بر شی یاپەبیلمك
ایچون چابق قرار ویرمك مجبوریتی حقیقی وقوفی دکل ساده بر
تصویب واعتقادی، علی العاده، حکملرمزه براساس یاپار. مع مافیه
سببسز حکم ایتمه یز . احتمالات اوزرینه، وبالخاصه شایان اعتماد
شهادتلره بنای فکر ایدەرز. بناءً علیه ، معتقدات دینیەیی ، یالکز
برر اعتقاددن عبارتدر دییه ناصل رد ایدەبیلیرز ؟ باخصوص
بونلرك صحتنه بالذات الله تکفل ایتدیکی جهتله مشروعیتلری
آشکار دیمکدر . معتقدات دینیه آراسنده حقیقةً وحی ربانی یه
مستند اولان جهتلر تفریق ایدیلیر و بونلرك حقیقی معنالرینه
واقف اولدیغمزه امنیت کتیریلیرسه ایمان دینیده اصل وقوف
قدر امین براساس تصدیق تشکیل ایدەبیلیر .

کبار عالملرینه منسوب کیمسه‌لرك بوایجه وحز فلسفه‌سی قانتك عالمانه و درین مسلکنه منشأ خدمتنی کورمشدر . قانت عقلك تشکلنده و ایفای وظیفه ایتمسنده هم علمك هم دینك بوتون شرائط اصلیه واساسیه‌سنی بولور . عقل علمی بنا ایدر. بونی یالکز تجربه‌نك تدارك ایتدیکی عناصر ایله تشکیل ایتمز . بوغیر قابلدر . فضا ، زمان ، دوام ، علیت مفهوملری کندی کندیلکلرندن فیشقیریرلر. بونلراولمادن علمك وجود بولماسی محالدر . فقط معلوم عالمه حاکم اولان عقل نه‌دن یالکز بوعالمی طانیمایی دکل اونی دکیشدیرمه‌یی وکیتدکجه کندی طبیعتنك وکندی آرزوسنك برافاده‌سی شکلنه کتیرمه‌یی دوشونمسون ؟ عقل یالکز نظری وسیرجی بر موقعده قالمایوب فعال ، عملی وخالق برموقعه کچه‌مزمی ؟ تأثیرینی یالکز ارادهٔ بشر اوزرنده دکل بواراده‌نك مناسبتده بولوندیغی عالم خارجی ومادی اوزرنده‌ده کوستره‌مزمی ؟ شبهه یوق که بویله بر احتمال علمك دکل آنجق براعتقادك موضوعنی تشکیل ایده‌بیلیر. فقط بواویله براعتقاددرکه عقلك رأیی تماماً آلینیرسه اونی محق کوستریر ، امر و ایجاب ایدر . عقل اوقدر یوکسك وعلویدرکه اکر اونك حکمران اولماسنی تأمین قابل ایسه بوکا چالیشمه‌مز ایجاب ایدر . بعض فکرلر بووظیفه‌نك ایفاسی خصوصنده شاید تشکلاتمز اعتباریله بزم ایچون عملی صورتده لازم برر معاون ایسه‌لر او فکرلری قبول ایتملی‌یز . ایشته حریت ، الله ، ابدیت فکرلری نظری

معناده دكل عملی و اخلاقی معناده بويله بر الزم معاوندرلر .
دين ، عقلك ايشی قابل اجرا اولديغنه دائر عملی براعتقاددر. بزم طرفمزدن برچوق سعی صرفنی وفداكارلق اختيارينی ايجاب ايدن بو ايشه بوتون قلبمزله كنديمزی ويرمه‌مز ايچون بويله براعتقاد لازم وضروريدر. بناءً عليه اخلاقی ودينی اعتقادلری قبول ايده‌جكز ديمكدر . يااشيايی طانيمغه ياخود حركاتی تنظيم ايتمكه چاليشان، بناءً عليه كاه نظری كاه عملی اولان عينی عقل، قانت نظرنده هم علمی هم اخلاقی تأسيس ايدر . بونلردن‌ده دين انبعاث ايلر . هر برينه كندی مالكانه‌سنده استقلاللرينی تأمين وبراساس مشترك ايله اولان مناسبتلری دولاييسيله هر برينی يكديكرينه ربط ايلر .

قانتك ايده‌آليست خلفلری نزدنده بو ارتباط دها تقويه ايدلمش ودها واضحلشديرلمشدر. فيخته Fichte علمك تدقيق ومشاهده‌سنه عرض اولونان عالم حقيقينك اخلاقيت وعقليت ايله طبيعی اوله‌رق مشبوع بولندقلرينی واساس اعتباريله بودنيانك بالذات مفكره‌دن عبارت بولونديغنی ، اونك، غيرشعوری بر ذكا حركتی ايله اشيا وخياله تحول ايلديكنی وبوخيالی ملاحظه وتفكر ايده ايده كندی كنديسنی بيلمك مرتبه‌سنه واصل اولمق ايسته‌ديكنی اثبات ايتمك املنده‌در. آرتق عقل، عدالت، انسانيت كنديلرينه بر طاقم معرفتلرله بر بولمق وطبيعتك يرينه قائم اولمق ايسته‌ين يابانجيلر دكلدرلر . ايی و حر اراده ، كندی كنديلكندن بر طاقم مادی نتايجه مالكدر . نامتناهينك بر شعاعی اولان

وجدان ، بودنیاده یاشادیغمز حیاتك اساسیدر . عقلك علیتندن بزی حصه‌دار ایدن دین‌ایله ، عقلك آثارینی مشاهده ایدن علم آراسنده‌کی مناسبت سماده‌کی بخارلرله ارضه قوهٔ‌انباتیه ویرن صولر آراسنده‌کی مناسبت کبیدر .

هه‌غل نظرنده علم ایله دین ، انکشاف مفکره‌نك منطقی صورتده بربرینی تعقیب ایدن ضروری بر طاقم « آن »لریدر. علم ، اشیا وموجوداتك بربرندن خارج قالملری ، یعنی‌شعوردن وحریتدن محروم بولونملری اعتباریله بر وقوفیدر . بو حال آنجق برمرحله‌دن‌عبارتدر. «فکر» ، شخصی‌اولمق‌ومفکره‌نك ساحهٔ‌فعله چیقماسنه چالیشمق‌ایچون بومرحله‌دن‌کچمکه مجبوردر. خارجی ومادی وارلق عضویت بشریه‌دن عبارت اولان اك مغلق و مشوش شکلی آلتنده خصوصی بر انکشافه قابلیت کسب ایدرکه بوکا تاریخ نامی ویریلیر . ایشته تاریخك وصف ممیزینی تشکیل ایدن اومنفعتلرك واراده‌لرك چارپیشمه‌سندن ، او اضطرابه و شره قارشی مجادله‌دن ، او بر چوق وسائط اختراعندن ، او دائمی تجربه‌لردن ، او معنوی برطاقم قوتلرك ایجاد و جمعندن انسانك ایچنده یعنی دنیاده یکی بر طاقم قدرتلر اویانیر و انکشاف ایدرکه بونلرده شعور ایله حریتدر . بناءً‌علیه اوله‌جه ماده‌ن عبارت اولان شیلر آرتق روحیله‌شیرلر . شکل ، هیچ قیرلمه‌دن یاخود زائل اولمادن ، مفکره‌نك کیتدکجه حر وتام بر صورتده حیز فعله چیقماسی دیمك اولور .

فردیت ، عائله ، جمعیت بشریه ، دولت بو انکشافك اوان متعاقبه‌سیدر . جانلی مفکره‌نك اثری ممکن اولدیغی مرتبه‌ده صنعتده ، وحی‌الهی‌یه مستند دینده ، فلسفه‌ده نمایان اولور . فلسفه عادتا صنعتك ودینلرك احاطه ایتدیکی تمثاللردن قورتولمش حد ذاتنده دیندر .

هه‌غلك فلسفه‌سی نهایت تحلیلده ، اللهك دنیا ایچنده ودنیا واسطه‌سیله وجود بولدیغنی ، و کندی کندیسنی بیلدیکنی وبوشعورقصوایه بزلرك براستنادکاه وحقیقت تشکیل‌ایتدیکمزی کورمکدن عبارتدر . حد ذاتنده علمده دینی هیچ بر شی یوقدر ، علم دینه بیکانه‌در . فقط فکرك باطنی و ضروری تکاملنی تعقیب ایدن برفیلسوف ایچون علم ، وجودك ترقیسنده برآندن باشقه برشی دکلدر . او، فرقنه وارمادن ، دها یوکسك بر درجهٔ وقوفه و شعوره متوجهدر . تفکر ، اونك اشارت ایتدیکی استقامتی تعقیب ایده‌رك منطقاً دین و فلسفه‌یه واصل اولور . هرایمان برذکا اولمق‌املنده‌در . علمده موجود برماده‌یه کور کورینه اعتقاددن عبارت اولان شی صنایع نفیسه‌ده ، دینده وفلسفه‌ده اساس‌اشیانك وقوفی ، حسی وافاده‌سی‌اولور .

ایشته ده قارتك عقلیه مسلکی کرك اوبژکتیف کرك سوبژکتیف استقامتلرده بوصورتله انکشاف ایتمشدر . بونك اوچنجی بر انکشافی نورلر فلسفه‌سی la philosophie des

lumières دنیلن شیدر . اون سکزنجی عصرده میدان آلان
بوفلسفه ، تظاهراتنده پك فرقلی شکللر عرض ایدر . مع مافیه
بونلرك هپسی‌ده حسیاتدن آیری طوتولان ذکای صرفه‌یی ،
واضح و بارز بیلگی‌یی ، علمی ، بشریتك سعادتنی وتکملنی
تأمینه کافی بولور . بوفلسفه فرانسه‌ده لامه‌تری La Mettrie ،
محیط المعارفجیلر ، هلوه‌تیوس و هولباخ Holbach واسطه‌سیله
باقونی ده‌قارته ربطایدر . بوبرنوع تجربی حتی ماده‌جی برعقلیه
مسلکی ایدی . معتقدات دینیه‌یه قطعیاً معارض بولونیوردی .
بو مسلك علومك ترقیاتنی کمال شوق وتهالك ایله تبجیل ایتدی .
ترقیات علمیه وفکریه‌نك طبیعی وضروری نتیجه‌لری کبی تلقی
اولونان ترقیات معنویه و سیاسیه‌یه برنوع دینی اعتقاد نشر
ایتدی . نورلرك (علملرك) مؤثریتنه قارشی بسله‌نن بو
عالیجنابانه اعتمادی قوندورسه‌نك : « مفکرهٔ بشرك ترقیاتنك
تاریخی تابلوسی » Esquisse d'un tableau historique des
progrès de l'esprit humain نامنده‌کی اثری پك کوزل
افاده ایدر .

*
* *

عقلیه مسلکنك مختلف شکللرینه معارض اولارق اون
یدنجی عصرك نصف اخیرنده و بالخاصه انکلتره‌ده بر فلسفهٔ
اخلاقیه تأسس ایتدی‌که طبیعت بشریه‌نك غیرعقلی عنصرینی ،
حسیاتی ، سوق‌طبیعی‌یی ابتدائی واصلی وقعه اولمق‌اوزره قبول

ایدییوردی . شافتسباری Shaftesbury فلسفهٔ تفکر و ملا-
حظه‌یه طبیعتك وآهنکك یونانیلرده‌کی معناسنی قارشی قویه‌رق
خیر اخلاقینك محکنی سوق طبیعی‌یه مستند بلا واسطه بر حس
بدیعیده بولور . باتلر Butler بو وظیفه‌یی وجدانه ، هاچسون
Hutchson حس اخلاقی‌یه ویریر . هامك Hume ریبی
مابعدالطبیعیاتی ، عادتك والده‌سی اولان طبیعته اعتماد فعلنه
منجر اولور . اونك اخلاقی انسانك انسانه قارشی حس ایتدیکی
طبیعی محبته sympathie استناد ایدر . محبت علم اقتصاد
متخصصلرندن آدام اسمیتك‌ده اساسی وقاعده‌سیدر . اسقوچیا
مکتبی ، ـ فن جدله dialectique قارشی هر ساحه‌ده حدسك
یاخود بلاواسطه تجربه‌نك رولنی وقیمتنی تأسیس واعاده ایتمك
ایسته‌دیکندن ـ کرك نظری کرك عملی صورتده بزه ویردیکی
الك صوك معلوماتدن دولایی حس سلیمی مدح واعلا ایدر .

روسونك الك باشلی بر عاملی اولدیغی انقلاب اخلاقی شبهه
یوق که سوق طبیعی‌یی تفکر وملاحظه‌نك فوقنه چیقاران قدیم
طبیعتجیلکك بو یکی تولدینه مربوط بولونیور . روسونك
۱۷۵۰ تاریخنده ایراد ایتدیکی نطقك کوردیکی حسن قبول ،
مدافعه ایتدیکی فکرلرك هر کسك قلبنده ذاتاً مبهم صورتده
موجود اولدیغنه بر دلیلدر . روسو اوقودیغی کتابلردن یاخود
فلسفی تفکراتندن زیاده ، حیات باطنیه‌سندن ، سجیه‌سندن ،
دهاسندن کندیسی ایچون تجربه ایدلمش برحقیقت درجه‌سنده

واضح بر درس استخراج ایتدی که اوده شودر : حسیات حد ذاتنده مستقل ومطلق براساسدر . هیچ بر وجهله وقوف فکری یه تابع دکلدر . بالعکس اووقوفه حسیات حاکمدر . اوصورتده که فکرلرمز اکثریا حسیاتمزی ایضاح ایتمك ومعذور کوسترمك ایچون صوکره‌دن اویدیردیغمز برطاقم منطق بنالردن ، روما- نلردن عبارتدر . بو نقطهٔ نظردن باقان روسو ترقی و مدنیت دنیلن شیئك حقیقتده اخلاقسزلق و خطادن عبارت اولدیغنه حکم ایتدی . چونکه مدنیتك تملی ، انتظام طبیعتك خلافی اولارق ، مفکره‌نك حسیات اوزرینه ، صنعی وجعلی شیلرك ایچدن کلن شیلر اوزرینه ، علمك اخلاق و عادات اوزرینه تفوقنه استناد ایدر . حین نشئتنده بشریته ، اساس حیات اولان طبیعت وسوق طبیعی رهبرلك ایتمشدی . بشریت صوکره شجر علمك ، — کندیسنی هرشیئه حکمران ظن ایدن مغرور ذکانك — میوه‌سنی یمکله کناه ایشله‌مشدی . تبدیل فکر ومذهب ایدوب ده طبیعتك یولنه عودت ایتمزسه آرتق محکوم ممات ایدی . هرشیده حسیاتك ، حدسك ، بلاواسطه حس وادراکك تقدمنی تأسیس واعاده ایتمك وبواساس اوزرینه ذکانك استعمالنی تنظیم ایله‌مك چارهٔ سلامت ایدی ؛ اشیاده بر ترتیب و انتظام تأمین ایتمك بوصورتله قابل اولوردی . ذکا ایله متصف بر مخلوق آبدال و محدود بر حیوانه نه قدر فائق ایسه بوصورتله تأمین ایدیلن ترتیب اشیاده اوابتدائی جنته اوقدر فائق بولونه‌جقدی .

روسونك دين حقنده‌كی افكاری بواساسلرك تطبيقاتيدر .

الهيون كبی اونك‌ده همان‌همان عينی عقيده‌لری ادامه ايتمسی وخارجدن باقيلنجه دين طبيعيسنك فيلسوفلرك دين طبيعيسندن عادتا هيچ فرقسز بولونماسی حائز اهميت دكلدر . روسوده يكی واساسلی اولان جهت بوافكاره كوستردیكی منابعدر ؛ بوافكاره اينانمه‌سنك واونلری اظهار ايتمه‌سنك شكليدر . بو فكرلر روسونك نظرنده آرتق محاكمه ايله ثابت اولان برطاقم مسالك دكلدر ، كندی فردی روحنك ايچندن كلن برر تظاهراتدر . اثرنده برراهب ديوركه : سزكله دلائله مستنداً مباحثه ايتمك، حتی سزی اقناعه تشبث ايله‌مك فكرنده دكلم. قلبمك ساده‌لكيله دوشونديكم شيئی سزه ايضاح وارائه ايتمك بكا كافيدر. سوزلرمی ديكلركن سز كندی قلبكزی تدقيق ايديكز . ايشته بوتون ايسته‌ديكم بوندن عبارتدر . وجدانك برطاقم افكار باطله préjugé ايشی اولديغنی سويليورلر . حالبوكه بن كندی تجربه‌مله بيليورم كه وجدان انسانلرك بوتون قانونلرينك خلافنه اولارق ترتيب طبيعتی تعقيبده اصرار ايديور .

ايشته دين بويله ايلك ومستقل برمنبعدن چيقاركبی قلبدن، حسياتدن ، وجداندن ، طبيعتدن انبعاث ايدر . غايه‌سی قلبك احتياجاتنك تطمينی ، حيات اخلاقيه ومعنويه‌مزك تخليصی ، اداره‌سی ونجابت كسب ايتمسی‌در . بو اساسك وبو غايه‌نك خارجنده‌كی بوتون شيلر يالكز زائد دكل حتی مضردر .

بوفكرلری ، موجود فكرلرله اولان تضادلرینی قوتله ارائه ایده‌رك وضوح وقطعیت ایله ادعا ودرمیان ایتمك بیله مهم بر ایش ایدی . بوایشی برانقلاب حالنه كتیره‌ن شی ایسه‌اونی جانلاندیران شوق وغلیاندر . روسونك لسانی بوكا ترجمان اولمشدر. روسونك یازیلری ساحهٔ فعله چیقمش مسلكی ایدی: غیر قابل مقاومت حمله‌سیله طبیعت ایدی ؛ ایچدن كلن شیلر ایدی ؛ احتراص ، ایمان ، افعال وحركات ایدی . مفكره‌نك حكمران اولدیغی برادبیاتك ایچنه صالدیرارق منطقی، افكاری، وقعه‌لری،محاكماتی، حرث فكرینك بوتون آلاتنی طردایدییور یاخود كندی غایه‌سنه انقیاد ایتدیرییوردی .

دینك بو تلقیسندن ایكی مهم نتیجه چیقمشدر .

وقوفدن قطعی صورتده آیری ، مطلق وابتدائی براساس صفتیله حسیاته ارجاع وبنا ایدیلان دینك آرتق علم ایله هیچ بر مناسبتی قالمایوردی . علم ایله دین بربرلرندن تمامیله فرقلی برر لسان ایله تكلم ایدییورلـدی . بناءً علیه بربرلریله هیچ قارشیلاشمق تهلكه‌سی اولمقسزین الی نهایه انكشاف ایده‌بیلرلردی .

ثانیاً ، مثبت وموضوع دینلره قارشی حسیاتك عقلدن بوتون بوتون باشقه دورلو حركت ایتمسی ایجاب ایلردی . عقل ، دیی قوروتمغه ، استنادكاهنی یالكز مخیله‌ده وحسیاتده بولان اقسامندن تجرید ایده‌رك تحریات علمیه وفلسفیه‌نك اك محقق نتیجه‌لرندن اصول دائره‌سنده چیقارلمش قلیل‌المقدار

برطاقم افكاره ايندیرمکه میال ایدی . عقلجی فیلسوفلرك قبول ایتدیکی الهیلك ، یعنی دینلرك یرینه قائم اولان بوضعیف وجیلیز شی بوصورتله وجود بولمشدی .

فقط حسیاتك باشقه احتیاجاتی ، باشقه منابعی ، باشقه جرئتکارلقلری واردر . اوده عقل کبی حتی بلکه دها زیاده ابتدائی اولدیغی ایچون نه دن افاداتنی علمك تصدیق وقبول ایتدیکی دستورلره انحصار ایتدیره جکدی ؟ قلب ، طبیعتی اعتباریله خالقدر : اوندن طاشان حیات تشبیهلر و خیاللرله ، تشارك افکار ایله ، خرافات ایله ، منظومه لرله انتشار ایدر . دینك تا قلبکاهنه وضع ایدیلن و مستقل اولمق اوزره اعلان اولونان حسیات روسونك ، حسیاتك حقیقی افاده سنی کوربیورم ظن ایتدیکی نقطه ده عقلی الهیلك مسلکنك بو متروکاتیله اکتفا ایده مزدی . دها ، حاضر برطاقم جمله لری تکرار ایتمکله اکتفا ایده مز . ذی حیات مخلوق ایچنده غیرعضوی شیلر یا طرد واخراج اولونور ، یا تحول ایده رك کندیسی ده ذی حیات اولور . ایشته بوصورتله ، روسونك تصور ایتدیکی کبی ، حسیات یالکز فیلسوفلرك او منجمد ، ثابت دستورلرینك یرینه جانلی محصوللر اقامه ایتمکله قالمایه جقدر . حکمران اولمغه باشلار باشلاماز ، فلسفی مفهوملردن پك دها زنکین اولان عنعنوی اشکال وتمثالره قارشی عقلیه مسلکی اربابنك واصل اولدقلری خصومتی بسله مه یه جکی ده آشکار ایدی . بوشکللر قلبه ومخیله یه خطاب ایدرلر .

ذاتاً منشألری‌ده اوراسیدر . قلب ، تأثیرلرینی تجربه ایتمه‌دن بونلری ناصل رد ایده‌بیلیر؟ روسونك اثرنده‌كی راهب دییور كه : « اعتراف ایده‌رم كه انجیلك قدسیتی بنم قلبمه خطاب ایدن بر دلیلدر . فیلسوفلرك كتابلرینه او بوتون دبدبه‌لریله باقکز : انجیلك یاننده نه‌قدر كوچوك قالیرلر . بكا سوقراتی ، علمنی ومفكره‌سنی كوستره‌جكسكز . سوقرات ایله مریمك اوغلی آراسنده نه قدر مسافه وار ! سوقراتك حیاتی و مماتی برحكیمه لایق ایسه عیسانك حیاتی ومماتی‌ده برمعبوده لایقدر . »

روسونك اثری نه دینده نه سیاستده نه اخلاقده نه‌ده تربیه‌ده برنقطهٔ مواصلت تشكیل ایده‌مز . اوبرنقطهٔ حركتدر. اوكا ملهم اولان فكرلردن دینك احیاسی كیفیتی میدانه چیقاجقدر .

بواحیا كیفیتنك الك ایی شاهد ومنادیسی شاتو بریاندر . شاتو بریان روسونك حاكمیت حسیات اساسنه استناد ایده‌رك حیات فردیه و اجتماعیه یالكز طبیعی تسمیه ایدیلن دینك مبهم تجریداتی دكل قاتولیكلكك عقیده‌لرینی ، آیینلرینی ، عنعنه‌لرینی‌ده بوتون اوصریح و مادی شكللریله ادخال ایلر . شاتو بریان بوتفرعات وخصوصیاتی ـ صرف عقلی اساسلردن استنتاج ایدیله‌مه‌یه‌جكلری مطالعه‌سیله ـ زائد وبی‌لزوم علاوه‌لر عد ایتمز . دینك محتویات اخلاقیه‌سی قدر بو تظاهرات خارجیه‌سنك بوتون تفرعاتی‌ده اونك الهی برمنشائه مالك اولدیغنه

دلیل عد ایدر. چونکه بزتون بوتفرعات مخیله وذکایه چارپارلر، وجدان بشری جذب ومتأثر ایدرلر ، تسلیه ، تسکین ، تقویه وتهییج ایدرلر . اونك فکرینه نظراً بوکون تعقیب ایدیله‌جك یول نتیجه‌دن سببه کیتمك ، خرستیانلغك اللهدن کلدیکی ایچون ایی اولدیغنی دکل ، ایی اولدیغی ایچون اللهدن کلمش اولدیغنی اثبات ایتمکدر . چاك سسلرینك شعری برقضیهٔ منطقیه‌دن دها قوتلی بر دلیلدر . چونکه بو قضیه بزی لاقید براقدیغی حالده اوته‌کنی حس ایدر ویاشارز .

فقط ، دنیله‌بیلیرکه ، تأثیرات لطیفه وخیرکارانه‌سی بوقدر بلاغتله ایضاح ایدیلن بوتون بواعتقادلر ، بوتون بوعادتلر هیچ اولمازسه حقیقی و موجود بر طاقم اشیایه تعلق ایدییورلرمی ؟ یوقسه آرزولرمزك وخولیالرمزك بوش برتطمیننده‌نمی عبارتدرلر؟ آشکارکه شاتو بریان ایچون بوسؤالك اهمیتی یوقدر . اونك ایضاحاتی خرستیانلغی عادتنك کوزللکی ، واعظلرینك دهاسی ، حواریونك و تلمیذلرینك فضائلی ایچون سودیریر . دها فضله بر شیئه لزوم وارمی ؟ عشق حد ذاتنده بر شأنیت ، شأنیتلرك احتمالکه الك درینی ، الك دوغروسی دکلیدر ؟ عشقك ، حیاتك ، وارلغك شرائطیله توافق ایتمکدن عبارت اولان حقیقت، ادراکك تجریداتنده وجود بولان حقیقته نسبتله نه‌دن دها آز دوغرو اولاجق ؟

آز چوق واضح برصورتده تصور وافاده ایدیلن بوفکرلر

« رومانتيزم » نامی ویریلن حرکتی اداره ایتدی . بو راده یگانه قاعده حسیاتدر . انسـان علوینك كندیسنه تعیین ایتدیکی غایه : حیاتدر ، یاشامق و حس ایتمك شعوریدر . بویله بر آدم صرف عقل عریانی علاقه‌دار ایدن تجریداتدن قاچار . کندیسنی روحی تیتره‌تن شعره ، احتراصه ، شوق و هیجانه ویرر . انسانك كندی وارلغی شعورینی شایان حیرت بر صورتده تهییج و اعلا ایدن اضطرابلری ، آغلامه‌لری سور . مختلف اقوامه عائد ادبیاتلرك ، مختلف زمانلره تعلق ایدن تاریخك عرض ایده‌بیله‌جکی بوتون حیات افاده‌لرینه علاقه‌دار اولور ، مراق ایدر . اورته‌دن قالقمش دورلرك طرز تفکر و حسنی تکرار احیا ایتمك ، کندیسی اونلری یاشامق ایستر . روحنده نامتناهینك اضطرابنی اویاندیرارق وبسله‌یه‌رك روحنی بویولتن دین ایچون بر محبت مخصوصه‌سی واردر . مخیله‌سنك سطح مائلنی تعقیب ایدرسه ، خصوصی بر میل محبت ایله وحی ربانی‌یه مستند ادیانك مؤسسات مادیه و مثبته‌سنه دوغرو كیدر .

کندیسنی بویله حسیاته ترك ایتمکله علمه قارشی مخالف بر وضعیت آلمش اولمق تهلکه‌سنده‌میدر ؟ تام رومانتیك بر آدم بو مسئله‌یی بیلمز . ارباب علم تحلیل واستنتاج ایدر . فقط او یاشار ، ایناتیر وسور . علم اونك ایچندن بنلکنی ناصل چیقارابیلیر ؟

موجودات حقنده‌کی بو تلقی بالخاصه فرانسه‌ده مکتبلره وفلسفه‌یه عائد مطالعاتك کسب ایتدیکی شکل وطرز ایچنده نمایان اولدی . « انسانیات » humanités « وعلوم » نامل‌ری آلتنده برطرفدن ذوق ، حس وروح تربیه‌سی ، دیکرطرفدن ریاضیات وقوانین‌طبیعت بیلکیلری بربرلرندن آیرلدیلرومتجرد قالدیلر . انسان ایله قلب وحیات ، طبیعته ومقانیزمه‌سنه فائق عد اولوندیغی مدتجه ادبیات هرشیئه کافی کلدکدن باشقه سائر خصوصاته تقدم ادعاسنه بیله قالقابیلیردی .

دیکر طرفدن ، برافلاطونده ، بر ده‌قارتده ، برلایبنیچده علومه اوقدر صیقی برصورتده مربوط اولان فلسفه‌ده‌تدریساتده صرف ادبی وحسی بر شکل آلیور ، شاتو بریانك فکرینه توفیقاً ، مسالکك‌قیمتنی نتیجه‌لریله ، تأثیرلرینك نجات‌بخش یاخود مضر اولماسیله اولچمکی قبول ایدیوردی . او قلاسیك عقل ومنطق نقطهٔ نظرینی ادامه‌ایتمکله مفتخراولماسی اعتباریله ، دین خصوصنده محترزداورانمقله برابر، حقیقتده دینه میال بولونیور واحتیاطکارانه عقل‌جیلق شکلی آلتنده صاقلانان اوررومانتیزم مسلکنك حسیاتپرستلکی اساسنی میدانه اوریپوردی.

روسودن صوکره غایت قوت بولان فقط اوندن اول طبیعتی مجرد ، صرف فکری برنقطهٔ نظردن تلقی‌ایتمك مسلکنه معارض اوله‌رق ، یونانیلر کبی تلقی ایله‌مك یولنده‌کی حسك جانلانماسی صورتیله تولد ایتمش اولان انقلاب عظیم یالکز

فرانسه يه منحصر قالامشدر. مختلف اوصاف ايله بوتون آوروپاده‌ده وقوعه كلدى . بالخاصه آلمان رومانتيزمنده پك خصوصى ومثمر برشكل آلدى . نوواليسك شو سوزلرى بو حركتك شعارى اولمق اوزره قبول ايديله‌بيلير : Die Poesie ist das ächt absolutReelle (اصل شأنيت حقيقيه شعردر)

علم كلام علماسندن مشهور شلايرماخر Schleirmacher اون دوقوزنجى عصرك بدايتنده رومانتيك اساسنى دينك قلبكاهنه قويمشدى . شلايرماخره كوره نه ذكا نه اراده دينك مالكانه‌سنه بزى ادخال ايده‌مز . دين نه بر وقوفدر ، نه بردستوردر . دين برحياتدر ، برتجربه‌در . بو حياتك منبعى‌ده وارلغمزك الك درين قسمنده ، حسياتده‌در . دين بيلكيسندن دينه كيديله‌مز . دين بروقعهٔ ابتدائيه‌در .

ذاتاً هيجان دينيى حس ايدن آدم ، حالت روحيه‌سنك سببنى واهميتنى ذكاسيله ايضاح ايتمكه ميالدر . حسياتنك نتيجه‌ده كائناتك علت نامتناهيسنه قارشى برمخلوقك حس ايتديكى ارتباط وتبعيت حسندن عبارت اولديغنى كورور . بوحسياتك كنديلكندن انكشافى ، تشعشعى : ايشته حيات دينيه . بونك نتيجه‌سى اولارق فرديت غليان ايدر . حالبوكه بونى نه علم يايه‌بيلير نه اخلاق . بو ، تام وصحيح فكرلرله تماميله افاده ايديله‌مز ، چونكه غير قابلدر . افاده ايتمك ايچون تمثالر لازمدر . آنجق بو تمثاللرله پيش شعوره چيقابيلير وشعورك هيجانلرى بوتمثاللر

سایه‌سنده باشقه‌لرینه قابل سرایت حاله کلیر. عقیده تعبیر اولونان شی بو هیجانلرك موضوعنك ویا سببنك فکری صورت ذهنیه‌لرندن عبارتدر. بعضاً قلب ذکایه ولودیت ویره‌رك دهانك قوتیله درحال تمثاللر خلق ایدر. بعضاً موجود دینلرك اعاره ایتدیکی تمثاللری قوللانیر. فقط بونلری اویله مطاوعتکارانه آلماز. اونلره بر حیات نفخ ایدر و بو صورتله اونلرده بر وصف دینی محافظه ایلر. عنعنات، عقائد آنجق فردلرك حسیاتیله دائمی صورتده جانلاندیرلمق شرطیله بر معنایی وقیمتی حائز اولورلر.

فلان ویا فلان تمثال دینینك خلق و ایجادینه ویا قبولنه علم هیچ بر ممانعت ایقاع ایده‌مز. علمده بویله بر تمثاللره ارائه اصولندن عبارتدر. مفکره‌نك اشیایی آکلامق — یعنی بزم ایچون یتیشلمسی غیرقابل برغایهٔ کمال اولان وجود ایله تفکرك برلکلرینی حس وادراك ایله‌مك — یولنده‌کی مساعیسنی برطاقم اشارتلرله افاده ایدر.

شلایرماخرك فکرنجه وارلق وقوفدن مقدمدر. حقیقت ایله حیات بردر. حیات علویه‌نك، حیات روح وحسنك فیضان وغلیانی اك یوکسك حقیقتدر. دستور، عقیده، حرف، شی، ماده آنجق بوذکا فوقنده‌کی حقیقتك برتمثالی اولمق اعتباریله حائز قیمتدرلر.

رومانتیزمه تقابل ایدن دین تلقیسی آلمانیاده دها زیاده الهیاته، فرانسه‌ده دهازیاده ادبیاته قاچه‌رق اون‌دوقوزنجی عصر أثناسنده احراز غلبه ایتدی. دین او زمان اساس اعتباریله

ذکایه دکل قلبه استناد ایدییوردی . دینك اساسلری ، دلیللری ، اثرلری واردی که علوی بر قدرت نامنه عقل بونلری قبول ایتمکه مجبوردی . واقعا اون یدنجی عصر عقل جلرینك پاصلانمش سلاحلرینی تکرار قوللانان یاخود عقل نامنه میدانه چیقان معارضلره کندیلری ده عقل نامنه قارشی قویمق اوزره یکیدن سلاحلره اعمال ایدن دین طرفدارلری ده موجود ایدی . فقط حیاته مستقل بر علمه و مستقل بر عقله اهمیت ویرمه‌دن ، فلسفه ایله و جسمانی قوتلرله اتحاد و اشتراکی دوشونمه‌دن حقیقت دینیه‌یی بوتون کنیشلکی وخصوصیتی ایله بسط وارائه ایدنلرك طرفنده ایدی . مرغوب اولان ، میدان آلان شی قلب ، ایمان ، عنعنه کبی نفوذلرینه استنادایدن وروحی قوتلرك تأمین انکشاف وغلیانه چالیشان حر دین ایدی .

دیکر طرفدن‌ده علم ، دینی هیچ قاله آلمامغه آلیشمشدی . علم کیتدکجه دها واضح بر صورتده کندیسنی صرف اوبژه‌قتیف تجربه‌یه استناد ایدر ویالکز حادثاتك ارتباط مکنوزلرینی کشفه اوغراشیر کبی تلقی ایلیوردی . باشقه بر اساس اوزرینه تأسیس ایدیلن و بوتون بوتون باشقه غایه‌لره معطوف اولان بر طاقم مسلکلرك اوکا نه تعلقی واردی ؟ بو ایکی نقطهٔ نظر بر آدمك مفکره‌سنده عینی زمانده برلکده موجود اولابیلیرلردی . بربرلرینه هیچ قاریشمازلردی . عالم ، لابوراتوارینه کیررکن قناعت دینیه‌سنی قاپیده براقیر ، دیشاری چیقارکن صوکره اونلری تکرار طاقینیردی .

حاصلی ، اون دوقوزنجی عصر اثناسنده دین ایله علم آراسنده تأسس ایدن مناسبت قطعی بر آیریلق ، بر ایکیلك ایدی. علم ایله دین آرتق ، وقتیله یونان فلسفه‌سنده اولدیغی کبی ، عینی شیئك ، یعنی عقل الهینك ، غیر مساوی قیمتلرینه رغماً بر برینه مشابه ایکی افاده‌سندن عبارت دکلدی. اسقولاستیکلرده اولدیغی کبی بر برلرینه توافق و بر برلریله ائتلافی اثبات ایدیله بیله جك ایکی حقیقت معلومه vérités données ده دکلدیلر . عصری عقل جیلرك قبول ایتدکلری کبی آرتق علم ایله دین آراسنده مشترك بر کفیل ، عقل ، یوقدی . ایکیسی ده ، کندیلرینه کوره ، مطلق ایدیلر ؛ هر نقطه‌ده بر برلرندن آیری ایدیلر . اوزمان قبول ایدیلن پسیقولوژی علمنه نظراً روحك ایکی ملکه‌سی اولان ذکا ایله حسیات ده بویله بر برلرندن هر خصوصده فرقلی ایدیلر. ایشته علم ایله دین بو آیری ملکه‌لره تعلق ایدییورلردی. بو قارشیلقلی استقلال سایه‌سنده‌در که عینی بر شعورده دین ایله علم اجتماع ایده بیلیوردی. بر برینك ایچنه نفوذ ایده‌مین ایکی ذره ، فضاده ناصل یان یانه دورییورلرسه علم ایله دین‌ده وجدان بشرده یان یانه موجود بولونیورلردی. علم ایله دین بر برلرینك اساسلرینی تعمیق وتدقیق ایتمه‌مك ایچون صریح یاخود ضمنی صورتده آکلاشییورلردی . بر برلرینك مکتسب موقعلرینه قارشیلقلی رعایت ایدییورلردی . بو صورتله هر ایکیسی‌ده امنیت و حریت بولیوردی . ایشته زمانك شعاری بو ایدی .

برنجی قسم

طبیعت جیلك تمایلی

برنجی باب

اوکوست قونت ودین بشریت

آرتق غیر قابل اجتناب بر مواجهه

۱ — علم ودین حقنده اوکوست قونتك مسلکی - علم فکرینك تعمیمی وعلومك تشکیلاتی: علم وفلسفه - فلسفه ودین : دین بشریت.
۲ — اوکوست قونت مسلکنك تفسیری - سوسیولوژی ودین: دین سوسیولوژی‌یه نه علاوه ایتدی - قونتك مسلکنده فلسفه ایله دینك مناسبت منطقیه‌سی : دین فلسفه‌یی تکذیب ایدرمی ؟
۳ — اوکوست قونت مسلکنك قیمتی - دینك علمه ، علمك دینه ایقاع مشکلاتی - بشریت مبهم برمفهومدر - انسانك کندی فوقنه چیقمغه میلی : بو ، دیندر - پوزیتیویزمك داخلی تضادلری .

فکرلری دماغمزده ترتیب ایتمك، مجرد برمباحثه یوروتمك ایچون صریح وقطعی تعریفلر و تجاوز ایدیله‌سی غیرقابل تحدید حدود اشارتلری قدر موافق بر شی یوقدر . علم ایله دین ذکا ایله قلبه بربرندن قطعی حائل ایله آیرلمش ایکی بولمه ایچنده کبی حبس ایدیلنجه نزاع ایتملری ایچون هیچ احتمال قالمایوردی . هرایکی طرفك کندی مستفید اولدیغی وایستدیکی حریت واستقلالی

دیکر طرف ایچونده عینی صورتده قبول ایتمسی کافی ایدی . ایشته مفهومات عالمنده دین ایله علمك مناسباتی بو صورتله غایت قولایجه حل ایدیلیوردی. فقط حقیقت عالمنده ایش باشقه دورلو اولدی .

حقیقتده ، نه علم نهده دین ، مالکانه‌لری نه قدر کنیش اولورسه اولسون ، صلاحیت وحرکاتلرینی اورایه حبس ایتمك فکرنده دکلدیلر . اوزمان مرعی ومعتبراولان : « قیصره عائد اولانی قیصره ، اللهه عائد اولانی اللهه ویریکز » حکمتنك مصدره‌سی، اوکا ویریلن معنایه کوره، یالکز، انسانده‌کی ملکات دینیه‌نك ملکات علمیه ایله هیچ مناسبتی اولمادیغنی قبول خصوصنه انحصار ایتمیوردی . اشیاده‌ده ایکی دنیا ، روح وماده ، جسمانی وروحی برر ساحه بولوندیغنی وبونلرك هیچ برطرفده بربرلرینه قاریشمادیغنی قبول ایدیلیوردی . بوفرضیه‌یك راحت برائتلافنامه اولابیلیردی. فقط بوموجود شأنیت دکلدی ، بو شأنیتك همان همان ضدی ایدی . انسانده قلب ایله ذکایی ؛ طبیعتده بدنلر ایله روحلری تفریق ایدن خط فاصلی نرده بولمالی ؟ بوندن دولاییدر که ، مستقل قبول واعلان ایدلدیکی ایچون انبساط وانکشافه دها زیاده حریص اولان دین، حریم قدسی شعوری کندیسنه دار بولدی ، عالم مرئی‌یی‌ده تسخیره قالقیشدی.دیکر طرفدن ، هر کون کیتدکجه دها پارلاقلاشان موفقیاتندن وموضوعنی، غایه‌سنی دها صریح صورتده فرق وحس ایتمکدن

قوت آلان علم ، بوتون شأنیتلر دنیاسنك كافۀ اقسامی آرتق كندی تدقیقات و تفحصاتنه كشاده اولدیغنی اعلان ایتدی . یالكز بو تفحصاتك ، دەقارتك قاعدەسنه توفیقاً ، بسیطدن مركبه ، قولایدن زوره ، بر جه بلاواسطه بیلینه‌بیله‌جك شیلردن بالواسطه ایریشه بیله‌جكمز شیلره دوغرو صیرا ایله یورومه‌سی شرطنی قبول ایتدی .

بونك اوزرینه ، نظریه‌ده اوقدر ماهرانه بر صورتده برطرف ایدلمش اولان نزاع تطبیقاتده غیرقابل اجتناب اولمشدی . دین مفكرەلره وروحلره حاكم اولدیغی كبی بدنلره‌ده حكم ایتمكه قیام ایلرسه علم‌ده بدنلر اوزرنده‌كی حكم ونفوذینی مفكرەلر وروحلر اوزرنده اجرایه تشبث ایدرسه بالضروره بربرلریله قارشیلاشیرلر . بو اختلافك ناصل نتیجه‌لنه‌جكنی بیلمك مسئله‌سی حاصل اولور .

بر چوقلری ، شبهه یوق كه ، ماهرانه برحسن اداره ایله ، صلح وسكون تأمین ایدن بر ائتلاف تأسیسی الك ساده چاره اولدیغی ظننده‌درلر . كندیلرینك عدم مراق یاصدیغی اوزرنده راحتجه اویودقلرینه باقه‌رق اطرافلرنده یاپیلان و كندیلرینی اویاندیرمق تهلكه‌سنی عرض ایدن كورولتودن شكایت ایدرلر . هله برچوقلری بر سن توماسك ، بر دەقارتك ، بر مالبرانشك ، بر لایبنیچك غایت یوكسك ذكالر اولدیغنی سویله‌یه‌رك بو متفكرلرك اكتفا ایتدكلری دلائل ایله باشقه‌لرینك نه‌دن ممنون اولمادقلرینی صوروشدیررلر واوقلاسیك ائتلافلرك دوشدیكی عدم رغبتدن

دولابی، هیچ بر مانعه ایله ضبط ایدیله‌مین فکر تنقیدك ترقیسنه قباحت بولورلر، قیزارلر. فقط شعور بشرك متعاقب ادوار آراسنده دائمی بر صورتده پایدار قالدیغی نظرِ تأمله آلننجه کورولور که بو، فلان فلان کیمسه‌لرك ـ حتی مقدارلری نه‌قدر چوق، اقتدار ومعلوماتلری ایله نه قدر شایان دقت اولورسه اولسون، ـ اعتیادات فکریه‌لریله قاریشماز. شعور، تجربه‌نك کتیردیکی مختلف فکرلرك تنظیمی، بناءً علیه بر برلریله مواجهه‌سی دیمکدر. شعور بو فکرلر آراسنده بر ائتلاف، بر آهنك تأسیس ایتمك ایچون صرف اولونان غیرتدر. بو مقصدله یا او فکرلری بر برینه اویدورور یاخود بعضیلرینی قبول ایله‌دیکرلرینی طرد واخراج ایدر. بونك ایچوندر که علم ایله دین قارشی‌قارشی‌یه اخذ موقع ایدرلرسه شعور، کندی کندیسنی انکار ایتمه‌دن بونلرك ایکیسنی‌ده هرهانکی بر صورتله برلکده ادامه ایدوب ایده‌میه‌جکنی بیلمك ایچون ارکچ بونلری بر برلریله مقایسه ایده‌جکدر.

ضرورت کسب ایدن بو تفکر وملاحظه ایچنده، آشکاردر که، شعور وقتیله بویوك بر آدم طرفندن سرد ایدیلن فلان ویافلان مسلکدن ملهم اولا بیلیر. فقط یاپه‌جغی شی یالکز ملهم اولمقدر. یوقسه اومسلکلری ساده‌جه احیا وقبول ایتمك دکلدر. چونکه اوندن صوکره حادث اولان بویوك بویوك انقلابلرك میدانه یکی بر عنصر چیقارمامش اولماسی وبوعنصرك وضعیتده بر تبدل ایجاب ایتمه‌مسی پك احتمال خارجنده‌در.

اون دوقوزنجی عصرك اورته‌لرینه دوغرو علم ودین ایله اوغراشمغه باشلامش اولان متفکرلرده عمومیتله علم ایله دینك بویله ضروری بر مواجهه‌سی حسی نمایان اولور . بو متفکرلر دها زیاده طبیعتجی یاخود دها زیاده روحجی بر تمایل tendance spiritualiste ارائه ایتدکلرینه کوره ایکی قسمه آیریلابیلیرلر. طبیعته تمایل ایدنلرك الك باشنده اوكوست‌قونت کلیر.

١

علم ودین حقنده اوکوست قونتك مسلکی

اوکوست قونتك مسلکی علمدن دینه دوغرو، فلسفه‌دن کچه‌رك، براصول داخلنده یورومکدن عبارتدر. بوترقی براصولی تعقیب ایده‌رك وقوعه کلمشدر. استحصال ایدیلن نتیجه‌لرك قیمتی، معناسنی اواصول تعیین ایتمشدر. ایشته اوکوست قونت بواصوله «مثبت» نامنی ویریر. بوتون مسلکه وبالخاصه اونك تتوج دینیسنه اوکوست قونت پوزیتیویزم Positivisme نامنی ویرمشدر. بو تعبیرك معناسی شودر: اولا، قونت مفکرهٔ بشرك آنجق حقیقی احتیاجلرینی تطمین ایتمك املنده‌در. ثانیاً، بواحتیاجلری تطمین ایچون چاره ووسائط اولمق اوزره کذلك حقیقی یعنی هم صحیح هم مفکرهٔ بشرله قابل ادراك وقایعه تعلق ایدن برطاقم وقوف قبول ایدرکه بونلرك ده بزم حقیقی احتیاجلرمزه توافق ایتملری لازمدر. مفیدلك utilité وحقیقیلك réalité: ایشته بوایکی تعبیر «پوزیتیف ـ مثبت» کلمه‌سنك محتویاتنی تماماً افاده ایدرلر.

بوایکی وصفدن براوچنجی دها انبعاث ایدرکه اوده متعضو برحالده بولنمقدر. چونکه انسانلرك بیلکیلری وحسلری حقیقی قاعده‌لرینه تابع اولمادقجه تعضو ایتمکه قابلیتلی دکلدرلر. اونك ایچون بونلر نه‌زمان هم غیرقابل مناقشه هم تك برغایه‌یه توجیه ایدیلیرلرسه اوزمان قطعی برمسلك واصول وجوده کتیررلر.

*
* *

مثبت بر مفهومك ایکی عنصری اولان «حقیقی» ایله «مفید»دن برنجیسی علمده موجوددر و یالکز اونده موجوددر . الهیات ومابعدالطبیعه‌ده بزه طبیعت اشیایی بیلدیرمك ادعاسنده ایسه‌لرده اورته‌یه خیالی بربنا چیقاریرلر . بناءً علیه پوزیتیویزمك اساسنی علم تشکیل ایده‌جکدر . دائرۀ اقتدار واطلاعمز داخلنده اولان بوتون شیلری منتظم بر اصول ایله ترتیب و بونلردن استفاده ایده‌بیلمك ایچون پوزیتیویزم بزه ویریلن بوتون شیلرك اصل علومك چرچوه‌لرینه کیره‌بیله‌جك صورتده پیش ملاحظه‌یه آلنمالرینی شرط قویه‌جقدر .

حقیقتده ، انسانلرك بوتون بیلکیلری شیمدیکی حالده بو شکل علمی‌یی حائز اولمقدن چوق اوزاقدرلر . ریاضیات ، علم هیئت ، حکمت طبیعیه ، کیمیا حقیقةً برر علم ایسه‌لرده بیولوژی [علم حیات] الهیاتك صاردیغی قونداقدن کندیسنی آنجق یکی صییرمغه باشلایور . بالخاصه انسانی اولان حادثاتك تدقیقی حالا علم فکرینه بیکانه اولان ادبایه ومورخلره متروکدر . بناءً علیه هرشیدن اول علم فکرینی تعیین ایتمك وبوفکرك معلومات بشریه‌نك بوتون شعباتنه ناصل تطبیق اولونه‌جغنی کورمك اقتضا ایلر .

اوکوست قونتك بوراده تعقیب ایتدیکی اصول پك شایان دقتدر . اول امرده ، بروجه پیشین a priori مجرد براساس وضع ایدوب‌ده منطق سایه‌سنده بونك نتایجنه دوغرو یورومز .

مادی شیلردن ینه مادی شیلره دوغرو ایلریلر . مفهومات علمی اولان منطقدن حرکت ایتمز . دها شیمدیدن صورت قطعیه‌ده تأسس ایتمش حقیقی برعلم اولان ریاضیاتدن حرکت ایلر .

ابتدا ، ریاضیاتی برعلم عدایتدیرن اوصافی تعیین ایله ایشه باشلار . صوکره بو اوصافی معلومات بشریه‌نك سائر اقسامنه علی‌حاله زورله تشمیل ایتمکه قالقماز . موافق برطاقم تعدیلات ایله ، اصل دلیللرینی هیچ بوزمادن ، بیلینه‌جك شیلرك تعدد وتخلفنه اونلری اویدورمغه چالیشیر . ایشته بواویدورمه کیفیتنه «تعمیم» généralisation ، «توسیع» extension نامنی و یریر . بناءً علیه بوتون بیلکیلرمزده عینی شکل فکری ایجاب حاله کوره دکیشمش اوله‌رق بولونه‌جقدر وبوصورتله علمده هم بر هم مختلف اوله‌جقدر .

اوکوست قونته نظراً ، ریاضیات ، شکل علمیسنی مثبت قوانینك یعنی ایکی معلوم حد آراسنده‌کی صریح وغیر متحول مناسباتك تحریسنه مدیوندر. بناءً علیه مناسب صورتله تعیین ایدلمش اولان بوغایه بوتون صنوف وقوف ومعلوماته تشمیل ایدلمك اقتضا ایدر . بو تعیین کیفیتنی اجرا ایچون اولا : بیلنمسی مطلوب اولان شیده کندیسنی علمك قوانینی آلتنه ادخاله مساعد اوله‌جق بر جهت آرامالیدر . ثانیاً : بو قانونلری بیلنمسی مطلوب اولان شیئك طبیعت خصوصیه‌سنه اویاجق بر صورتده تصور وتخیل ایتملیدر .

بو اساسلره کوره قونت هر صنف علمه خاص اولان شکلی، تعیین ایدر و « سوسیولوژی » دینلن یکی بر علمك نظریه‌سنه واصل اولور. غیرعضوی طبیعتك حادثاتی حکمت طبیعیه و کیمیا ایچون نه ایسه معنوی واجتماعی وقایع‌ده بو یکی علمه قارشی او موقعده بولونه‌جقدر.

اساساً موجود اولان علملر حقنده‌ده او کوست قونت مهم بر معنای فلسفی یی حائز بر طاقم دستورلر کوستریر.

حکمت طبیعیه، چوق زمان یاپدیغی وجهله، تدقیق ومشاهده‌سی غیرقابل بر طاقم مؤثراته استناد ایده‌رك خولیاپرورانه ایضاحات ویرمکدن اجتناب ایتملیدر. حکمت طبیعیه جداً بر علم اولابیلمك ایچون حادثاتك نه کبی شرائط داخلنده نمایان اولدقلرینی کوسترمسی لازمدر وبو کافیدر.

بیولوژی، حکمت و کیمیایه متعلق علملره نسبةً اساسلی بر فرق عرض ایدر. بیولوژینك تدقیق ایتدیکی قانونلر وظائفك واعضالرك مناسبات متقابله‌لریدر. بو قانونلری کشف ایتمك ایچون شبهه یوق که حیاتك کندی کندیلکندن نشئت ایتدیکی یولنده‌کی مابعدالطبیعیه‌یه عائد فرضیه‌یی بر طرف ایده‌رك حادثات حیاتیه‌یی ماده‌نك قوانین عمومیه‌سنه تابع دییه تلقی ایتمك اقتضا ایلر. چونکه بو حادثات حیاتیه ماده‌نك ساده‌جه دوچار تعدیل اولمش برر صورتلرندن عبارتدرلر. فقط، دیکر طرفدن، بیولوژی‌یی غیر عضوی علملره تابع بولوندیرمقدن‌ده اجتناب

ایتمك اقتضا ایدر. غیر عضوی علملرده مفکره بسیطدن مرکبه دوغرو یورور. بوقاعده‌نك سببی هر علمك بهمه‌حال بوصورتله حرکت ایتمسی لازم کلدیکندن متولد دکلدر؛ او علملره تعلق ایدن صنف حادثاتده بسیط شیئك بزجه دها قولای قابل ادراك اولماسی، مرکبدن اول بزجه معلوم بولونماسیدر. حالبوکه ذی‌حیات وجودلر موضوع بحث اولونجه بونك عکسی واقعدر. بو ذی‌حیات مخلوقاتده هیئت مجموعه اقسامه نسبتله بزم ایچون دها قولای قابل تدقیق، دها معلومدر. کائنات دائما بزم وسائط تدقیق و مشاهده‌مزك فوقنده قاله‌جغی جهتله کائنات فکری هیچ برزمان «مثبت» وصفنه کسب لیاقت ایده‌میه‌جکی حالده بیولوژیده بالعکس تفرعات وتفصیلات بزم وسائط تدقیق ومشاهده‌مزك خارجنده‌در. موجودات نه قدر مرکب ومغلق، درجهٔ مکملیتده نه‌قدر یوکسك اولورلرسه بزجه او قدر چوق قابل ادراکدرلر. حیوان فکری نبات فکرندن دها صریحدر. انسان فکری‌ده دیکر حیوانلر فکرندن دها واضحدر. اوصورتده‌که بوتون بیولوژینك ضروری نقطهٔ حرکتی بزجه یکانه بلاواسطه پیدا ایدیلمش برمفهوم اولان بوانسان مفهومیدر. ایشته، علوم حکمیه اقسامدن هیئت مجموعه‌یه دوغرو کیدرکن بیولوژی، فیزیك علملر کبی تدقیق و مشاهده‌یه مستند بر علم قاله‌بیلمك ایچون، هیئت مجموعه‌دن تفرعات وتفصیلاته دوغرو یورومك مجبوریتنده‌در.

بیولوژی‌یه عائد علملرك شرائطنه توافق ایتمك ایچون مثبت اصولك نویله بر تحوله اوغراماسی ایجاب ایتدیکی کورولوبجه معنوی واجتماعی وقایعك تدقیقنه تطبیق ایدیله‌بیلمك ایچون دها بویوك تحولاته اوغراماسنه حیرت ایدیله‌مز . بواصول ، اجتماعی وبشری عالمك ظاهراً کندی کندیلکندن اولیور کبی کورونن حادثاتی و ظاهری انتظامسزلغی ایچنده قانون طبیعی فکرینه موافق بر طاقم مناسبات تمیز و تفریق ایتمکه حقیقةً قابلیت کوستریرسه اوغرادیغی تحولاته رغماً ینه مثبت عد اولونه‌بیلیر .

ابتدا ، ذی حیات بربدن کبی جمعیت بشریه‌ده بر موافقت consensus دن ، بر تساندن عبارت اولدیغی ایچون مثبت اصول بوراده بیولوژیده‌کی عینی تحولاتی اکتساب ایده‌جك ، حادثات معنویه و اجتماعیه‌ده‌ده هیئت مجموعه‌دن اقسامه دوغرو یورویه‌جکدر . فقط سوسیولوژیده هیئت مجموعه فرد دکلدر . فرد بوراده بالعکس براعضا یاخود برقسمدر. بوراده هیئت مجموعه جمعیت بشریه و ، برنجی درجه‌ده ، انسانیتدر. علم صفتیله انسانی وقعه‌لر تدقیقاتنك مادهٔ ابتدائیه‌سی ایسه جماعتجه مشترك collectif وقعه‌لردر .

فقط بو قدرله بیتمز . هرعلمده یاپلماسی ایجاب ایدن ، فقط آشاغی درجه‌ده بولونان علملرده بویوك بر اهمیتی حائز اولمایان برفرق بوراده غایت اساسلی برمسئله‌در . اوده ستاتیك statique و دینامیك dynamique تفریقیدر . ستاتیك ،

عضویت اجتماعیه‌یی ، شرائط موجودیتی ایله اولان مناسباتنده تدقیق‌ایدر وانتظام نظریه‌سنی یاپار . دینامیك الك خالص بر حادثهٔ بشریه اولان ترقی‌یی قانون شکلنه کتیریر .

جمعیت بشریه‌یه تطبیق ایدیلن دینامیك هیئت مجموعه‌دن تفرعاته واقسامه دوغرویوروبه‌رك اولا انسانیتك ترقیٔ عمومیسنی تعیین ایده‌جکدر . بونك ایچون ، بومقصده اویغون بر طرز تدقیق و مشاهده استعمال ایدیله‌جکدرکه اوده تاریخ عمومی تدقیقاتیدر . بو تدقیقاتك موضوعی جماعتجه مشترك حادثات بشریه‌در . خارجدن تدقیق و مشاهده‌سی قابل بولونانلر ، کلمه‌نك صریح وقطعی معناسیله یکانه وقعه عدایدیله‌بیله‌جك اولانلر بونلردر. بووقایعك تدقیق وملاحظه‌سندن مختلف ادوارتاریخیه‌یه اوصاف ممیزه‌لرینی ویرن اوصاف عمومیه‌یی استخراج ایلر . مع مافیه عمومی تاریخ یالکز باشنه سوسیولوژی‌یی تأسیسه کافی دکلدر . طبیعت بشریه‌ده فطری اولان اساسلی ودائمی تمایلاتك وقوفی ایله برله‌شیرسه ایجاب‌ایدن دینامیك قانونلرینی بزه تدارك ایده‌بیلیر .

اوکوست قونت بو جهتده یالکز برنظریه‌جی کبی محاکمات یوروتمز . بو اصوله توفیقاً ترقیات بشریه‌نك قانون اصلیسنی کشف ایتدم فکرنده‌در . بوکا « اوچ حال قانونی » La loi des trois états نامنی ویریر. انسانلر، اوکوست قونته نظراً ، ابتدا الهیات فکرلرینه تابع برحالده‌درلر . صوکره بوحالدن

مابعد الطبیعه فکرلرینه تابع برحاله کچرلر ، اوندن صوکره‌ده مثبت فکرلره تابع حاله انتقال ایدرلر .

ایشته بوصورتله علم مفهومنك هم اساسی تعیین اولونور ، هم بیلنه‌جك شیلرك تعدد و تخالفنه بو مفهوم توفیق ایدیلیرسه بزجه قابل ادراك اولان ، بزم ایچون وار اولان هرشی موضوع علم اولابیلیر .

*
* *

فقط پوزیتیویزم ، «حقیقی» اولان شیئی آنجق «مفید» ه واصل اولمق ایچون آرار . علومك تدارك ایتدیکی حقیقی وقوفلردن جداً مثبت اولان بیلگیلره ناصل یوکسلملی ؟

فلسفه‌نك اصل رولی ایشته بوراده باشلار . « حقیقی » یی آرامه کیفیتی « مفید » ایله توأم اولابیلمك ایچون فلسفه‌نك « مفید » نه اولدیغنی تعریف و علمی بو استقامته توجیه ایله‌مسی لازمدر . چونکه علم ایجاب ایدن ضابطه آلتنه کندی کندیلکندن کیره‌مز .

عمومی صورتده ، انسانیتك آرادیغی شی تلقیاتك و اراده‌لرك وحدتی ، آهنکی ، ارتباط و انسجامیدر . او وقته قدر کلیسا طرفندن تأمین ایدیلن بو آهنك ، او کوست قونتك فکرینه نظراً ، انقلاب کبیر طرفندن کسر اولوندیغی ایچون تعقیب ایدیله‌جك غایه لایتزلزل ، قطعی یکی بر منظومهٔ ترتیب و تنظیم تأسیسی صورتیله جمعیت بشریه‌یی یکیدن احیا ایتمك اولمالیدر . بزی

تحچه‌سنه دوشورمك اوزره فرصت بكله‌ین بر خطا واردر كه اوده بو آهنكی بر طاقم مؤسسات سیاسیه و دینیه ایله همان تأسیس ایده‌بیله‌جكمزی ظن ایلمكدر . واقعا بر طاقم مؤسساته لزوم واردر. فقط بو مؤسساتك بر تملی اولمق ایجاب ایدر. یتیشیله‌جك غایه فكری، ساده‌جه صرف عملی بر فكر، غیر كافی بر تمل اولور . فعلیات وعملیات، كندی كندیسنه كافی دكلدر. هیچ آلیشمه‌دن، قوللانیله‌جق وسائطی اولجه تدقیق ایتمه‌دن ، بردن بره بونك تعقیبنه آتلمق ایسته‌نیرسه غایه‌یه واریله‌ماز . صنعت ایچون صنعت بر خیال خام اولدیغی كبی نظریه ایچون نظریه‌ده بر نخوتدن عبارتدر. انتظامده وصیراده‌اولان شی نظریه واسطه‌سیله صنعتدر.

ایشته بوندن دولایی فلسفه‌نك ایشه مداخله‌سی ضرورت كسب ایدر . ساده « عملی » كافی كلسه ایدی هیئت اجتماعیه‌یی یكیدن احیا ایتمك ایشی هپ سیاسیونه ترتب ایدردی . اكر علم كندیلكندن هپ عینی نقطه‌یه توجه ایتسه ایدی جمعیت بشریه‌یی اداره ایتمك وظیفه‌سی علمایه تودیع اولونه‌بیلیردی . فقط بو احتماللرك ایكیسی‌ده عینی درجه‌ده یاكاش اولدیغی جهتله علمدن عمله كچمه‌نك شرائطنی تعیین ایتمك ایچون خصوصی بر تحریات تأسیس ایتمكه لزوم واردر . بو تحریات ، فلسفه‌نك ایشیدر. اوكوست قونتده بویك اساسلی بر نظریه‌در. بو سایه‌ده، بشریتك سلامتی ایچون ازمنهٔ قدیمه‌ده‌كی حكمتك هم نظری هم عملی اولان چیفته وصفنی احیا ایتمك فكرنده ایدی .

اوکوست قونته نظراً فلسفه‌نك بوراده کتیردیکی فکر ، اول امرده دوشونجه‌لرده ومفکره‌لرده منطقی بر انسجام تأمین ایدلمزسه حسیات ، افعال وحرکات بشریه‌نك معنوی وسیاسی هپ بر نقطه‌یه توجه ایده‌جکنی امید ایتمك بیهوده اولدیغیدر . وحدت فکریه ، وحدت معنویه و اخلاقیه‌نك شرطیدر . بناءً علیه « مفید » اول امرده وحدت فکریه‌نك کسب حقیقت ایتمسیدر . بو وحدتی تأسیس ایتمك فلسفه‌نك اصل غایه‌سیدر .

علملرهپ قانون طبیعی حقنده‌کی مثبت فکره کوره تأسس ایتمش اولدقلرندن کندیلرنده اویله تجانس واردرکه بالذات علم ساحه‌سنده توحیدلری قابل اوله‌جغنه دائر بر قناعت ویره‌بیلیر . فقط بو تهلکه‌لی بر ذهابدر . علملر ، تطبیق ایده‌جکلری اصوللرده مشابه اولمقله برابر بزم ایچون غایه‌لری اعتباریله بربرلرندن صورت قطعیه‌ده آیریدرلر. تعقیب‌ایده‌جکلری اصولی هپ بر انتخاب ایتمیوب ده بر برینه بکزه‌ین اصوللرله اکتفا مجبوریتنده بولونمالری موضوع‌لرك غیر قابل ازاله اولان تخالفندن و فرقلیلغندن ایلری کلمکده‌در . علم ، مفکرهٔ بشرك احتیاجی صفتیله برایسه‌ده ساحهٔ فعل وحقیقته چیقارکن بالضروره تعدد وتخلف‌ایدر. « علم » نامی‌ویریله‌بیله‌جك تك برشی نه‌واردر، نه وار اولابیلیر. آنجق برطاقم علملر وار وهپ بویله برطاقم علملر موجود اولاجقدر . اوکوست قونت « فلسفهٔ مثبته

درسلری» Cours de philosophie positive نده آلتی دانه
اساسلی علم تفریق ایدر .

انسانیتك وحدت فکریه سنی تأمین ایچون علمایه بل باغلامق
دیمك که غیر قابلدر. اونلر بر ر عالم اولمق صفتیله بو غایهٔ علوی یه
مغایر بر طاقم تمایلاته مالکدرلر. بو عالملر اختصاص طرفنده درلر .
حقیقی پارچه لارلر، بر برلرینی بیلمزلر یاخود استخفاف ایدرلر.
یاخود، کندی تدقیقاتلرینك الك اعلا علم اولدیغنه ذاهب اوله رق
کندی اصوللرینی علی حاله دیکر علملرك کافه سنه قبول ایتدیرمکه
قالقارلر . فرضا ریاضیون ، کندی ساحه لرنده اقسامدن هیئت
مجموعه یه دوغرو یورومك صورتیله استحصال ایتدکلری موفقیته
مغروراوله رق ماده جیلکه مستند نقطهٔ نظرلرینی بیولوژی یه وسو-
سیولوژی یه ادخال ایتمك ایستیورلر . حالبوکه بو علملر بالعکس
هیئت مجموعه دن تفرعاته دوغرو یورومك مجبوریتنده درلر .
ریاضیونك هم دار ، هم مستبد واستیلا جویانه هم آنارشیست
اولان روحلری انسانیت ایچون الك بویوك مصیبتدر .

بوکا شونی ده علاوه ایتمك ایسترکه ، عالملر علمی علم ایچون
ایلریلتمکه ، کشفیاتلری هیچ برشیئه یاراماسه ده اونلره قارشی
حیران اولمغه ، هیچ معناسز شیلرده طفلانه برقطعیت آرامغه ،
صنعتکارانه هنرلرینی کوسترمك ایچون بر سورو جعلی مسئله لر
چیقارمغه میالدرلر .

بوتون بوسببلردن دولایی علم یاخود دها دوغروسی علوم ،

کندی کندیلکلرندن تعضوایده‌مزلر. تفکر بونلری دیشاریدن ترتیب وتنظیم ایتملیدر .

علملرك بلا واسطه واوبژقیتف صورتده توحید وترکیبی غیرممکن اولدیغی ایچون سوبژه کتیف برتوحید وترکیب‌وجوده کتیرمکه چالیشمالیدر . بو توحید وترکیب عملیه‌سی اشیا نقطهٔ نظرندن دکل ، علوم واسطه‌سیله کندی خصوصی غایه‌لرینی تعقیب ایدن انسان نقطهٔ نظرندن یاپلمش اولمالیدر . ایشته اوکوست قونت کندیسنك ایجاد وتأسیس ایتدیکی علمك (سوسیولوژینك) ، علملرك اك صوکنجیسنك ، بو توحید وترکیبك عناصرینی احتوا ایتدیکی فکرنده‌در .

بووظیفه‌یی‌ایفا ایتمك ایچون سوسیولوژینك کوزی‌اوکنده اسکی دورلرك الهیاتی برنمونه خدمتنی کورور . اوزمان‌الهیات سوبژکتیف براساس سایه‌سنده بوتون ذکالری توحیدایدردی. فقط الهیات اواساسی مخیله‌دن آلیردی. شیمدی یاپیله‌جق ایش الهیات منتسبلرینك اثرینی یالکز وقعه‌لره وعقله استناد ایده‌رك تکرار اله آلمقدن عبارتدر .

ترتیب وتشکیل‌ایچون اساس : غایت اعلا براجتماعی مفهوم اولان انسانیت مفهومیدر . انسانیت ، فضا نقطهٔ نظرندن باقیله‌جق اولورسه آنجق اقسامی ایله یعنی فردلرله موجوددر . فقط زمان ایچنده پایدار اولان برکل کبی تلقی اولونورسه تظاهراتنی فضانك ایچنده داغیتیر .

علم فکری بالضروره الک بسیط علملردن الک مغلقلره دوغرو کیدیله‌رک تعمیم اولوندیغی حالده علملرك تشکیلاتنی وجوده کتیرمك ایچون سوسیولوژیدن باشلایه‌رق دها آشاغیده‌کی علملره دوغرو ایتمك ایجاب ایدر .

انسانیت مفهومیله الک ابتدا اجتماعی وقایع بر ترتیب واصول دائره‌سنه کیرر . فضا داخلنده داغینیق اولان بو وقعه‌لر ماضی ایله حال واستقبال آراسنده‌کی تساند یاخود بربرندن انبعاث مناسبتی سایه‌سنده بربرلرینه ارتباط پیدا ایدرلر. حادثات بشریه‌نك بربرندن انبعاث و ارتباطی ایکی سببدن نشئت ایدر . بونك بری خارجیدر : عنعه‌در ، یعنی مکتسبات بشریه‌نك نسلدن نسله انتقالیدر. دیکری داخلیدر که اوده تکمل ایچون موجود اولان مشترك سوق طبیعیدر . بقا و انتظام واسطه‌سیله ترقی فکری حادثات اجتماعیه‌نك بر اصول آلتنده جمع و توحیدی ایچون اساس‌در .

بوفکر دها آشاغی طبقه‌ده‌کی علملری ، صیرا ایله بربرندن دیکرینه کچه‌رك ، تحت انضباطه آلمق ایچون قوللانیله‌بیلیر .

او علملرکده غایه‌سی و قاعده‌سی سعادت بشریه‌دن عبارت اولمق اقتضا ایدر . بوعلملر کندیلرینی انسانلرك انسانلر ایچون یاپدقلرینی هیچ برزمان اونوتمامالیدرلر. بناءً علیه شرائط انسانیه‌یی اصلاحه خدمت ایده‌مه‌یه‌جك ، غایه‌سنده بشری اولمایه‌جق بوتون تصورات وتفکراتی برطرف ایتملیدرلر . قوانین طبیعتی

یالکز سائقهٔ مراق ایله تدقیق ایتمه‌یه‌جکلردر . شعارلری : « برشیئه یارامق ایچون اولدن کورمك » دن عبارت اولاجقدر.

بو علملر یالکز هیئت اجتماعیه‌نك خیری غایه‌سنه معطوف اولمقله قالمایه‌جقلردر . آرالرنده غایه‌یی واسطه‌یه ربط ایدن مناسبات خصوصیه‌ده بولونه‌جقدر . یوقاری طبقه‌ده بولونان هرعلم آشاغی طبقه‌ده‌کی علملرك بحث و تدقیق ایده‌جکلری مسئله‌لری تعیین ایده‌جك و تحریاتك نه نسبت داخلنده ایلری کوتورولمسی لازم کله‌جکنی‌ده کوستره‌جکدر . بوکا مقابل آشاغی طبقه‌ده بولونان علملرك تأسیس ایتدکاری قانونلرده بلا تحدید یوقاری طبقه‌ده‌کی علملره قابل تطبیق اوله‌جقدر. برعلم کندیسندن آشاغیکی علملرك بولدقلری بوتون قانونلره تابع اوله‌جق واوکا کندیسی باشقه قانونلر علاوه ایده‌جکدر .

ایشته بوصورتله ، قوانین طبیعیه تمامیله مثبت براستقامتده تعیین اولونه‌جقلر ، یعنی حقیقیلك نقطهٔ نظرندن اولدیغی قدر مفید اولمق نقطهٔ نظرینه‌ده تابع بولنه‌جقلردر . تنقید فلسفه‌نك وقوف بشری محکوم ایتدیکی نسبیلك کیفیتی دوام ایده‌جکدر . فقط برحادثه‌نك شرط ظهوری دیکر برحادثه اولدیغی یولنده یالکز منفی و بی‌فائده بر معناده آکلاشلمایه‌جقدر . بوندن هر وقوفك انسانه نسبت ایدیلدیکی ، آنجق انسانك تکملنه دوغرودن دوغرویه یاخود اوزاقدن اوزاغه خدمت ایدن برآلت اولمق اعتباریله بر معنایی حائز اولدیغی آکلاشیله‌جقدر . بو مسلکدن

عظیم نتیجه‌لر چیقار : شاهانه بر علم عد ایدیلمك ایسته‌نیلن ریاضیات بونظریه‌یه کوره وقوفمزك سلسلهٔ مراتبنده اك آشاغی درجه‌یه دوشر .

ایشته سوسیولوژی علمنك وجود بولماسنی دائرهٔ امکانه چیقاره‌جق ترتیبات و تشکیلات بودر . بو تشکیلات انسجام ذهنی‌یی ، وحدت فکریه‌یی تأمین ایدرکه بو اولمازسه جمعیات بشریه‌نك احیاسی غیر قابلدر .

فلسفه‌نك دائرهٔ شمولی بورایه قدر کیدر. وحدت اخلاقیه و معنویه ایله وحدت سیاسیه‌نك کندی کندیلکلرندن وجود بولملری ایچون یالکز بووحدت فکریه‌یه ایریشمك عجبا کفایت ایدرمی ؟ یوقسه بو وحدت قصوایی تأمین ایتمك ایچون انسانه یکی بر طاقم منابع ویرمك ، باشقه ماهیتده بر طاقم قوتلرك یاردیمنه مراجعت ایله‌مك لازمی‌در ؟

*
* *

فلسفه بو ترکیب وتوحید ایشی ایله مشغول اولورکن علومك تدارك واحضار ایتدیکی بر طاقم معلوماتی قوللانمش وبومعلوماتك شرائطی نه اولدیغنی دوشونمه‌مشدر. سوسیولوژیده انسانلر آراسنده وحدت فکریه‌یی تأمین ایده‌جك بر تشکیلات علوم اساسنی بولدی . فلسفه کندی غایه‌سنی تأمین ایچون اوغراشیرکن بو اساس ایله اکتفا ایده‌رك ، جمعیت بشریه‌نك نه‌دن دولایی موجودوپایدار بولندیغنی، اونك قوای محرکه‌سنك

طبیعتی واساسی نه اولدیغنی تحری ایده‌جك دكلدی . مع مافیه جمعیت بشریه‌یی یالکز نظری اوله‌رق دکل فعلاً احیا ایتمك ایسته‌ین انسانلر ایچون بو تحری الزمدر . علوم بر طاقم مواد ابتدائیه احضار وتدارك ایدر . فلسفه اونلری ترتیب وتنظیم ایلر . فقط بوتون بو ایش مجرد وشرطه معلق بر حالده قالیر. چونکه هیئت اجتماعیه‌نك علمك ترقیاتی دائره‌سنده موجود وپایدار قاله‌جغنی بزه کیم تأمین ایده‌بیلیر ؟

تاریخ بزه برطاقم تشکل ایتمش هیئات اجتماعیه‌دن بحث ایدر . بو هیأت اجتماعیه‌لری کیم وجوده کتیردی ؟ علممی ، فلسفه‌می ؟ تدقیق ومشاهده بزه کوستریبورکه بونلری وجوده کتیرن شی دیندر . سوسیولوژی موضوعنی وحکمت وجودینی دینك تأثیرات متمادیه‌سنه مدیوندر . دین اورته‌دن قالقارسه بو موضوع پایدار اولاجقمیدر ؟ سبب قالقنجه نتیجه موجود اولابیلیرمی ؟

طبیعت بشریه‌یی پیش ملاحظه‌یه آلالم. ذکا ، فطرت بشریه‌ده اجتماعی بر رابطه یاراتمغه یاخود بو رابطه‌یی محافظه ایتمکه قادر دکلدر . اك عالمانه ترتیبات فکریه آنجق خودکاملغی وتجرد وانزوایی تشکیلات آلتنه آلابیلیر . عمومیتله ، ذکا ، بر شی دوغورماز ، یالکز ترتیب و تنظیم ایدر ، اصول آلتنه قویار . یاراتان ، دوغوران شی قلبدر. عضویت اجتماعیه دنیلن بو خلق وایجاد قصوانك منشائنده قلبك اجرای تأثیر ایتمه‌سی لابددر .

قلب ، سوق طبیعی ایله ، طبیعت ایله ، صرف ساده وقعه ایله قاریشدیریلاماز . چونکه بزجه بلا واسطه معلوم اولدیغی شکلده طبیعت بشریه‌ده اك آشاغی درجه‌ده و اك خودکامانه اولان سوائق طبیعیه ، محبت وحب غیر کبی دها نجیبانه اولان میلانلره حاکمدرلر . شبهه یوق که خودکامانه سوائق طبیعیه کبی بو نجیبانه میلانلرده انسانلرده ابتداءً موجوددرلر . فقط او سوائق طبیعیه‌نك نه شدت وقوتنه نه ثبات و دوامنه مالك دکلدرلر. حالبوکه فردلرده‌کی سوائق طبیعیه‌نك مختلف استقامتلره معطوف اولان تأثیراتنه حاکم اوله‌رق حال اجتماعی‌یی تولید وادامه ایده‌بیله‌جك اولان شیلر یالکز بو محبت حسیاتیدر .

بناءً علیه ، هیأت اجتماعیه‌نك موجودیتی نه سوق طبیعینك نه‌ده ذکانك پایه‌مایه‌جغی بر حاله مربوط دیمکدر . انسانده‌کی میلان محبتپرورانه ایچون بریاردیمجی بولمق واومیلانی خودکامانه سوق طبیعی‌یه تفوق ایده‌جك صورتده تقویه‌ایتمك ایجاب ایدر. ایشته ادیان بومعاونتی ماضیده تأمین ایلمشلردر . ذکالرك اتحادی ایچون لازم اولان قلبلر اتحادینی دینلر ، کندیلرینه کوره ، وجوده کتیردیلر . دینلری افاده و تلخیص ایدن دستورلردن عبارت بولونان اسکی عقیده‌لر اورته‌دن قالقمغه محکوم اولسه‌لر بیله بوقدیم مؤسساتده‌کی اساس انسانی‌یی چیقارمق و محافظه ایتمك الزمدر. جمعیات بشریه‌نك احیاسی ایچون ایجاب ایدن ایلك اساسی کذلك اصلاح و احیا ایدلمش اولان دین تأمین ایده‌جکدر .

بواحیا کیفیتی اجرا ایچون تعقیب ایدیله‌جك اصول اسکی عنعنوی دینلرده بولونان منفی وعقیم عناصرك ایچندن بر ظرف خدمتی کوردکلری مثبت ، بشری ، غیرقابل امحا اولان عنصری بولوب چیقارمقدن عبارتدر . ایشته پوزیتیویزم بوصورتله تمام اوله‌جق واك یوکسك ذروه‌سنی مثبت دین تشکیل ایله‌یه‌جکدر.

دینلرك بوتون اوکرتدکلری شیلر ایکی عقیده‌ده خلاصه ایدیله‌بیلیر : بری الله ، دیکری لایموتلق . بو ایکی عقیده‌نك ایچنده‌کی مثبت محتویات نه‌لردن عبارتدر ؟

الله فکری ، انسانك حقیقی بر احتیاجنی افاده ایتمك اعتباریله ، عمومی ، بویوك ، ابدی بروجود فکریدر. انسانلرك روحی بووجود عمومی وابدی ایله مناسبتده بولونور. اووجود عمومی وابدی انسانلره کندیسیله برلشمك ، کندیسیله هم آهنك اولمق ایچون خودکامانه میلانلرینی ینمك اوزره لازم کلن قوتی نفخ ایدر .

لایموتلق حقنده‌کی مثبت فکر، ایلره یعنی بو دنیاده‌اللهی وسائر انسانلری حقیقةً وجداً سونلره وجود الهینك حیات ابدیه‌سنده بر حصه ویرمك فکریدر .

حالبوکه پوزیتیویزم بوشرائطی حائز اوله‌جق حقیقی وقابل ادراك برموضوع بولمقده مشکلات چکمز . بو، بزدن‌اوزاقده دکلدر ، یانیمزده‌در ، کندیمزده‌در : انسانیت .

انسانیت اکثریا صرف عمومی بر مفهوم اولمق اوزره تلقی ایدلمشدر . بویله اولورسه اسقولاستیکلرك تجریداتندن بری اولور ، بوش وجامد بر شکلدن عبارت قالیر. حالبوکه انسانیت کلمه‌سیله الیوم موجود اولان انسانلرك هیئت مجموعه‌سی‌ده آکلاشیله‌بیلیر . بو معناجه انسانیت بر شأنیت اولور . فقط الیوم موجود انسانلره ایسته‌دکلری الله ولایموتلق فکرلرینی انسانیتده بوله‌جق صورتده ناصل حاکم اولمالی ؟

انسانیت بزجه معلوم بوکنیش شکلیله اسقولاستیکلرك تجریداتندن، فضا داخلنده موجود برهیئت مجموعه‌دن، برانسان قولکسیوننددن باشقه برشیدر . انسانیت زمان داخلنده بر تمادی واتصالدن ، بر تساندن عبارتدر . انسانلرك ایی ، عالیجنابانه وابدی اوله‌رق بوتون یاپدقلری، دوشوندکلری وحس ایتدکلری شیلردن ترکب ایدر. انسانیت فضا فوقنده بر وجوددر. فردلرك مبهم وموقت سعیلری صفوت ونزاهت کسب ایده‌رك ، تعضو وتشکل ایله‌یه‌رك بو وجودده طوپلانوب قالیرلر ، لایموت بر حیات ، صیانتکار بر تأثیر ونفوذ اولورلر .

بوصورتله آکلاشیلان انسانیت انسانلرك ایسته‌دکلری الله‌در: حقیقی، عظیم وابدی بر وجوددر. اونکله بلاواسطه مناسبتده‌درلر؛ اونده وارلق ، حرکت وحیات بولورلر . عصرلردن بری بو وجودده طوپلانمش اولان قوای معنویه مخزننددن قلبلرینه بویوك دوشونجه‌لر ونجیب حسیاتلر دوکولور . انسانیت وجود

اعظمدر كه بزى كندى كنديمزك فوقنه قالديرر ، تمايلات محبتپرورانه‌مز، تمايلات خودكامانه‌مزى ينمك ايچون محتاج اولدقلرى فضله قوتى ويرير . انسانلر انسانيت ايچنده بربرلرينى سورلر وبربرلريله برلشيرلر .

كذلك ، انسانلر آرزوايتدكلرى لايموتلغى‌ده انسانيت ايچنده حقيقةً بولابيليرلر . چونكه انسانيت كندى اصل ولبنه موافق اولان ، كنديسنى دها بويوك ، دها كوزل ، دها ذى قدرت ياپمغه خدمت ايدن هرشيئ قبول وحفظ ايدر ، ايچنه آلير . انسانيت حقيقةً وار اولان انسانلرك تفكرلرندن وحسلرندن وجوده كلمشدر؛ ديريلردن زياده أولولردن تركب ايدر. بوأولولر شيمديكى نسللرك متأثر ، فعال ومؤثر خاطره‌لرنده ياشارلر . ديريلرده تحريك ايتمكدن خالى قالمادقلرى نجيب بر حس رقابت وغبطه ايله تأثيرلرينى كوستريرلر . بوحس غبطه تأثيريله انسانلر اواسكى بويوك آدملرله برلشمكه لياقت كسب ايتمكه چاليشيرلر .

واقعا، بو الله شخصى بر الله اولامايه‌جغى كبى بولايموتلق‌ده اوبژقتيف بر لايموتلق دكلدر . پوزيتيويزم ، وحى الهى‌يه مستند دينلر اديانده موجود او عقيده‌لرى خيالى عد ايده‌رك رد وجرح ايلر . فقط اصل دين بوندن نه‌درجه‌يه قدر متأثر اولور ؟ او وحيه مستند دينلر دينلرك تصور ايتدكلرى كبى محدود ، خودكام ، ايريشيله‌مه‌يه‌جك قدر يوكسكلرده ، كيف وهوسنه تابع بر الله بو تصوير ايتديكمز شكلده انسانيت ايله

قارشیلاشدیریلیرسه نه قیمتی حائز اولورکه بو انسانیت بوتون تمامیتیله هر کسکدر ، هر کسك وارلغنده مکنوزدر وبوتون اوعلویتیله الك حقیر برآدمله بیله عینی شیدر . فضا ایچنده مادی صورتده پایدار اولمق ، زمان ایچنده وجدانلرده پایدار اولمغه نسبتله دها مهم بر شیمیدر ؟ قلب بشرك الك عزیز آرزوسی اولان روحلرك ابدیت ایچنده اتحادی املنی تحقق ایتدیره بیله جك شی اصل بو زمان ایچنده وجدانلرده پایدار اولمق کیفیتیدر .

طبیعت بشریه ده کی غیرقابل ازاله والزم سوق طبیعی یه محقق وقطعی صورتده تقابل ایدن بر دین وارسه اوده پوزیتیویزم یاخود دین انسانیتدر .

بو دین مجرد بر مفهوم دکلدر ، حیاتدر . حب غیرك وعشقك حقیقی بر انکشافیدر . فقط بو دینی حقیقةً اجرا ایچون تعقیب اولونه جق اصول صوك درجه ده حائز اهمیتدر . دینلرك ده موضوعی عشق ومحبت ایدی . معمافیه او دینلر کوردیکمز او عنعنوی شکللر آلتنده آرتق محکوم زوالدر . چونکه شرائط موجودیت قانونه تبعیت ورعایت ایتمه ین هیچ بر مؤسسه برحیات قاله ماز . فلسفه ناصل مثبت ومؤسس اولابیلمك ایچون علمك آرقه سی صیرا کیتمك ایجاب ایدر وترتیب وتشکیل ایده جکی موضوع وماده یی ناصل اوندن آلیرسه دین ده ناقابل امحا بر حاله کلمك ایچون علمه وفلسفه یه استناد ایتملیدر . دین ، حقیقی و عقلی عالم ایچنده اجرای تأثیر ایتملی وحرکاتنك شرائطنی بو عالم ایچنده آرامالیدر .

اوده علم وفلسفه کبی مرکب concret دن مرکبه کیدر، مجرددن مرکبه دکل . پوزیتیویزمك بزی قورتاردیغی اوبوش بر اسقولاستیك جوهر مجردی اولان اویله نوع بشر فکری کبی مبهم و مجرد بر فکره استناد ایدن عامیانه ایپلك و محبت بودینده یر بولاماز. بر وجه پیشین، بر انسانیت ایلری یه سورمك، مابعدالطبیعی ، خودکامانه و انقلابکارانه براساس وضع ایتمك اولورکه بو تطبیق ایدیلیرسه الهیات دورینك ساحهٔ فعله ایصال ایتمك مزیتنی کوستردیکی قسمی فقط هر حالده مرکب انسانیت افاده‌لرینی محوه میال بولونه‌جقدر .

عشق بر فکر واسطه‌سیله قارشیسنده کنه ویریله‌مز . او، اشخاص بینده‌کی مناسبانتدن وبالخاصه ارکك ایله قادین آراسنده‌کی مناسباتدن دوغار . اکر روحده یالکز منطقیونك تجریداتندن عبارت عاجز بر عشق مفهومی دوغماسی آرزو ایدلمزده جانلی ومؤثر برعشق اویانماسی وانکشاف ایتمسی ایسته‌نیرسه اومناسباتی اساس طوتمالیدر . ناصل علم فکرینك تعمیمی ، تشکل ایتمش علملرك اوصافنی ، تشکل ایده‌جك علملره بعض تصحیحات ایله تشمیل صورتیله وقوعه کلیورسه ، ناصل علملرك فلسفی صورتده ترتیب وتشکیلی کیفیتی درحال مفیداولان سوسیولوژیدن حرکت ایدیله‌رك غایهٔ اجتماعیه‌یه نسبتله برر واسطه کبی تلقی اولونان علومك درجاتنده صیرا ایله آشاغی‌یه اینمك صورتیله یاپیلیورسه قادین وارکك جنسلری آراسنده‌کی مناسبتدن طبیعتك

قانونه توفيقاً دوغان عشق‌ده اگر ايلك موضوعدن كائناتك كيتدكجه دها كنيش ومشوش اولمق اوزره عرض ايده‌جكى مختلف موضوعلره تدريجاً ومنتظم بر اصول دائره‌سنده انتقال ايدرسه ياواش ياواش كنيشله‌يه‌جك وحقيقى وصفنى محافظه ايتمكله برابر عموميله‌شه‌جكدر . عشق بوتون وسعتى وبوتون قدرتى ايله كسب حقيقت ايده‌بيلمك ايچون درت مرحله‌دن متعاقباً كچمك ايجاب ايدركه بونلرده ايكى فرد آراسنده‌كى مناسبت، عائله ، وطن وانسانيتدر .

ايلك آليشمه درجه‌لرينى كچه‌رك بو صورتله انسانيتى هم يوكسك هم حقيقى بر عشق ايله سوه‌جك اولورسه‌ق ايشته اوزمان ويالكز او زمان وجود اعظم بزم ايچمزده ياشار ، وارلغمزه حاكم اولور وبزى اداره ايدر . بو قدرت حاكمه‌نك مقاومتسوز تأثيرى آلتنده طبيعتمز تحول ايدر ، حب غير خودكاملغه غلبه چالار . هم جنسلرمزه قارشى اولان عشقمز، اللهدن كچمكله ، نظرى ايكن عملى اولور ، جبرى ايكن فورى اولور . الله قلبلرك رابطه‌سيدر .

*
* *

عشقدن بحث اولونديغى زمان ، هر شى شأنيتدن عبارت اولديغى ، صرف نظريه ايسه اهميتسز بولونديغى ايچون شأنيتى توليد وانكشاف ايتديره‌بيله‌جك هيچ برشيئه اهمال ايتمه‌مك لازمدر. عنعنوى دينلرك روح بشرده حسياته ومخيله‌يه مراجعت

ایتملری بیهوده دکلدی . حسیات ومخیله روحك تحریك ما کنه‌لریدر . فکرلر روحمزه آنجق خفیفجه تماس ایده‌بیلدکلری حالده حسیات ایله مخیله روحمزی اهتزازه کتیررلر ، اونی یاشاتیرلر . الهیات منتسبلرینك خطاسی ، شأنیت نظریه‌سنك فقدانی مخیله‌نك ایجادلریله تلافی‌یه واونلری بر شأنیت دیه قبوله قیام ایتمه‌لرنده‌در . فقط حقیقی علمك وحقیقی فلسفه‌نك متین قلعه‌سنه صاغلامجه یرلشمش اولان انسان ایچون آرتق مخیله‌دن قورقه‌جق بر جهت قالمامشدر . متردد واندیشناك مابعدالطبیعه‌نك آچیقدن آچیغه مخیله‌یه ویره‌مدیکی رولی اوکا تحمیل ایده‌بیلیر . بر خیالك خیال اولدیغی بیلینیرسه ، حقیقتك یرینه قائم اولمغه قیام ایتدیکی زمان اونی لایق اولدیغی موقعه ایندیرمك ایچون مجهز بولونیلیرسه انسان اوکا آلداناماز . حالبوکه انسانلر اویله یاپلمشلردر که خیالی اولدیغی بیلینن شیلرده حقیقت عد اولونان شیلر کبی اوزرلرنده اجرای تأثیر ایدر . مخیله حقیقت ایسته‌مز . اشیای خارجیه‌یه بزم وارلغمزك انعکاسنی آرار . کندیسنه خوش کلن صور ذهنیه ایله مخیله بر کره صارصیله‌جق اولورسه بو حمله‌سنی قلبمزده ، اراده‌مزده کچیریر .

اونك ایچون ، پوزیتیویزم ، عقیده‌لرك بر حقیقت اولمالری ادعاسنی رد ایتدکدن صوکره ، خیاله مستند اولان اوصنمپرستلکی دینك اساس عقلیسنه تابع بر یاردیمجی اولمق اوزره اعاده وتأسیس ایتمکدن قورقماز . حسیاتك مرکب وفعلی بر ترتیب وتنظیمنی

تامین ایچون طبیعت بشریه‌یه اویغون بر واسطه اولمق اوزره فی الحقیقه بونلری یکیدن تأسیس ایده‌جکدر . چونکه ترتیب وتنظیم کیفیتی بوصورتله یاپیلمایاجق اولورسه جمعیات بشریه‌نك احیاسنك شرط اساسیسی اولان عمومی توحید وترکیب کیفیتی synthèse ساده‌جه بر فکردن عبارت قالیر .

اوکوست‌قونتك‌تأسیس ایتدیکی صنمپرستلك حقیقتده‌صرف شاعرانه بر شی اوله‌جقدر . معلوم موجودات طبیعته فرضیه شکلنده بزده‌کی کبی فعال وخیرکار برر اراده عطف واسناد ایدر . اکر طبیعت بر طاقم مقدر وکور قانونلرك افاده‌سندن عبارت قالیرسه انسانلر کندیلرینی سینهٔ طبیعتده پك یالکز ومنزوی حس ایدرلر. شوق وغیرت ایله، نشئه ایله حرکاتده‌بولونه‌بیلمك ایچون انسانلر کندیلرینی آکلایان وتأیید ایدن دوستلرله‌محاط اولدقلرینی کورمك ایسترلر . بناءً علیه قوای طبیعتك آلتنده کندیلرینه‌مشابه‌وکندیلرینه محب برطاقم موجوداتك بولوندیغنی تخیل‌ایتمك اونلرایچون فائده‌لی‌اولور. قانونلری اتمام ایتمك‌ایچون اراده‌لر لازمدر .

بونك ایچوندرکه پوزیتیویست عبادتی یالکز قهرمانلرینك خاطره‌سنه مراجعت ایتمز . باشلیجه موضوعلری شونلردر : وجود اعظم یاخود انسانیت ؛ صنم اعظم یاخود ارض ، یاخود فضا . بواوچ‌شخصیت پوزیتیویزم دیننك اقانیم ثلثه‌سیدر. قوانین طبیعیه‌نك‌کافه‌سی‌ده بویله ، مخیله‌یی علاقه‌دارایده‌جك صورتده ، برنوع‌مشرکلك دوری معبودی‌ایله تمثالی اوله‌رق ارائه‌ایدیله‌بیلیر.

٢

اوكوست قونت مسلكنك تفسيرى

ایشته دین ایله علمك مناسباتنه دائر اوكوست قونتك مسلكی . مع مافیه بو مسلكك معناسی حقنده اتفاق موجود دكلدر .

بر چوق مفسرلر بونك ایچندن اصل مسلك دكل ده اوكوست قونتده بر طاقم صمیمی وتصادفی حسیاتك افاده‌سی عد ایدیله‌بیله‌جك اولان قسمك چیقارلمسی لازم كلدیكنی وبو قسم چیقاریلیرسه اوكوست قونتك دینندن یالكز ـ ذاتاً سوسیولوژیسنده موجود اولان ـ وقوف بشرك قاعده‌سی واولچوسی اولمق اوزره انسانك وبالخاصه انسان اجتماعینك قاله‌جغنی سویلرلر .

برطاقملری ایسه قونتك اثرنده دینی مؤسسه‌لرك ومسلكلرك فعلیاتده بویوك بر یر طوتدیغنه وبونلرك اصل فلسفی دینلن نظریه‌لردن قطعی صورتده آیری بولوندقلرینه باقه‌رق دینه عطف ایتدیكی معنای خصوصی‌یی تسلیم ایدرلر . یالكز ، مسلك دینیسی ایله مسلك فلسفیسی آراسنده بر رابطهٔ منطقیه بولوندیغنی قبول ایتمزلر .

*
* *

اوكوست قونتك اثرنده‌كی قسم دینی ، سوسیولوژی ایله مقایسه ایدیله‌جك اولورسه عجبا حقیقةً یكی بر طاقم اساسلر اورته‌یه قویپورمی ؟

كلمه‌لرله يولمزى شاشيرمايه‌لم ، ديبورلر . اوكوست قونت سوبژكتيف حاللردن ، حسياتدن ، قلبدن ، اخلاقدن ، ابديتدن ، ديندن بحث ايديبوراما حقيقده ظاهراً تصوفه قاچار كبى كورونن بو نظريه‌لرده موضوع بحث اولان نقطه تحريات علميه‌ده وحياتده اجتماعى وانسانى نقطهٔ نظرك مطلقا غلبه ايتمسى لازم كلديكى كيفيتيدر . اوكوست قونت اشيا نقطهٔ نظرندن يعنى اوبژقتيف اوله‌رق وقوع بوله‌جق ترتيب وتنظيم علوم ايشنك محال اولديغنه حكم ايده‌رك توجه ايتديكى نقطهٔ نظره سوبژكتيف نامنى ويرمشدركه بوده علملرى صرف انسانك نقطهٔ نظرندن انسانك فائده‌سى ايچون ترتيب و تنظيم ايتمكدن عبارتدر .

كذلك ، اوكوست قونتك قلب ديديكى شى حب نفسه مقابل حب غيرى ، حس اجتماعى‌يى افاده ايتمك ايچون عنعنوى بر كلمه‌در . اوكوست قونته نظراً مابعدالطبيعه عالملرى عقلى ، تصورات وملاحظات شخصيه ايله عينى شى حالنه كتيره‌رك قيمتنى تنزيل ايتمشلردر . اوكوست قونت عموميتله عقله مقابل وضد بر كلمه اولمق اوزره قوللانيلان « قلب »ى مابعدالطبيعى نقطهٔ نظرك يرينه اقامه ايديلن اجتماعى نقطهٔ نظرى افاده ايتمك ايچون استعمال ايلر . مفكره‌نك قلبه تابع اولماسى سوزى اوكوست قونت نزدنده تحريات علميه‌يى ، حس اجتماعينك تحت تأثيرنده اجتماعى بر فائده استحصالنه خادم ايتمك وبو يولده تنظيم ايلمك معناسنى افاده ايدر .

اکر بویله ایسه اوکوست قونتك فلسفه‌دن اخلاقه ودینه کچمکله یاپیور کبی کوروندیکی صیچرامه هیچ موجود دکلدر. حقیقتده، اخلاقده ودینده سوسیولوژیسنده کندن فضله برشی یوق دیمکدر.

بو تفسیر، فیلسوفك دوشونجه‌سنه موافقمیدر ؟

قونتك بالذات وقوع بولان بعض بیاناتنه قیمت عطف اولونیورسه بومسئله پك‌چابق حل‌اولونور. چونکه قونت ۱۸٤٥ تاریخندن‌صوکره اشیایی باشقه برمنظره آلتنده تلقی وآرتق‌اولکنه تماملیه‌مغایر براصول تعقیب‌ایلمکده اولدیغنی غایت قوتله واصرار ایله تأمین‌ایله‌مشدر. برچوق یرده حسیاتنك تکاملندن، اخلاقی بر انکشافدن، ایکنجی بر وارلغندن بحث ایدر. اولیاتدن ومقدماتدن عبارت اولان فلسفهٔ مثبته Philosophie positive ایله پوزیتیویزمی یاخود دین انسانیتی بربرندن آیریر. هیئت اجتماعیه‌یی احیانك تکمیل‌عناصرینی یالکز بودین‌انسانیت‌احتوا ایتدیکنی سویلر.

فقط احتمالکه بالذات اوکوست قونتك بو شهادتی شبهه‌ایله تلقی اولونابیلیر. اوکوست قونت ۱۸٤٤ – ۱۸٤٥ تاریخنده قلوتیددوویه راست کلمشدی. اووقت قلبنده حصوله کلن انفلاق شدید محاکمه‌سنی بلکه برآز تشویش ایتمشدر. بوندن باشقه، اوکوست قونت دلی‌اولمشدی. بودلیلك آراصیرا نکس ایدییوردی. خسته‌لغی ایسه حسیاتنك درین برصورتده‌تشوش

ایتمسندن عبارت ایدی . اونك ایچون، فلسفی دوشونجه‌لرینك انکشافنده حیاتك تأثیر حقیقیسنی تعیننده شاشیرمش‌اولابیلیر. بناءً علیه، او کوست‌قونتك مسلکنك کندیسنی تدقیق‌ایتمك ومختلف دوره‌لرینی مقایسه ایله‌مك دها مناسب اولور .

فلسفۀ مثبته درسلرینك نتیجه‌سی نظرملاحظه‌یه آلنیرسه، اوراده مثبت اصولك اساساً هیئت مجموعه فکرینی تفرعات وتفصیلات فکرینه غلبه ایتدیرمکه ساعی اولمق اوزره ارائه ایدلدیکی کورولور[۱] . بنه بواساسه توفیقاً ، فردانسانی صرف عادی برتجریددن عبارت اولمق‌اوزره تلقی اولونمقده‌در . فردی برشأنیت اولمق اوزره قبول ایدن و بوصورتله حال طبیعیده‌کی انسانك خودکاملغنی تصدیق وتشویق‌ایدن شی ، فردیتك اوج اعلایه چیقارلماسندن عبارت اولان مابعدالطبیعه ایدی . فلسفۀ مثبته نظرنده هله فکری واخلاقی ساحه‌ده موجودحقیقی یالکز انسانیتدر [۲] .

ایشته فلسفۀ مثبته درسلری بویله سویلیور . فقط « مثبت سیاست اصولی Système de politique positive »نك‌لسانی بوندن بوتون بوتون فرقلیدر .

قونت اوراده انسانیته خدمت ایدن بویوك آداملرك دائمی تأثیرلرینی محافظه وتأمین ایتمك یوللرینی آرار . بو آدملر عالم

[۱] اللی یدنجی درس
[۲] اللی سکزنجی درس

فضادن زائل اولمقله برابر زمان ایچنده بر موجودیت صاحبیدرلر. بو معناجه بر وجود حقیقی تشکیل ایدرلر . بو وجود یکی قهرمانلر کلدکجه متصل بویومکده دوام ایدر . فقط بوراده بویوك بر خطایه دوشمکدن اجتناب ایتمك لازم کلیر . زمان ایچنده یاخود بزم سوبژکتیف تلقیمزجه وارلق کافی دکلدر . وجود اعظمك هرعضوی بالطبع اوبژقتیف وفضا داخلنده بر وارلق تضمن ایدر . بناءً علیه انسان صاغ ایکن انسانیته بر استنادکاه صفتیله خدمت ایدر، أولدکدن صوکره‌ده برعضو اولمق اوزره خدمت ایفا ایلر . أولولرمزله یاشایه‌رق اونلری پایدار ایدن بزز . اونلرك عالی موقعلری ، مادی بر صورتده موجود اولمق ایچون بزم عبادتمزه احتیاجدن کندیلرینی مستغنی قیلماز . شبهه یوقکه بر فردك قیمتی کندیسنده وجود اعظم طرفندن قابل تمثیل شیئك اهمیتنه تابعدر. فقط اوآنده وارلغك حاملی فرددر . بواعتبار ایله فرد ابدیتك الزم برپارچه‌سیدر . حتی سوبژکتیف موجودیتنده‌بیله ، وجوداعظم ساده‌جه عمومی وشخصلردن مستقل اولمق اوزره دوشونیله‌مز. چونکه حقیقتده وجود اعظم اوبژقتیف بر طاقم عضولر یعنی فردلر واسطه‌سیله اجرای تأثیر ایتدیکندن بو عضولر آراسنده دنیامزده اوکا الك ایی خدمت ایدنلر فضا درونده‌کی موجودیتلری نهایت بولدقدن صوکره اونك مشروع برر ممثلی اولورلر . بعض فردلره ، قهرمانلره قارشی کوستریلن عبادت بو صورتله دین انسانیت عبادتنك برقسم اساسیسنی تشکیل ایدر .

دها بو حیات فانیده ایکن بیله بو بویوك آداملر وجود اعظمی بر نوع تشخص ایتدیردکلرندن حرمت وتعظیمه حال حیاتلرندهده مستحقدرلر . یالکز ، بودنیاده الك ایی طبیعتلری بیله بوزان برطاقم قصورلری ، عدم مکملیتلری ذهناً اونلردن آییرمق ایجاب ایدر [۱] .

دینی مسلکك بورایه کتیردیکی یکی عنصر پك آشکاردر . مثبت فلسفهنك بیقدیغی فرد، پوزیتیویزم یاخود مثبت دین ایله تکرار اعلا ایدیلیور . سوسیولوژی وجود اعظم حقنده یالکز مجرد بر فکر پیداسی ایله اکتفا ایدییوردی . بو وجود اعظمك اوبژقتیف بر شرط موجودیتی ، شرط تأثیر و انکشافی اولمق اوزره فرد شیمدی الزم ولابد بر وظیفه ایفا ایدییور .

بناءً علیه سوبژهکتیف ، اخلاق ، قلب ، عشق ، دین تعبیرلری شیمدی دینی تلقیلرنده، سوسیولوژینك احتوا ایتمدیکی برطاقم مفهوملری احتوا ایدییورلر دیمکدر .

سوسیولوژی، ملکات حسیهملکات فکریهیه تفوق ایتمهیهجك اولورسه عضویت اجتماعیه مفهومنك آکلاشیلهمایهجغنی مشاهده ایله اکتفا ایدییوردی . بو تفوق نهیه وابسته ایدی ؟ حقیقةً قابل اجرامی ایدی ؟ وبرکره وجود بولورسه محقق صورتده دوام ایدهبیلیرمیدی ؟ سوسیولوژی بورالرینی بیلمییوردی .

---

[۱] Syst. de pol. posit; Statique sociale برنجی باب

شیمدی او کره نیورزکه قلبده دینی سوق طبیعی دنیلن برسوق طبیعی واردر. بوسایه‌ده انسان أولولرله برابر یاشایه‌بیلیر، اونلرك فضیلتلرینی تمثیل ایده‌بیلیر وبو صورتله خودکاملغنه غلبه چالمغه و، فعال صورتده، حس اجتماعی‌یی دویمغه قادر اولور. سوسیولوژی رابطهٔ اجتماعیه‌نك مجرد صورتده بر تصوردن عبارتدی. دین بونك حقیقت کسب ایتمسی اولیور. آنجق دیندرکه فردلرده یالکز کندیلرنده ویالکز کندیلری واسطه‌سیله موجود اولان برهیئت اجتماعیه‌نك مؤثر وحقیقی استنادکاهلری اولمالری‌ایچون ایجاب ایدن تحولی، اهتدایی حصوله کتیریبور.

*
* *

بناءً علیه، اوکوست‌قونتك دین‌نظریه‌سنك، اصل‌فلسفه‌سی دنیلن قسمه نسبتله اورته‌یه یکی و باشقه بر شی قویمش اولدیغنی تسلیم ایتمك موافق حقیقت کورونور. فقط بوراده باشقه برمشکلات نمایان اولور. مطالعاتنده مذهب دینیسنك خصوصیتنی و یکیلکنی پك افراط و مبالغه ایله تلقی ایتمه‌مش اولان قونت عجبا پك فضله حق قازانمش دکلیدر؟ مذهب دینیسی فلسفه‌سندن اوقدرفرقلیدرکه حقیقت‌حالده اونکله هیچ رابطه‌سی قالمامشدر. بالعکس مذهب دینیسی مسلك فلسفیسنك ضدیدر ونهایت مثبت فلسفه‌نك صورت قطعیه‌ده محکوم‌ایتدیکی اوالهیات مذهبلرینه، انسانه بکزتمه مسلکلرینه رجوعدن‌عبارت بولونیور. عجبا بویله برادعا وارد اولامازمی؟

اوکوست قونتك ايلك وصوك يازيلرنده‌كی مسلكلر، اساسلر و دوشونجه‌نك عمومی استقامتلری بربرلريله مقايسه ايديله‌جك اولورسه اوكوست قونتده فلسفه ايله دين آراسنده‌كی مناسبتك ساده‌جه بر تخلفدن عبارت اولمايوب صورت قطعيه‌ده بر تضاد تشكيل ايتديكی حسی قولايجه پيدا اولور. برطرفده مفكره‌نك اصولی، ديكر طرفده قلبك اصولی. بر طرفده علم فكرينك غايت موشكافانه براعتنا ايله اثباتی وتأمينی، بوراده ايسه الهام، حدس و صوفيه‌نك بلاواسطه وقوفی. اوراده حياته، فعل و حركته، اجتماعی فائده‌يه قارشی حرمت و عبادت؛ بوراده ايسه حادثات بشريه‌نك اساس مديری مرتبه‌سنه چيقارلمش قلب وعشق. هم‌ده يالكز مفكره‌دن و فعل حركتدن آيری بر عشق دكل، اونلرك فوقنده برعشق.

ذاتاً، دنيليورکه، بوتون بوفرقلر اوكوست قونتده وقوعه كلن حقيقی بر تحول و انقلاب علامتيدر. چونكه اوكوست قونت قلوتيلد دووويه راست كلدی. كنديسی ده اعتراف ايتديكی وجهله بواويله برحادثهٔ حسيه اولدی‌كه اونی آلت‌اوست ايتدی. ايشته كوزه چارپان بوتضاد، بويله برحادثهٔ حسيه ايله قونتك تحول ايتمسی زمانه مصادفدر. بومغناسز قادينه قارشی اوكوست قونتك بوتون حياتنده حس ايتديكی مرضی عشق فيلسوفك سوزلرينك نه‌دن دولايی دكيشديكنی ايضاح ايتديكی كبی دكيشكلكك اهميتنی‌ده كوستریر. مثبت فلسفه مؤسسی ايله

قلوتیلد دو وو پرستشکارینك حیاتی ، اورته‌یه چیقاردیغی اصوللر ومسلکلر بربرلرندن تمامیله آیریدر ، منطقاً غیر قابل تألیفدر.

واقعا قونت متصل بونك عکسنی تأمین ایدر دورور. کندی عصرینه قالان بو بیوك ترتیب وتنظیم کیفیتنك افکارك هیئت مجموعه‌سی کبی حسیات بشریه‌یه‌ده شامل اولماسی ایجاب ایده‌جکنی ، افکارك ترتیب وتنظیمی بوکا تقدم ایتمسی وصرف ذکا اوزرینه استناد ایتمسی لازم کله‌جکنی ، فقط حسیاتك ترتیب وتنظیمی ایچون یالکز تفکرده دکل بوتون روحده باشقه براستقامت تعقیب اولنمسی اقتضا ایلدیکنی ادعا ایدر. بونی‌ده آنجق حقیقهٔ دویولان حس یاپه‌بیلیر. اوکوست قونت «مثبت سیاست اصولی» اثرینه آلفره‌د دو وینینك : «بویوك برحیات نه‌در؟ سن کمال طرفندن تطبیق واجرا ایدلمش برکنجلك دوشونجه‌سی» سوزلرینی سرنامه اوله‌رق قیدایله اثرلرینه عطف ایتدیکی وحدت اصلیه‌یی غایت صریح صورتده ادعا ایتمشدر.

فقط بورادەده فیلسوفك کندی حکمیله اکتفا ایده‌میز. چونکه بویوك متفکرلر ، موجودیت فکریه‌لرینك مختلف صفحه‌لرینی، بربرلرینه نه‌قدر ضداولورسه اولسون، صوکره‌دن ترتیب وتنظیم ایتمکده، هم آهنك برحاله کتیرمکده پك ماهردرلر.

اوکوست قونتك ایلك سویله‌دکلرینی صوکره تکذیب ، فلسفه‌سنك اساسلرینی اتمام دکل انکارایدوب ایتمه‌مش اولدیغنی آکلامق ایچون شخصنی واثرینی هیئت عمومیه‌سیله نظر ملاحظه‌یه آلمق ایجاب ایدر.

كورييورزكه اوكوست قونت يكرمى ياشنى هنوز كچمش بر حالده ايكن ، زمانئك آدملرى كبى ، هيئت اجتماعيه‌نك يكيدن تنظيم واحياسى ايله مشغول ايدى . بو ايشه دوغرودن دوغرويه كيريشيله‌جك اولورسه بويوك برخطا ارتكاب ايدلمش اوله‌جغنى تقدير ايدييوردى . چونكه بو مسئله باشقه بر طاقم مسائله تابع ايدى‌كه اول امرده اونلرى حل ايتمك ايجاب ايدردى . ۱۸۲۲ تاريخنده ، يكرمى درت ياشنده ايكن « هيئت اجتماعيه‌يى اصلاح واحيا ايچون لازم‌اولان مساعئ علميه پلانى » ناميله كوچوك براثر نشر ايتمشدى . سوسيولوژيسى بوراده تخم حالنده موجوددر . اون سكزنجى عصرك « اخلاق وعاداتى قانونلر ياپار » دستورينه مخالف اوله‌رق ، مؤسسات اخلاق وعاداته ، بونلرده معتقداته تابعدر ديمك لازم كلديكنى واضح صورتده كوريوردى .

تشبث ايده‌جكى مساعئ علميه ونظريه اوكوست قونت ايچون برغايه دكلدى . اونك حقيقى ويكانه غايه‌سى اجتماعى اصلاحات وتشكيلات ايدى . او مساعى‌ده بونى حاضرلامه‌نك ظاهراً دولامباجلى فقط حقيقتده لابد واسطه‌سى ايدى .

بو نظرى مساعينك كنديسنى آنجق بر قاچ سنه مشغول ايده‌بيله‌جكنه شبهه يوق‌كه قانع ايدى . قانت مابعدالطبيعه‌يه تنقيدكارانه كوچوك برمدخل يازمق ايستركن كنديسنى قاپديرمش ، اون بر سنه چاليشه‌رق عقل صرفك تنقيدى Critique de la

Raison pure نی یازمشدی . قونتك‌ده باشنه بونك کبی برحال کلدی. ابتدائی قسمنی تصور، تحریر ونشری ایچون اون آلتی سنه (۱۸۲۶ - ۱۸٤۲) صرف ایتدی .

بو اوزون تحریات اثناسنده فیلسوفك مفکره‌سی هیچ دکیشمه‌مش دکلدر . کرك کندیسنده کرك بشریتده تفکرك وحدتنی تأمین ایتمك‌ایستیوردی . فقط بونك مادی بر پرنسیپ اعانه‌سیله مختلف وقوفلری اوبژه‌قتیف برصورتده ترتیب‌وتنظیم ایتمك سایه‌سنده قابل اولامایه‌جغنی احتمالکه حیرتله کورمشدر . سلسلهٔ علومده ، تفرعات و اقسامدن هیئت مجموعه‌یه دوغرو یوروین علوم حکمیه وکیمویه ایله هیئت مجموعه‌دن اقسامه دوغرو یوروین بیولوژی آراسنده آشکار بر بوشلق ، بر عدم اتصال واردر . صوکره ، بیولوژی فضا درونده ترتیب‌وتنظیم ایله اشتغال ایتدیکی حالده سوسیولوژینك قانون اصلی‌واساسیسی زمان داخلنده تمادیدر . بناءً علیه بونلر آراسنده‌ده بر بوشلق وار دیمکدر . هرعلم ، مقدمکی علملرك اساساتنه حقیقةً یکی برشی علاوه ایدییور . بونك ایچوندرکه علملرك بر اصول داخلنده توحید وجمعی مفکره طرفندن کندیسنه خاص برنقطهٔ نظردن صرف سوبژه‌کتیف برتوحید وترکیب عملیه‌سی اولمق اوزره یاپیلیرسه قابل اجرادر . فلسفه بو ترتیب و تنظیمك علمیدر . بو ، تفکرك خصوصی بر فعالیتیدرکه حد ذاتنده بربرلرینه قابل ارجاع اولمایان برطاقم بیلکیلری غایه‌نك وحدتی

ایله ، غایه وواسطه علاقه‌سی‌ایله یکدیکرینه ربطایلر . فلسفه ، بوصورتله ، علومه قارشی غیر متجانس ، غیر قابل ارجاع وامحا بر شیدر .

اوکوست قونت علمدن فلسفه‌یه کچمك ایچون ناصل صیچرامغه مجبور قالدیغنی بیلدیکی ، وحدت فکریه‌نك آنجق بر توحید وترکیب وبوتوحید وترکیبك‌ده موجود برشی دکل برفعالیت تفکردن عبارت اولا بیله‌جکنی آکلادیغی حالده ایلریده ناصل‌اولورده عملیاتی‌نظریاتدن ، اوبژه‌قتیف ، تحلیلی وبلاواسطه برصورتده چیقارابیلیر ؟ اصل فکری عملی وظیفه‌یه ، سیاسی اصلاحاته آنجق تکمیل شرائطی تدقیق واکمال ایتدکدن صوکره باشلامقدر . آکلامشدرکه هیئت اجتماعیه‌نك سیاسی اصلاح واحیاسنه چالیشه بیلمك ایچون مفکرهٔ بشرك عالملکدن فیلسوفلغه کچمسی لازمدر . عجبا دها باشقه شرائطه احتیاج یوقمی ؟ اورته‌یه یکی بر حدك ادخالنی ایجاب ایده‌جك یاخود بوکا مانع اوله‌جق بر سببك موجودیت ویا عدم موجودیتی حقنده قبل‌التدقیق هیچ برشی سویله‌نه‌مز .

حقیقتده ، فلسفهٔ مثبته درسلری اصلاحات اجتماعیه‌نك شرائط‌اجتماعیه‌سنه دائر خصوصی تدقیقاتده بولونمقده اولدیغی، بونك نتیجه‌سی اولدن کسدیریله‌میه‌جکنی حس ایتدیرر .

اوکوست قونت ملکات حسیه‌نك ملکات فکریه اوزرینه غلبه‌سی ، سوسیولوژینك ایجاب ایتدیکی عضویت اجتماعیه‌نك

تحقق ایچون الزم اولدیغنی صریح صورتده کورمکده‌در . بو غلبه وتفوقی ناصیل تأمین ایتملی ؟ مثبت فلسفه بو مسئله‌نك حلنی دینه عودتده‌می بولیور ؟ حالبوکه اوچ حال قانونه نظراً بوشکل فکری آرتق آرقه‌ده براقلمش اولمق ایجاب ایدردی .

شوراسی محتاج بیاندر که اوچ حال قانوننده الهیات ایله مابعد الطبیعه منحصراً وقوف نقطهٔ نظرندن پیش ملاحظه‌یه آلنمشدر. بونلرك بزه‌قوانین طبیعتی بیلدیرمکه غیرقادر اولدقلری اثبات ایدلمشدر . فقط شبهه یوق که الهیاتده دکل اصل دینده وقوفه دکل عملیاته تعلق ایدن مافوق ذکا بر عنصر وار ایسه بوعنصر ، اوچ حال قانونی قبول اولونسه‌ده هیچ بوزولمه‌دن پایدار اولابیلیردی .

دها فضله‌سی وار : سوسیولوژی انسال بشرك ادوار مختلفه آراسنده تساندی فکری اوزرینه تأسس ایتمشدر . سوسیولوژی ترقی ایله انتظامك مناسبتنی کوسترمش ، ماضیدن آنجق مثبت مفکره و روحه قطعی صورتده مغایر اولان شیئی محو ایتمك و دکیشدیرمك ، ماضینك دها یوکسك برحاله دوغرو توجهدن عبارت اولان هر شیئی دیندارانه محافظه ایتمك لزومنی وضع ایلمشدر .

بناءً علیه علم ایله سیاسیات آراسنه فلسفه‌یی وضع ایتدکدن صوکره اوکوست‌قونتك شیمدی‌ده فلسفه ایله سیاسیات آراسنه دینی قویماسنه هیچ برمانع یوقدی .

فلسفه‌ایله سیاسیات آراسنه دینك وضع ایدلمسی ناصل اولدی؟ بونده اوکوست قونتك قلوتیلد دوودیه قارشی حس ایتدیکی رابطه اجرای تأثیر ایتدی . بوراسی غیر قابل انکاردر . فقط برچوقلرینك بوکا عطف ایتدیکی معنا پك وارد دکلدر .

سویلن قادینك اهمیتسزلکی ، اوکوست قونتك پك حسی اولان مزاجی . بو حادثه‌یی ایکنجی درجه‌ده اسباب آراسنه ایندیرمشدر . اون آلتی سنه دوام ایدن بر سعی فکری ایله تضییق ایدیلن حساسیتی ۱۸۴۵ ده عادی بر سببك تحت تأثیرنده تهیج ایتدی . مسئله ، حدذاتنده پك آز فلسفی اولان بو حادثه‌دن قونتك ناصل برمعنای فلسفی چیقاره‌جغنی کورمکدر . برطاقم فکرلرك منشأ تاریخیلرینی کورمك متبحرلرك مراق و تجسسنی دعوت ایدر . فقط فکرلرك منشائی قیمتلرینی تعیین خصوصنده عمومیتله پك آز حائز اهمیتدر . برهندسه مسئله‌سنی بردلی اثبات ایدرسه حقیقتنه خلل می کلیر ؟

اوکوست قونتك فکریه‌دن intellectualiste یاخود علمك حواریوننده اولمادیغنی اونوتماق اقتضا ایدر . او ، پوزیتیویستدر . بو اعتبار ایله آنجق هم حقیقی هم مفید اولان شیلری قبول ایدر ، بوایکی وصفی حائز اولان هیچ برشیئی رد ایتمز . حادثهٔ دینیه‌یی ایشته بومعنا ایله مثبت برشی اولمق اوزره تلقی ایتمشدر . حس وادراك ایتمك ، دوشونمك ملکه‌سی کبی انسانده دینی بر سوق طبیعی واردر . عشق بو سوق طبیعی‌یی

اظهاره كفايت ايدر . چونكه كندى كنديلكندن عبادته وپرستشه ميالدر .

بودينى حس ، پوزيتيويزمك فكر عموميسنك لزوم كوستر-ديكى وجهله ، وقوفلرك فكرى بر صورتده توحيد و تركيبى كيفيته ربط ايديله‌بيليرمى ؟

شوراسنه دقت لازمدركه فكرى توحيد وتركيب بر كره اتمام ايديلنجه ، يالكز سوسيولوژينك علم اولمق اعتباريله نظرى برصورتده تأسسى امكانى دكلده طبيعى هيئت اجتماعيه‌نك فعلاً تأمينى آرزو اولونورسه بر نقصان ، بربوشلق ميدانه چيقار . هيئت اجتماعيه موجود اولابيلمك ايچون فردلرده حب غير حب نفسه غلبه چالمق اقتضا ايدر . فقط ذكا كندى‌باشنه بوايشى تأمين ايده‌مز . مع مافيه حس ، اوطبيعى حاليله انتظامه قارشى يالكز لاقيد دكل بلكه دشمندر بيله . فكرلرى منتظم براصول داخلنده جمع وترتيب ايچون اونلرى يكيدن دوشونمك ناصل لازمسه حسياتى ده جمع و ترتيب ايچون اونلرى حس ايتمك ايجاب ايدر .

ايشته فلسفه‌نك بوراده براقديغى بوشلغى پوزيتيويست نقطهٔ نظرينه كوره آكلاشيلان دين دولدورير .

پوزيتيويزم مجرداتدن حركت ايتمز . بناءً عليه انسان معين بر حسدن ايشه باشلايه‌جقدر . پوزيتيويزم نسبتله ساده اولان حقيقتلردن دها مغلق حقيقتلره دوغرو يوكسله‌رك توسع

و توافق صورتیله تعمیملر یاپار . یوکسلدیکی حقیقتلرده مجردات دکلدرلر . بناءً علیه انسان ارکك ایله قادین آراسنده هم طبیعی هم معنوی صورتده برکره جانلانان عشقی ، حقیقیلکندن برشی آزالتمادن تجیلشدیره‌رك ، عائله‌یه ، وطنه ، انسانیته تشمیل ایده‌جکدر . غایه نقطهٔ نظرندن ، پوزیتیویزم واسطه‌لری ترتیب وتوفیق ایدر . بونك ایچوندرکه دین انسانیت فکری حسیاتی انضباط آلتنه آلاجق و اولمادیغی حالده ، هیئت اجتماعیه‌یه اسکی دینلردن اوبوش علم کلاملرله برابر موقةً اورته‌دن قالقمش اولان بعضی حقیقی ومفید قسملری تکرار آلمغه مساعده ویره‌جکدر . حالبوکه عنعنوی دینلرده ایی ایله فنایی تفریق ایچون بر قاعده موجود دکلدی .

ایشته فلسفی جمع و ترتیب systématisation کبی ، بو صورتله ، دینی برجمع وترتیب‌ده یاواش یاواش وجوده کلیر . قونت بونی قلوتیلد دو وویه قارشی بسله‌دیکی حس عبادته ربط ایتمکدن خالی قالماز . « قلوتیلدجکم ، هیچ مثلی بولونمایان برسنه ظرفنده اك طاتلی بر طاقم حسیاتك برآز کچ فقط قطعی انکشافنی سکا مدیونم . هر بریمزك محق مطالعات اخلاقیه‌مزله قابل تألیف هم پدرانه هم برادرانه بر صمیمیت قدسیه ، سنده بوتون شخصی جاذبه‌لر آراسنده احتمالکه هیچ برقلبك بودرجه‌ده مکملیتله ساحهٔ فعله چیقارامادیغی اوشایان حیرت امتزاج شفقت و اصالتی بکا نفوذ ایتدیردی . بویله بر مکملیتك تکلیفسزجه

تماشاسی ، بن فرقنده اولمادن بیله ، حیات بشرك ایکیمز نظرنده کرك خصوصی کرك رسمی غایهٔ عمومیسنی تشکیل ایدن او جهانشمول مکملیته قارشی بنم منتظم براصول داخلنده‌کی شوق وغلیانمی تزیید ایتمك ایجاب ایلردی . بر برلریله متساند ، فقط یکدیکرندن مستقل وظیفه‌لر Fonctions آراسنده‌کی او کوزل آهنکی ایکیمزده پك جدی ووقور برصورتده تصور ایده‌بیلیوردق . بریمز ، علم طریقی ایله ارککلرده فعال بر طاقم قناعتلر وجوده کتیرمك ایسته‌یوردی . دیکریمز ، بدیعیات طریقیله ، درین قادین حسلری انکشاف ایتدیرمکه چالیشیوردی . عینی وجهله الزم ایکی وظیفه‌که برینك دیکرینه هیچ حق تقدمی یوقدر » . [١] محدود فکرلی بر منقد اورته‌یه چیقوب ده بو استثنائی حرمت و تعظیمك اوزونلغندن دولایی مؤاخذه‌ده بولونماسون . « محبت حسیاتنك عکس العمانی تقدیر ایتمه‌سنی بیلن بوتون متفکرلر بوقدر صاف هیجانلری تصویره واحیایه صرف اولونان زمانه حرمت ایده‌جکلردر » .

ایشته اوکوست قونتك قلوتیلد دوویه قارشی محبتی بویله ایدی ؛ اونی کندی ترکیب‌وتوحیدی synthèse ایچنه صوقدی.

صنمپرستلکك احیاسنه کلنجه ، بو اوکوست قونتده کیتدکجه زیاده‌له‌شن میدانه فعلی بر شی چیقارمق آرزوسیله‌قابل ایضاحدر . مخیله‌ده برشأنیتدر ، هم‌ده قوی ومؤثر برشأنیتدر .

---

[١] système de pol. posit. اتحاف .

هرشيء ايجاب حاله توفيق ايتمك صورتيله محافظه ايدن پوزيتيويزم مخيله يي ده برطرف ايتمز، بوندن استفاده چاره سني آرار . عقلك ياپديغي ايشي مخيله نك بوزمامسي ايچون اورته يه قويديغي شيلرك بر حقيقت ديه قبول ايدلمه مسي كافيدر . افلاطونك عقليه مسلكي ده عملياتده فلسفه نك ياردیمجيسي اولمق اوزره خرافه يي قبول ايدييوردي .

مع مافيه قونتك بوراده بر سطح مائله كنديسي ترك ايتمش اولديغي قابل انكار دكلدر . پوزيتيويزم چيفته بر اساسه استناد ايدييوردي : حقيقي و مفيد . مسلكك مكمليتي بو ايكي حد آراسنده دوغرو بر موازنه ادامه سيله قابل ايدي . حالبوكه اوكوست قونت ابتدا مفيدي حقيقي يه تابع طوتديغي حالده ياواش ياواش، حقيقي يي مفيده منقاد بولونديرمغه باشلار . اونك بو تكامل ذهنيسي قضا وتصادف اثري دكلدر . چونكه دها بدايتده حقيقي شيلري آنجق بر فائده استحصالي ايچون تدقيق ايتمكده اولديغني اعتراف ايتمشدي . فقط شبهه يوق كه كرك كرك مفيدي كرك حقيقي يي و آرالرنده كي مناسبتلري كوزلجه تعيين وتعريف ايتمكده برطاقم مهم مشكلات واردر كه قونت بونلري كافي درجه ده پيش ملاحظه يه آلمامشدر .

٣

اوكوست قونتك مسلكنك قيمتى

بومسلكك قيمتى نەدر؟ بوندن ناصل بر درس چيقارابيليرز؟

اوكوست قونتك پوزيتيويزمى « انسانيت مفهومى اعانەسيله دين ايله علمك توحيد وتركيبى » صورتنده تعريف اولونابيلير. علم ، انسانك احتياجاتنه تطبيق وهپ بوغايەيه توجيه ايديلەجك اولورسه دينه منتهى اولور . يالكز دين ، علمك واسطەلرينى تدارك ايتديكى غايەلره وصولى تأمين ايدەبيلير . ديكر طرفدن دين، موضوع عبادتى انسانيتده بولديغى ايچون علمك دولاشديغى عالم حقيقيدن خارجه چيقمەدن كندى ايشنى اجرا ايدر .

توحيد وتركيب ، عقلى ممنون و تطمين ايدەبيليرمى ؟

بومسلكده علمك غايت مشكل برموقعده قالديغى پك چوق دفعه نظر دقته وضع ايدلمشدر . چونكه علم ، اجتماعى نقطهٔ نظردن فائدەسى آشكار اولمايان تجرباته قويولمقدن ياخود عملى حيات ايچون كافى اولان حدودك خارجنه چيقمقدن منع اولونديغى كبى كندى كنديلكندن پوزيتيويزمه دوغرو يورويەمديكى زمانلردەده بر طاقم كيفى فرضيەلره ، خيال ملعبەلرينه منقاد طوتوليور . قونت علمك منطقنى شو صورتله تعيين و تعريف ايدييور : « اخلاقى ، فكرى و مادى احتياجاتمزه اويەجق تلقياتى بزه تلقين والهام ايچون حسياتك ، اشاراتك وخياللرك طبيعى صورتده اشتراكى . » حر و مستقل بر علم كيتدكجه عادتا

نظر شبهه ایله کورولیور ، بر دشمن عد اولونیور . مادام که علم اختصاصه ، داغیتمغه ساعیدر ، دیمك که اساس اعتباریله آنارشی طرفداریدر دنیلیور . علمك او بیهوده مراق وتجسسی ، او غیر قابل تحمل کبر و غروری قیرلمق ایستر . علم حسیاته تابع و منقاد اولمالیدر . بو غریب بر افراطدر . فقط علمك وظیفه‌سی اوته‌دن بری اشیایی بزم کورمك ایسته‌دیکمز شکلده دکل کندی اولدقلری حال اوزره طانیمقدن وبناءً علیه قونتك ویرمك ایستدیکی انسانیلك صفتندن اونلری ممکن اولدیغی قدر تجرید ایتمکدن عبارت اولدیغی دوشونولورسه نه‌دن دولایی بو افراطه دوشولدیکی آکلاشیلیر .

اوکوست قونتك مسلکنده دین‌ده علم کبی مشکلات ایچنده‌در . واقعا اسقولاستیکده اولدیغی کبی بو مسلکده‌ده دین فلسفه‌نك حاکمی اولورسه‌ده بونك قیمتی یوقدر . چونکه ایچنه اویله کیزلی بر تمایل قونیلیور که بونی نه‌ازه‌بیلیور نه‌تطمین‌ایده‌بیلیور .

دین ، قلب بشر ایچون معزز اولان عشق الهی ـ که انسانلر آراسنده‌کی محبتك تملیدر ـ ایله لایموتلغه ایمان ـ که اولولرله اشتراك ومناسبتمزك ضمانیدر ـ حسلرینی بوتون تمامیتلریله محافظه ایتمك املنده‌در . قونت طبیعتمزك ذکا فوقنده‌کی یاخود سوبژه کتیف عناصرینك حقیقیلکی و قیمتی حقنده پك زیاده اصرار ایدر . حسیات بر « وقعه » دکلیدر . مخیله حواس وعقل کبی روح بشرك برقسمی دکلیدر؟ سوق طبیعیدن وبالخاصه

وارلغمزك غير قابل امحا برتملنى تشكيل ايدن دينى سوق طبيعيدن دها حقيق نه واردر ؟

فقط ينه ضيعتمزك بيلديرديكى بر حقيقت اولان عقل ، قلبك بوغليانلرينى دوردير . اكر اصل انسانيت يعنى فضا وزمان ايچنده معلوم وموجود اولان شكلده انسانيت وارلغك ووقوفك اولچوسى ايسه وجود اعظمك ابديتى يالكز برلاقيرديدن عبارت قالير . اللهك بوتون شأنيتى اليوم بعض فردلرده برطاقم انسانى وقعه لرك برقوللقسيونى حقنده موجود اولان بردوشونجه يه انحصار ايدر . لايموتلق حافظه يه ارجاع ايدلمش اولور .

اوكوست قونتك سوبژه كتيف كلمه سنه ويرديكى قيمتى تعيين ايچون بر چوق مناقشه ايدلمبى سببسز دكلدر . چونكه اوكوست قونت بونى كاه حقيقى بر شأنيت عد ايتمك ايسته مش كاه ايسته مه مشدر .

دوچار اولديغى مشكلات قبول ايتديكى پرنسيپدن نشئت ايدر . « انسانيت » ايكى معنالى برمفهومدر . براساس اولين تشكيل ايده ـ بيلمكدن اوزاقدر . خارجدن تدقيق ومشاهده اولونه بيلن مرئى بر آدم ، يعنى سائر بوتون وقايعه مشابه برهيئت مجموعهٔ وقايع واردر . كذلك دوشونن ، آرزوايدن ، سون وآرايان باطنى برانسانده واردر . پسيقولوژى يى برطوف ايتمه سنه رغماً اوكوست قونت بوباطنى آدمك وارلغنى پك كوزل ادراك ايتديكى ايچون اونك انظار آمالى اوكنه برعالم وقايع براقير . ديكر طرفدن بوعالمك هرطرفنى

کوزلجه سد و تقویه ایده‌رك دیشاری چیقامامسنی تحت تأمینه آلیر . بو محدود عالم ایچنده حکمران اولمغی و اوراده سعادتی بولمغی اوکا امر ایدر . فقط وقعه‌لرله فکرلر آراسنده ، معلوم حقیقتلرله خیالی احتماللر آراسنده تأسیس ایتدیکی مانعه حقیقی وجدی بر شی دکلدر . روح بشر دیمك دها ایی بر شی یاپمق ، باشقه بر شیئه تشبث ایتمك ، بو معلوم و موجود شیئك اوته‌سنه کچمك ، کندی کندیسنك فوقنه چیقمق ایچون یاپیلان غیرت دیمکدر . پاسقال ، انسان کندی کندیسنی نامتناهی صورتده کچر ، دیبوردی .

انسانی اشیانك اولچوسی یاپمق مابعد الطبیعه‌یه و دینه عائد تحریات و تدقیقات دوره‌سنی ابدیاً قاپامق دکل آچمق اولور . چونکه ، انسان نه‌در ؟ انسان کندیسنك بر مجموعهٔ وقایعدن ، بر شی‌دن ، بر معلومدن باشقه بر مخلوق اولدیغنه امینمیدر ؟

کوته ، فیلسوفلر بولوتلرك اوزرنده حکمران اولان مادی و خارجی معبودلری پارچه‌لادیلر دیبوردی . حالبوکه هیچ بر شی یاپمادیلر . انسان کندی کندیسنك ایچنه قاپانسون ، اوراده وارلغك خارجنده دکل داخلنده اولان حقیقی اللهی بوله‌جقدر و بو بر حادثهٔ معلومه دکل ، بر قدرت خالقه‌در .

Weh ! Weh !
Du hast sie zerstôrt
Die schöne Welt
Mit mächtiger Faust
Sie sturzt, sie zerfält !

. . . .

Machtiger
Der Erdensöhne
Prächtiger
Baue sie wieder
in deinem Busen baue sie auf ! (*)

واقعا ، اوکوست قونت سوق طبیعیٔ بشری‌یی حیوانلرك سوق طبیعیسی کبی صورت قطعیه‌ده ثابت عد ایدییوردی. فقط علم ، سوق طبیعیٔ حیوانینك هیچ دکیشمز بر شی اولمادیغنی اثبات ایتدی . انسان‌ده الیوم موجود اولان سوق طبیعیسی اوته‌طرفه کچیلمسی ممنوع برحد دییه دکل، بلکه دهایوکسکلره چیقمق ایچون برنقطهٔ استناد دییه تلقی ایتمزسه حقیقةً انسان اولماز .

ایشته اوکوست قونتك فلسفه‌سنك شایان اعتراض نقطه‌سی بوراده‌در . اکر طبیعت بشریه صورت قطعیه‌ده تقرر ایتمش بیتمش برشی اولسه ایدی قونتك اوقاپالی ومطلق پوزیتیویزمی مشروع اولابیلیردی. فقط اکر انسان کندی کندیسنی تدقیق ایدن ، آراشدیران ، تعدیلاته اوغرایان، لاینقطع یکیدن وجود بولان برمخلوق ایسه قونتك پوزیتیویزمی حیات بشرینك موقت بر صفحه‌سنی صنعی برصورتده تثبیت ایتمکدن عبارت قالیر .

انسانك بویله کندی کندیسنی وجوده کتیرمسی ، خلق

(*) کونه ، فاوست : فلاکت ! فلاکت ! او محتشم سمایی مخرب یومروغکله پارچه‌لادك . ییقلیور ، پارچه پارچه سقوط ایدییور . ای ارضك ذی قدرت اولادی . بو الهی دنیایی دها محتشم بر صورتده بنا ایت ، قلبکك اعماقنده بنا ایت !

ایتمسی کیفی بر شیمیدر ؟ بونی انسانلره اثبات ایتمه‌لردی کبر وغرورلری قیریلیردی . چونکه اوزمان‌دها ایی برشی یاپمق ایچون اپیکورك ذره‌سی کبی راستکله حرکت ایدییورلردیمك اولوردی . فقط انسانلر ظن ایدرلرکه اوکلرنده هیچ تام بر نمونه اولمادیغی حالده یاپدقلری شیلر هیچ دکلسه بر قاعده‌یه تابعدر . بوقاعده ضروریدر ، موجوددر و برقیمت علویه‌یی حائزدر . هم کندیلرنده هم کندیلرینك فوقنده موجود اولان بو قاعده‌یه ایشته انسانلر الله نامنی ویررلر .

بو صورتله ، انسانیتده موضوعی انسانیتی تجاوز ایدن بردینك تخملری موجوددر. انسانك انسانی ممنون ایده‌بیلمسی ایچون ازمنهٔ قدیمه حکمتنده‌کی « کندیکی بیل » توصیه‌سنی اونوتماسی لازمدر. انسان کندی کندیسنك اعماق‌موجودیتنه اینوب‌ده اوراده‌انسانیتك مکملیتنی، قیمتنی ، وارلغنی آرتیرمغه چالیشمق احتیاجنی حس ایتمه‌مسی ، قوتی بولماماسی قابل دکلدر . شبهه‌سزدرکه انسانه موافق اولان غایهٔ کمالده کچمش انسانیتك‌میراثلری‌وانسانیتك شرائطی بویوك بر تأثیری‌حائزدر. بوغایهٔ کمال عملی اولابیلمك ایچون معلوم وموجود شأنیته یقین بر موقعده دورمالیدر . فقط وقعه ، فکری قاعده آلتنه آلمغه کفایت‌ایده‌مز . چونکه اصل لازم‌اولان شی وقعه عالمنك فوقنه چیقمقدر. یالکز فکرده موجود، معلوم برشیهٔ غیرقابل ارجاع، مع‌مافیه معلوم شی اوزرینه انطباع ایده‌بیلمکه قابلیتلی بر شیئك

علوی بر وارلغنه ایمان کیفیتی اوکوست قونتك تبجیل ایتدیکی قهرمانلری میدانه چیقارمشدر . بونلر اوکوست قونت دیننك اولیالریدر . چونکه اودینه ایناتمامشلردر !

ایشته بوتون پوزیتیویزم غیرثابت برموازنت حالنده دورور کبی کورونیور . پوزیتویزم آنجق حقیقی ومفید اولان شیئی طانیر . فقط کرك «حقیقی» کرك «مفید» اویله مفهوملردرکه ضروری اولەرق دها باشقه ودها یوکسك فکرلریده دعوت ایدرلر .

حقیقی شیئی آزامغه سوق اولونان عالم چوق کچمەدن کورورکه بوتون فردلرك بوتون انطباعاتی عینی صورتده حقیقیدرلر ؛ کندیسنك وظیفەسیده بوحقیقی شیلر ایچنده دها ثابت ، دها درین ، فردی وانسانی حس واذراکلرك شرائطنه دها آز منسوب اولان بر شیئی آرامقدن عبارتدر . واضح وصریح صورتده نه آکلامغه نه تعریف ایتمکه موفق اولامادیغی بو شیئه « حقیقی » نامنی ویریر . اونك تحریاتنه بو مبهم شی فکری رهبر اولور ، فقط تحریاتك تأثیری آلتنده یاواش یاواش مبهملکی آزالمغه باشلار . برکره بو فکری الده ایدنجه آرتق اونی نه قدر یوکسك اولورسه اولسون بر فائده ملاحظەسنه تابع بولوندیرامایەجغنی آکلار . چونکه برعالمك نظرنده حقیقی شیئك حد ذاتنده یوکسك بر فائدەسی واردر . علم ، حقیقت عشقی ایچون تحریاتده بولونور . اونك شرفی ، غروری ،

ذوقی بودر . هیچ بر مسلك فلسفی ویا سیاسی بونی اونك الندن آلاماز . نظریه‌جیلرك یالکز نظریه ایچون چالیشدقلرینه کند- یلرینی‌قانع براقمق‌عملی علم ایچون فائده‌لیمیدر ، دکلمیدر ؟ بوراسی موضوع بحث دکلدر . حد ذاتنده علم ، مشروع و قطعیاً نجیب برفعالیتدر . غایهٔ کمال محافظی اولان فلسفه‌یه بوعلمی بر غایه‌یه منقاد طوتمق دکل بالعکس آزاده و حر بولوندیرمق و اوکا کندی کندیسنی حس ایتدیرمك وظیفه‌سی ترتب ایدر .

کذلك ، حقیقی وارلق دائره‌سی داخلنده « مفید » اولان شیئی تعقیب و تحری وظیفه‌سیله مکلف طوتولان قلب و اراده صاحبی برانسان‌ده بونکله اکتفا ایده‌مز . مفید نه‌در ؟ حقیقی نه‌در ؟ انسانلر مفیدی کندیلری تعریف و تعیین ایتمك ، حقیقی‌ی‌ده بردرجه‌یه قدر کندیلری یاراتمق‌املنده‌درلر . « مفید » نم تصور ایتدیکم و عقلك‌ده صرف مساعی‌یه لایق دییه حکم ایتدیکی‌شیئی ساحهٔ فعل ووجوده چیقارمق‌ایچون قوللانیله‌جق واسطه‌لردن عبارت‌اوله‌جقدر . « حقیقی » ده کندی کندیمه تعیین ایتدیکم وظیفه‌فکرندن آلاجغم‌قوتله نم یاپه‌جغم ، میدانه کتیره‌جکم شی اولاجقدر . تعبیر دیکرله ، انسان مفیدك فوقنه بو مفید اولان‌شیئك منبعی واولچوسی اولمق‌اوزره «خیر »ی‌و« کوزل»ی وضع ایدر . « خیر » ایله « کوزل »ده « دوغرو » کبی برر فائده ، اك اعلا برر فائده اولمق اوزره تلقی ایدلمك ایسترلر .

ایشته بویله او کوست‌قونت‌ك پرنسیپی موقع تطبیقه‌قونولنجه

« حقیقی » ایله « مفید »ك اتحادندن ترکب ایدن « مثبت » مفهومی، انسانی قونتك برطرف ایتمك ایسته‌دیکی شأنیت موجوده فوقنده‌کی شیلره سوق ایدر. حقیقی ایله مفید بزم ایچون دوغرویی، کوزلی، خیری آرامق اوزره برر مشوق اولورلر .

روح بشردن انسانك فوقنه چیقان شیئی کسوب آتمق ایچون بو آرزونك برذهاب باطلدن عبارت اولدیغنی، وظیفه‌سز قالمش بر عضو کبی یاواش یاواش سونوب اورته‌دن قالقه‌جغنی بیهوده یره اثبات ایتمکه اوغراشدیلر. حقیقی انسان، کندیسنه تعریف ایتدکلری حال ایچنده کندی شرط موجودیتنی کوره‌مز. قونت، ایچنده یاشادیغمز عالمدن اوته‌ده برشی، کورمکدن، برشی آرامقدن بزی منع ایدر. بوعالم اونك فکرنجه بزم ایچون برکل اولمق ایجاب ایدر . فقط لیتره بو « کل »ك اطرافی عمان ایله محدود بر آطه اولدیغنی، بوده کیزه آچیلمق بزم ایچون ممنوع ومحال اولسه بیله اوزاقدن تماشاسی معظم ونجات بخش اولدیغنی سویلر .

نامتناهی‌یی قاپامق ودوشونمه‌یه دوشونمه‌یه نامتناهی فکرینك اورته‌دن قالقه‌جغنی امید ایتمك قابلمیدر؟ علم ایله دین هرایکیسی‌ده حادثات بشریه‌نك متناهی دنیاسی ایچنه قونولدقلری زمان بربرلرینه قارشیلقلی ایقاع مشکلات ایدرلر. فقط علمك بمسه‌مك ایسته‌دیکی بوموجود عالمك اوته‌سنده آرزولرمزه، اعتقادلرمزه، خولیالرمزه آچیق باشقه برعالمك موجودیتی قبول اولونه‌جق اولورسه کرك

علم کرك دین حریتلرینی ، مختاریت اداره‌لرینی تکرارا کتساب ایتمزلرمی؟ بویله بر مسلك علم حاضرك بیانات وتأميناتنه مغایرمی اولور .یوقسه علم .بویله بر مسلککك تأسسنی‌می استلزام ایدر ؟ زمانمزده‌کی افکارك الك باشلیجه شاهدلرندن بری اولان مشهور انکلیز فیلسوفی هربرت سپنسر ایشته مسئله‌یی بو شکل آلتنده تدقیقه قویولدی .

ایکنجی باب

هربرت سپنسر و « نا قابل ادراك »

۱ — علم ، دین ومناسبتلری حقنده هربرت سپنسرك مسلکی - « ناقابل ادراك » ، علم ودین - تکاملجیلك ، تکامل دینی .
۲ — هربرت سپنسر مسلکنك تفسیری - سپنسره رهبر اولان اسباب - تکامل دینی نظریه‌سی ایله ناقابل ادراك نظریه‌سنك مناسبتی - منفی نا قابل ادراك ومثبت نا قابل ادراك - هربرت سپنسر وپاسقال .
۳ — هربرت سپنسر مسلکنك قیمتی - هربرت سپنسرك ناقابل ادراکی دینلرك بر طورطوسی دکلیدر ؟ سپنسره کوره حسیاتك قیمتی - مسلکك عقلی بر تملی‌ده واردر . - مسلکك ضعیف نقطه‌سی : صرف اوبژقتیف بر نقطهٔ نظردن تلقی ایدلمش اولان « ناقابل ادراك » . هربرت سپنسر بوکا یا پك فضله یا پك آز بر قیمت عطف ایدر .

دین حقنده‌کی مطالعات ومحاکمات هربرت سپنسرك فلسفه‌سنده اك مهم ، اك نادیده قسملردن بری دکلدر . بو مطالعات اونك اثرنده مادةً پك کوچوك بر یر اشغال ایدر . فقط بو مسئله‌ده بویوك بر متفکرك فکرینی آکلامق هر زمان حائز اهمیت اولمقله برابر هربرت سپنسرك بوبابده یازدیغنی آراشدیرمق ایچون بالخاصه بر طاقم اسباب واردر .

هربرت سپنسر بر واعظ ومعلم عائله‌سنه منسوب ایدی . بو عائله ایچون دین برنجی درجه‌ده حائز اهمیت بر مسئله عد اولونوردی. والده‌سی طرفندن بره‌تل Brettel نامنده اسکی بر

پروتستان فرانسز عائله‌سنه منسوبدر. جدی جون بره‌تل «مه‌تودیزم» مذهبنك مؤسسی اولان جون وه‌سله‌ی‌ك John Wesley شخصی بر دوستی ایدی واوده بو مسلکی نشره چالیشمشدی. والده‌سی هریه‌ت‌هولمس غایت دیندار برقادیندی. «مه‌تودیست» اولمقله برابر آنغلیقان کلیساسنك آیینی حرفی حرفنه تعقیب ایلردی. پدری جورج سپنسر دینی شیلرله پك چوق مشغول اولوردی. ابتدا «مه‌تودیست» مسلکنه منسوب ایکن احتیاجنی حس ایتدیکی دین باطنی‌ی اونده بولامادیغی ایچون آیرلمش، «قوه‌یقر» quaker مذهبنه دونمشدی. حس دینیسی کلیسانك مراسمنه و اوامرینه قارشی حقیقی بر نفرت صورتنده تجلی ایدییوردی.

هربرت سپنسر بو تأثیراته بی حس قالمادی. Facts and Comments اثرنده و Autobiography سنده دینی شیلره کیتدکجه دها متزاید بر اهمیت ویرمکده اولدیغنی سویلر. اوتوبیوغرافی بر طاقم ملاحظات دینیه ایله نهایت بولور. تدقیقات وتتبعات عظیمه‌سی سایه‌سنده علومی توحید و ترکیب تشبث مهمنه کندنده قدرت کسب ایدن ونامی بویله برتشبث ایله مشهور اولان بو عالم کرك حیاتی، کرك تفکرات و ملاحظاتی اعتباریله دین و علمك مناسباتی تدقیقه‌ده پك حائز صلاحیت ایدی.

هربرت سپنسرك دین حقنده‌کی افکارینك شایان اهمیت اولماسی یالکز فلیسوفك مفکره‌سنك بارز برقسمنی افاده ایتمسندن ایلری

کلیور. بو مسلك دینی، هوقسله‌ی Huxleyك « آغنوستیسیزم » [*] agnosticisme تعبیر ایتدیکی شیده طوپلانیر. آغنوستیسیزم ایسه زمانمزده‌کی فلسفی دوشونجه‌نك الك مهم شکللرندن بریدر. آغنوستیسیزم نه‌در؟ بعضیلرینه نظراً بو اه‌یله بر تصوفدر که اللهی بزم دائرهٔ ادراکمزه ادخال ایتمکله الوهیتك قدرینی تنزیل ایتمکدن قورقار. بعضیلرینه نظراً عالمانه بر تعبیردر که آرقه‌سنده لاالهیلك گیزلیدر. آغنوستیسیزم، دین ایله علمك مناسباتی مسئله‌سنك بر طرز حلیدر که تدقیقه محتاجدر. بونی ایجه تدقیق ایچون هربرت سپنسرك آثارنده نظر ملاحظه‌یه آلمق الك گوزل چاره‌در.

[*] « مطلق » ك ناقابل ادراك اولماسی.

١

علم ، دین ومناسبتلری حقنده هربرت سپنسرك مسلکی

دینه وعلم ایله مناسباتنه دائر اولان بحثلره هربرت سپنسرده اساسات اولین Premiers principes أثرینك « ناقابل ادراك » سرلوحه‌لی برنجی قسمنده وسوسیولوژی اساسلری Principes de Sociologie نك کرك سوسیولوژینك روحی تمللرندن .کرك مؤسسات رهبانیه‌نك تکاملندن بحث ایدن قسملرنده تصادف اولونور .

*
* *

هربرت سپنسرك فلسفه‌سنك صوك کلمه‌سی هرشیئك اعماقنده ومنشأنده بزم ایچون بهمه‌حال « ناقابل ادراك » برشی بولوندیغی قناعتیدر : براساس وارکه نه‌بونی برطرف ایده‌بیلیرز ، نه بوکا واصل اولابیلیرز . ایشته بو مسلك ، دین ایله علمی بربرلرینه ربط ایدر .

چوق کره دین ایله علم بربرلرینه ضد ومخالف کورونور . برچوق کیمسه بونلرك اساسلری صورت قطعیه‌ده غیر قابل تألیفدر قناعتنی بسلرلر . مع‌مافیه شو نقطه‌یه دقت لازمدرکه کرك دین کرك علم بزه تجربه طرفندن برر طبیعی شأنیت اولمق اوزره ارائه ایدلمکده‌درلر .

دینك مفکره طرفندن مخیله‌نك کیف وهوسنه تبعاً اعمال ایدلمش صنعی برشی اولدیغنی ظن ایتمك خطادر . دین انسانه

بالذات اشیا طرفندن تلقین اولونمشدر . دین ، عالم خارجینك انسان اوزرنده یاپدیغی تأثیره انسانك دوشونجه‌سنك ، قلبنك ، روحنك ـ کندی کندیلکندن حصوله کلمه ـ برعکس العملیدر .

دیکر طرفدن ، علم‌ده ـ بونی عامیانه و عادی بر بیلکی‌یه مخالف برشی کبی تلقی ایدنلرك احتمالکه فرقنه وارمه‌دن تخیل ایتدکلری وجهله ـ صنعی بر اختراع ، عادتا طبیعت فوقنده برشی دکلدر . علم ، طبیعی بر تکامل نتیجه‌سنده دها واضح وصریح ، دها مربوط ، دها معلومات بخش بر شکل آلمش عادی ، هرکونکی بر تجربه‌در . چیقاردیغی نتیجه‌لرله حس و ادراك حاضرك حدودینی کچه‌بیلمکه او تجربهٔ عادیه‌دن زیاده حائز قابلیتدر .

دیمك که علم ایله دینك منشألری بردر : ایکیسی‌ده مفکرهٔ بشرده مفکره‌نك دنیا ایله اولان مناسبتی نتیجه‌سنده طبیعی صورتده حصوله کلمشلردر . ایکیسی ده عینی درجه‌ده برر شأنیتدر ، طبیعتك کندی کندیلکندن بررتظاهریدرلر . بناءً علیه برینك موجودیتی دیکری ایله قابل تألیفمیدر دکلیدردیه آرامق معناسز برشی اولور . مادام که برابر ، عینی زمانده موجوددرلر ، دیمك که برلکده موجود اولابیلیرلر . یکانه مسئله بوهم وجودلغك حکمتنی و معناسنی آرامقدر .

کرك علمك کرك دینك خصوصی ایجابات و احوالنك تدقیقی ایله اکتفا ایدیلیرسه واقعا آرالرنده پك بارز اختلافلر

مشاهده اولونور وبر چوق ذواتك تشبث ایتدکلری تألیف تجربه‌لری عقیم تلقی اولونه‌بیلیر. فقط عارضی حال، اصل ولبی اونوتدیرمامليدر. علم ایله دین حقنده سلیم بر صورتده حکم ویره‌بیلمك ایچون بونلرك خصوصی وعینی‌غایه‌یه متوجه‌افاده‌لرینی دکل اك عمومی واك مجرد حکملرینی پیش تأمله آلمق ایجاب ایدر. احتمالکه بو اعتبار ایله علم ودین پك قابل تألیف کبی کورونه‌جکلردر.

دینلرك عرض ایتدیکی خصوصی عقیده‌لر ـ که اکثریا علم ایله حال نزاعه کیرمه‌لرینی ایجاب ایدر ـ حقیقتده مافوق طبیعی وحیلری دکل، ضروری بر صورتده حس ایتدیکی نامتناهیلکی ومطلقیتی کندی مقولاتنه واعتیادلرینه موافق بر صورتده تصور وتخیل ایچون مفکرهٔ بشرك یاپدیغی بر سعیی افاده ایدرلر. حالبوکه بوتون بو دستورلر، نه قدر عالمانه، ماهرانه، نه‌قدر اینجه وهنرلی‌اولورسه‌اولسونلر تحلیل‌قارشیسنده دایانه‌مازلر. شاعرانه وحسیاتپرستانه بر نقطهٔ نظردن ملاحظه ایدیلدکجه، کلمه‌لرك معنالری وفکرلرك مناسبتلری قطعیتله تعیین وتعریف اولونمادقجه، ممنونیت بخش کورونورلر. فقط واضح وصریح صورتده دوشونولمك، اثبات ایدلمك ایسته‌نلدکلری زمان بویله دکلدر.

فرضا، عمومیتله دینلرك حله اوغراشدقلری مسئله‌لردن برینی، منشاء عالمی اله آلالم. بو مسئله‌نك مختلف صور حلنی

واضح وصریح صورتده تعیین ایدرسه‌ك اوچ شکلده طوپلاند- قلرینی کوریرز. دنیانك یاازلدن بری موجود اولدیغی‌یا کندی کندیسنه وجود بولدیغی ، یا خارجی بر قوت طرفندن خلق اولوندیغی فرض ایدیله‌بیلیر . حالبوکه بر تنقید فلسفی‌یه تابع طوتوله‌جق اولورسه بو اوچ فرضیه‌دن هیچ برینك حقیقةً قابل فهم وادراك اولمادیغی کورولور . هپسنك ایچنده منطقاً غیر قابل تألیف بر طاقم قسملر واردر . هپسی‌ده حد ذاتنده تضادلرله دولودر . بو فرضیه‌لری ذهنده واضح صورتده تصور ایتمك غیرقابلدر. هربرت سپنسره کوره هامیلتونك Hamilton ومانسل Manselك تنقیدلری بونی صورت‌قطعیه‌ده‌اثبات‌ایتمشدر. الهیاتك وجود اوله عطف ایتمك ایسته‌دیکی وحدت ، حریت ، شخصیت کبی تعینلرده تدقیق ایدیلنجه ینه بزی مشابه نتیجه‌لره ایصال ایدر .

بونك‌ایچون ، دینك موضوعی، « مطلق »، واربرشی کبی ذهنده تصور ایدلمك ایسته‌نلدیکی تقدیرده ، ادراك اولونه‌ماز ، دوشونوله‌مز بر شیدر .

یا علم ؟ علم بالعکس پرنسیپلرنده ، محاکمه‌لرنده، نتیجه‌لرنده باشدن نهایته قدرآچیق وبدیهی دکلمیدر ؟ هربرت سپنسره کوره هیچ‌ده بویله دکلدر . علمك یاپدیغی شی نتیجه‌ده کیفیتی کمیته ارجاعدن عبارتدر . علم : فضا ، زمان ، ماده ، حرکت ، قوت کبی برطاقم مفهوملردن واز کچه‌مز. چونکه بونلر کمیت‌ایچون

ضروری بر استنادگاهدر . فقط بوتون بو مفهوملرده ذهنده تصور ایدلمك ایسته‌نیلیرسه بزی برطاقم تضادلره ایصال ایدرلر. فرضا ، یا فضایی یا زمانی حقیقی صورتده یعنی موجودیتك تضمن ایتدیکی صریح وتام برتعین ایله ذهنده دوشونه‌کی برتجربه ایدیکز . اکر فضا ایله زمان حقیقةً موجود ایسه‌لر بونلرك طبیعتی حقنده آنجق اوچ فرضیه ممکندر . بونلر یابرر « جوهر مجرد » entité درلر ، یاخود برر جوهر مجردك وصفیدرلر ، یاخود سوبژه کثیف برر شأنیتدرلر . حالبوکه بواوچ فرضیه‌دن هیچ بری تضادلره دوشولمکسزین بسط و تمهید ایدیله‌مز . سپنسر بورادده اسقوچیا مکتبنك وقانتك تنقیدندن چیقان نتیجه‌لری قبول ایدر .

فضا و زمان حقنده دوغرو اولان بو مطالعه علمك سائر معطیات اولیه‌سی حقنده‌ده واردر . تکامل عمومینك جریانی یوقاری دوغرو تعقیب ایده‌رك ماده‌یی ایلك اول موجود اولدیغی انتشارتام حالنده دوشونه‌لم . کورورزکه بوحاله ناصل کلدیکنی ذهنمزه صیغدیرمقدن عاجزز . کوزلرمزی استقباله چویره‌لم . کوزمزك اوکنده وقوعه کلن حادثاتك توالیسنه هیچ بر حد چیزه‌میز. دیکر طرفدن انسان کندی کندیسنه باقه‌جق اولورسه شعورك ایکی تلنك اوجلری کندی دائرهٔ نفوذ و اقتدارندن خارجده اولدیغنی کورور . بر حالت شعورك حصولنی آنجق اوحالت زائل اولدقدن صوکره درك ایده‌بیلیرز . مشعورك عدم

شعورایچنده غائب اولماسنیده کذلك انسان آکلایه‌ماز. هرشیئك لب و اصلی ، تولدی ، صوکی بزم نظرمزدن نهاندر . بوتون علممز بر سره منتهی اولور .

بناءً علیه دین ایله علم آراسنده بر مشابهت، بررابطه واردر. ایکیسیده ، اساسلری تعمیق ایدیله‌جك اولورسه نا قابل ادراك ، نا قابل تفکر بر شیئك موجودیتنی تضمن ایدرلر . ایشته دین بو « نا قابل ادراك » ایچندن نبعان ایدر واونی تصویروتعریف ایچون بیهوده یره برچوق اوغراشیر . علمده قابل ادراك وقابل تصویر وتعریف حدودایچنده قالمق ایچون بیهوده یره اوغراشیر دورور . فقط نه‌قدر چوق ترقی ایدرسه ، بر طرف ایتمك ایسته‌دیکی بو نا قابل ادراکی او قدر چوق قبول ایتمش اولور . دینك باشلادیغی یرده علم نهایت بولور . بربرلرینه آرقه‌لرینی دونرلر و کسب اتصال ایدرلر .

فقط علم ایله دینك بویله ائتلاف ایتدکلری « مطلق »فکری عجبا صرف برنفی وانکاردن عبارت دکلیدر ؟ بو«ناقابل‌ادراك»، بو « نا قابل تفکر » برتجریده ، بر هیچه منجر اولمایورمی ؟ اکر بویله ایسه تأمین ایتدیکی ائتلاف بوش بر لاقیردن عبارت قالیر .

« نا قابل ادراك » ی شأنیت حالنه کتیرمك هربرت‌سپنسرك اثریدر. اونك خصوصیتنی تشکیل ایدن‌ده بودر. کندیسندن اول هامیلتون ومانسل نظرنده « نا قابل ادراك » برنفی و انکاردن

عبارتدی . هربرت سپنسر « مطلق » ك نا قابل ادراك اولدیغنی قبول ومحافظه ایتدی ، اعلان ایتدی . فقط بونك حقنده هیچ برشی سویله یه میه جکمز نتیجه سنی چیقارمادی . بر شیئ بوتون خطوطیله قاورایان حقیقی بیلکی ایله بر شیئ بوش بر کلمه دن عبارت حالده کورن قطعی جهل آراسنده هربرت سپنسر اورته برشی احداث ایتدی که بوده غایت عمومی اوصافی ایله کورولن برشی فکری ایدی .

« مطلق » ك نا قابل ادراك اولمقله برابر ینه مثبت برشی اولا- بیله جکنی اثبات ایچون هربرت سپنسر مثبت شعور Conscienoce positive ایله معین شعور Conscience définie دییه اورته یه بر فرق قویار . مثبت شعورك بهمه حال معین شعوری ایجاب ایده جکی فکری یاکلشدر . بوفکر بر خطای منطقیدن ایلری کلمکده در . چونکه برشی حقیقتده هم مثبت هم غیر معین اولابیلیر . علم ایله دینك مشترك برمصدره postulat سی اولان بو نا قابل ادراکك تدقیقی ایشته بویله هم غیر معین هم مثبت برشعورك موجودیتنی تأمین وتصدیقه منتهی اولور .

« مطلق » نا قابل ادراکدر ، ناقابل تفکردر دیدیکم زمان مقصدم ذهنده تحقق ایتدیریله مز ، مادی برشکل آلتنده معلوم اولاماز ، معین بر موضوع شعور اولاماز دیمکدر . بو عدم امکانك معناسی نه در ؟

فرض ایده لم که مفکره « مطلق » ی دوشونمکه تشبث

ایتسون . بالطبع بونی بردرجه‌یه قدر تعیین ایتمکه قالقه‌جقدر . مثلا یا محدود یا غیرمحدود اولمق اوزره تلقی ایده‌جکدر . بو ایکی وصف بربرلرینه ضددر . بناءً علیه مفکره بو ایکیسندن بریسنی اختیار وقبول ایتمك مجبوریتنده‌در . حالبوکه تحلیل، قطعی صورتده اثبات ایدییورکه « مطلق » ی « محدود » اولمق اوزره تلقی ایتمه‌لی‌یم ، چونکه قابل دکل غیرمحدود اولاماز . دیکرطرفدن تحلیل ینه قطعی صورتده اثبات ایدییورکه « مطلق » ی « غیر محدود » اولمق اوزره تلقی ایتمه‌لی‌یم . چونکه قابل دکل « محدود » اولاماز . بناءً علیه « مطلق » ی دوشونمك ایسترسه‌م بری محدود دیکری غیرمحدود اولمق اوزره ضد ایکی مطلق قارشیسنده قاله‌جغم . فقط تحلیل یالکز بو نتیجه‌یی چیقارمقله قالماز .

محدود ایله غیرمحدودك بربرینه معارض اولماسی ، آرقه‌لرنده بونلری بربرینه تقریب ایدن ، بربریله مقایسه ایدن وغیرقابل تألیف اولدقلرینه حکم ایله‌ین برشیئك موجودیتندن دولاییدر . تعبیر دیکرله ، بونلرك آرقه‌سنده برشعور موجود اولماسی اعتباریله‌در . اونك ایچون ، محدود ایله غیر محدود کندیلرینی بربرلرندن تجرید ایدن کلمه‌لر ایچنده دکل‌ده هر مفهومك تضمن و ایجاب ایتدیکی مفکره فعلنده کورولورلرسه قطعی صورتده متضاد اولمادقلری آکلاشیلیر . محدود ایله غیر محدود ، معین برشعور موضوعی اولمق اعتباریله بربرلرینی ازاله ایتدکدن صوکره ، بومناسبتك تضمن ایتدیکی برشعور قالیرکه اوده غیر معین فقط

مثبتدر . « مطلق » ی معین صورتده دائرهٔ شعوره ادخال غیر قابل اولدیغنی بیان ایتمك عینی زمانده بومطلق حقنده غیر معین مثبت برشعور موجود اولدیغنی تصدیق ایلمکدر .

هربرت سپنسرك اصولی شکلی و اسقولاستیك بر مناظره و جدلدن عبارت دکلدر ؛ مشخص concret برتنزیل وارجاع اصولیدر . او، علی‌العاده تجربه ایله معلوم‌اولان شیدن حرکت ایدر ، اونك حقیقةً موجود کبی دوشونولمسی غیرقابل اولان بوتون اقسامنی برطرف ایلر . او زمان آرتق باشقه برشیئه غیر قابل ارجاع برطورطو قارشیسنده قالان برکیمیاگر کبی توقف ایدر. ایشته مطلقك اعماقنده بوصورتله غیرمعین شعوری میدانه چیقارر . بو شعور طرفندن وضع ایدیلن « مطلق » ناقابل ادراك اولمقله برابر حقیقی ومثبت برشیدر .

بوصورتله ، دین ایله علمك ائتلافی یالکز برکلمه اعانه‌سیله دکل بر شأنیت سایه‌سنده تأمین اولونور . بو ائتلاف منفی دکل مثبت برشیدر . دین ایله علمك مناسبتلری حدذاتنده نه‌ماهیتده اولورسه اولسون بزم ایچون ذی حیات بر وحدت و شعور واردرکه اوائتلافك حقیقی اولدیغنی تأمین ایدر .

دین ، مطلقك موجودیتنی تصدیقدن حرکت‌ایدر . بونده حقیقتدن خارجه چیقمش دکلدر . چونکه او مطلق حقنده بز مثبت برشعوره مالکز . علم هرجهتدن کندیسنی احاطه ایدن اسراری ازاله‌یه قادر اولاماز . بو قدرتسزلکه ایسه برچاره

بوقدر . چونکه مطلق حقنده آنجق غیرمعین برشعوره مالکز وباشقه دورلوده برشعوره مالك اولامایز .

*
* *

معمافیه دین ایله علمك مناسباتی حقنده‌کی بوفکر هربرت سپنسرك مسلکنك مابعدالطبیعی‌یه عائد برمدخلی دیمکدر. اصل مسلك علم فکری اطرافنده دوران ایدر . غایه‌سی «قابل ادراك» مفهومندن استنتاج ایدیلن پرنسیپلر واسطه‌سیله علومك توحید وترکیبنی sinthèse اجرا ایتمکدر .

علملر اشیایی مشابهتلرینه کوره تصنیف ایدرلر . مبهم ، ناتمام یاخود کیفی « qualitatif » مشابهتلری ریاضیاتك مساوات وعینیت تعبیرایتدیکی تام ، صحیح مشابهتلره ارجاع وتنزیل غایه‌سنی تعقیب ایلرلر. علملر کندی باشلرینه یالکز قسماً توحیدایدلمش بربیلکی‌یه واصل اولابیلیرلر . فلسفه بیلکی‌یی تام برصورتده توحید ایتمکه تشبث ایلر . قوللاندیغی آلت ، قانون تکاملدر. علوم بو قانون تکاملك وجودینی حس ایدرلر . فقط بونی « قابل ادراك » مفهومنك تحلیلی اثبات وتأسیس ایلر .

علملر وقایعی ، بوتون وقایعی تدقیق ایدرلر . نهایت فلسفه ایله برلشن علملر تدقیق ایتدکلری او وقعه‌لرك هرساحه‌ده ، ـ وارلغك وبیلکینك اساس مشترکی اولان ـ قانون تکامل آلتنه داخل اولدقلرینی کوروورلر . اك کنیش معناسیله تلقی ایدیلن بو قانونه نظراً هرشی بی‌انسجام برعدم تجانس حالندن

معین و ذی انسجام بر تجانس حالنه بهمه‌حال و تدریجاً کچر .
تکامل قانوننه دینلرده سائر بوتون حادثه‌لر کبی تابعدرلر.
صوك غایه‌سنی تحری ایجاب ایتدیکی زمان علم نظرنده « اساسات اولین میانه » قونولان دین شیمدی ، زمانده وفضاده موجود بر حادثه اولمق اعتباریله، علمك وفلسفه‌نك تدقیق ایتدیکی اوهپ بربرلرینه مشابه بر طاقم شیلر آراسنه کیرر .
شیمدی بوراده مسئله تکاملجی فلسفه‌نك پرنسیپلرینه کوره کلیسا مؤسساتنك برحادثه صفتیله تولدینی تحری ایتمکدر .
تاریخ صیراسنه کوره دینلرك نقطهٔ حرکتی ، ایلریده تنوع ایده ایده او نامتناهی انواعی حصوله کتیرن وقعهٔ ابتدائیه ، هربرت سپنسره کوره « اش » Double فکرندن باشقه برشی دکلدر . انسان صوده کندی خیالنی یاخود اشنی کورور . کذلك ، کندی کندیسنی رؤیاده کوردیکی کبی باشقه آدملرك خیاللرینی‌ده کورور. بو «اش» اصله بکزه‌مکله برابر اونك بالضروره عینی دکلدر . انسانك ایلك حرکتی بونلری آیری آیری مخلوقلر کبی تلقی ایتمکدر . حالبوکه اویقو کچنجه اش نه‌اولویور؟ انسان اونك محو اولمادیغنه ، ساده‌جه اوزاقلاشدیغنه ، احتمالکه کله‌جك رؤیاده ینه کوزوکه‌جکنه ایناتمغه طبیعی برتمایل بسلر . صوکره أولوم کلدیکی زمان انسان اواسرار آلود « أنا » نك پایدار اولدیغنه ، کندی کندیسنه آز چوق مشابه بر حالده قالدیغنه ، بناءً علیه اشی اولدیغی مخلوق مرئی یه آزچوق بکزه‌دیکنه

قولایجه ایناتیر . بوندن پریلره ، ارواحه ، طبیعت فوقنده مخلوقلره ، اونلرك قدرتلرینه ، حیات بشره تأثیرلرینه اعتقاد حاصل اولور . ایشته بو نقطه‌ده اپیکورجیلرله برلشن هربرت سپنسره کوره دینك تاریخی منشائی بودر .

بو اعتقاددن آیینلر ، عقیده‌لر ، کلیسا مؤسساتی چیقمشدر .

هر موجود حقیقینك بر روح کبی تلقی ایدیله بیلمکه قابلیتلی بر اشی واردر . ارواح سفلیه ، زمان ایله ، معبودلر تسمیه ایدیلن ارواح علویه‌نك تحت حکمنده طوپلانمشلردر . بو ارواح علویه‌ده نهایت بر الله احدك تحت حکمنه کیرمشلردر . انسان بوطبیعت فوقنده‌کی قدرتلری ذهننده تصور ایتمکه ، کندیسی ایچون قابل وصول و مساعد بر حاله کتیرمکه چالیشمشدر . بو آرزودن اساطیرلر ، سحر و بویو دستورلری ، برطاقم عبادتلر وتشکیلاتلر چیقمشدر . بونلره صوکره تکامل قانوننه توفیقاً بر نقطه‌یه قدر انکشاف ایتمشلر ومنشألرندن بعضاً آنجق اوفاق تفاك بعض اقسامی محافظه ایلمشلردر .

انسانلرك اعتقادلری پك زیاده تکامل ایتدیکی ایچون ایلك مقصد وغایه‌لری بعضاً زائل اولمشدر . بناءً علیه آرتق کندیلرینه استنادکاه بولامایان مؤسسات بر رابطهٔ اجتماعیه صفتیله پایدار اولورلر . تکاملك کندیلرینه ویردیکی بو وصف پك زیاده حائز اهمیتدر . دینلر آرتق جمعیات بشریه‌نك اتصال وتمادیسنی تمثیل و ارائه ایدرلر . اونك ایچون بونلره حرمت و رعایت ایتمکده فردلرك مهم منافعی واردر .

تکامل دینینك وصف عمومیسی عنصر اخلاقینك عبادت عنصرینه یعنی الوهیتك جلب توجه و عنایتی عنصرینه کیتدکجه غلبه‌سی و تابدایتده سبب اولین کائناته عطف اولونان انسانی اوصافك کیتدکجه آزالماسیدر ؛ عقیده‌لری صرف بر تمثال دیه تلقی ایتمکه و یرلرینه « مطلق » حقنده هم غیر معین هم مثبت برشعور اقامه ایله‌مکه تمایل کوسترلمسیدر .

٢

هربرت سپنسر مسلکنك تفسیری

علم ایله دینك مناسباتی حقنده هربرت سپنسرك مسلکلرینك خلاصه‌سی ایشته بوندن عبارتدر. بونلرك معناسی نه‌در؟ هربرت سپنسرك أثرینك هیئت مجموعه‌سی ایچنده بویوك براهمیتی اولمایان تفرعات قبیلندن برقسم میدرلر یوقسه سپنسرك مسلك اصلیسندن آیرلماز بر پارچه حالنده درین فکرلرك افاده‌سیمیدرلر ؟

هربرت سپنسرك اصل بویوك أثری اولان توحید و ترکیب علوم قارشیسنده بونظریه‌لر اك اهمیتسز برشی کبی تلقی اولونه‌بیلیر وبالخاصه ، منفی برمعنایی حائز اولدقلری سویله‌نه‌بیلیر .

واقعا « اساسات اولین » ده بر « ناقابل ادراك » نظریه‌سی ایچون کافی مالزمه واردر. فقط شو نقطه‌یه دقت ایتمك ایجاب ایدرکه سپنسر ابتدا « اساسات اولین » نك باشنه ناقابل ادراك حقنده برفصل قویمق فکرنده دکلدی . مسلك عمومیسنك دینه مغایر برمعناده تفسیر ایدلمسی قورقوسیله، لاالهیلك مؤاخذه‌سنی برطرف ایتمك ایچون صوکره‌دن بوبرنجی قسمی علاوه ایتمشدر .

بوناقابل ادراك نظریه‌سی، اسمندن‌ده آکلاشیله‌جغی اوزره ، بزه ، سبب اولین اولان اللهك ودینك اصل موضوعلرینك بزم ادراکمزدن تمامیله خارج اولدقلرینی اوکره‌تیر. شبهه‌سزدرکه تدقیق و مشاهده ایتدیکمز حادثات بونلرك شأنیتلرینی تضمن ایدر . فقط هر دورلو طرز وجوددن عاری اولان بر وارلق

نه‌دیمکدر؟ صورت قطعیه‌ده ناقابل‌ادراك بر «مطلق» ك نه‌معناسی واردر؟ بونده، فیلسوفك بوتون انکارلرینه رغماً مجرد بر تعبیردن، بر عدم امکانك تماميله منفی بر افاده‌سندن برشی کوروله‌بیلیرمی؟

دینلرك تولد تاریخیسی حقنده‌کی مسلکه کلنجه‌شبهه یوقدر که بو، صریحدر، مبتدر واپی بسط و تمهید ایدلمشدر. فقط، بو کون پك مشکوك اولان قیمت علمیه‌سندن صرف نظر، بو مسلك دینك خصوصی براو بژه‌قتیف تمله مالك اولدیغنی انکار دکلیدر؟ بونده دینلری تشکیل ایدن بوتون شیلرك طفلانه و یا کلش براعتقاده، رؤیالرك بزه بیلدیردیکی برطاقم خیالتلرك حقیقیلکنه و پایدار اولمالری اعتقادینه ارجاع ایدلدیکنی کورمیورمی‌یز؟ بو نقطهٔ نظره کوره دین انسانك تاریخ طبیعیسنك ساده‌جه برفصلندن عبارت قالمایورمی؟

بو مختلف نقطه‌لر حقنده هربرت سپنسرك دوشونجه‌سنی ایجه آکلامق ایچون، مسلکنك تفسیرینه سپینوزانك کرك توراته کرك طبیعته تطبیق ایتمك ایسته‌دیکی اصول تنقیدی، اثرك ینه اثر ایله ایضاحی اصولنی تطبیق ایلمك ایجاب ایدر.

* *
*

هربرت سپنسرك دین حقنده‌کی نظریه‌لرینه باعث اولان اسباب نه‌لردر؟ مسلکلرك اسبابی نظرملاحظه‌یه آلنیرسه اونلرك حقیقی معنالرینی آکلامق احتماللری زیاده‌لشیر.

فیلسوفك کندی ترجمهٔ حالی حقنده ویردیکی معلوماته

باقیلیرسه ـ كه بونلر غایت دوغرو ، فوری ، جانلیدر ، مفكره‌سنك سعی داخلیسی حقنده برچوق تفصیلاتی حاویدر ـ بو اسبابك شونلردن عبارت اولدیغی كورولور :

اول امرده ، تورات و بو متن مقدسی شرح ایدن واعظلرك موعظه‌لرینك یاپدیغی تأثیر . كویا وحی الهی‌یه مستند اولان بر چوق شیئی سپنسر بر رزالت اولمق اوزره تلقی ایتمشدر . آدمك عدم اطاعتندن دولایی بوتون معصوم نسل آدمی محكوم عذاب ایتمك نه بویوك حقسزلقدر ! نیچون انسانلر ایچنده یالكز پك محدود بر قسمه بر امتیاز مخصوص بخش اولونیور و كندیلرینه نجات یولی وحی اولونیورده باشقه‌لرینك بوندن خبرلری اولمایور ؟ هله شو ادعانك غرابتنه باقكز : كندیسندن برچوق سیاراتیله برابر اوتوز میلیون كونش صادر اولان سبب اولین كائنات بر كون انسان قیافتنه كیرییور ، ابراهیمك قارشیسنه چیقیور ، اونكله پازارلغه كیریشه‌رك صادقانه خدمت ایده‌جك اولورسه اوكا اراضی ویرمكی تعهد ایلیور ! كلیسالرمزده مدحیه‌لرینی ترنم ایتدیكمزی دویمقده الله نه ذوق بولابیلیر ؟ یاراتدیغی بزلر كبی اصغر نامتناهی مخلوقات متصل كندیسنك عظمت و جلالندن بحث ایتمیورز دییه ناصل اولورده حدت ایده‌بیلیر ؟

هربرت سپنسرك كتابنده بر چوق یرده بویله ملاحظاته تصادف اولونور . بو ملاحظاتی الهام ایدن اسباب نه‌در؟ بوبابده

هیچ شبهه‌یه محل یوقدر. الله حقنده‌کی عنعنوی اعتقادلرله کندی عقلنك سبب اولین کائناته عطف ایتدیکی نامتناهیلك وصفی آراسنده‌کی عدم تناسب هربرت سپنسره فنا بر تأثیر یاپار. بو بر دینسزلك حسیمیدر؟ دین خصوصنده لاقیدلق علامتیمیدر؟ لسانك شدتی، طرزی دلالت ایدرکه دینه قارشی بو هجوملری اوکا تلقین ایدن شی جدی ودرین بر تمایل دینیدر.

بو نوع تنقید آنجق خصوصی بر دینه عائد بعض حکایه‌لره وعقیده‌لره تعلق ایده‌بیلیر. سپنسرك کندی ترجمهٔ حالنه دائر یازدیغی کتابده اصرار ایله بحث ایتدیکی باشقه نوعدن بر تنقید دهاواردر. هربرت سپنسر دیورکه: مفکره‌مده فطری اوله‌رق «طبیعی علیت» فکری واردی. سبب ایله نتیجه‌نك بر برینه معادل اولماسی ضرورتنی، عادتا بر حدس ایله، تقدیر ایدییوردم. کافی درجه‌ده بر سبب اولمازسه بر نتیجه حاصل اولمایه‌جغنی بکا او کرتمکه حاجت اولمادن بن حس ایلیوردم. بر سبب موجود اولدقجه اونك تأثیرینك ده ضروری اوله‌رق کرك کمی کرك کیفی احوالنك هیئت مجموعه‌سیله برلکده حصوله کله‌جکنه دائر ایچمده کندیلکندن بر قناعت واردی. بو استعداد فکری بنی مافوق طبیعت فکرینی رد ایتمکه سوق ایتدی. معجزه تسمیه ایدیلن یعنی طبیعتك علیتنه مغایر دییه تلقی اولونان شیلرك کافه‌سنی غیرممکن عد ایتمکه باشلادم.

برنجی سبب، رسمی صورتده دینی اولمق اوزره تدریس

ایدیلن خصوصی مذاهبدن استخراج ایدلمشدی . بو ایکنجی سببك منشائی علمك طبیعتنده‌در . علم هرشیدن اول ، مافوق طبیعی فکرینی بروجه پیشین برطرف ایدر .

هربرت سپنسرك بحث ایتدیکی طبیعی علیت اساسنده دینی معتقداته قارشی غیر قابل ازاله بر مانعه موجودمیدر ؟ بو پك احتمال دائره‌سنده دکلدر . چونکه بر چوق فیلسوفلر کورو - لمکده‌در که حادثاتك طبیعی صورتده بربرینه مربوط اولدیغنی صریح صورتده بیلمکله برابر غایت درین بر حس دینی‌یه ده مالکدرلر . قرون قدیمه‌ده رواقیه بویله ایدیلر . یکی زمانلرده‌ده سپینوزا ، لایبنیچ ، قانت بوکا برمثال تشکیل ایدرلر . حالبوکه دیکر طرفدن نسج حادثاتده برفیصل قبول ایدن اپیکورجیلر ، بو دنیانك حادثاتنده معبودلرك هر دورلو مداخله‌سنی انکار ایدرلردی .

اوحالده ، دینی نقطهٔ نظردن طبیعی علیت مسلکنك نتیجه‌سی نه‌در ؟ بو مسلك بزی الله ایله طبیعتی بربرینی امحا ایچون قاپالی برپرده بوغوشان ایکی معارض کبی تصور ایتمکدن منع ایلر . تأثیر الهی‌یی قوای طبیعیه‌نك محو وتخریبندن عبارت عد ایتمکه ، تأثیر مخلوقاتی ده قدرت خالقه‌یه قارشی عصیانده کورمکه بزی براقماز . الله ایله طبیعتی بربرلریله مبارز ایکی آدمه تشبیه ایدن بر طبیعی و مافوق طبیعی تلقیسی پك طفلانه بر شیدر . بویله فکرلری برطرف ایتمکه اوغراشمقله انسان دینسز وصفنه

لیاقت کسب ایتمش اولماز . طبیعی علیت مسلکی ، سبب نتیجه‌یه ، نسخهٔ اصلیهٔ قوپیه‌یه ناصل حاکم ایسه قوانین طبیعته اوصورتله حاکم اولان عمومی بر انتظام ، وحدت ، حیات وتوافق اساسنه مانع دکلدر . حتی بر چوقلری نظرنده بویله بر اساسی ایجاب وتضمن بیله ایدر . بر اثبات ریاضینك مختلف آنلری آراسنده موجود اولان ارتباط وتسلسل بو اثباتك صاحبی اولان بر ریاضینك وجودینه بر مانعه‌می تشکیل ایدر ؟

مع مافیه ، طبیعی علیت فکرینك بویله بر تفسیره مساعد اولابیلمسی ایچون بر شرط لازمدر . کلمه‌نك معنای علمیسی ایله طبیعت ، « مطلق » دن عبارت کبی تلقی ایدیلمه‌ملیدر .

ایشته هربرت سپنسرك اخذ ایتدیکی وضعیت بودر . او کندیسی سویلر که بزم قوانین طبیعیه‌مز ، بزم او کمزده‌کی دنیا ، وجود حقیقینك برر تمثاللرندن عبارتدر . بونلری « مطلق » مرتبه‌سنه چیقارمق هردورلو فلسفه‌یه مغایردر . بناءً علیه اونده طبیعی علیت اساسنه ایناتمه‌نك یانی صیرا بو علیته فائق بر اساسه ایمان ایچونده یر واردر که او اساس‌ده ایشته دینك موضوعیدر .

ذاتاً ، دقت ایتملیدر که سپنسر بر قرار ویرمز . « هردورلو مافوق طبیعی فکرینی رد ایتمکه مجبور اولدم » دیمز . ساده‌جه : « علی العاده ، مافوق طبیعی حقنده بسله‌نن فکری رد ایتدم » دیر . قوانین طبیعته بر تجاوز معناسیله معجزه فکرینی رد ایتمکله برابر دینك حقیقةً مافوق طبیعی اولان اساسلرینی قبول ایتمکده

باش کورمه‌ینلرك و یورد وانکارلریله، اللهی دائمی صورتده کندی
اثرینی اصلاح و تصحیح ایله مشغول فنا بر عمله موقعنه ایندیر-
نلردن دها دیندار اولدقلری فکرینی بسله‌ینلرك آراسنه قاتیلیر .

*
* *

فقط هربرت سپنسرك یالکز نیتی نه اولدیغنی تدقیق ایله
اکتفا ایده‌مه‌یز . « ناقابل ادراك » و «تکامل دینی» نظریه‌لرینی
حد ذاتلرنده‌ده پیش ملاحظه‌یه آلمقلغمز ایجاب ایدر . سپنسرك
مسلکلرینی تفسیرایدن ذواتدن برچوغی تکامل دینی نظریه‌سی ـ که
حقیقتده مسلکك مثبت و علمی قسمی بودر ـ دین فکرینك
اوبژه‌قتیف قیمتنی صفره ایندیردیکنی و بوصورتله بدایتده ناقابل
ادراك اولمقله برابر حقیقةً موجود برمطلق بولوندیغی نظریه‌سنی
صرف خیالی ولفظی برحاله قویدیغنی ادعا ایدرلر .

فلسفهٔ علمیه نقطهٔ نظرندن هربرت سپنسره کوره دین نه‌در ؟
« اش » ذهابی کبی اهمیتسز حتی عادی ، ابتدائی و طبیعی
بر وقعه‌نك عمومی قانون تکامله توفیقاً طبیعی صورتده انکشافی .
بوادعانك نتایج حقیقه‌سنی اولچمك ایچون اونی هربرت
سپنسرك نقطهٔ نظرندن پیش تأمله آلمق لازم کلیر .

هربرت سپنسرك آکلادیغنه کوره تکامل طبیعی ساده‌جه
بر میخانیك حادثه‌سی دکلدر . شبهه یوق که مالزمه‌سی ، ذره‌لر
کبی بربرلرندن آیری بر طاقم وقعه‌لردر . تکامل ، بو خارجی
مالزمه‌ی محیطك تدارك ایتدیکی وقایع مرتبطه‌نك ابتدائی بر وقعه‌سی

اطرافنده طوپلار . فقط اویله راست کله بر طاقم مرکبات وجوده کتیرمز . نرم ، قابل تعدیل بر طاقم موجودات تولید ایدرکه بونلر تدریجاً بر برلرینه توافق ایدرلر . حقیقتده طبیعتك هر عنصرنده موازنه‌یه و توافق عمومی کائناته دوغرو بر تمایل شکلنده بو تکامل مکنوزدر .

بونك نتیجه‌سی اوله‌رق ، تکاملك بوتون معین و بالنسبه ثابت اولان محصوللری حد ذاتلرنده برقیمته و حیثیت واعتباره مالکدرلر. چونکه هپسی طبیعتك قانون قصواسی اولان بو عمومی توافق متقابلك ، معین بر نقطهٔ فضا وزمان داخلنده‌کی بر شکلنی ، بر آنی ارائه ایدرلر . او نقطه‌ده ، او زمانده یالکز او شکل قابل ایدی واك ایسی او ایدی . بو، آنغلو ـ ساقسون عالمی ایچون آلیشقین اولدقلری پك معززاساسدر: وارلق یالکز باشنه ، اکر محقق و ذی قوت ایسه ، کندیسنی شدتله مدافعه وادامه ایده‌بیلیرسه برحق دیمکدر ، برحق بخش ایتمکده‌در . ایشته بو صورتله ، حادثات دینیه‌ده یالکز موجودیتلری ، دوام ایده‌بیلملری ، قوهٔ حیاتیه وعمومیت وصفنی حائز اولمالری اعتباریله ، ـ هربرت سپنسرك اساسلرینه نظراً ، ـ ایچنده پایدار اولدقلری محیطه توافقلرینی ، مشروعیتلرینی ، قیمتلرینی اثبات ایتمش اولورلر .

حادثات دینیه‌ده واراولدقلری وپایدار قالدقلری ایچون برر موجوددر ، برر شرائطدر . دیکر طرز وجودلر بونلره توافق ایتمکه مجبوردرلر . « اساسات اولین »ك برنجی قسمی

یالکز دینك علمه اویمغه نه‌صورتله مجبور اولدیغنی ایضاح‌ایتمز . عینی زمانده علمك ، دین ایچنده اساسلی اولان قسمه ناصل حرمت‌ورعایت ایتمسی ایجاب‌ایلدیکنی‌ده کوسترر. سپنسر قوانین طبیعته اهمیت ویرمه‌ین الهیاتك علیهنده بولوندیغی کبی «مطلق»ك ضمانی اولان اسرار کائناتی انکار ایتمك جرئتکارلغنی کوسترن علمك‌ده کبرینی قیرار .

موجود ادیانك بوقدر زمان پایدار اولابیلمش اولمالری هربرت سپنسره کوره قیمتلرینك برتأمیناتیدر . فقط بوحادثات دینیه هانکی نقطهٔ نظردن برقیمتی حائزدرلر ؟ زمانمزده‌کی شعور دینی‌یی علاقه‌دار ایده‌بیله‌جك قابلیتده‌میدرلر یوقسه بونلر طبیعتك تمللری اولان میخانیکی قوتلر یاخود کور سوق طبیعیلر کبی پایدار اولمش بی معنا برراعتقاد باطلدن‌می عبارتدرلر ؟

هربرت‌سپنسره کوره انکشاف دینینك نقطهٔ حرکتی شعور دینی نقطهٔ نظرندن هیچ برقیمتی یوق کبی کورونن برحادثه‌در ، یعنی انسان ابتدائینك رؤیاده کوردیکی خیاللرك شأنیتلرینه اعتقادیدر . بو طفلانه منشأ ناصل اولورده بوتون سلسلهٔ تکامل اوزرنده تأثیرینی حس ایتدیرمز ؟ بویله قابا براعتقاد باطلك انکشافندن و اطرافه اویماسندن باشقه بر شی اولمایان برطاقم اعتقادلر ومؤسسه‌لر برفائدهٔ عملیه تأمین ایتسه‌لربیله عقلك هیچ دخلی اولمایان برطاقم خیالاتدن باشقه برشی اولابیلیرلرمی؟ بواستنتاج احتمالکه یکنظرده کوروندیکی قدر قطعی دکلدر.

عجبا تكامل نهايت اساسی‌ده دكیشدیره‌مزمی ، برخطایی حقیقته قلب ایده‌مزمی ؟ مع مافیه هربرت سپنسرك بو اعتراضه ویردیكی جواب بودكلدر . سوسیولوژی اساسلری Prencipes de Sociologie نامنده‌كی اثرینك « دینك ماضیسی واستقبالی » سرلوحه‌سی فصلنده واون دوقوزنجی عصر مجموعه‌سنده‌كی مقاله‌لرنده (١٨٨٤) بواعتراضی شوصورتله جرح ایدییور :

اكر مقدمات دوغرو اولسه ایدی ، نتیجه دوغرو عد اولونه‌بیلیردی. فقط قارئلرمدن برچوغنك احتمالكه ظننه مغایر اوله‌رق ، دینلرك نشئت ایتدیكی مفهوم ابتدائیده حقیقی بر وقوف تخمی واردر . او ایلك تلقیده ولو كه غایت خفیف صورتده‌اولسون اوزاقدن اوزاغه ادراك اولونان حقیقت‌شودر: شعورده‌تجلی ایدن قدرت شعور خارجنده موجود اولان‌قدرتك خصوصی شرائط آلتنده مشاهده ایدلمش برشكلندن عبارتدر . ایلك حركتمز بو قدرتی بعض حادثات طبیعیه‌نك بزه ارائه ایتدیكی كندی كندیمزك خیالمزایله قاریشدیرمق‌اولور . حالبوكه قاریشدیرمه برخطای مطلق دكلدر. چونكه بزده برقوت‌بولوندیغی وبونك كائناتده‌كی عمومی‌قوت‌ایله براولدیغی دوغرودر . ابتدائی فرضیه‌مزك بر قضیهٔ فلسفیه اولمق ایچون كچیرمكه مجبور اولدیغی تكامل اوفرضیه‌نك تمامیله وقطعی‌صورتده تحولنه محتاج دكلدر . اوفرضیه‌نك ایچندن‌اللهی انسانه بكزه‌ته‌جك صورتده‌كی اعتقادات ابتدائیه‌یه عائد قسمك چیقارلمسی كافیدر. بویله تصفیه ایدلدكدن

صوكره تسليم ايده‌رزكه شعورك خارجنده موجود اولان قوت شعور ايله طانيديغمز قوته بكزه‌يه‌مز . مع مافيه بو ايكی قوتك عينی برشأنيتك مختلف برطرزندن عبارت اولديغنی ده تسليم ايلرز .

ايشته « ناقابل ادراك » مسلكی هربرت سپنسرك كنديسی طرفندن بو صورتله تكامل نظريه‌سنه صريح صورتده ربط ايدلمشدر . آرتق فيلسوفك « اساسات اولين » نك تملی اولمق اوزره « ناقابل ادراك » حقنده ابتدا برفصل يازمغه نيت ايتمه‌مش اولماسنك اهميتی قالماز . « ناقابل ادراك » تكاملك روحيدر . چونكه وجود اساساً براولديغی ايچوندركه موجودات طبيعتك متقابلاً بربرلرينه توافق ايتمسی اونلرك غايه‌سيدر وبو غايه قابل تأميندر .

فقط ، هربرت سپنسرك ، دين حقنده معلوماته حريص اولان روحلره ويرديكی يكانه شيدن عبارت اولان بو ناقابل ادراك مسلكی بزدن مثبت ، حقيقی ، مؤثر وقابل ادراك بردين اميدينی رفع ونزع ايتمكه منتهی اولمايورمی ؟ ايكی مخالف اساس فلسفی آراسنده‌كی مناقشه‌دن آرتمش مجرد برطورطودن ، بوش بردستوردن عبارت قالمايورمی ؟

يقيندن باقيله‌جق اولورسه بو مسلك يكنظرده كوروندیكی قدر مجرد وبوش دكلدر .

هربرت سپنسره كوره بزی « ناقابل ادراك » ك ايچنه

ادخال ایدن شی - بوتون تصورات و تلقیاتمزك ، بوتون محاکمه‌لرمزك، بوتون تحلیللرمزك، حتی اك قطعی رد وانکارلرمزك دواملی وضروری تملی اولمق اوزره - شعوردر. اکر بویله ایسه هربرت سپنسرك مسلکنده بعض مثبت بر الهیات تخملری بولونمق ایجاب ایده‌جکدر. فی الحقیقه‌ده بویله تخملره تصادف اولونور.

ابتدا، سپنسرك رد وانکارلری آراسنده بارز بر ایده‌آلیزم کندیسنی کوستریر. «اساسات اولین» ك «قابل ادراك» ه تخصیص ایدلمش اولان ایکنجی قسمنك باشلانغجی بر کوزدن کچیریلسون. اوراده کورولورکه بزم بوتون فکرلرمزك - کرك عالم خارجی‌یه یعنی غیرأنایه کرك عالم باطنی‌یه عائد اولان فکرلرمزك - نقطهٔ حرکتی منحصراً بزم حالات شعورمزده‌در. بز ایکی دورلو حالت شعوره مالکز: برقسمی قوتلی حالاتدر - که بونلره حس وادراك perception دیرز - بر قسمی ضعیف حالاتدر: ملاحظه، حافظه، مخیله، تفکر کبی. برنجی حالات آراسنده غیرقابل ازاله ارتباطلر واردر. بونلرك اظهار ایتدکلری مجهول قدرته غیرأنا non - ego نامنی ویریرز. ایکنجی حالات آراسنده قابل ازاله ارتباطلر واردر. بونلرك افاده ایتدکلری قدرته أنا ego قسمیه ایده‌رز. کورولیورکه شعور ایکی طرفدن‌ده بیلکینك یکانه منشائیدر. شعور اویله بر قانالدرکه «نا قابل ادراك» ك تأثیری بزه نمایان اولابیلمك ایجون بهمه‌حال اورادن کچمکه

مجبوردر. هربرت سپنسر غیر أنانك حادثاتی أنانك حادثاتنی تعدیل ایده بیله جکلرینی و بونك عکسی غیر ممکن اولدیغنی ایضاح ایتدیکی زمان بوندن مقصدی ایکی طرز شعوردن برینك دیکری اوزرنده بر تأثیر اجرا ایده بیله جکنی بیاندن عبارتدر .

بوتون بیلکیلرمزی شعوردن چیقارماسی اعتباریله بومسلك، فکر جیدر (ایده آلیستدر) . «أنا»نك «مطلق» ایله اولان مناسبتنی بو طرز تعیننه کوره مسلك، کلیت اله panthéisme تمایلاتی کوستریر. « پسیقولوژی اساساتی » Principes de Psyichologie نك مقدمه سنده اوقودیغمزه کوره حالات شعوره مالك اولان بر فردده دائمی صورتده پایدار اولان أنا ، نا قابل ادراکك بر قسمیدر . هربرت سپنسر باشقه بر طرفده بوتون اشیایه مصدر اولان ابدی قوتدن بحث ایتدیکی صیراده دییورکه : « بزده شعور شکلنده فیشقیران شیءده بو عینی قوتدر » . دیمك که أنا حد ذاتنده « مطلق » دکلسه بیله بزم ایچون « مطلق » در . بزم نظرمزده مطلقك اك بدیهی ، اك بلا واسطه افاده سیدر .

هربرت سپنسر دها ایلری کیدییور . دائرۀ شعورك اوته طرفده بولونان ، بزجه ایریشیله مه ین و « نا قابل ادراك » دنیلن اوحد ذاتنده « مطلق » ی عجبا سپنسر ساده جه نا قابل ادراك اولمق اوزره می تلقی ایدییور ؟ بونك روح می یاخود ماده می ، بر شخصیته مالك می یاخود غیر مالك می اولدیغنی هیچ بر وجهله بیله میز دیرمی عجبا ؟ هربرت سپنسر بو سؤالی

ايراد ايتمش و « اساسات اولين » ده شو جوابى ويرمشدر :

« آغنوستيسيزم [يعنى « مطلق » ى نا قابل ادراك عد ايتمه] مفكرهٔ بشر ايچون اصل طور ديندارانه اولديغى حالده بونى دينسزلك ايله مترادف عد ايدنلر بوراده مسئله‌يى بر شخصيت ايله اوشخصيتك دونده برشكل موجوديت آراسنده موضوع كبى ظن ايتدكلرندن دولايى بو خطايه دوشيورلر . مطلقك برشخص صفتيله ناقابل‌ادراك اولديغى سويله‌مك اونلرك فكرنجه مطلق موجود ايسه بيله بر شخصدن آشاغيدر ديمك اولور . فقط بويله بر مسئله بر شخصيت ايله او شخصيته فائق ديكر برشى آراسنده موضوع بحث اولابيلير . فى‌الحقيقه ، ذكا ايله اراده ميخانيكى حركته نسبتله ناصل عالى ايسه‌لر ذكا ايله اراده‌يه نسبتله او قدر عالى عد اولونه‌بيله‌جك باشقه بر طرز وجود اولامازمى ؟ »

هربرت سپنسرك بو فكرى پاسقالك شو مشهور حكمتنده تصوير ايدلديكى وجهله اجسام ، ارواح وعشق ديه ارائه ايتديكى اوچ ترتيبى تخطر ايتديرميورمى : « اجسام ايله ارواح آراسنده‌كى نامتناهى مسافه ارواحك رحم وشفقته اولان نامتناهى كره نامتناهى مسافه‌سنى ارائه ايدر » . ناقابل ادراك فيلسوفنك مسلكى بونقطه‌ده تصوفه ورو حيجيلكه برتمايل ارائه‌ايتميورمى ؟

بو فكرلرك هربرت سپنسر نظرنده حقيقى بر اهميتى حائز

اولدیغی واونجه پك معزز عد ایدلدیکی بوتون حیاتیله ثابتدر .

دینك نمایان اولدیغی عنعنات ، عقائد ، آیین ، مؤسسات کبی شکللردن هربرت سپنسر متنفر اولمقله برابر شکلی اساس ایله قاریشدیرمقدن هروقت توقی ایتمشدر . ایچنده دین روحنك بولونمادیغی او باطل فکرلری ، عبادتلری سپنسر هپ حقیقت دینیه نامنه رد ایلمشدر .

بوتون حیاتنجه ، هر شیدن اول حسیات اوزرینه مؤسس اولسه‌لرده ، بعض اعتقاداتك ـ بونلرك الهیاتدن زیاده اخلاقی وعملی بر وصفلری اولمالری اعتباریله ـ مشروعیتلرینی قبول ایتمشدر . لایموتلغه واجر عقبایه اعتقاددن هروقت کمال حرمتله بحث ایلیوردی . دیبوردی که : « شوراسی دائما محتاج اخطار بر حقیقتدر که بوقدر چوق مصائبك بزه هجوم ایتدیکی ، بزی مضطرب ایتدیکی شو دنیاده باشقه ودها ایی برعالمده نائل مکافات اولمق اعتقادی انسانلره بعض مصائبه قاتلانمق قوتی ویریر . حالبوکه انسانلر یالکز مثبت بیلکیلرله قالسه‌لر ایدی بونلره تحمل ایده‌مزلردی . »

تفکر وملاحظاتی انکشاف ایتدکجه هربرت سپنسر دها لاقید اولمق شویله دورسون ، دینی شیلره قارشی دها دقتکار اولدی ، اونلرك بویوکلکلرینی وحیات بشرده ایفا ایتدکلری وظیفه‌یی دها تقدیرایله تسلیم ایتدی . تفکرات فلسفیه‌نك ترقیسنی تصور ایتدیکی صیراده نامتناهی فضا مفهومنی شوتعبیرایله بیلدیریر :

« صوکره ، بوعمومی ظرف Matrice فکری کلیر . بو ، هر دورلو تکاملدن ، هر دورلو خلق و ایجاددن مقدم ایدی ، وسعت و دوام اعتباریله تکاملیده ، خلق و ایجادی ده نامتناهی درجه‌ده کچیوردی . چونکه کرك تکامل کرك خلق وایجاد قابل ادراك اولا بیلمك ایچون برمبدأه مالك اولمق اوزره دوشونلمك ایجاب ایدر . حالبوکه فضا ایچون مبداء یوقدر. فضا اویله چیپلاق بروارلقدر که هانکی استقامتده قطع ایدیلیرسه ایدیلسون مفکره‌نك واصل اولدیغی حدوددن اوته‌ده دائما قطع اولونان قسمه نسبتله اعظم نامتناهی درجه‌ده بویوك دها قطع ایدلمه‌مش قسملر قالیر . شو بزم بوتون کائناتمزك ، ایچنده آنجق برنقطه کبی دوردیغی بو فضا فکری مفکرهٔ بشری عادتا ازدیکی ایچون اوزرنده پك اصرار ایدیله‌مز . سنم ترقی ایتدکجه فضای نامتناهینك هیچ برمبداء ، هیچ برسبب اولمقسزین دائما موجود اولدیغی و دائما موجود اوله‌جغی شعوری بکا اویله هیجان ویریور که دهشتدن تیتره‌یورم . »

بو صحیفه‌لری اوقونجه پاسقالك شو دوشونجه‌لری خاطره کلیور : « رؤیتمز اوراده توقف ایدیورسه مخیله‌مز دها ایلری‌یه دوغرو کیتسون . او تصور و تلقیدن یورولور ، فقط طبیعت اونك او کنه کنیش ساحه‌لر آچمقدن خالی قالماز . بوتون بو عالم مرئی طبیعتك سینهٔ وسعتنده غیر محسوس درجه‌ده کوچوك برنقطه‌دن عبارتدر » .

هربرت سپنسرده کیتدکجه نمایان اولان شی یالکز مجرد وفلسفی شکلی آلتنده برفکر دینی دکلدر . عقایده و مؤسساته یعنی دینك مادی شکللرینه قارشی کوستردیکی شدتدن برقسمنك مرور زمان ایله اورتهدن قالقمش اولدیغیده صاقلاماز . تقدیر ومطالعاتندهکی بوتحول اونك حیاتنده اوقدر موقع طوتمشدرکه کندی ترجمهٔ حالنه عائد کتابك خاتمهسنی تشکیل ایدن ملاحظاته اونی موضوع اتخاذ ایدر . واصل اولدیغی نتیجهنك خلاصهسی شودر :

دینی مؤسسهلر حقندهکی افکارمده حصوله کلن مهم تعدیلاتك اوچ سببی واردر .

برنجی سبب سوسیولوژی حقندهکی تدقیقاتمدن چیقدی . بوتدقیقات نتیجهسنده قبوله مجبور اولدم که هریرده وهرزمان ، حیات حقیقیهده انسانلرك خط حرکتلری اوزرینه الهیاته عائد تمثاللرك وپاپاسلرك تأثیراتی غایت لازم ایدی . بوندن صرف نظر اولونامازدی . فعلیاتده فردلرك هیئت اجتماعیهیه قارشی کوسترمهلری لازم اولان انقیاد آنجق کلیسا مؤسساتی سایهسنده ادامه وتأمین ایدیلهبیلمشدر .

ثانیاً ، کوردم که انسانلرك لفظی و اعتباری اعتقادلریله حقیقی اعتقادلرینی بربرندن آییرمق ایجاب ایدییور . اعتباری اعتقادلر آزچوق هیچ دکیشمهدن قالهبیلیرلر . فقط حقیقی اعتقادلر فعلیاتده جمعیات بشریهنك وفردلرك یکی احتیاجلرینه ومطالبهلرینه

غیرمحسوس صورتده توافق ایدییورلر ، دکیشیورلر . حالبوکه اصل مهم اولانلر اعتباری اعتقادلردن زیاده بوحقیقی اعتقادلردر. بونك ایچوندرکه شیمدی انسانلرك اعتقادلرینه صورت عمومیه‌ده حرمت ایتمك ، دوقونمامق عاقلانه اوله‌جغنی وکرك مؤسسات سیاسیه‌نك کرك مؤسسات دینیه‌نك تبدل ناکهانیسی بالضروره برعکس عمل تولید ایده‌جکنی دوشونیورم .

فقط بلکه فکرمك دکیشمه‌سنك الك باشلی سببی روحده اعتقادات دینیه‌نك اشغال ایتدیکی ساحه‌نك بوش قالامایه‌جغنه وکرك کندیمزه کرك کائناته دائر دائما برطاقم سؤاللرك ایچمزده جانلانه‌جغنه دائر بنده کیتدکجه دها درینلشمك اوزره پیدا اولان قناعتدر .

منور وغیر منور مفکره‌لرك همان عمومنده بوجهتلره دائر بر دوشونجه موجود اولمادیغنی کوریيورز . برچوق کیمسه‌لر منافع مادیه‌یی و اشیانك جهت خارجیه‌سنی تجاوز ایدن شیلره قارشی غایت لاقید داورانیورلر . بیکلرجه آدم وارکه هرکون کونشك طلوع وغروب ایتدیکنی کوردکلری حالده کونشك نه اولدیغنی مراق بیله ایتمیورلر . دارالفنون مدرسلری وارکه اونلرك نظرنده فرضا علم السنه‌یه عائد تنقیدات صوك درجه‌ده حائز اهمیت اولدیغی حالده ذی‌حیات موجوداتك منشاء وطبیعتلری حقنده‌کی تحریات غایت عادی برشیدر . حتی ارباب علم آراسنده بیله کهکشانلرك طیفلرینی کمال دقتله مطالعه ایتدکلری وچیفت ییلدیزلرك کتله وحرکتلرینی حساب ایلدکلری حالده کوزلری

اوكنده‌كی وقایع عظیمه‌یی حكمت طبیعیه نقطهٔ نظرندن باشقه بر نقطهٔ نظردن بر دفعه بیله دوشونمه‌ینلر كورولمكده‌در . مع‌مافیه انسانلر بو خط حركتدن باشقه برخط حركت تعقیب ایده‌مز دكلدرلر . كرك منور كرك غیر منور مفكره‌لرده آرا صیرا تفكر و ملاحظه دوره‌لری‌ده واردر . هیچ اولمازسه بر قاچ كشی مفكره‌لرنده حس ایتدكلری بوشلغی دولدیرمق ایچون باصمه قالب دستورلره مراجعت ایدییورلر ، جوابدن عاجز قالدقلری صوك درجه‌ده مهم بعض مسائلك موجودیتنی آكلایورلر . بومسائلی تنویر احتیاجنی آز شی بیلنلردن زیاده چوق شی بیلنلر دها فضله حس ایدییورلر . »

هربرت سپنسر حیاتده ، تكامل موجوداتده ، شعورده ، مقدرات بشرده مكنوزاولان اسراری اشارت ایتدكدن وترقی علم ایله بو اسرارك دها كوزه چارپه‌جق بر حاله كلدیكنی دها درین ، دها قابل نفوذ برحالده كوروندیكنی سویلدكدن صوكره مطالعاتی شو سوزلرله نتیجه‌لندیرییور :

« روحك عقلی صورتده تفسیر موجودات ایله بوشلغی دولدیریلامایه‌جق اولان ساحه‌سنی ناصل اولسه اشغال ایدن اعتقادات دینیه بكا مشترك بر احتیاج حسی اوزرینه مؤسس برمحبت الهام ایتدی . آكلادم كه بواعتقادلردن بی‌اوزاقلاشدیران شی اوعرض اولونان چارهٔ حللری قبول ایتمه‌نك عدم امكانیله برابر عین زمانده حقیقی چارهٔ حللر الده ایتمك ایچون ناقابل مقاومت برآرزودن عبارت ایدی . »

٣

هربرت سپنسرك مسلكنك قيمتی

هربرت سپنسرك مسلكنك معناسی بو ايسه عجبا قيمتی نه‌دن عبارتدر ؟

قطعی پوزيتيويست مكتبنه منسوب اولان معاصر فيلسوفلردن برچوغنك فكرينه كوره هربرت سپنسرك فلسفه‌سنك دينه دوغرو توجه ايتديكی محققدر . اونك « نا قابل ادراك » نده موجود دينلرك خالق وغفور اللهنی كورمك حقيقت تاريخيه‌يه تماميله موافقدر. فقط مسلكك ضعيف وچوروك جهتی‌ده اصل بوراسيدر . تنقيدك وظيفه‌سی بونی تميز وبرطرف ايتمكدر .

بوفيلسوفلرك فكرنجه، حقيقتده هربرت سپنسرك « نا قابل ادراك » ی براساس علمی دكلدر . من القديم الله ياخود سبب اولين نامی آلتنده دينلرك ومابعدالطبيعه‌لك تملی تشكيل ايدن اوخيالی جوهر مجردك صوك بقاياسندن ، طورطوسندن عبارتدر. فقط قابل اهمال بربقيه دكلدر. چونكه ظاهراً پك ضعيف وخفيف كورونمكله برابر، مابعدالطبيعه‌ده ودينلرده موجود اولان اك اساسلی نقطه‌يی احتوا ايدركه بوده انسان ايچون موضوع تملك وتصورات اولمق اوزره « نا قابل وصول » دن عبارتدر . هربرت سپنسرك قيود احتياطيه‌سی ورد وانكارلری حقيقتده خيالی شيلردر . اوخطای ابتدائی بردوام اولدقچه بوتون فلسفه چوروكدر . سرايت منبعی دوردقچه خسته‌لق اويانمق ايچون يالكز برفرصت

بكلر و فرصتى بولونجه يكيدن بدنى قاپلار . هربرت سپنسرك برالهيات منتسبى اولەرق قالديغى پك دوغرودر . بو اعتبار ايله ماضى‌يه عائد برمتفكردر. اونك « نا قابل‌ادراك »ى عقل بشرك دفع و طرد ايتديكى خيالتلرك يانىه ، عدم آباده كيتمليدر .. مجهولدن يعنى بو كون بيلمه‌ديكمز فقط احتمالكه يارين واقف اولا بيله‌جكمز شيدن باشقه بر « نا قابل‌ادراك » يوقدر .

منبع‌ى تكامل نظريه‌سنك ايچنده بولونان بو اعتراض هربرت سپنسرجه بالطبع مجهول دكلدى . احتمالكه اونك قدر هيچ كيمسه‌دونكى حقيقتك بو كون خطا موقعنه دوشديكنى كورمكه آليشمامشدى . فقط انسانلرك اعتقادلرينك احتمال دائره‌سنده اولان تحوللرى ايچون بر حد قبول ايدردى . هربرت سپنسره كوره بعض قضايانك ضدينى دوشونمكده‌كى عدم‌امكان، مفكره‌يه اوقضايايى قبول ايتمك مجبوريتنى تحميل ايدردى . « برقضيه‌نك اك يوكسك درجهٔ قطعيتى حائز اولديغى اونك انكارى ذهنه صيغمامقله آكلارز » ديردى. ايشته هربرت سپنسر نا قابل‌ادراك قارشيسنده بويله برموقعده‌قاليور ، اونى انكار ايتمه‌يى ذهن آلماز عد ايليوردى. بناءً عليه ، اونك نظرنده « نا قابل ادراك » بزم بالذات تشكلات دماغيه‌مز طرفندن بيلديرلمش برحقيقتدر .

هربرت سپنسرك حس ايتديكى عدم امكان عجبا مخيله‌سنك برذهاب باطلندن ، مفكره‌سنك برعطالتندن ، فردى مزاجنك

بر تأثیرندن می عبارتدر ؟ شایان دقتدر که یالکز لوترده، قانتده دکل برچوق معاصر متفکرلرده ده عینی حالی ، نفی و انکاره قارشی عینی ناقابل اقتحام مقاومتی کوریرز . فرضا معلم ویلیام جه‌یمس « تجربهٔ دینیه‌نك انواعی » The varieties of religious experiences عنوانیله مشهور اثرینی شو صورتله نهایتلندیرییور :

« شبهه‌یوق که بن‌ده متعصب بر علم طرفداری کبی وضعیت آلیر ، عالم احتساسدن ، علمی موضوعلردن وقوانیندن باشقه بروارلق اولمادیغنه ایناتیر کورونه‌بیلیرم . فقط نه‌وقت بوخولیایه دوشه‌جك اولورسه‌م ایچمدن برسسك قولاغمه بوش ! دییه هایقیردیغنی دویارم . برصاچمه‌یه علم‌نامی ویریلسه‌ده ینه صاچمه‌در . حالبوکه تجربهٔ بشریه‌نك صوك یکونی او ذی‌حیات شأنیتیله پیش ملاحظه‌یه آلیرسه‌م بنی اصل علمك دار دائره‌سی خارجنه چیقمغه مقاومتسوز برصورتده سوق ایدر . هیچ شبهه‌یوقدرکه عالم حقیقی علمك قبول ایتدیکنك غیری برطرزده، غایت مغلق ومشوش برصورتده تشکل ایتمشدر . ایشته بوصورتله هم سوبژه کتیف هم‌اوبژقتیف برطاقم اسباب شوراده افاده‌ایتدیکم اعتقاده مربوط طوتییور . هپمزك کندی زواللی کوچوك اعتقادلرمزه صداقتمزك بویوك وظیفه‌لرینی دها مؤثر صورتده ایفا ایچون اللهه یاردیم ایتمدیکنی کیم بیله بیلیر ؟ »

علمك كندی كنديسنه‌و بزه كافی كله‌جكنی قبول ايده‌مه‌مك مجبوريتنی شبهه يوق كه يالكز هربرت سپنسر حس ايتمه‌مشدر . فقط دنيله‌بيليركه بو، پسيقولوژی نقطهٔ نظرندن قابل ايضاح بر حادثه‌در واوكا بر اهميت عطف ايتمك غير قابلدر . عقل ايله مخيله‌نك مناسبتلرينی بر قانون اداره ايدر. مشهور انكليز اخلاقيونندن لسلی سته‌فن Leslie Stephen بوقانونی شوصورتله افاده ايدر: «مخيله عقلدن the imagination lags behind the reason كری قالير . » عقل بر فكرك ساخته‌لكنی اثبات ايتديكی حالده بوفكره مربوط اولان مخيله ايله قلب آزچوق اوزون بر مدت دها اوفكرده ثبات ايدرلر . فی‌الحقيقه بونلرك تكامللری داخلی بر سعيه مربوطدركه بو بردن بره وقوعه كله‌مزسه‌ده هرحالده بهمه‌حال وقوعه كلير . چونكه شعورك كندی كنديسيله هم آهنك بر حاله كلمه‌سی اك يوكسك بر قانوندر . قارشی قارشی‌يه بولونان ايكی قوتدن دكيشمه‌يه‌جك اولانی ايسه عقلدر .

قونت ياخود هربرت‌سپنسر طرفندن غيرممكن دينلن شيئك سته‌فن طرفندن درميان ايديلن قانوندن باشقه برسببی اولماديغی ، واقعا اونلرك بوغيرممكن ديه حكم ويرمه‌لری پك صميمی ، پك حقيقی ايسه‌ده عقل بشرك ترقيسی قارشيسنده اورته‌دن قالقه‌جغی شبهه‌سزدر ، دنيليور .

بوحكم دوغرومیدر ؟

اولا دوشونوله‌جك نقطه بوطرز محاكمه بردائرهٔ فاسده‌يی

تضمن ایدییورمی، هربرت سپنسرك اورته‌یه قویدیغی مسئله‌نك انکاری صورتنده حلنی بدیهی، محقق دیه تلقی ایدییورمی ایتمیورمی؟ جهتیدر . هربرت سپنسر دینلرده‌کی عنعنوی بعض عناصرك ردی دینلرك اساسنده ردینی ایجاب ایدرمی دیه دوشونور . کندیسنه ویریلن جواب ایسه شودر : دینلر ذروه‌دن قاعده‌یه قدر ، حتی اساسات اولینلرینه وارنجه‌یه قدر خراب برطاقم مبانیدن عبارت اولدقلری ایچون باشدن آشاغی اونلری تخریب ایتمك ، حتی خرابه‌لرینی بیله اورته‌دن قالدیرمق لازمدر . هر اعتقاد دینی ایسه هر جهتجه بوش و برذهاب باطله مستند اولدیغندن اونلرده ایی ودوغرو برشی آرامقده‌کی اصرار مخیله‌نك وحسیاتك ترقیات عقلیه‌یی تعقیده‌کی بطائتندن باشقه برسببدن نشئت ایتمز . حالبوکه بویله برجواب بردلیل دکلدر . برادعانك ، بر نظریه‌نك قارشیسنه باشقه برادعا ، باشقه برنقطهٔ نظر چیقارمق دیمکدر . برده ، سپنسرك ادعا ایتدیکی عدم امکانك یالکز حسیاتدن انبعاث ایتدیکی، هیچ عقل اوزرینه استناد ایتمدیکی دوغرومیدر؟

واقعا شبهه یوقدر که سپنسر فلسفی مسلکلرنده وبالخاصه عملی مسلکلرنده حسیاته بویوك برحصه آییرمشدر . برچوق انکلیز کبی اوده عقلی، فعل وحرکت ایچون بر پرنسیپ اولمقدن زیاده برآلت اولارق تلقی ایتمش وروحی حرکته کتیره‌بیلمك قوتنی حسیاته ویرمشدر . فقط بوندن « ناقابل ادراك » حقنده‌کی نظریه‌سنك منحصراً حسیات اوزرینه ابتنا ایتمسی لازم کلمز .

سپنسرك سرد ايتديكى وقوف نظريه‌سنك تملى الك صاف وخالص بيلكى ايله الك عادى وعاميانه مفهوملرك قطعياً بر برلرينك عينى اولماسى كيفيتيدر . عادى و عاميانه مفهوملر حسيات ايله عقلك برخليطه‌سندن عبارت اولديغى ايچون هر برت سپنسر نظرنده هردورلو وقوفك بالضروره بوايكى عنصرى احتوا ايتمسى لازم كلديكى محققدر . اوايكى عنصر آنجق منطقى برتجريد ايله بر برندن آيريلابيلير . قطعيتك صوك تملى نه اولديغى مسئله‌سى اورته‌يه قونلديغى زمان هر برت سپنسر ايچون بوكا ويريله‌جك آنجق بر جواب واردر . اوده قطعيتك كرك علمده كرك مافوق‌الطبيعه‌ده هپ حسيات ، حقيقةً طبيعى وغيرقابل ضبط حسيات اوزرينه استناد ايتمكده اولديغيدر .

عقلى يالكز منطقى برمحاكمه وجدل مرتبه‌سنه ايندير مدكجه و عصرى پسيقولوژينك يقمق ايچون اوقدر زحمت چكديكى روح بشرده‌كى بولمه‌يى تكرار تأسيس و بنا ايتمه‌دكجه عقل ايله حسك قطعى صورتده بر برلرندن آيريلامايه‌جغنى هر برت سپنسر ايله برابر ادعا ايتمك دوغرو كبى كورونور . جانلى ، مؤثر ، معين عقل روح بشرك غير متحول ، ابدى بر وصف منفردى دكلدر . عقل وجود بولور ، كماله كلير ، تشكل ايدر ، يوكسه‌لير . ده‌قارتك تقدير ايتديكى وجهله ، عقل برطاقم حقيقتلرله بسله‌نه‌رك تنور ايدر . علم ايله حيات اونك ايچون چيفته مكتبدر . عقل ، انسانك تجربه ، حس ، مخيله ، آرزو ، اراده كبى بوتون

قدرتلرینك انكشافیله تولد ایدن اك متین ، اك مفید ، اك اك انسانی ، اك یوكسك شیئی تنظیم ، ترتیب و بردرجه‌یه قدر تثبیت‌ایدر . بوندن دولایی نظریه‌ده اولدیغی كبی عملیاتده‌ده بزم اك یوكسك رهبرمز اولمغه لیاقت كسب ایلر .

هیچ شبهه یوق‌كه هربرت سپنسر « نا قابل ادراك » ی انسانك انكار ایتمسی قابل اولوب اولمادیغنی دوشونور كن بو معناده آكلاشیلان عقله مراجعت ایتمشدر ، یوقسه مجرد برعقلیه مسلكی طرفندن تخیل ایدیلن جامد ، كور ، آیری برحسه دكل . هربرت سپنسرك فكرنجه ، حادثه‌نك كندی كندیسنه كفایت ایتدیكنی ، علمك بوتون اسراری ازاله ایده‌بیله‌جكنی و ایتمسی لازم كلدیكنی ادعا ایتمك تام معناسیله غیرمنطقی اولماسه بیله عقله مغایر ، غیرقابل تفكر برشیدر . انسان بیلدیكی یاخود بیله‌بیله‌جكی شیلرله تكمیل وجود ومكملیتی اوكره‌نوب ختم ایتمش اولدیغنی قبوله راضی اولا بیلمسی ایچون اك یوكسك ملكاتندن ، هپسندن زیاده كندیسنی انسان مرتبه‌سنه چیقاران ملكاتندن تجرد ایتملیدر .

بناءً علیه هربرت سپنسری ، علمك موضوعی اولان معلوم دنیا قارشیسنده دینك موضوعی اولان مافوق حسی بر شأنیت ادعا وقبول ایده‌رك متناقض سوز سویله‌مش اولدیغندن دولایی مؤاخذه ایله‌مك و سوزده بو تضادی ایضاح ایتمك ایچون بقایا حالنده بعض عضولر وبیولوژی نقطهٔ نظرندن آرته قالمه‌لر Survi vances نظریه‌سنه مراجعت ایتمك بیهوده‌در . بو تضادك اورته‌دن

قالقماسی ایچون هربرت سپنسرك ساده و خالص علم اوزرینه دکل عقلك تفسیر ایتدیکی علم اوزرینه استناد ایتمش اولمسی کافیدر . چونکه تماس اشیا ایله وجوده کلدیکی طرزده عقل بشرك کندنده ، تجربه‌نك بزه بیلدیره‌بیله‌جکی بوتون شیلره فائق ، غیرمرئی بر شأنیت قناعتی محکوکدر .

*
* *

فقط هربرت سپنسرك بو « مافوق حسی » شیئی غایت علویدر واریشلمسی غیر قابلدر . ایشته بوکا « ناقابل ادراك » اسمنی ویریر . بونی معین برصورتده ذهنمزده تصور ایتمکدن بزی منع ایلر . سبب اولینك غیرقابل ادراك اولدیغی سویله‌نمك وموجودیتی یالکز ساده‌جه بیان اولنمق ایله اکتفا ایدلمیوب‌ده دها ایلری‌یه واریله‌جق اولورسه غیر قابل حل برطاقم تضادلره دوشوله‌جکنی ، انسانك نه سویله‌دیکنی کندیسنك‌ده فرق ایتمه‌یه‌جکنی بزه تأمین‌ایدر . مسلکنك قابل اعتراض نقطه‌سی ایشته بلکه بوراده‌در .

استنتاج صورتیله هربرت سپنسر اساس‌اولینك ناقابل‌ادراك اولدیغنه وغایت یوکسك وعلوی بولوندیغنه واصل اولدیغی‌حالده حقیقتده کندیسنك بوفکری صورت مطلقه‌ده محافظه ایده‌مدیکی دفعات ایله کوزه چارپار . اونك « مطلق » ی قوتدر ، قدرتدر ، فعالیتدر ، نامتناهیدر ، منشأ شعوردر ، أنا ایله غیرأنانك زمین مشترکیدر ، ذکانك ، شخصیتك فوقنده‌در . بوقدر تأییداتدن

صوکره اونك آرتق تماميله نا قابل ادراك اولديغنی ادعا ايديله‌بيليرمی ؟ هربرت سپنسرك « نا قابل ادراك » ه عطف ايتمكدن قورقماديغی اوصاف صحيح ايسه بو وقوف مقدماتنك بر ترقی‌يه وانكشافه قابليتلی اولمادقلری محققميدر ؟

هربرت سپنسرك ناقابل ادراك ادعاسنك قيمتنی تقدير ايده‌بيلمك ايچون ، استناد ايتديكی اساسی تدقيق ايتمك لازم كلير . بو اساس ايسه اوبژه‌قتيفلكدر . هربرت سپنسر هرعلمك ، هردورلو فعلی و حقيقی وقوفك شرطی منحصراً اوبژه‌كتيف براصولك استعمالندن عبارت اولماسنی ايستر . برطاقم وقعه‌لر : ايشته يكانه منبع وقوف . بزدن خارج برشی اولمق اوزره حس وادراك اولونان ياخود اولونه‌بيلن ؛ شخص واقفك قارشيسنه خارجی برشی كبی وضع ايديله‌بيلن ؛ تام ، ثابت ، آيری برجوهر مجرد كبی معلوم اوله‌بيلن ؛ بر مفهوم و بركلمه ايله دوغرو صورتده قابل افاده اولان شيئه « وقعه » دينير .

وقوف نظريه‌سی بركره قبول اولونورسه بوندن بالضروره استنتاج اولونه‌جق شی اكر « مافوق حس » برشی وارسه بونك ناقابل ادراك اوله‌جغی كيفيتيدر . چونكه بديهيدركه باشقه برطاقم پارچه‌لرك يانںده بر وجود پارچه‌سی اوبژه‌قتيفجيلكك قبول ايتديكی معناده ، بر « شی » دكلدر . اونكله بو صورتله تصور ايديلن عالم علم آراسنده هيچ بر اتصال و رابطه يوقدر . اكر مافوق حس برشی وار ايسه بوشلق ايچنده ، بزم وسائط

وقوفمزك يتيشه‌میه‌جكی نامتناهی برمسافه‌ده اولماسی ایجاب ایدر . بویله اوبژه‌قتیف علم طرفدارلری كندی فكرلریله تضاده دوشمه‌مك ایچون شونی قبول‌ایتمك مجبوریتنده‌درلر كه « مطلق » یا بوقدر یاخود وارسه دنیانك خارجنده‌در . عالم علویده‌در .

شیمدی مسئله بویله مطلق براوبژه‌قتیفجیلكك قابل ومشروع برنقطهٔ نظر اولوب اولمایه‌جغنی بیلمكده‌در . شبهه‌سز كه اوبژه‌قتیفجیلك نقطهٔ نظرینك امكانی علمك مصدره‌سیدر . بو نقطهٔ نظردن علم ، طبیعتدن بربرلرینك یاننه دیزه‌بیله‌جك ، مقایسه ایده‌بیله‌جك ، اوست‌اوسته‌قویاجق ، بربرلریله قارشیلاشدیراجق ، بربرلرینه بكزه‌ته‌جك صورتده برطاقم صریح وكوزلجه حدودی معین خیاللر كسر . واصل اولمق ایسته‌دیكی تام اوبژه‌قتیفلك علم ایچون قابل تأمین‌میدر؟ ذاتاً علمك كندیسی ، بوتون انسانی شیلر كبی ، ممكن ایله مفكوره آراسنده براوزلاشمه‌دن عبارت دكلمیدر ؟ علم هیچ برزمان سوبژه‌كتیف عناصردن تماميله تطهیر ایدلمش معلومات ، مادی صورتده افاده‌لری حسیاتدن بعض شیلر استعاره ایدلدیكنی تضمن‌ایتمه‌ین نتایج الده ایده‌بیلمشمیدر ؟ ریاضیه‌یه وحكمت طبیعیه‌یه تعلق ایدن علملرده مفكرهٔ بشر بعض كره مكمل براوبژه‌كتیفلكه واصل اولدم ذهابنی ویره‌جك درجه‌ده بوكا تقرب ایتمشسه برصنف معلومات ایچنده موفقیت تأمین ایدن شیئك دیكرلری ایچنده‌ده قابل وموافق اولاجغنه حكم ایتمك‌می لازم كلیر ؟ نه‌دن بوتون‌علملر عینی نمونه اوزرینه

انشا ایدیله‌جکلر و نه‌دن بو نمونه ضرورت حکمیه و مادیه‌دن عبارت اوله‌جق ؟ براستقرایه اساس تشکیل ایتمك ایچون یالکز برحال ، یالکز بروقعه کافیمیدر ؟ مفکرهٔ بشر کندی تلقیلرینی حقیقت اشیایه اویدورمق مجبوریتنده‌در ، بوقسه شأنیتلری کندی تلقیلرینه اویدورمغه قالقاماز . علم نه‌دن بوقاعده‌یه استثنا تشکیل ایده‌جك ؟ نه‌دن علمده اصول موضوعه توافق ایتمه‌یه‌جك ؟

علوم حکمیه‌ده سوبژه کتیف اصولك استعمالی حقیقةً برطرف ایدلمش اولدیغی یاخود تمامیله برطرف ایدیله بیله‌جکی بدیهی بر کیفیت دکلدر . فقط معنوی شیلره تعلق ایدن علملرك صرف اوبژقتیف براصوله تبعیته مجبور قالدقلری تقدیرده نه قدر فقیرلشه‌جکلری ودکیشه‌جکلری پك واضح صورتده کورولور . حادثات دینیه‌نك کندیلرینه خاص اوصافی بو اصول ایله ناصل آکلاشیله بیلیر ؟ یالکز خارجدن باقیلنجه حادثات دینیه فردلرده بر طاقم عصبی حادثه‌لره ، هیئت اجتماعیه‌ده ایسه برطاقم عقاید ، آیین ومؤسسات مجموعه‌سنه ارجاع وتنزیل اولونه بیلیر . بونلری ایضاح ایچون حیات روزمره‌دن استعاره ایدلمش ابتدائی بر حادثه‌یه ، فرضا « اش »ك دوامی وبقاسی حقنده‌کی صافدلانه براعتقاده مراجعته انسان پك میال بولونور. فقط حقیقی دینلرده ، بوقدر دوره‌لر ایچنده انکشاف ایدن سلسلهٔ ادیانده ، شیمدی آرامزده موجود اولدیغی شکلده‌کی دینده یالکز بوقبیل عنصرلر ، خارجی ،

قابل تجرید، قابل ارائه ومساحه حادثه‌لرمی واردر؟ بر بودینك، برخرستیانك اوقدر شدید، درین وزنکین حیات باطنیه‌سی بر هیچ‌می عد اولونه‌جقدر؟ تصوف حیات دینیه‌نك بر شکلی دکلیدر؟ پروتستانلغك هیچ قیمتی یوقمیدر؟ شکسپیه‌رك شومشهور بیتنی بوراده تکرار ایتمك پك یرنده صایلمازمی:

There are more things in heaven and earth, Horatis,
Than are dreamt of in your philosophy

(هاملت: هوراتیو، کوکده ویریوزنده سزك فلسفه‌کزده خولیا ایتدیککزدن دها چوق فضله شیلر واردر)

دین، هربرت سپنسرك نسبی ایله مطلق، نامتناهی ایله تام آراسنده تصور ایتدیکی اك اعلا رابطهٔ اتصال کبی کورونور. بوعینی زمانده سوبژکتیف حیاتی ووقوفی مکملیته دوغروسوق ایتمك وانکشاف ایتدیرمك اولدیغی کبی عینی زمانده خارجی، محدود، غیر محقق وجودك بوتون وجودلرك منبع مشترکی ایله برلشمه‌سی حسیدرکه، هربرت سپنسرك دیدیکی کبی، دوغرودن دوغرویه فیشقیریر وشعوردیدیکمزشی بردرجه‌یه قدر کندیسنی بزه بللی ایدر.

حقیقتده شخص sujet ایله شی objet جداً آیرلمامش اولدقلری ایچون اوبژقتیفجیلك ایله اکتفا ایده‌میز. برشیئ آیری برصورتده، یالکز باشنه قاورایه بیلمك ایچون برمسئله‌نك شرائطنده ریاضیونك یاپدقلری کبی اونلری صنعی صورتده آییرمق لازمدر.

طبیعتك بزه کوستردیکی شکلده . وار اولدقلری شکلده شی ایله شخص هپ بردر . مفکرهٔ بشر اشیا ایله مناسبتده بولونه بیلمك ایچون برچوق تجریدات یاپار . موجوداتی برطاقم مفهوملره تنزیل و بونلرده خلاصه ایدر و بونلرك قسم اعظمنه عقل أردیرمز . ایشته دین حیاتك ، روحك وارلغنك و بزم ادراکمزده ده موقریتك ذره لری کبی یکدیکرینی میخانیکی برصورتده ایتیورلرمش کبی کورونن برطاقم موجودات ایله اولان مناسبتنك کیزلی بر شعورندن عبارتدر .

بونك ایچوندرکه دین ساده جه علوی بر « ناقابل ادراك »ك وجودینی تصدیق ایله اوکا صافیانه برپرستشدن عبارت قالهماز . مفرط طبیعیونك بحق مؤاخذه ایتدکلری وجهله هربرت سپنسر بزه یا پك چوق یا پك آز ویریبور . اکر اوکوست قونتك « انسانیت »ی ـ انسان اصل ولبی اعتباریله کندی کندیسنی تجاوز ایدن برمخلوق اولدیغی جهتله ـ ناتمام و غیرثابت برتلقی ایسه هربرت سپنسرك یاپدیغی کبی انسانلری هرشیئه مصدر اولان وجودك قارشیسنه قویوب ده صوکره اونلره او وجوددن هیچ برشی بیله مه یه جکلرینی ، هیچ برشی بکله یه میه جکلرینی سویله مك ده اولویتله هیچ دوغرو اولماز .

یوقاریده هربرت سپنسردن نقل ایتدیکمز شو جمله تخطر ایدیلسون : « ذکا ایله اراده ، میخانیکی حرکته نسبتله ناصل عالی ایسه لر ذکا ایله اراده یه نسبتله اوقدر عالی عد اولونه بیله جك باشقه بر طرز وجود اولامازمی ؟ »

بو سؤالی وضع ایتمك او حدی تجاوز ایده‌رك ایلری‌یه كیتمك دیمكدر . بویله بر طرز وجودك امكانی دوشونوله‌بیلیورسه بونك یالكز قابل دكل بلكه حقیقةً وار اولماسنی ایسته‌مه‌مك ناصل الدن كلیر ؟ بو احتمالك ساحهٔ حقیقته ایصالی چاره‌لری ناصل اولورده آرانماز ؟ عقل بشر ، ارادهٔ بشر غایهٔ كماله بر سیما ویرمك واونی دنیامزه وحیاتمزه ایندیرمك ایچون صرف ایتدیكمز غیرتدن وسعیدن باشقه نه‌در ؟ هربرت سپنسرك بو سوزلرینك متمم طبیعی وضروریسی شو روحجه جمله دكلیدر : « سنك دورك و حكمك كلسون ! آرزوك سماده اولدیغی كبی دنیاده ده كسب حقیقت ایتسون ! » . یعنی عقل بشرك نیم كوردیكی حقیقتك، حسنك، ایلكك ساده‌جه برمفكوره‌دن عبارت قالماسی، ایچمزه كلمه‌سی ، ویالكز مطلقك علوی عوالمنده و نا قابل ادرا كده دكل ایچنده‌یاشادیغمز،سودیكمز، اضطراب چكدیكمز ، چالیشدیغمز عالمده ، سماده دكل یر یوزنده‌ده كسب حقیقت ایتمسی ایچون دعا ایده‌لم وچالیشه‌لم .

اوچنجی باب

هه‌قل و مونیزم

۱ — دینك علم ایله اولان مناسباتنه دائر هه‌قلك مسلکی - دین ایله علمك نزاعی - دینلرك حکمت وجودینی تشکیل ایدن معمالرك هم علمی هم عقلی چارهٔ حلی اولمق اوزره تکاملجی مونیزم - احتیاج دینی . موجود دینلرك قابل استفاده اولان اقسامندن بر دین اولمق اوزره تکاملجی مونیزمه تدریجاً انتقال .

۲ — هه‌قل مسلکنك قیمتی - اولا برعلمی فلسفه فکری : هه‌قل علمدن فلسفه‌یه ناصل کچر ؟ - ثانیاً ، فلسفهٔ علمیه دینلری رد ایدر ویرلرینه قائم اولور : هه‌قل بر فلسفه اولان مونیزمدن بر دین اولان مونیزمه ناصل کچر ؟

۳ — زمانمزده علمی فلسفه واخلاق - فلسفهٔ علمیه ؛ بومفهومك معقدلکی یاخودمبهملکی - تساند اخلاقی : بوتعبیرك مشوشلکی - انسان ایله اشیانك مناسباتنه عائد ابکیکلك دوامی .

نه اوکوست قونتك نه هربرت سپنسرك مسلکلری مفکرهٔ بشره ثابت بر موازنت تأمین ایدییور کبی تلقی اولونه‌ماز . اوکوست قونتك مسلکنه کوره حکمدار طبیعت اولان ، وجود اعظمه برعضو وبراستنادکاه تشکیل ایدن انسان اوصرف انسانی کائنات ایچنده کندیسنی پك دار بر یرده قاپالی حس ایدر . هربرت سپنسرك ناقابل ادراکی‌ده فیلسوفك ضبط ایتمك ایسته‌دیکی حدود ایچنده قاله‌ماز . اکر ناقابل ادراك وارسه

انبساط ایتمك و عالم حقیقتك اوزرینه تمغاسنی باصمق ایستر . بومسلکلرك هرایکیسی‌ده طبیعت ایله انسان آراسنده‌کی ایکیلکی شدتله محافظه ایتمشدر . او کوست‌قونتده انسان طبیعتدن کیتدکجه آیرلمشدر . هربرت سپنسرده ایسه مطلق نسبی‌نك قارشیسنه قونولمشدر. بوایکیلك نهایت اقتحام‌ایدیلوب‌ده بوتون‌موجوداتك وحدت اصلیه‌سی غیرقابل تزلزل تمللر اوزرینه استناد ایتدیریله‌بیلیرسه بووجدت سایه‌سنده دین ایله علمك مناسباتی مسئله‌سی صورت قطعیه‌ده عجبا حل اولونه‌مازمی ؟

ایشته ارنست هه‌قل بوفکری مدافعه ایتمشدر .

ایه‌نا دارالفنوننك مشهور علم حیوانات مدرسی یالکز Generelle Morphologie der Organismus اثرینك محرری (١٨٦٦) وفیلوژه‌نی (عضویاتك شجره‌سنك تحریسی) مؤسسی دکلدر . اون‌ایکی‌لسانه ترجمه ایدلمش‌اولان Natürliche Schöpfungsgeschichte (١٨٦٨) ایله Der Monismus als Band zwrischen Religion und Wissenschaft (١٨٩٣) و Die Weltsrätsl (١٨٩٩) و Religion und Evolution (١٩٠٦) کبی آثارایچنده برطاقم مطالعات‌فلسفیه بیان‌ایلمشدرکه بونلرده محررك شخصیتندن‌کلن اهمیتدن‌باشقه ، بوکون بالخاصه علم عالمنده پك منتشر اولان برحالت روحیه کمال وضوح ایله کوزه چارپمقده‌در .

۱

دینك علم ایله اولان مناسباتنه دائر هەقلك مسلکی

هەفله کوره علم ودین مفهوملرینی یالکز لفظاً شویله بویله برتألیفه منجر اولان او هر ایکی طرفی کوزتمه اصولندن، مجرد ومابعدالطبیعی صورتده مناقشەدن واز کچمك اقتضا ایدر . علم ایله دینی اویله بوش بر جوهر مجرد حالنده ، حد ذاتلرنده دکل، حقیقتده موجود اولدقلری شکلده بربرلرینك قارشیسنه قویمالی ، بونلرك واصل اولدقلری نتیجەلری ، استناد ایتدیکی اساسلری حقیقی شکل وصورتلریله ملاحظه وتدقیقه آلمالیدر. درایر نزاع علم و دین Conflict of Science and Religion (۱۸۷۵) اثر مشهورنده ایشته بو صورتله حرکت ایتمشدر . هەقلده نزاعك شرائطنی وبونی حل ایتمك ایچون تعقیب ایدیلەجك اصولی کمال وضوح و صراحت ایله تعیین ایدەرك بوایشی ایفایه چالیشمشدر .

کائناتك معمالری Die Welträtsel عنوانلی اثرینك باشنده ایتالیادەکی پاپانك مذهبنی ، جهالت واعتقادات باطله خصوصنده بوندن هیچ کری قالمایان پروتستان اورتودوقس مذهبلرینی برطرفه براقەلم دیر. حریتپرور برپروتستان پاستورینك کلیسانسه کندیمزی قویەلم . بوپاستور وسطی، ایی برتربیه آلمشدر . منوروجداننده عقلك حقوقی ایچون بریر آییرمشدر . بویله اولدیغی حالده بوپاستورك آغزندن بیله بزم افکارمزله تمامیله هم آهنك برطاقم

تدریسات اخلاقیه‌وحسیات انسانیتپرورانه آراسنده‌اللهه، دنیایه، انسانه دائر تجربهٔ علمیه ایله طبان طبانه ضد برطاقم مطالعه‌لر، حکملر چیقدیغنی کوره‌جکز.

ایشته شو تضادلردن برقاچ نمونه :

بوپاستور نظرنده انسان بوتون حیات دنیویه‌نك ونهایت بوتون کائناتك مرکزی وغایه‌سیدر.

دنیانك موجودیتی ودوامی، خلق وایجاد وعنایت ربانیه تسمیه ایدیلن اسباب ایله ایضاح اولونابیلیر. دنیانك خلق ایدلمه‌سی، کندی اقتدارینه‌واقف اولان برمهندسك بواقتدارینی نه‌صورتله استعمال‌ایده‌جکنی دوشونه‌رك آزچوق کرفت برماکنه تصور ایتمسنه، بونك پلانتی طاسارلامه‌سنه و مناسب برطاقم مالزمه قوللانه‌رق بوتصورینی ساحهٔ فعله چیقارماسنه مشابه برعملیاتدر. صوکره بوماکنه‌نك ایشله‌مسنه اومهندس نظارت ایدییور، اونی آشینمه‌دن، قضالردن وقایه ایلیور.

بوالله انسانك شکل ورسمنه کوره یاپلدیغی ایچون اونك‌ده انسانی کندیسنه‌مشابه برصورتده خلق ایتمش اولماسی‌دوشونمك پك طبیعیدر. ایشته بوندن شویله‌اوچنجی برعقیده‌تولدایدییور: انسانك طبیعتی چیفته‌در. برمادی بدندن وبر معنوی روحدن مرکبدروبوروح، نفحهٔ الهی محصولیدر. انسانك لایموت‌اولان روحی بودنیاده فانی بدننك موقت برمسافریدر.

ایشته بو عقیده‌لر دینك خلقت کائناته عائد تملرینی تشکیل

ایدر. بوعقیده‌لرك، عناصراساسیه‌سی سائر دینلرده‌ده کورولور. بوعقیده‌لرك خلاصه‌سی: طبیعی، اقسامنده موجوداوصافی آلتنده تصور ایتمکدن عبارتدر . طبیعت ، مافوق طبیعت بر قدرتك اثرصنعی حالنه ایندیرلمشدر. طبیعتده موجود اولان شیلرك هیچ بری طبیعتك کندیسنك دکلدر. الله طبیعی خلق وادامه‌ایتدیکی کبی اوکا حاکم ده بولونور . طبیعی اداره ایدن قانونلرله جانی ایسته‌دیکی کبی اوینار . قوانین طبیعت اساساً خالقك کیفی اراده‌لرندن عبارتدر .

بوعقیده‌لرك تملی عنعنه‌یه یاخود وقتیله وقوعه کلن مافوق طبیعی بروحیه عطف اولونان بر طاقم مفهوملرك دوردن دوره انتقالنه استناد ایدر .

ایشته دینلرك بزه تأمین ایتدکلری حقایق . عینی موضوعه دائر عجبا علم نه‌دیبور ؟

بو مسئله‌یه جواب ویرمك ایچون عالمك آله‌جغی وضعیتی کوزلجه تعیین ایتمك لازمدر .

مابعدالطبیعه منتسبلری بوراده موضوع بحث اولان شیلرك علمه‌تعلق ایتمه‌دکلرینی، علمك وسائط وقوفنك ساحه‌سی خارجنه چیقدقلرینی سویلرلر. برچوق عالملرده ، لابوراتوار داخلنده‌کی مساعیلریله ممنون اوله‌رق ، آلتلر و حسابلر واسطه‌سیله حل اولونه‌میان مسائله قارشی لاقید داورانیرلر . بز یالکز وقعه‌لری طانیرز دیرلر . آغاچلر اونلرك نظرلرندن اورمانی ستر ایدر .

ایشته مفکره‌لرده دوام ایدن سؤتفهمك منبعی بوراده‌در. علمانك محترزانه ، استخفافکارانه یاخود لاقیدانه اجتنابلرندن استفاده ایده‌رك الهیات ومابعدالطبیعه متخصصلری بی‌پروا برطاقم عقاید نشرنده دوام ایدیورلر . دین‌ایله‌علم صانکه عینی دنیاده‌حرکت ایتمیور، چیقاردقلری نتیجه‌لرده‌هیچ بربرلرینه تماس‌ایله‌میورکیبدر. علم، تجربی تحریات‌ایچنده‌محصور قالوب‌ده مسائل فلسفیه‌یی تدقیق جهتنی اهمال ایتدکجه بوظاهری حال بردوام اوله‌جقدر . علم تفرعات‌وتفصیلاتك تدقیقیله باشلامشدر . بویله‌اولماسی لازمدی. علمك استحصال ایتدیکی نتیجه‌لرك قطعی اولماسی‌ده بوندن‌ایلری کلمشدر . فقط علمك‌ده استحصال ایتدیکی نتیجه‌لردن عمومی فکرلر چیقارمه‌سی وانسانلرك‌مفکره‌لرینی اشغال ایدن بونشئت وخلقت مسئله‌لری حقنده تجربه‌نك وعقلك دلائلنی حسیاتك ومخیله‌نك عقیده‌لرینه قارشی قویماسی زمانی کلمشدر. آرتق‌علمی برفلسفه تأسیسی یعنی‌علمك نتیجه‌لرینی عقلی‌صورتده تفسیرایتمك وشیمدی‌یه قدر علم کلام علماسنه و مابعدالطبیعه‌جلره براقیلان مسئله‌لری‌ده اوراده تدقیق ایلمك دوره‌سی حلول ایتمشدر .

لامارقلر ، کوته‌لر ، داروینلر طرفندن تأسیس ایدیلن عصری علمك حالت عمومیه‌سندن ایشته بوفکر چیقدیغنی‌هه‌قل بیان ایدییور . بو بویوك آدملرك کشفیاتی وتفکراتی‌سایه‌سنده طبیعتك‌قوانین حاکمه‌سی‌نه‌اولدیغنی‌وناصل برمعنا افاده‌ایتدکلرینی آرتق کوریورز .

علمدن چیقان فلسفه ایکی کلمه‌ده خلاصه ایدیله‌بیلیر: مونیزم (وحدت وجود) وتکاملجیلك Evolutionisme . برطرفدن ، وجود بردر ، بوتون موجودات عینی ماهیت وطبیعتده‌در . آرالرنده‌کی فرق آنجق درجه فرقیدر ، کمی برفرقدر . دیکر طرفدن وجود غیر متحول دکلدر . موجوداتده برتحول اساسی واردر. حدذاتنده صرف میخانیکی اولان وهیچ دکیشمز قوانینه تابع بولونان بوتحول، موجوداتده کوردیکمز تنوعك منشائیدر. موجوداتده صرف طبیعی برخلق وایجادك محصولیدر .

ایشته دینك مشغول اولدیغی مسئله‌لری بوندن بویله علم بوفلسفه دائره‌سنده پیش تأمله آلمالیدر .

حالبوکه بونقطهٔ نظردن ، علم عقاید دنییه‌یه طبان طبانه‌ضد برطاقم نتایج عرض ایدر .

فلسفهٔ علمیه‌یه کوره انسان کائناتك مرکزی وغایه‌سی اولاماز. انسان موجودات زنجیری ایچنده برخلقه‌دن عبارتدر. دیکر مخلوقات ناصل بربرلرینه مربوط ایسه‌لر انسانده اویله‌جه اونلره مربوطدر . االنسانك تفوقی حیوانات فقریه‌نك، تکامل عمومی اثناسنده دیکر حیوانلره نسبتله فوق‌العاده صورتده‌ایلری ایلری کیتمش اولمالرندن نشئت ایدر .

دنیانك صوکره‌دن ، یوقدن یارادلدیغی ادعاسنه قارشی‌ده علم، طبیعی برصورتده وجودبولمش اولدیغی حکمنی ایلری‌سورر. طبیعتده کوردیکمز بوتون اشکال موجودیتك میدانه کلمسی

ایچون لازم اولان قوتلرك هپسی طبیعتك کندیسنده موجوددر. انواع، هپ تحول صورتیله بر بردن دوغمشدر. بو بابده برطاقم قانونلره تابع اولمش واویله برصیرا تعقیب ایتمشدرکه بونلری تعیین ایتمك بزم ایچون آرتق دائرهٔ امکانه کیرمشدر. ایشته بوصورتله، خلق وایجاد کائنات خرافه‌سنك یرینه علم، دنیانك تاریخ طبیعیسنی اقامه ایلمشدر.

روحك لایموت اولدیغی عقیده‌سنی‌ده علم تکذیب ایدر. علمك نظرنده فرد انسانی سائر مخلوقات کبی برطاقم مادی جزء فردلرك موقت برزمان ایچون برآرایه کلمش اولماسندن عبارتدر.

عقاید دینیه‌نك اساس عمومیسی انسانه تشبیه، انسانجیلق anthropomorphisme، یوقدن خلق وایجاد، طبیعت فوقنده قوتدر. علم بو مفهوملره قارشی طبیعتجیلك (ناتورالیزم)، تمادی continuité، وخلق وایجاد طبیعی مفهوملرینی ایلری‌یه سورر. طبیعتك ایچنده ینه طبیعت واسطه‌سیله ایضاح ایدیله‌مه‌یه‌جك هیچ برشی یوقدر. طبیعتدن اول واراولان، طبیعتك فوقنه چیقان هیچ برشی یوقدر. طبیعتك قانونلرینك وبالخاصه اصطفای طبیعی وتکامل قانونلرینك معناسنی حقیله تقدیر ایدنلر ایچون طبیعت کندی خلقتنك وترقیاتنك صانعیدر. داروین موسی‌یه قارشی نه ایسه علم‌ده دینه قارشی اودر.

علم ایله دینك مذهب ومسلکلری آراسنده بویله اختلاف وتضاد اولدیغی کبی هرایکیسنك تمللری بیننده‌ده تضاد واردر.

دینلر وحیه استناد ایدرلر. علم ایسه تجربه‌دن باشقه برشی طانیماز. علمك نظرنده، هیچ برفکر وقعه‌لرك بلاواسطه برافاده‌سی یاخود تشارك افکار قوانین طبیعیه‌سنك ایجاب ایتدیکی بر نتیجه دکلسه حائز قیمت دکلدر .

دین ذهاب باطلی آرتق ممکن الوجود دکلدر . مکرکه حقیقتی کورمه‌مك ایچون کوزلری کورایتمکده اصرار ایدیله. لامارقلرك، داروینلرك تأسیس ایتدکلری شکلده علم حاضر پیش ملاحظه‌یه آلنه‌جق اولورسه کورولورکه وجودك ووقوفك مسائل اصلیه‌سنه تعلق ایدن خصوصاتده دین ایله علمك ادعالری آراسنده غیرقابل ازاله بر تضاد قطعی ومطلق واردر . بناءً علیه منطقی ومنور بر مفکره ایچون هم دینی هم علمی قبول ایتمك غیر قابلدر . ایکیسندن برینی اختیار ایتمك ضرورتنده‌در .

تکاملجی ووحدت وجودطرفداری فلسفه یعنی فلسفهٔ علمیه بو نزاعی بویله بارزصورتده میدانه چیقارمقله برابر عینی زمانده اونی حل ایتمك چاره‌لرینی ده کوستریر .

بوفلسفه‌یه نظراً، بو نزاعك تحدث ایتدیکی بوتون نقطه‌لرده علومك اصولی دائره‌سنده تربیه کورمش برمفکره هیچ تردده اوغرایه‌ماز . وحی ربانیده، ایمانده یعنی، تحلیل اولونجه، هیجان وحسیاتده بزم ایچون یالکز سوبژکتیف برطاقم حالات شعور بولونمایوب برطاقم وقوف منبعلری‌ده بولوندیغنه اعتقاد ایتمك ذکانك برمرحلهٔ سفلیه‌سیدرکه انسانلر آرتق بو مرحله‌یی

تجاوز ایتمشلردر. انسانلر الیوم واصل اولدقلری درجهٔ انکشافده شونی بیلیرلر که وقوفمزی بزیالکز تجربه‌دن ومحاکمه‌دن استحصال ایده‌رز. تجربه ایله محاکمه‌نك برلشمه‌سنده عقل دیرز. عقل بوتون انسانلره مساوی صورتده داغیلمش دکلدر. مفکرهٔ بشرده حرثك ترقیاتیله انکشاف ایتمشدر. بوکون بیله عصری حرثه بیکانه اولان بر آدمده آنجق یقین اقربالرمز مایمونلر، کوپکلر، فیللر قدر بر عقل واردر.

بواساسلر برکره قبول اولونجه، انسان آرتق فلسفهٔ علمیه‌نك چیقاردیغی نتایجی قبول ایتمه‌مزلك ایده‌مز. چونکه لامارق ایله داروینه کلنجه‌یه قدر یالکز برمطالعه‌دن عبارت بولونان بونتایج او عالملرك مساعیسندن صوکره حکمت طبیعیه قوانینی درجه‌سنده بر رحقیقت تجربیه حالنه کچمشدر. اون دوقوزنجی عصرك الك بویوك ترقیسی - که نیوتونك ۱۷ نجی عصرده تأمین ایتدیکی ترقی‌یه مشابهدر - حادثات حیاتیه‌یی جامد طبیعتك قانونلرینه مشابه برطاقم میخانیکی وطبیعی قانونلره ارجاع ایتمك اولمشدر. بوکون تدقیق ومشاهده وتجربه سایه‌سنده صورت قطعیه‌ده بیلیورزکه کرك حیواناتك ونباتاتك تظاهرات حیاتیه‌سنده کرك بلوراتك نشوونماسنده کرك بخارك قوهٔ انبساطیه‌سنده عینی لایتغیر وابدی قانونلر اجرای تأثیر ایتمکده‌در.

دینلرده‌کی طبیعت فوقنده برصنع وایجاد یرینه علمك اقامه ایتدیکی عمومی طبیعتجیلك بوکون آرتق فکر علمی‌یه اویغون بر فرضیه دکل، برحقیقت فعلیه‌در.

بو حکم احتمالکه بعضیلرینه پك جرئتکارانه کورونه‌جکدر.
وقتیله طبیعت فوقنده برطاقم مؤثراته مراجعت صورتیله آنجق
ایضاح ایده‌بیلدیکمز برطاقم حادثاتی شیمدی میخانیکی یعنی
علمی بر صورتده ایضاحه موفق اولابیلمکله آرتق هرشیئك
بو صورتله ایضاح ایدیلمه‌سی یاخود قابل ایضاح اولماسی‌می لازم
کلیر ؟ علمك سرائر کائناتی تماميله ازاله ایتدیکی یاخود بر کون
کلوب ازاله ایده‌بیله‌جکی دوغرومیدر ؟ اکر طبیعتده سرائر
وارسه وکائناتك بعض نقطه‌سنده بو سرائرك ابدیاً پایدار قالماسی
محتمل ایسه دین ایچون ، دینك هیجانلری ووحیلری ایچونده
بر یر قالمایه‌جقمیدر ؟ دینك نقطهٔ حرکتی مفکرهٔ بشرك غیرقابل
نفوذ برطاقم سرائر ایله محاط اولدیغی فکری دکلیدر ؟ انسان
وحی ربانی‌یه ، عقل ایله حل ایده‌مدیکی بعض مسئله‌لره آنجق
او سایه‌ده بر جواب بولدیغی ایچون مراجعت ایتمیورمی ؟

هه‌قل ۱۸۸۰ تاریخنده برلینده علوم آقاده‌میسنده لایبنیچك
شرفنه عقدایدیلن برجلسه‌یی خاطرلاتیور . بو جلسه‌ده معلم امیل
دوبواره‌مون Emile Dubios Reymond کائناتك یدی معمایی
احتوا ایتدیکنی ، بونلردن لااقل دردینك بزم ایچون قطعیاً غیرقابل
حل اولدیغنی سویله‌مشدر . بو نقطه‌لر حقنده علمك الك صوك
سوزی «بیله‌میورم!» اوله‌جقمش . دوبوا رەمونه کوره بو درت
علوی معما شونلردر : ماده‌نك و قوتك اصل ولبی ، حرکتك
منشائی ، احتساس بسیطك منشائی وارادهٔ جزئیه (مکرکه

سوبژ کتیف حریتك بر ذهاب باطلدن عبارت اولدیغنه حکم ایدیله) . حیاتك منشائندن ، طبیعتك ظاهری غایهٔ خلقتندن ، تفکرك ولسانك منشائندن عبارت اولان دیکر اوچ معما یك بویوك مشکلات ایله علمی میخانیکیت اساسنه ارجاع اولونابیلیردی.

هه‌قل بویله بر ادعا نه‌قدر شدتله جرح ایدیلسه آز اولدیغنی چونکه هر شیئ تکرار موضوع بحث ایتدیکنی سویلیور . اکر کائناتده بر نقطه‌ده بر سرك موجودیتی قبول ایدیله‌جك اولورسه باشقه نقطه‌لرده سرائر موجودیتنی منع ایده‌بیله‌جك هیچ بر شی یوقدر . علمك الیوم : « دنیاده آرتق انسان ایچون هیچ بر سر یوقدر » دستورینی کمال قوتله مدافعه ایتمسی لازمدر .

بوراده چیقاریلان مشکلات ابتدا طبیعت نامی آلتنده بیلمم ناصل بی شکل وجامد بر شی دوشونوب صوکره بو هیچلکك ایچندن قوت ، حرکت ، احتساس کبی قدرتلرك ناصل چیقدقلرینی آراشدیرمقدن ایلری کلیور . فقط نقطهٔ عزیمت تشکیل ایدن بو فرضیه خیالی و کیفی بر شیدر . بویله بر حال ابتدائینك موجودیتی نه معلومدر ، نه‌ده ذهنه صیغابیله‌جك بر شیدر . وقعه‌دن باشقه بر شی طانیمایان علم بویله بر مبداء قبول ایده‌مز. باشقه بر شیئه قابل ارجاع اولامایه‌جق بر حالده یعنی مبداء اوله‌رق علمك بیلدیکی شی غیر معین ، حال مطاوعتده ، خارجدن تحریك و احیا ایدلمزسه حرکته کیره‌بیلمکدن عاجز بر ماده دکلدر . اساس اعتباریله جانلی ، هم حیزه صاحب یعنی ماده هم قوت یعنی روح espritدر .

هه‌قل دییورکه : « بن‌ده کوته ایله برابر او فکرده‌یم که نه‌ماده روحسز موجود اولابیلیر واجرای تأثیر ایده‌بیلیر، نه‌ده روح ماده‌سز. سپینوزانك اوكنیش وحدت وجودجیلغنی قبول ایدییورز : ماده یعنی نامتناهی صورتده انبساط ایتمش جوهر ایله روح یعنی حس ایدن و دوشونن جوهر، هرشیئی احاطه ایدن اصل و لب الهینك یاخود جوهر عمومیٔ کائناتك ایکی وصف اصلیسی یاخود خاصهٔ اساسیه‌سیدر . »

بو تلقیلرده تصوفه قاچان هیچ برشی یوقدر . اولا : بری لاووازیه دیکری مایروهلمهولچ طرفندن اثبات ایدیلن ماده‌نك دوامی وقوتك دوامی قانونلرینه؛ ثانیاً: بوایکی قانونك وحدتی اساسنه استناد ایدرلر. علم بووحدتی قبول ایتمشدر ، صوك حد تحلیلده بووحدت، علیت‌اساسنك برنتیجهٔ ضروریه‌سی کورولور. کوته Wahlverwandtschaften اثرنده‌انسانلرك دویدقلری روابط حسیه‌نك اجسامده‌کی جزءفردلرده نمایان‌اولان حالك دها کرفت برشکلندن‌عبارت‌بولوندیغنی، «پاریس»ی کوزل‌ألنه جذب ایدن و کندیسنه هردرلوعقل ومنطق‌واخلاقی اونوتدیران ناقابل مقاومت احتراصك حوینات منویه‌یی تلقیح فعانی اجرا ایتمك اوزره کچه‌جك بریول آرامق ایچون صالدیرتان عینی بی شعور قوهٔ جاذبه اولدیغنی ، بر صو ذره‌سی وجوده کتیرمك ایچون ایکی‌مولدالماجزء فردینی برمولدالحموضه جزء فردینه برلشدیرن عینی شدتلی حرکتدن عبارت بولندیغنی کوسترمشدر . بناءً علیه

اختیار أمپه دوقل Empédocle ایله برلکده عناصری عشق و نفرتك اداره ایتدکلرینی سویله‌مکدن قورتمایه‌لم . برداهی‌نك بوفکر ومطالعه‌سی بوکون بر تجربه وقعه‌سی اولمشدر .

ایشته بوصورتله ذره‌نك بیله برحس وتمایل اثرلرینه یعنی برروح مقدمه‌سنه مالك اولدیغی ثابت اولمشدر ظن ایده‌رز. برقاچ ذره‌دن مرکب اولان جزء فردلر ایله کیتدکجه دها قاریشیق برصورتده وجود بولان برجزء فردلر مرکباتی حقنده‌ده عینی مطالعه وارددر .

بوترکیب وامتزاجلرك طرزی صرف میخانیکیدر. فقط ینه بو میخانیکیت تأثیریله اشیاده‌کی عنصر روحی کرفت برشکل آلیر ، عناصر مادیه‌لرندن فرقلی برحاله کیرر .

ایشته بواساسلره صاحب اولان علم بوتون مسئله‌لری حل ایدر یاخود حل ایده‌بیله‌جکنی بیلیر .

علم ، منشأده جامد وثقیل برماده یرینه اثیری قبول ایدر. بو برمادهٔ لطیفه‌در ، ابدی صورتده حال حرکتده‌در ، ثقیل ماده ایله آراسنده ابدی بر عمل وعکس العمل مناسبتی واردر . جوهر عمومیٔ کائناتك ایکی‌یه تفریقی دیمك اولان بوایکی عنصر، طبیعتك اك عمومی حادثاتنی ایضاحه کافیدر .

مع‌مافیه علم، اشیانك منشائی وانکشافی کبی مفکرهٔ بشری اك چوق مشغول ایدن اك کنیش ومشکل مسئله ایله اشتغال ایتمزسه هیچ برشی یاپمش اولماز . حالبوکه بومسئله‌یی حل ایچون

علمده لامارق ايله داروينك اوكره‌تديكى طلسملى بر كلمه واردر: تكامل . تكامل قانونلرى موجبنجه موجودات طبيعى صورتده بربرلرندن كليرلر . انكشافلرى ، خلق وايجادلرى يكنسق ومطرد برمقانيزمه‌نك تأثيريله ايضاح ايديليرر . الآن حل ايدلمه‌مش بيك دورلو مسئله موجود اولمقله برابر حل اولونه‌بيلنلر شونى ارائه‌يه كافيدركه خلق وايجاده تعلق ايدن بوتون مسائل قسميه غير قابل تفريق صورتده بربرلرينه مربوطدرلر ، هپسى بوتون اشيايه شامل بر تك مسئلهٔ كائناتى مشعردرلر . بناءً عليه بر مسئله‌نك حلى بالضروره ديكرلرينك‌ده حلى ديمك اولور .

فقط بالذات تكاملك‌ده منشائى نه‌در؟ بونى طبيعت فوقنده براساسك تأثيرينه عطف ايتمك وتفرعاتدن طرد ايديلن معجزه‌يى هيئت عموميه‌ده ابقا ايتمك‌مى لازم ؟

مبداء اوله‌رق قوتدن وبناءً عليه كندى كنديسنه تكاملدن محروم بر ماده قبول ايديله‌جك اولسه ايدى بويله بر معجزه‌يه مراجعت مجبورى اوله‌جقدى . فقط مبدائه وضع ايتديكمز جانلى ماده حد ذاتنده برتحول وخلق وايجاد اساسنه مالكدر . بو اساس اللهى ازاله ايتمز ، كنديسى بالذات اللهدر . كائناتدن خارج برالله دكل ، داخلى براللهدر ، طبيعتك عينيدر . شوراسنى بيلمليدركه ارباب علم الهيلكى رد ايتدكلرى قدر لاالهيلكى‌ده قبول ايتمزلر . اونلرك نظرنده دنيا ايله الله بردر . كليت اله (پانته‌ئيزم) مسلكى كائناتك تلقىٔ علميسيدر .

ایشته علم حاضرك قارشیسنده ماده و قوتك ، حركت و احتساسك او ظاهری معمالقلری بو صورتله زائل اولور . ایكی بیك سنه‌دن بری دنیایی مشغول ایدن و كتبخانه‌لرمزی دولدیرمش بر چوق توزلی كتابك یازلماسنی انتاج ایدن ارادهٔ جزئیه بحثنه كلنجه بوده آرتق یالكز بر خاطره‌دن عبارت قالمشدر. علمك استنتاجلری قارشیسنده حیاتك اومبهم تلقیناتی نه اهمیتی حائزاولور ؟ اراده شبهه یوق كه عاطل و جامد برقوت دكلدر . بو هم ذی شعور ، هم ماكنه كبی بر عكس العمل قدرتیدر كه براستقامتی واردر و برتأثیر اجرا ایدر. فقط حیاتدن غیرقابل تفریق اولان میلان ، اراده‌نك بووصفنی ایضاحه كافیدر. اراده‌یه خاص اولان طرز تأثیره كلنجه بوملكه‌نك حر وسربست ظن ایدلمه‌سی مابعدالطبیعه‌جیلرك اومجرد وایكیلك اوزرینه مؤسس اصوللرینه توفیقاً شرائط موجودیتندن آیری اوله‌رق دوشونلمسندن ایلری كلمكده‌در . برطرفده اراده ، دیكر طرفده‌ده اوزرلرنده اجرای تأثیر ایتدیكی برطاقم احوال وشرائط موجود دكلدر . هر هانكی بر اراده كندیسنه وراثتك تحمیل ایتدیكی بیكلرجه ایجابات و مجبوریت ایله محمولدر . شیمدی عزملرینك هر بری احوال و شرائط موجوده‌دن مقدم كندیسنده بولونان میلانك بوشرائطه اویماسندن عبارتدر. اك قوتلی سبب، هیجانك ستاتیكنی اداره ایدن قانونلره توفیقاً بوراده میخانیكی صورتده غلبه چالار . بناءً علیه مجرد و لفظی بر اراده حر كورونورسه‌ده

اصل مادی و فعلی ارادە دنیادەکی بوتون شیلر کبی بر ایجاب تحتندە ضروری اولەرق وجودە کلیر .

دیمك کە دوبوارەمونك بوتون معمالری قابل حلدر ، یاخود دها دوغروسی شیمدیدن حل ایدلمشدر . ناقابل ادراك هیچ برشی یوقدر . ناقابل ادراك دیمك مجهول دیمکدن باشقە بر معنا افادە ایتمز . آرتق بزم بیلمدیکمز شیلر موجوداتك اساسلری دکل ، تفرعات و تفصیلاتیدر . بو فیلسوف ایچون بوجهلك ساحەسی پك بویوك بولونماسی وشبهەسز دائما بویوك قالەجق اولماسی پك آز حائز اهمیتدر .

معمافیە سادەجە : آرتق هیچ معما قالمامشدر ، حکمنی ویرمك برخطا اولور . بر معما موجوددر و ضروری اولەرق موجوددر کە بودە جوهر مسئلەسیدر . عاملرك طبیعت یاخود کائنات ، ایدەآلیستلرك جوهر substance یاخودعالم cosmos ، معتقدلرك خالق یاخود الله نامنی ویردکلری بو خارقەنما قوت نەدر ؟ عصری علم عالمك حیرت بخش ترقیاتی جوهر مسئلەسنی حل ایتمشدر یاخود حلنە تقرب ایتمشدر دنیلەبیلیرمی ؟

حقیقتدە طبیعتك صوك اعماقی آناقسیماندر ، امپە دوقل ، سپینوزا ، نیوتون ، قانت و کوتە ایچون نە قدر مجهول ایسە بوکون بزم ایچون دە دها زیادە معلوم دکلدر . حتی اونك اوصافی و تکاملی حقندەکی معلوماتمز ترقی ایتدکجە بو جوهرك اصل ولبی بزم نظرمزدە دها اسرارآلود ومعما انکیز برشکل

كسب ايتديكنى اعتراف ايتمك لازم كلير . قابل وقوف حادثات آلتنده‌كى اصل شيئى بز بيلميورز .

فقط مادام‌كه بوشيئك حد ذاتنده نه‌اولديغنى تدقيق وتتبع ايچون واسطه‌مز يوقدر ، مادام‌كه وجودينى بيله قطعيت ايله بيلميورز ، نه‌دن بونك ايچون ذهنمزى يورالم ؟ بو اله كچمز خيالات اوزرينه بناى خيال ايتمه‌يى مابعدالطبيعه متسبلرينه براقه‌لم ، بز علممزك وفلسفه‌مزك ترقيات عظيمه‌سندن برعالم و برحقيقتپرست صفتيله متلذذ ومستفيد اولالم .

*
* *

حاصلى ، علم ايله دينى بربرلريله مواجهه ايدنجه ، ويردكلرى حكملرك بربرينه ضد اولديغنى كورورز . علم ايله دينك مسلكلرينك تدقيق فلسفيسى ، علمك نتايجى قارشيسنده دينك عقيده‌لرندن هيچ بريني پايدار براقماز . فقط آرتق دينلرى يالكز تاريخده ايزلرى قالمش ، زمان طرفندن كسيلوب آتلمش شيلر ايچنه ، ماضى‌يه دفن ايتمك‌مى ايجاب ايدر ؟

علم ايله دين ايكى مجرد مسلك كبى نظر ملاحظه‌يه آلينير وكنديلرينه استنادكاه خدمتنى كورن روح بشردن تفريق اولونورسه انسان بوفكرى قبوله ميل ايدر . فقط دين يالكز علم كلام متسبلرينه اهميتسز شان وشرف تأمينى ايچون ايجاد ايدلمه‌مشدر : اونك غايه‌سى انسانده‌كى بعض احتياجات اساسيه‌يى تطمين ايتمكدر . بو احتياجاتك باشقه صورتله تماميله تطمين

ایدلدیکی اثبات اولونمادقجه دین محو ایدلسەدە حیات بشریەنك ضروری برعاملی صفتیلە بالضرورە برصورت مشروعەدە تکرار تولد ایدەجکدر .

مفکرۀ بشرك برطرف ایدلمسی غیرقابل اولان بو احتیاجلرندن بری موجوداتك منشاء وطبیعتنی ایضاح نقطەسیدر. شبهە یوق کە علم یالکز حادثاتی قید واشارت وتفرعات قانونلرینی تدقیقە حصر اشتغال ایتدیکی زمان بو مسئلەیە جواب ویرمکی اونوتیوردی. فقط بوندن بویلە فلسفۀ علمیە علمە بوتون وسعت وشمولنی ویرییور ، اونك تجربی کشفیاتندن کائناتك بویوك معمالرینك حلنی استنتاج ایدییور . نظری جهتدن ، دینك برطرف ایدلمسی کیفیتی آرتق برامر واقع حالندەدر .

فقط انسانلردە یالکز نظری احتیاجلر موجود دکلدر . عملی احتیاجلردە واردر . انسان عقل اولدیغی قدر قلب وحسدردە . طبیعتك بوعنصریدە عینی صورتلە حقیقی واساسی اولدیغی ایچون بونیدە تطمین ایتمك ایجاب ایدر . علم نە وقت انسانك ذکاسی کبی قلبنیدە رقیبندن دها ایی، دها محقق برصورتدە تطمین ایدرسە اوزمان دینە یول ویرمك حقنی قازانەبیلیر .

تفکر وملاحظاتی نتیجەسندە برفیلسوف موقعنە کچن وعلم طرفندن باشلانیلان استقراءلری عقل واسطەسیلە نهایتە قدر تمدید ایتمك یولنی بیلن عالم بوجهتدە هیچ اندیشە ایتمز . اونك نظرندە علمك عملی ساحۀ شمولی نظری ساحەسندن دها

محدود دكلدر . علمك ، كائنات و حيات حقنده‌كی مسلكلری ایله قلب بشری تطمین ایده‌بیله‌جكنی و بونی یالكز علمك تطمین ایده‌بیله‌جكنی اواثبات ایده‌بیله‌جك برحالده‌در .

فقط بوملاحظاتك باشلیجه هنوز نظری اولدیغنی‌ده انكار ایده‌مز . علمك تأثیر عملیسی بركون ایچنده بوتون تفرعاتیله ساحهٔ فعله وضع اولونمق قابل دكلدر . بو نقطه‌ده دها اوزون بر زمان ایچون بر طاقم بوشلقلر قاله‌جقدركه اوزارینی دینلر دولدورمقده دوام ایده‌جكلردر. دینلرك ایفا ایتدكلری وظیفه‌لری علم ایفا ایده‌بیله‌جك حاله كلنجه‌یه قدر دینلر فعلاً بردوام اوله‌جقلری كبی بو مدت ظرفنده اونلرك موجودیتلرینی بعض خصوصلرده مفید وابی عد ایتمك بیله ایجاب ایده‌جكدر .

بناءً علیه ، دینلری اساس اعتباریله ملغا عد واعلان ایتمك كافی كلمز. اونلرفعلاً الآن موجوددرلر. دهابرمدت‌ایفاایده‌جك روللری واردر . اونك ایچون علم ، دینلرله حال صلح وسكون ایچنده یاشامالی ، دین ایله علم آراسنده بررابطه بولمالیدر .

استقبال ایچون یالكز علمك یعنی تكاملجی وحدت وجود مسلكنك غلبه‌سنی تأمین ایدن فلسفه ایشته بورابطه‌یی‌ده تدارك ایدر .

بوفلسفه عملی نتیجه‌لرینه ایصال ایدیلنجه ، حقیقت ایله خیر وحسنك عبادتنه منتهی اولور . كلام علماسنك خیالی تثلیثلری یرینه قائم اولمش ایشته حقیقی برتثلیث .

بوتثلیث مسئله‌سنده ، علی العاده موجود دینلرك الڭ‌یوكسكی

عد ایدیلن خرستیانلق دینی حقنده وحدت وجود مسلکنك آله‌جغی وضعیت نه اوله‌جق ؟

وحدت وجودمسلکنه کوره ، «حقیقت» مسئله‌سنده‌ادیانك وحی ربانی ادعاسنده شایان محافظه برنقطه‌بیله موجود دکلدر . چونکه وحی بزه برماورای حیات خبرویریرکه نظرمزده هیچ برمعناسی یوقدر و بزم ایچون یکانه وارلق اولان شيءٌ اصلسز برحادثه درکه‌سنه ایندیرر .

« حسن ».ه کلنجه ، بونقطه‌ده وحدت وجود مسلکی ایله خرستیانلق آراسنده‌بالخاصه شدتلی برتضاد واردر . خرستیانلق طبیعتی استخفاف ایتمه‌یی ، طبیعتك جاذبه ولطافتلرینه قارشی محقرانه داورانمه‌یی ، میلانلرینه قارشی مجادله ایتمك لزومنی بزه اوکره‌تیر. زهد وتقوایی، ضعیفلامه‌یی وجودی‌چرکینلشدیرمه‌یی توصیه ایلر . صنایع نفیسه‌یه نظر شبهه ایله باقار. چونکه صنایع نفیسه‌نك یاراتدیغی آثارك انسان نظرنده الله یرینه قائم اولمالری تهلکه‌سی واردر . حقیقتده خرستیان صنعت نفیسه‌سی دنیلن شی خرستیانلغك اوقطعی روحیجیلکنه قارشی مخیله‌نك و حواسك برعصیان و اعتراضندن باشقه برشی دکلدر . او واسع و محتشم غوتیك کلیسالریله دنیایی برکوز یاشی وادیسندن عبارت دیه تلقی ایدن خرستیانلق دینی‌آراسنده نه‌مناسبت واردر؟ خرستیان صنعتی معناسز برتعبیردر. بالعکس وحدت وجود مسلکی اساساً طبیعتجیدر ، کوزللکك دوستیدر . کوزللکده حد ذاتنده

بر غایه کورور . بناءً علیه علم ساحه‌سندن اولدیغی کبی صنایع نفیسه ساحه‌سندن‌ده خرستیانلغی طرد ایده‌جکدر .

شیمدی یالکز خیره عبادت جهتی قالیور . بوراده وحدت وجود مذهبی بر چوق اقسامنده خرستیانلق دینی ایله توافق ایتمکده‌در . طبیعی بوراده خرستیانلق دنیلدیکی زمان انجیللرده و پولك مکتوبلرنده کورولدیکی وجهله ابتدائی وصاف خرستیانلق قصد اولونیور دیمکدر. بوخرستیانلغك تدریساتنك قسم اعظمی شفقت ومرحمته ، مساعده‌کارلغه ، معاونته تعلق ایدن احکامدن عبارتدرکه بونلری بزده قوتله قبول ایده‌رز . ذاتاً بو احکام خرستیانلغك محصول کشفی دکلدر . خرستیانلقدن پك چوق مقدمدرلر . بو احکامی بر چوق مؤمنلر آیاقلر آلتنه آلدقلری حالده بر چوق غیر مؤمنلر تطبیق ایتمشلردی . فضله اوله‌رق ، وحیه مستند دین‌سالکلرندن برچوقلری نزدنده بواحکام افراطه واردیریلیور ، اکثریا حب غیر حسی حب نفس حسنك ضررینه اوله‌رق غلیانه کتیریلیور . وحدت وجود فلسفه‌سی بالعکس بو ایکی تمایل آراسنده دوغرو بر میزان قبول ایدر . چونکه بونلرك ایکیسی‌ده انسان ایچون عینی صورتده طبیعیدر . فقط خرستیانلق دینی یالکز اساسات اصلیه‌سنی معتدلانه ترویج ایله اکتفا ایده‌جك اولورسه وحدت وجود فلسفه‌سنك یاردیمجیسی اولورو ترقیٔ اخلاقی‌یه خدمت ایده‌بیلیر. بناءً علیه خرستیانلق دینی شیمدیلك بومعناجه وحدت‌وجود فلسفه‌سی نامنه ادامه ایدلمیلیدر.

ایشته دین ایله علم آراسنده آرانیلان رابطهٔ اتصالی وحدت
وجود فلسفه‌سی بوصورتله تشکیل ایدر .

تعقیب ایدیله‌جك خط حرکت دینلردن عاقلانه استفاده
ایده‌رك یاواش یاواش معاونتلرینی بی لزوم بر حاله کتیره‌جك
صورتده اونلری قوللانمقدن عبارت قالیور دیمکدر . ناصل که
بر نهری کچمك ایچون موقت، دار بر کوپرودن استفاده‌ایدیلیر،
اوته‌کی ساحله کچلدکدن صوکره او کوپرونك هیچ بر وظیفه‌سی قالماز .

بو مقصدله اتخاذ ایدیله‌جك ایلك تدبیر کلیسا ایله حکومتی
قطعیاً بر برندن آییرارق کلیسادن حکومتك معاونتنی چکمك و اونی
یالکز کندی منابعیله یاشامغه براقمقدر .

بومنفی بر تدبیردر . بونی اتمام ایچون الزم بر تدبیر مثبت‌ده
واردر که اوده تربیه‌نك اصلاحاتیدر . تربیه، دینلردن قورتولمق
ایسته‌ین بر هیئت اجتماعیه‌نك الك مهم مسئله‌سیدر . تربیه‌نك غایه‌سی
انسانی یتشدیرمك اولمالیدر . فقط بوتون صفحاتیله، هم انسان
حساسی هم انسان متفکری؛ هم روح دینداری هم روح علمی‌یی .

تربیهٔ عمومیه، مذاهب دینیه‌دن هیچ برینك دستورلرینه توفیق
ایدیله‌مز . بودستورلری مکتبه صوقماز، اونلری عائله تربیه‌سنه
براقیر . تربیهٔ عمومیه یالکز علمی اخلاقك یعنی تکاملجی وحدت
وجود فلسفه‌سندن نشئت ایدن عملی مسلکك اساسلرینی تدریس
وتطبیق ایدر . ادیان موجوده‌یی بیلمه‌مزلك ایتمز . فقط بونی
« مقایسه‌لی ادیان » نامیله یکی بر علمه موضوع یاپار . بوعلم ،

خرستیانلغك خرافه‌لرینی ومنقبه‌لرینی بر رحقیقت دیه دكل یونان ولاتین خرافه‌لرینه مشابه برر شاعرانه ماصال اولمق اوزره تلقی ایلر . خرافه‌لرك احتوا ایده‌بیله‌جكلری اخلاقی یاخود بدیعی قیمت بو خرافه‌لر منبع اصلیلری اولان مخیلهٔ بشریه‌یه ارجاع ایدلدكله آزالماز ، بالعكس آرتار .

استقبالده یتیشه‌جك انسانلر علم ایله صنایع نفیسه‌یه صاحب اولونجه بوسایه‌ده دینه‌ده مالك اوله‌جقلردر . بناءً علیه فضانك درت دیوار ایله تفریق ایدلمش وكلیسا نامی ویرلمش بر قسمنه قاپانمق مجبوریتندن آزاده قاله‌جقلردر . بو كنیش دنیانك هرطرفنده ، بومدهش موجودیت مبارزه‌سنك یاننده خیرك ، حقیقتك وحسنك نشانه‌لرینی بوله‌جقلردر . بو صورتله اونلرك معبدلری بوتون كائنات اوله‌جقدر . فقط هرزمان آیینلرینی مشتركاً اجرا ایتمك اوزره زنكین برصورتده تزیین ایدلمش معبدلره‌چكیلمكی سوه‌جك انسانلر بولونه‌جغی‌ایچون اون آلتنجی عصرده برچوق قاتولیك كلیساسی پروتستانلر النه دوشدیكی زمان كورولن حادثه‌یه مشابه برحادثه ینه مشاهده ایدیله‌جك ، برچوق كلیسا خرستیانلردن وحدت وجود مسلكی جمعیتلرینه انتقال ایله‌یه‌جكدر .

٢

هەقل مسلکنك قیمتی

هەقلك دین ایله علمك مناسباتی حقندەکی مسلکی غایت صریحدر . اوکا کوره بوکون بیله بو مسئله حقنده موجود اولان عدم قطعیتك سببی عالملرك کندی تحریات خصوصیه وحالیەلری خارجنه چیقان تصورات وملاحظاتدن خوشلانمالریدر. علم برکره فلسفه شکلنده تشکل و تأسس ایدرسه ـ که بوکا قدرتی واردر ـ یالکز دینلری رد ایدەبیلەجك بر حاله دکل اونلرك یرینه قائم اولەجق برموقعەده کلەجکدر .

بومسلکدن ایکی اساسلی فکر چیقار : اولا ، فلسفهٔ علمیه فکری ؛ ثانیاً ، دینلرك رد وانکاری وقائم مقامی اولمق اوزره برفلسفهٔ علمیه فکری .

*
* *

قدیم یونانستانده فلسفه ایله علمك مزج و ترکیبی فکری غایت ساده ایدی . اوراده علم ، عقلك و موجوداتك اساس مشترکی اولان انتظام ، آهنك ، وحدت و غائیت finalité اساسلری ایله مشبوع ایدی . بوصورتله اصل ولبنده مابعدالطبیعی ایدی . فلسفه ، کندی بدیعی وعقلی اساسلرینی طبیعتك وحیات بشرك بدیعی وعقلی اساسلرنده کوروب تسلیم ایدن مفکره ایدی .

حالبوکه معاصرین نزدنده بویله دکلدر . علم ، مابعدالطبیعه ایله اولان مناسبتندن کیتدکجه صیریلمشدر . علم ، شیمدی قطعیاً

مثبتدر یاخود بویله مثبت اولمق املندهدر . یعنی وقعه‌لردن باشقه و منحصراً وقعه‌لرك تعیین ایتدیکی استقراءلردن باشقه بر شی احتوا ایتمه‌مك ایستر . بناءً علیه بر فلسفهٔ علمیه دیمك هر دورلو مابعدالطبیعه خارجنده قالان و ضروری و کافی تملنی وقعه‌لرده بولان بر فلسفه دیمك اوله‌جقدر . بویله بر فلسفه قابلمیدر ؟

هه‌قله کوره فلسفه اساساً موجوداتك ماهیت و منشاءلرینك تحریسیدر . فلسفه فلان ویا فلان جسمك اصل ماهیتنی یاخود فلان ویا فلان صنف حادثاتك یقین سببنی آرامقله اکتفا ایتمه‌مسی اعتباریله تام معناسیله علمدن آیریلیر . او، مسئله‌لری عمومیلشدیره‌رك قوانین طبیعتك هیئت مجموعه‌سنی و بوتون موجوداتك منشائنی ایضاح ایده‌بیلمکه قابلیتلی اساسات مشترکه و عمومیه موجود اولوب اولمادیغنی آراشدیرر . علم ؛ اوزون مدت ، بو مسائلی حله کیریشمك ایچون فیلسوفلره کافی درجه‌ده معلومات تدارك ایده‌مه‌مشسه‌ده هه‌قل نظرنده ، لاپلاسك ، مایرك ، هلمهولچك ، لامارقك و داروینك مساعیسندن و اثرلرندن صوکره ایش دکیشمشدر . بوکون اصل علم ، وقعه‌لرك بیلکیسی ، اصل ولب و منشاء مسئله‌لرینك تدقیقاتنده کافی درجه‌ده ایلری کیتمش اولدیغی ایچون فیلسوفلر بونلره استناد ایده‌رك وظیفه‌لرینی کوره‌بیلیرلر . آرتق یاپه‌جق شی عصری عالملرك بویوك کشفیاتنی عقل اعانه‌سیله تفسیر ایتمکدن عبارتدر . ذاتاً لامارق ، کوته ، داروین بالذات بونك مثالنی عرض ایتمشلردر .

بشریتك، مابعدالطبیعه‌یی اورته‌دن قالدیرمقله برابر فلسفه‌یی محافظه ایتمسنه مساعد اوله‌جق بو تفسیر عجبا نه‌دن عبارتدر؟

هه‌قلك نیتی، کورولیورکه، تجربهٔ علمیه ایله تفسیر فلسفی‌یی اساساً ذکانك عینی‌ایشندن عبارت کبی تلقی ایتمکدر. شیللرك، عالمره و فیلسوفلره مساعیلرینی آیری آیری یوروته‌جك یرده توحید ایتملرینی توصیه یولنده سویلدیکی شعرلری کتابنه آلیور واون دوقوزنجی عصر ابتداسنده او بویوك حقیقتپرست شاعر کوته‌نك یکانه مثمر وطبیعی بر مسلك اولمق اوزره سویلدیکی وحدت وجود فکرینه اون دوقوزنجی عصر نهایتنده تکرار عودت ایدلدیکنی تأمین ایلیور.

بو مقصدینی هه‌قلك ساحهٔ فعله حقیقهً ایصال ایدوب ایتمه‌مش اولدیغی جای سؤالدر.

هه‌قل معمای کائنات اثرینك برنجی بابنده دنیانك معمالرینی حله خدمت ایده‌جك فلسفی اصوللردن بحث ایده‌رك بونلرك صرف علمی اولان اصوللردن فرقلی اولمادیغنی سویلیور. بونلرده، علمده اولدیغی کبی، تجربه وخصوصی برشیدن خصوصی برشیئه دوغرو محاکمه inférence دن عبارتدر.

تجربه حواس واسطه‌سیله یاپیلیر. محاکمه ایسه عقل ایشیدر. بو ایکی طرز وقوفی بربرینه قاریشدیرمامليدر. حواس ایله عقل جملهٔ عصبیه‌نك تماميله فرقلی ایکی پارچه‌سنك محصول وظائفیدر. بو وظائفك ایکیسی ده انسان ایچون عینی صورتله طبیعی اولدیغندن

عقلك ایشله‌مسی حواسك ایشله‌مسنه نسبتله دها آز مشروع عد ایدیله‌مز سه‌ده بونك طبیعتك سوقی دائره‌سنده اولماسی ایجاب ایدر . مابعدالطبیعه منتسبلری عقلی حواسدن تفریق ایتمکله خطا ایتدکلری کبی عالملرده عقلی برطرف ایتمك ادعاسنه قالقدقلری زمان دها آز خطا ایتمش اولمازلر . فلسفه دوره‌سی کچمش ، یرینه علم قائم اولمش دیمك خطادر . تجربه نظریه‌سی ، حرارتك دینامیك نظریه‌سی ، تکامل نظریه‌سی وجوهر قانونی عقلی یعنی فلسفی مسلکلر دکل‌ده نه‌در ؟

هه‌قله کوره علمدن فلسفه‌یه بو انتقال بوتون مسئله‌لری حل ایده‌بیله‌جك ایسه‌ده ویردیکی ایضاحات بو انتقالك ناصل اوله‌جغنی پك تنویر ایتمیور کبیدر . بو انتقالی ایضاح ایچون هه‌قل انسانك مادوننده‌کی حیواناتده حواسك یانی صیرا عقلك‌ده موجودیتنی ایلری‌یه سوریبور . عقلك مقری جملهٔ عصبیه‌نك باشقه قسمنده اولمق اعتباریله حواسدن فرقلی اولدیغنی سویلیور وطبیعته موافق صورتده عقلك استعمالی نه‌دن حواس واسطه‌سنه مراجعت قدر مشروع اولمایه‌جغنی صوریبور . فقط بونك ایله ناصل اولیورده عقلده اصل علمی دنیلن طرز محاکمه‌دن باشقه برمحاکمه وتفسیر اساسی بولونمادیغنی و موجوداتی عالملرك نقطهٔ نظرندن باشقه برنقطهٔ نظردن پیش ملاحظه‌یه آلمقله مفکره‌نك بهمه‌حال خطایه‌دوشه‌جکی اثبات ایدلمش اولیور ؟ بویله برنتیجه‌یی محقق کوسترمك ایچون بزه عقلك محتویاتی حقنده برطاقم معلومات

ویرمك ایجاب ایدردی . حالبوکه هەقلده بونی بیهوده یره آرایوب دوریپورز .

احتمالکه عقل حقنده واضح وصریح هرهانکی بر نظریه بوراده مشکلات بخش اولا بیلیردی . فلسفۀ علمیه هەقلك تصورینه کوره بر درجەیه قدر علمدن باشقه برشی اولمق ایجاب ایدییوردی . بوفلسفەنك نتایج ومقرراتی اصل علمك نتایج ومقرراتنه متصل ومربوط اولمقله برابر اونلری کچمك ، اونلردن ایلری‌یه وارمق لازمدی . حالبوکه عقلده عالمك قوللاندقلرندن واستفاده ایتدکلرندن باشقه هیچ برشی بولونمادیغی اساسی وضع ایدیلەجك اولورسه فیلسوف بوتون مساعیسنه رغماً هیچ بر جهتده علمی بردرجه بیله تجاوز ایدەمز ، مکرکه دوغرو و حقیقی علمك اوزرینه غیرصحیح ویاکلش برعلم وضع ایده . بوفرضیەیه کوره یالکز علم مشروعدر . بوتون فلسفه ایسه اسمی دکیشدیرلمش علمدن یاخود بر ادبیات تمریندن باشقه برشی دکلدر . دیکر طرفدن ، عقل طبیعیده علمك قوللاندیغی واستفاده ایتدیکی اساسلردن باشقه برشی وارسه علم ایله فلسفه آرەسنده برتمادی واتصال تأسیسندن واز کچمك اقتضا ایدر . ایکیسنك آراسنده برفرق ، هم‌ده درجه دکل برماهیت‌فرقی قبول‌ایتمك لازمکلیر .

فقط شبهه یوق‌که هەقلك بنا ایتدیکی مسلکك کندیسی ، اجرا ایتدیکی تأثیر ایله ، صرف علمی برفلسفه تأسیسی امکانی

اظهار ایدر . علمدن ناصل بر فلسفه چیقاریلابیله‌جکی نظریاتده واضح صورتده آکلاشیله‌مایورمش ، بوفلسفه علم ایمش یاخود دکلمش ، بوتون بونلر او فلسفه فعلاً موجود ایسه و کندی کندیسنی صرف مساعیٔ علمیه ایله ایضاح ایده‌مه‌مکله برابر علمك قطعیتنه مالك اولدیغنی اوصافیله فعلاً اثبات ایدرسه نه اهمیتی حائز اولور ؟

هه‌قلك بو مسلکی تکاملجی وحدت وجود مسلکیدر . نیوتونك ، لاووازیه‌نك ، مایرك ، داروینك کشف ایتدکلری قانونلری قبول ، مدافعه ، تصریح ویکی وقعه‌لره ، خصوصی بر صورتده ، درینلکله، جسارت وجرئتله تشمیل ایتمکله انحصار ایتمز. چونکه بو، ینه صرف بر علم ایشی اولوردی. علمك بوتون نظریه‌لری کبی قونترولە ، تصحیحه و تعدیله تابعدر . بومسلك استخراج ایتدیکی دستورلری بر عقیده حالنه افراغ ایدرومیدانه قویدیغی دنیا حقنده‌کی تلقینك طبیعت حقنده‌کی وقوفك ترقیات جدیده‌سی طرفندن بر ضرورت منطقیه ایله صورت قطعیه‌ده الی‌الابد قبولی بزجه ضروری اولمش اولدیغنی اعلان ایلر.علمدن چیقاریلان بوحکملرك علمك فوقنده بر قطعیتی، تام مابعدالطبیعه قطعیتنی حائز اولمالرینی ایستر .

پرنسیپلرینه ، چیفته طبیعت وماهیتده کورونمکله برابر حقیقتده براولان جوهرینه و کندی تکامل قانونه عطف ایتدیکی ایلك وصف ، قطعی بر محصول ایجاب و ضرورت اولمه ، ثابت

وابدی بولونمەدر . حالبوکه علومك اك اساسلی پرنسیپلرینه بیله صرف منطق علمی عملیەسی بویله برابدیت تأمین ایدەمز. چونکه علمده اساس پرنسیپلری خصوصی قوانینك وظائفیدر (افعوله). بو قوانین ایسه هیچ برزمان دکیشمز برصورتده معین دییه تلقی اولونەمازلر .

هەقل ایکنجی وصف اولمق اوزره پرنسیپلرینه ، «عمومیت» عطف ایدر . فقط علم حاضرك یالکز تدقیق ومشاهده ایتدیکی موجودات حقنده ادعا وتأمین ایتدیکی اوصافی بوتون موجودات محتمله یه تشمیل ایدییور که بو تشمیل وتفهیم کیفیتنه نه علمی دنیاه بیلیر نه ده استقراء علمی یه مشابه عد اولونه بیلیر . بوراده یاپدیغی استقراء ، تحلیل وتنقیددن محروم برحرکتدر، بناءً علیه علم نظرنده حائز قیمت دکلدر . تدقیق و مشاهده ایتدیکمز موجودات ، دواملرینك برقسمنده بعض حادثات ارائه ایتدیلر که بوحادثات ـ پك عمومی برطاقم فکرلر افاده ایدن ومختلف ایجابات تضمن ایدن ـ وحدت تشکل و تکامل کلمەلریله خلاصه اولونابیلیر : بناءً علیه وجود بردر وتظاهراتنك یکوننده ، کافەسنده ، عینی تکامل قانونه تابعدر دییه دوشونمك براستقراء عد اولوناماز . بو ، خصوصی برشیئك عمومی برحاله قلب وافراغیدر .

هەقلك مسلکی باری هیچ اولمازسه وحدت ، تکامل کلمەلرینه علمی وتجربی برمعنا براقیورمی ؟ بونی تسلیم ایتمك زوردر .

هەقلك « احد » ی اثیره و مادۀ ثقیلەیه ، مادۀ جامدەیه

ومادهٔ ذی حیاته ، فسحته و تفکره ، دنیایه و اللهه حاکمدر . اساس اعتباریله ذی‌حیاتدر ، حساسدر ، فعل وعمله قادردر ، الك صوك درینلکلرینه وارنجه‌یه قدر عقل‌ایله متصفدر . تکامله کلنجه بر طرفدن هه‌قل بونی صورت قطعیه‌ده میخانیکی عد ایدرکه بوعلمك ، هیچ دکلسه علم حاضرك دائرهٔ قوتی خارجنه چیقار . دیکرطرفدن بیلیرکه آشاغی درجه‌لره دوغرو رجعت وعودت حرکاتنه رغماً مکملیته دوغرو یورویش غالبدر . بوده ساده‌جه تعمیم فعلندن فضله برشیدر .

هه‌قل کندی مسلکنی کلیت اله (پانته‌ئیزم) تعبیری ایله خلاصه ایدر . بونکله آکلاتمق ایسته‌دیکی شی اللهك دنیا خارجنده اولمادیغی ، بالعکس سینهٔ کائناتده بولوندیغی و قوت force ou énergie صفتیله اونی‌ایچندن تحریك ایتدیکی کیفیتیدر . موجوداتك عقلی صورتده تفسیری ، الله ایله عالمك وحدتی وحدت وجود نقطهٔ نظرندن تلقی ایتمکدر ، دیبور .

بوراده خارج‌ایله داخلك ، عالی برقوت‌ایله مکنوز برقوتك بربرلرندن تفریقی علمدن زیاده مابعدالطبیعه‌یی خاطرلاتیور .

نهایت ، هه‌قل بوتون ناقابل‌ادراکی مجهوله ، اصل ولبنده قابل ادراکه بکزه‌ین بر مجهوله ارجاع ایتمکی وعد ایلدکدن صوکره برجوهرقانونه واصل اولیورکه بونك اوصافنی نه‌قدر چوق طانیرسه‌ق کندیسنی اوقدرچوق اسرارآلود بوله‌جغمزی سویله‌یور .

بناءً علیه هه‌قلك فلسفه‌سنی علمك ساده‌جه بر تمادیسندن عبارت کبی نظر ملاحظه‌یه آلمق غیر قابلدر. یالکز حواسی استعمال ایتمه‌یه‌رك عقلی‌ده قوللانه‌جغنی ویالکز عالم ایشی دکل فیلسوف ایشی‌ده کوره‌جکنی سویله‌مکده حقی واردی. اثری شبهه یوق‌که علمی اولدیغی قدر فلسفیدر. فقط احتوا ایتدیکی عناصر فلسفی، کوروليورکه، عقیدوی دنیلن مابعدالطبیعه‌دن استعاره ایدلمشدر.

*
* *

عجبا بوفلسفه، بولوندیغی حال ایله، هه‌قلك تعیین ایتدیکی وظیفه‌یی، یعنی دینی رد و جرح ایده‌رك اونك یرینه قائم اولمه کیفیتنی، ایفا ایده‌بیلیورمی ؟

هه‌قل، دینلری تام‌وقطعی برصورتده رد وجرح ایده‌بیلمك ایچون‌اونلرك اساس پرنسیپنی میدانه قویمغه چالیشیر. بوپرنسیپك ایکیلکدن عبارت اولدیغنی سویلر. دینلر هرطرفده طبیعی و مافوق‌الطبیعی قوتلر آراسنده نزاعلر کوروورلرکه بونلر هپ قطعی، جذری برایکیلکدن نشئت ایدر. بوفکرك بيك دورلو تطبیقاتی هه‌قله نظراً باشلیجه ایکی ادعاده خلاصه ایدیله بیلیر. بری الله ایله دنیانك آیری آیری شیلر اولدقلری یعنی بونقطه‌ده برایکیلك بولوندیغی قناعتیدرکه غائیت مسلکی بونی افاده ایدر. دیکری انسان ایله طبیعتك ایکیلکیدرکه انسانلرك حر براراده‌یه مالك ومختار اولمه‌لری مسلکی‌ده بونی افاده ایلر.

بوتون خطالرك والده‌سی عد ایتدیکی بو ایکی خطایی رد وجرح ایچون لازم‌کلن منابعی هه‌قل کندی فلسفه‌سنده بولور.

اونك فکرنجه الهیاتجیلغك نقطهٔ عزیمتی دنیانك جامد وعاطل برماکنه‌دن عبارت اولماسی فرضیه‌سیدر که برطاقم سطحی مشابهتلر نتیجه‌سنده وجود بولمشدر. برماکنه بالطبع اونی یاپان برمهندسك وجودینی ایجاب ایدر. انسانلرك یاپدقلری بوتون ماکنه‌لره قیاس قبول ایتمه‌یه‌جك درجه‌ده مکمل اولان برماکنه، انسانی مهندسلره قیاس قبول ایتمه‌یه‌جك بر مهندسك وجودینی ضروری قیلار.

معبودلری انسانه بکزتمه فکرینك تحت تأثیرنده بولنان بومحاکمه، وحدت وجود فلسفه‌سنك اوکره‌تدیکی وجهله دنیانك برماکنه‌دن عبارت اولمایوب اساس اعتباریله ذی حیات بروجود اولدیغی آکلاشیلنجه، کندی کندیلکندن ساقط اولور.

بونك کبی، ارادهٔ جزئیه ذهابی‌ده افعال وحرکاتمزی تعیین وایجاب ایدن قاراکلق تلقیناتی بیلمه‌یه‌رك وبزی سوق ایدن قوتلری بیلمدیکمز ایچون کندی کندیلکمزدن برشی یاپدیغمزی ظن ایده‌رك فعالیتمزی شرائط اجرالرندن ذهناً تفریق وتجرید ایتمه‌مزدن ایلری کلیر. ایشته بویله تجرید ایدیلن فعالیتمز بزه رایجابك تحت تأثیرنده ضروری اوله‌رق وقوعه کلمش کبی کورونمز. فقط وحدت وجود فلسفه‌سی اثبات ایدییور که بویله کندی باشنه چیپلاق برفعالیت آنجق ذهنده وجوده کلمش برتجریددن عبارتدر.

حقیقتده فعالیت ایله بونك شرائط اجرائیه‌سنی احتوا ایدن ماده‌نك ایکیسی‌ده بردر. بناءً علیه هرهانکی برفعالیت بهمه‌حال برطاقم شرائطك تحت تعیین وایجابنده‌در .

ایشته هه‌قله کوره تکاملجی وحدت وجود فلسفه‌سنك قارشیسنده الهی دینلرك غیرقابل تزلزل ظن اولونان ستونلری بوصورتله یرلره دوشر .

فقط موسانك خلق‌وایجاد کائنات مسلکنی واسقولاستیکك ارادهٔ جزئیه‌سنی ییقارکن هه‌قل دینی طوتان تمللرك کافه‌سنی تخریب ایتمش اولدیغنه عجبا امینمیدر ؟

هه‌قل خارجی وعلوی غائیتدن یعنی برصانع ایله اثری آراسنده‌کی صرف میخانیکی مناسبتدن باشقه بر غائیت طانیمایور . بو غائیت تلقیسنك دنیایه قابل تطبیق اولمادیغنی کوسترمکله هر نوع غائیتی برطرف ایتمش اولمق ظننه دوشیبور. فقط بر کره مافوق‌طبیعیجیلك بو تلقینك یالکز اسمنده‌در . چونکه بونده الله طبیعتده‌کی موجوداته تشبیه ایدلمشدر . بناءً علیه بوتلقی ، غائیت فلسفه‌سنك نقطهٔ نظرینی تمامیله ، دوغرو برصورتده افاده ایدیبورصاییلاماز. آرسطودن هه‌قله کلنجه‌یه قدر، فلسفه کیتدکجه دها صریح اولمق اوزره ، برغائیت تصور ایتمشدر . بوخارجی دکل ، داخلیدر . میخانیکی دکل دینامیکدر . حسابلی دکل ، ذی حیاتدر . موجوداتده‌کی انتاظم طبیعی‌یی آلت اوست ایده‌رك راست کله اجرای تأثیرایتمز ، بلکه داخلدن حیاته باعث اولور ، دها ایی‌یه

دوغرو جهد وغیرتی تولیدایلر. طبیعتك قوانینی ایسه بوغائیتك تظاهر اتیدر .

كذلك آرسطوده ، دهقارتده ، لایبنیچده یاخود قانتده تصادف اولونان حریت اراده نظریه‌سی هه‌قلك ردوجرح ایتدیکی شکلده‌کی نظریه‌یه پك بکزه‌مز. حتی بوفیلسوفلر هه‌قلك فلسفه‌سنك عینی سویله‌مشلر یعنی حقیقی ومعلوم اولان اراده‌ده حریت ایله شرائط اجرائیه‌سنك وحدتی قبول ایله‌مشلردر . حتی اونلرك مساعیلری بووحدتی دها صمیمی ، هم دینامیك هم ذی‌حیات بر صورتده تصوره مصروف اولمشدر . برمهندسك کندیسندن خارج برطاقم قوتلری قوللانمه‌سی کبی خیالی و میخانیکی بر تلقیدن چوق اوزاقلاشمشلردر .

خلاصه ، فلسفه‌نك ممثللری نزدنده کوردیکمز غائیت و حریت تلقیلری‌ده بر وحدت مسلکنه دوغرو کیتمکده‌در . بونی یاپمقله دینلرك روحندن آیرلمش اولیورلرمی ؟ هه‌قلك روح ادیانی اساسلی صورتده ایکیلکده کورمسی دوغرومیدر ؟

هه‌قلك بیاناتی وقایعك مشاهده‌سی اولمقدن زیاده مفکره‌نك بر مطالعه‌سندن عبارتدر . چونکه بر چوق دینلر انسان ایله اللهك وحدت ابتدائیه‌سی فرضیه‌سنه استناد ایدرلر . دین بو وحدتی حیاتده افاده ایتمه‌نك وبوزولمش اولدیغی یرلرده تکرار تأسیس ایلمه‌نك بر چاره‌سیدر . ایکیلك دینك اصل ولبی اولمق شویله دورسون بالعکس اك یوکسك دینلرده عقیدهٔ اصلیه

وحدتدر . بونی اثبات ایچون بر چوق مثلر کوستریله بیلیر .
بونلرك ایچنده الڭ معروفی و خرستیانلق طرفندن‌ده صوکره
قبول ایدیلمش اولانی رواقیونڭ شو حکمیدر : « بز اونده
یاشارز ، اونده حرکت ایده‌رز ، اونده وارز . »

مع مافیه ، شوجهت دوغرودرکه دینلر بر ایکیلك موجود
اولدیغنی سویلرلر . الله ایله طبیعتك آیری آیری شیلر اولدقلرینی
قبول ایدرلر . چونکه مساعیلری بونلری برلشدیرمکه معطوفدر .
یالکز ، دینلر ، بوایکیلکی بروقعه اولمق اوزره کوستریرلر .
بوقسه دینلرك نظرنده وحدت اساساً واردر و وقعه حالنه‌ده
کچه‌جك برشیدر . خرستیانلرك: « سنك دورك کلسون ، سنك
آرزوك سماده اولدیغی کبی یریوزنده‌ده کسب حقیقت ایتسون! »
دعالری « الیوم مخلوقات ایله وجود اولین بیننده موجود اولان
آیریلق بیتسون و بوتون موجوداتك وحدت مخفیه‌لری تحقق
ایتسون » دیمکدن باشقه برشی دکلدر .

وجودك وحدت اساسیه‌سی ایله برلکده بو فعلی ایکیلك
تلقیسی اساساً هه‌قلك موجب اعتراضی اولابیله‌جك برشی
دکلدر . چونکه اوده دنیایی وحیات بشری بو صورتله تصور
ایدر . هه‌قل جوهرك اساساً ناصل براولدیغنی ایضاح ایتدکدن
صوکره بری دیکرینه معارض ایکی اصل ولب ایله تظاهر
ایتدیکنی، بونلرك بری متحرك اثیر ، دیکری جامد ماده اولدیغنی
سویلر. حتی بوایکیلکك دینه براساس عقلی احضار ایده بیله جکنه‌ده

حكم ایدر . بونك ایچونده عمومی و متحرك اثیری الوهیت خالقه و جامد وثقیل ماده‌یده مادهٔ خلق و ایجاد اولمق اوزره پیش تأمله آلمق كافیدر ، دیر . كذلك اساساً براولان طبیعت بشرده هگله كوره هیجان وعقل شكلی آلتنده چیفته اوله‌رق نمایان اولور . معلوم اولان شكل موجودیتلرینه كوره هیجان ایله عقل بربرلرینه معارضدرلر . فرضا تحریء حقیقت یالكز عقله عائددر ، حسیات بووظیفه‌دن تمامیله خارجده قالیر . ترقیء فلسفی حسیات ایله عقلك ایكیلكنی كوزلجه تقدیر ایده‌رك عقلی حسیاتدن تمامیله آییرمقدن عبارتدر .

عمومی صورتده هگلك طرز مفكره‌سی ایكیلك اساسنه مستنددر . اونك نظرنده بوتون حقیقت بر طرفده ، بوتون خطا دیكر طرفده‌در . حیات بشرك تمثالی ایكی ضد یول آراسنده قالمش اولان هر كول‌در . ایكیلك یاخود وحدت وجود، مكنوزیت immanence یاخود علویت transcendance علم یاخود دین ، عقل یاخود هیجان ، طبیعی یاخود مافوق طبیعی، حریت اراده یاخود مجبوریت قطعیه ، غائیت صنعیه یاخود میخانیكیت جذریه ... هرشی ایشته هگلده بویله ایكی طرزده طوپلانیر، مطلقا بونلردن بریسنی ترجیح واختیارایتمك لازم كلیر.

دیمك اولیوركه هگل حیات بشری فعلی بر ایكیلك شكلی آلتنده كوریور . فلسفه‌سنك غایه‌سی ضدلردن برر دانه‌سنی ازاله ایده‌رك بونك یرینه وحدتی اقامه ایتمكدر .

بناءً عليه اکر هەقلك مسلکی عنعنوی دینلره صورت قطعیەده معارض بولونیور وتنقیداتنك ضربەلری آلتنده اونلری محو وتخریب ایدییورسه بو نتیجه آنجق اودینلرك معنالری پك زیاده تحدید حتی تغییر ایدلمك سایەسنده وقوعه کلمکدەدر . هەقل اساسه هجوم ایتمکدن زیاده دستورلره هجوم ایتمش ، بو دستورلری دار وعادی برمعناده تلقی ایتمشدر. حالبوکه بومعنایی برچوق دیندار مفکرەلرده قبول ایتمزلر . هەقلك بو طرز جرحی حقیقتده دینی مذهبلرك تکرار تأسیسی ایچون میدانه برچوق اساسات براقمقدەدر .

بو ، موجب حیرت برشی دکلدر . هەقل دینلره استنادکاه اولان شیلرك کافەسنی محو وتخریب ایتمك ایستەیەمزدی . چونکه کندیسیده ، حسیاته ارجاع ایتدیکی احتیاج دینینك ـ حسیات آیری و طبیعی بر ملکه اولدیغی کبی ـ انسان ایچون بر احتیاج طبیعی اولدیغنه قانعدی . بو احتیاجدده ، احتیاج علمی کبی تطمینی الزم اولدیغنی تقدیر ایدییوردی . فلسفەسی ایشته تام بو مسئلهٔ عملیەیی حل ایدەجکدی . عجبا بوکا موفق اولدیمی ؟

علم ، دینه قارشی دورابیلمك ایچون هەقله نظراً یالکز کنیشلەمك و فلسفه حالنه کچمك کافی ایدی . حقیقتده هەقل بوانکشافی آنجق عقیدوی مابعدالطبیعەدن استعاره ایدلمش بعض

مفهوماتی علمه علاوه ایتمك صورتیله یاپه‌بیلدی . حالبوکه وجوده کتیردیکی بوفلسفه‌یی یالکز دینلری رد وجرحه قابلیتلی دکل بلکه اونلرك یرینه قائم اولمغه‌ده صالح بر حاله صوقمق ایچون هه‌قل فلسفه‌نك کندی کندیسنده بوله‌مایه‌جغی زنکینلکلری‌ده کذلك خارجدن آلمغه مجبور اولمشدر کبی کورونیور .

علمه وصنعته مالك‌اولانك بویوزدن دینه‌ده مالك اوله‌جغنی تکرار تکرار سویلر ووحدت وجود حقنده‌کی ایمان واعتقادینی خیرك ، حسنك ، حقیقتك اساس مشترکی‌اولان الله‌ه برخطاب ایله بیتیرر . حقیقت ، خیر ، حسن : ایشته هه‌قله نظراً اوچ معبود علوی که حضورلرنده کمال حرمتله دیز چوکرز . یکرمنجی عصر ایشته بومفکوره شرفنه بوهم بر هم اوچ اولان الله شرفنه محراب حرمتی بنا ایدر .

فلسفه‌سنه بویله برمعنا ویردیکنی معذور کوسترمك ایچون آلمانیانك اك بویوك دهاسی اولان کوته ایله استشهاد ایدر . فی‌الحقیقه کوته شوسوزلری سویله‌مشدی :

Wer Wissenshaft und kunst besitzt
Hat auch Religion;
Wer jene beiden nicht besitzt,
Der habe Religion!

(کیم که علم ایله صنعته صاحب ایسه کندیسنده دین‌ده واردر . نه‌علمه نه‌صنعته صاحب اولمایان ایچون دین الزمدر .)

بو سوزلرك معناسی نه‌در ؟

كوته نظرنده صنایع نفیسه ، حقیقتدن صیریلمش بر حالده مفكوره‌دن عبارتدر . بر مفكوره شأنیتدن چیقمش بر پارچه یاخود اورادن عكس ایتمش ساده بر كولكه دكلدر ، شأنیتك پرنسیپیدر . اكر كندی كندیمزك فوقنه چیقمق ایستیورسه‌ق بز اوكا یاپیشمالی یز ، اوندن الهام آلمالی یز . كمال ، بر لطف و هدایت اثری اوله‌رق ابتدا بزه بر قابلیت ویرملی ، صوكره یاواش یاواش بزی كندیسنه دوغرو یوكسلتملیدر .

هه‌قل سپینوزایی داروینه علاوه ایتدیكی كبی شیمدی‌ده بوصورتله كوته‌یی‌ده سپینوزایه علاوه ایده‌رك بشریتك یالكز فلسفی احتیاجاتنی دكل اصل دینی و فكری تمایلاتنی‌ده ممنون ایتمك یولنی بولیور .

مسلكه بو ایكی علاوه‌یی ناصل ادخال ایدییور ؟ بوراسی پك واضح صورتده آكلاشیله‌ماز . هه‌قل : عصری انسان اومدهش مبارزهٔ حیاتك یانی‌صیرا هرطرفده حقیقتك ، حسنك و خیرك آثارینی مشاهده ایدر دییور . اما وارلغك بو ایكی منظره‌سی آراسنده نه مناسبت واردر ؟ مبارزهٔ حیات قانوننك طبیعتك قانون اصلیسی اولدیغنی علمدن اوكرنمك ناصل اولورده حقیقت ایله حسن وخیرك دنیاده هرطرفده موجود اولدیغنی وبونلرك بزم آرزومزه و مساعیمزه غایه تشكیل ایتملری لازم كلدیكنی حكمه كفایت ایدر ؟

کوروليورکه هەقل بوراده دينلرك يرينه باشقه برشى اقامه ايدەبيلمك ايچون تجربى تلقيلرك يانته و فوقنه تجربەيه استناد ايتمەين برطاقم مفهوملر قويمش ياخود تعبير ديكرله شعورمزده سوبژكتيف اولەرق وجود بولان اوامره برقيمت ويرمشدر. فقط بويله سوبژكتيف وخيالى برامر وحكمك وقوف حالنه، حقيقى برمجبوريت حالنه چيقارلمسى وحى والهام دنيلن شيدن باشقه برشى‌دكلدر. بناءً عليه هەقل كوته ايله‌برابر بزه حقيقته، خيره و حسنه تمايل ايتمكى امر ايتمك ايچون مسلكنك ايچنه وحى دينى‌يه مشابه يابانجى برپرنسيپ علاوه ايتمشدر.

فقط فلسفەنك ايچنه تعقيب‌ايديله‌جك برغايۀ كمال‌اولمق‌اوزره حسنى، حقيقتى وخيرى ادخال‌ايتمكله نەلرى تكرارتأسيس‌ايتمش اولديغى بركرەدوشونولسون. دينلرك اللهى، هەقلك دوغرويى، حسنى وخيرى طرز تلقيسندن باشقه برشيميدر؟ بو موضوعلر برمثلث ياخود حيوانات فقريه فكرى كبى ثابت و درينلكدن محروم مفهوملر دكلدر. مادى صورتده موجود اولمايان بواوچ شيئك ماهيت غريبەسى انسانلرك بوتون مافوق طبيعى و دينى تصورات و تفكراتلرينى تحريك ايتمشدر. مفكره كندى كنديسنك فوقنه يوكسلەرك، الله تسميه ايتديكى وجود ايله برلشمكه چاليشەرق بومفهوملرى تعيين وتثبيت‌ايتمكه اوغراشير.

اكر هەقلك وحدت وجود فلسفەسى صوكرەدن وخارجدن كوتەنك غايۀ كماله دوغرو توجيه ايدلمەمش اولسه‌ايدى هانكى

اخلاقه ، هانکی دینه منتهی اولدیغنی صریح صورتده تعیین ایتمك مشکل اولوردی . هه‌قلك فلسفه‌سی دینلره قارشی قویمغه انحصار ایتدیکی مدتجه بالخاصه موجوداتك وحدت اصلیه‌سی ، عمومی میخانیکیت ، مبارزهٔ حیاتك مقدرتی ، سوبژه کتیف قناعتلرمزك هیچلکی ، هر موجودی کائناتك هیئت مجموعه‌سنه ربط ایدن تساندك مطلقیتی اوزرنده اصرار ایدییوردی . بو اساسلردن ، حریت اراده ، شخصك قیمتی ، انسانیت ، اخوت ، غایهٔ کمال تعقیبی تعبیر ایتدیکمز شیلره بکزه‌ین برشی چیقارمق هیچ قابل اولورمی ؟

هه‌قلك تصورایتدیکی وجهله علمك فلسفه‌یه تحول ایتمه‌سی بر سفسطه اولدیغی کبی بو فلسفه‌نك علمه انقلابی‌ده مسلکك اساسلرینه او قدر توافق ایتمزکه عادتا مابعدالطبیعی برشی کبی کورونور .

بونك اك معقول صورتده ایضاحی شو صورتله قابل اولابیلیر: هه‌قل علمی، دینلری ییقمغه صالح برآلت اولابیله‌جك صورتده فلسفه حالنه کتیردی و صوکره فلسفه‌سنی ، دینلرك یرینه قائم اولابیله‌جك صورتده بر دین حالنه قویدی و غایه ، غیر متجانس برپرنسیب کبی ، وسائطی یاراتدی .

٣

زمانمزده علمی فلسفه واخلاق

هەقلك مسلكنده فكر ایله بوفكری موقع اجرایه قویمق كیفیتنی بربرندن تفریق ایتمك لازمدر . هەقل فكرینی موقع اجرایه وضع ایدركن مختلف مسلكلره تمایل وهپسندن برشی استعاره ایتمك استعدادینی كوسترمشدر ، بناءً علیه بو جهت تنقیده پك مقاومت ایده‌مز . هەقل داروین ایله سپینوزایی ، سپینوزا ایله كوته‌یی توحیددن زیاده تقریب ایتمشدر . فقط افكارینی موقع اجرایه قویاركن دعوت ایتدیكی اعتراضلرك فكرینی‌ده چوروتمسی ایجاب ایتمز . احتمالكه هەقلك بویله مختلف مسلكلره تمایل كوسترمسی یكی برفكری درحال موقع تطبیق واجرایه قویمقده تصادف ایدیلن مشكلاتدن نشئت ایتمكده‌در .

هەقلك وضوح ایله تصور ایتدیكی و عالمانه مدافعه ایلدیكی فكر شودر : انسانلر آرتق حقیقی برقطعیته مالكدرلركه اوده علمدن عبارتدر. انسانلر بوقطعیتك اوصافنی نەقدر چوق تفكر و تعمیق ایده‌جك اولورلرسه اوندن باشقه هیچ بر قطعیته مالك اولمادقلرینی و مالك اولمالری احتمالی اولمادیغنی تقدیر ایدرلر . بناءً علیه انسانلر وجوده كتیره‌جكلری مبانیٔ فكریه ایچون علمدن باشقه برتمل آرایه‌جق اولورلرسه هم كندیلرینی آلداتیرلر هم ده یاكلش بنالر وجوده كتیررلر .

فقط انسان ، تفكراتى موجوداته توفيق ايتمكله برابر ، شعورينه وغيرقابل ازاله برحسه نظراً ينه طبيعتاشيايه مربوط اولان وكنديسنك نجابتنى ، علويتنى ، نفسنه قارشى حرمتنى ، سعادتنى تشكيل ايدن شيدن واز كچمك فكرنده دكلدر وواز كچمه‌مليدر .

علم بوتون بونلره بيكانه‌در دنيله‌بيلير . حالبوكه هه‌قل علمده يالكز علمدن باشقه بر شى كورميورلرده اونك ايچون بويله دوشونيورلر دير . كنديسنك اصل فكر غالبى‌ده ايشته بودر . علمى ايجه تأمل ايديكز ، عقلك اعانه‌سيله علمك پرنسيپلرينى ، اصوللرينى ، نتيجه‌لرينى تفسير ايديكز . حاصلى ، علمه مصدراولان عينى ملكات ايله برفلسفهٔ علميه ايجادايله‌يكز . بو صورتله انكشاف وتمادى ايتديريلن علم ، ماهيتنى هيچ دكيشديرمه‌دن ـ ايى ياپلمش برمفكره‌نك طلب ايدوب‌ده صرف تجربى علمك تدارك‌دن عاجز قالديغى ـ بوتون نظرى وقوفلرى ، بوتون عملى وصايايى سزه احضار وتأمين ايدر .

ايشته بو صورتله عنعنوى دينلر ، يرلرينه باشقه شى قائم اوله‌جغى ايچون ، حقيقةً بى لزوم بر حاله كيررلر . استقبالك دينى ، علمك دينى اولاجقدر .

هه‌قلك فكرينى موقع تطبيق واجرايه قويار كن كوسترديكى نقصانلر حقيقتده اصل فكرك قيمتنى هيچ تنزيل ايتمه‌مشدر . عموميتله ، برپرنسيب اورته ياخود فنا صورتده تطبيق‌ايدلديكى ،

شدتله علیهنده بولوندیغی یاخود یوزلرجه دفعه رد و جرح اولوندیغی ایچون سقوط ایدوب اورته‌دن قالقماز . ایچنده حقیقی بر شی بولونمادیغی ، قوهٔ حیاتیه‌سی ، متانت و فعالیتی اولمادیغی ایچون بوعاقبته اوغرار . هه‌قللك فکری ایسه بو کون فکر عالمنه حاکم اولان اساسلردن بریدر .

بوفکر ، هه‌قلده تصادف ایدیلن واساسی اخلال ایتمك تهلکه‌سنی کوسترن تطبیق واجرا نقصانلرندن اجتناب ایتمك شرطیله ساحهٔ فعله چیقمق اوزره برخیلی تشبثلرده بولونمشدر . بوکا موفق اولدیغی ادعا ایدیله‌بیلیرمی ؟

علمی دینلن فلسفه زمانمزده پك مترقیدر . عنوانه کیتدکجه دها زیاده لیاقت کسب ایتمکه چالیشیور . حالبوکه علمك اصوللرینك ترقیسی مابعدالطبیعی یاخود سوبژه کتیف معلوماتی کیتدکجه برطرف ایده‌رك منحصراً وقعه اوزرینه استناد ایتمکدن عبارتدر . بوراده موضوع بحث اولان وقعه بوتون مدقق ومشاهدلر ایچون هپ بر اولان اوبژه‌کتیف ، علمی وقعه‌در . بونك ایچون فلسفهٔ علمیه‌ده هیچ برمافوق طبیعی فرضیه اعانه‌سنه مراجعت ایتمه‌دن تشکل ایتمك چاره‌سنی آرامقده‌در . علمدن باشقه هیچ برتمله ، عقلدن باشقه هیچ برآلته مالك اولمامق وعقلی یالکز علمك طلب ایتدیکی منطق عملیاتنه انحصار ایتدیرمك ایستر .

بناءً علیه، فلسفهٔ علمیه اصل علمك مشغول اولدیغی مسائلدن دها عمومیلرینی ، دها درینلرینی حل ایچون اوغراشمقدن واز

لچمکسزین دائماعلمك ممکن اولدیغی قدردها زیاده یانندەدورمغه غیرت ایدر . علمك معناسنی تجاوز ایدییور کبی کوروندیکی نقطەده بیله علمه صیقی صیقی متصل بولونمق ایستر .

بووضعیت، فلسفۀ علمیەنك ایجاباتنی جدی دیه تلقی ایدنلرده بوفلسفەیی دینلرك اصل موضوعی اولان مسائل عملیەوتصوریەدن اوزاقلاشدیرمەیی انتاج ایدر . اکر فرضیۀ علمیەنك ماهیتی یاخود کیمیای حکمینك اساسلری کبی موضوعلرك تدقیقندن دینلره بر خلل کلیرسه بو آنجق بالواسطەدر ویك آشکار عد ایدیلەمیەجك بر طرزدەدر . واقعا علوم حیاتیه اخلاقی ودینی شیلره دهایقین کبی کورونورلر. چونکه شرائط موجودیتدن، انکشافدن ، رقابتدن ، توافقدن ، جمعیات بشریەدن وترقیدن بحث ایدرلر. فقط اوعلملرك اصولیده سائر بوتون علمی اصوللر کبی مافوقی مادونه ارجاعدن عبارتدر . حالبوکه موضوع بحث اولان مفهوملرك علوم طبیعیەده بزم اخلاقی مفهوملرمزك معناسنه مشابه برمعنای عملییه مالك اولدقلری قبول اولونسه بیله کیم قبول ایدر کیم راضی اولورکه انسان خط حرکتنی ـ وجدانی وانسان صفتیله بسلەدیکی آمال علویەیی هیچ تطمین وممنون ایتمەدن ـ صرف کندیسندن آشاغی درجەدەکی موجوداتك حیاتنه کوره تنظیم ایتسون ؟ جمعیت حیوانیه جمعیت انسانیەنك نقطۀ حرکتی اولمقله بوندن برجمعیت انسانیەنك برجمعیت حیوانیەدن باشقه برشی اولمادیغی واولمامسی لازم کلدیکی نتیجەسی می چیقار؟

بونك ایچوندرکه عمومیتله ، علما ، علمی وقوفلرك احتوا ایتدیکی مساعیٔ فلسفیه نك حدودینی کچوب ده آلمانلرك Weltauschaunungen دیدکلری کنیش تعمیملره وبوصورتله وجدان اخلاقی و دینی‌یه حقیقهٔ تماس ایدن مسائله کیریشمك ایسته‌دکلری زمان تحلیلدن و اصول دائره‌سنده استنتاجدن واز کچدکلری کورولور . علمك دینی حقنده‌کی فکرلرینی علمی صورتده ، مثلا مشاهده اوزینه مؤسس خصوصی قوانیندن استنباط ایدیلن عمومی برقانونی ایضاح ایدرکبی سرد و اتیان ایتمزلر . بالعکس ، حال و موقعه موافق نطقلرده ، مقدمه‌لرده ، خاتمه‌لرده ، قونفرانسلرده علمك فوائد ومحسناتی ، عظمتنی ، کوزللکنی ، انکشاف ایتدیردیکی خیرك ، فراغتك ، ثباتك ، صمیمیتك ، قابلیت موانستك ، تساندك ، بشریته وفاکارلغك فضائلنی لسان تقدیر وتبجیل ایله یاد ایدرلر و نهایت علم هرشیئه حاکمدر نتیجه‌سنه واریرلر. بوندن بویله ، یالکز علم شخصیت انسانیه‌نك وقار وحیثیتنی تأسیسه وجمعیات مستقبله‌یی تشکیله لازم اولان قوهٔ معنویه و اخلاقیه‌یه مالکدر . مقدس قانون سعی نظرنده قبول ایدیلن اوهرکسك مساوات و اخوتی زمانلرینی یالکز علم احیا ایده‌جکدر .

بونقطه‌ده علما دینك یرینه برشی اقامه ایتمك ایچون علمك کشفیاتندن علمی صورتده استخراج ایدلمش صریح مسلکلردن زیاده کندی حیاتلرینك نجابتنی ، تفکراتلرینك علویتنی ،

شخصیتلرینك و دهالرینك نفوذ و اهمیتنی ایلری‌یه سوررلر .

*
* *

بونك ایچوندر که علم ایله دین آراسنده بر حد متوسط وظیفه‌سنی کورمك اوزره بوایی تعریف ایدیله‌مه‌مش فلسفهٔ علمیه تصوری ایله اکتفا اولونمادی . بر چوق ذوات دینه قارشی بر فلسفه و بر وحدت کبی تلقی اولونمش اولان علمی چیقاره‌جق یرده یکی بر علم تأسیسی قابل اولوب اولمادیغنی دوشوندیلر . بو علم ، علمی وقوفلر حقنده موجود اولان عمومی فکر دائره‌سنده تشکل ایده‌جکدی وحیات بشریه‌ده شیمدی‌یه قدر دینك ایفا ایتدیکی بوتون وظائف مبرمه‌یی ایفا ایده‌بیله‌جك بر طرزده تصور اولونه‌جقدی .

بو شرائط دائره‌سنده تأسسه قابلیتلی کورولن خصوصی علم ، « اخلاق » اولدی . هر طرفده ، علمی اخلاق فکری تقدیرلرله یاد ایدلدی . بونی یالکز آتشین بر صورتده تمنی ایتمکله قالمادیلر ، تأسیس ایچون چالیشمغه باشلادیلر . بو سعیك اك شایان دقت ثمره‌لرندن بری تساند اخلاقیدر .

تساند ، خرستیانلغك رحم وشفقت وجمهوریجیلرك اخوت فکرلرندن فرقلی بر مفهوم علمیدر . تساند جاذبهٔ عمومیه کبی طبیعتك بر قانونیدر . بوتون جمعیات بشریه‌نك شرط موجودیتی وتعالیسیدر . هم ده ، شرائط موجودیتك خارجنده یاشامغی تصور ایده‌مین هر انسان معقول صریح ویاضمنی صورتده بو تساندی ایستر .

بناءً علیه تساند نظریات ایله عملیاتك نقطهٔ اتصالنی، دیندن صرف نظر ایده‌بیلمك ایچون کشفی ایجاب ایدن وقعه‌دن طبیعی صورتده فعله کچیشی ارائه ایدر. انسانك حیاتی بر قاعده‌یه محتاجدر. علم بو قاعده‌یی تأمین وتدارك ایده‌مدیکی مدتجه اونی حسیاتدن طلب ایتمك ضروری ایدی. تساندجیلك سایه‌سنده بو نقصان نهایت تلافی ایدلمشدر: علم بر نقطه‌ده حیات دیمك اولیور. بو نقطهٔ اتصال و توافقی افاده ایدن پرنسیپ ده بزه کافیدر. منور بر عقلك انسان ایچون قویدیغی بوتون وظیفه‌لر بر کره تحلیل ایدیلسون: عدالت، معاونت، تکمل فردی، مساعده‌کارلق، عائله‌یه، وطنه، جمعیته، انسانیته قارشی فداکارلق وظیفه‌لری. بونلرك هپسی‌ده یالکز تساندك علمی مفهومی سایه‌سنده ایضاح ایدیله‌بیلیر، محقق کوستریلیر و تحت وجوبه کیرر.

تساند اخلاقی، طرفدارلرینك فکرنجه، هه‌قلك وحدت وجود فلسفه‌سنه بر دین صفتیله عطف ایتدیکی وظیفه‌یی ایفا ایده‌جکدر. شیمدیکی حالده بو اخلاق، توصیه ایتدیکی مساعده‌کارلق تأثیریله، دینلرك معقول قسملریله عرض ایتدیکی مشابهت دولاییسیله دین ایله علم آراسنده رابطهٔ اتصال خدمتنی ایفا ایده‌جکدر. فقط یاواش یاواش، تطبیقاتنده انکشاف ایتدکجه و مفکره‌لرده یرلشدکجه، دینلرك یرینه کچه‌بیله‌جك بر حاله کله‌جکدر. چونکه یالکز، دینلرك یاپه‌بیلدیکی بوتون فائده‌لی

شیلری ساحهٔ فعله ایصال ایله قالمایه‌رق علمی حرث ایله تشکل ایتمش مفکره‌لره لزوم کوسترن دها کنیش ، دها یوکسك شیلری‌ده اجرا ایلیه‌جکدر .

تساندجیلر ایشته بوصورتله علمی اخلاقی ایکی غیرمتجانس ضابطه‌یه تابع قواعدك مجموعهٔ منتخباتی حالنده قالمقدن قورتاره‌رق بر ومتجانس بروارلق وحقیقت حالنه کتیره‌جك صریح مفهومی اورته‌یه قویابیلدکلرندن دولایی افتخار ایدرلر .

بو ، اهمیتی انکارایدیله‌میه‌جك بر کشفدر ! علوم حاضره‌نك بدایتنده ده‌قارت هم قابل تدقیق و مشاهده هم قابل ادراك اولان فسحتده عالم مادی ایله عالم ذکا آراسنده‌کی رابطهٔ اتصالی کورمشدی . علم دنیاسی ایله فعل و عمل دنیاسی آراسنده‌ده بوصورتله بررابطهٔ اتصال بولمق قابلمیدی ؟ أوت ، ایشته اورابطهٔ اتصالی تساندجیلك تدارك ایتمشدر .

بومسلکك حقیقتده قیمتی عجبا نه‌در ؟

دنیلیورکه تساند برحقیقت علمیه‌در . شبهه یوق که علم بزه برسورو موجوداتك وحادثاتك بربرلرینه ناصل تابع و مربوط اولدقلرینی کوستریور . ذاتاً علمك وظیفه‌سی بوتساند مناسبتلرینی کشف ایتمکدر . عمل وعکس العمل قانونی برتساند قانونیدر. فقط علم ، استقلال مناسبتلرینی‌ده آرامق وتأسیس ایتمك خصوصنه‌ده دها آز اعتناکار دکلدر .

پاسقال دیورکه : « دنیانك بوتون اقسامی بربرلریله اویله برمناسبتده ، اویله برتسلسل وارتباطده‌درلرکه برجزئی دیکرجزء وبوتون کل اولمقسزین طانیمق محالدر ظن ایدرم . » احتمالکه بوعمومی تساند ادعاسی نظری‌اوله‌رق مشروعدر . یالکز محقق اولان برشی‌وارسه‌اوده شودرکه بویله برپرنسیپك عملی‌صورتده قبولی علمی غیر قابل بر حاله کتیرر . علم آنجق دنیانك بعض اقسامنك‌دیکر اقسامندن اولدقجه مستقل بولوندیغنی فرض‌ایتمك سایه‌سنده وجود بولابیلشدر . قانون ، نوع ، جسم تسمیه اولونان شی نسبی صورتده ثابت یعنی کائناتك سائر اقسامندن نسبی صورتده مستقل بر خصوصی تساندر . کپلر قانونلرینك وجاذبهٔ عمومیه‌قانوننك کشفی منظومهٔ شمسیه‌نك کندی کندیسنه برنوع کل تشکیل ایتدیکی فکری سایه‌سنده قابل اولمشدر . نیوتون قانوننك تعبیرلری بیله کوسترر که بعض اجسامك سائر جسملر اوزرینه تأثیری قابل اهمال عد اولونه‌بیلیر . بارو مترو تجربه‌لرنده مایع ستونك ارتفاعنی یالکز هوانك تضییقنه تابع بولندیره‌بیلمك ایچون سائر مؤثراتك کافه‌سی برطرف ایدلمشدر . شبهه یوق که علم برطاقم تساندلر آرار . فقط علمك دوشوندیکی مسئله هانکی تساندلری قبول ایتمك ، هانکی ظاهری یاخود قابل تصور تساندلری رد ایتمك لازم کلدیکنی بیلمك خصوصیدر . علمك تساند کشف ایده‌بیلدیکی نقطه‌لر آنجق طبیعتك بربرندن مستقل کبی کورونن حادثه‌لر آراسنده بعض ارتباطی وجوده کتیردیکی یرلرده‌در .

بناءً علیه یالکز تساند مفهومی ایله اکتفا ایدوب بونك ضدینی نظر اعتباره آلمامق پك کیفی بر حرکت اولور . علمی حقیقةً رهبر اوله‌رق قبول ایدن برتساندجی حقیقی ودرین تساندلری تعیین ایتمك قدر صرف ظاهری وعارضی اولان تساندلری‌ده ازاله ایله‌مشغول اولمق ایجاب ایدر . تساند یاخود قارشیلقلی بر برینه‌تابع بولونمه مناسبتلری تأسیسنه‌ده چالیشمالیدر.

فقط تساندلرك یاکلشلریله حقیقیلری بر برلرندن تفریق ایدلسه بیله تساندجی وظیفه‌سنه هنوز یکی باشلایه‌جق بر حاله کلمش عد اولونابیلیر. چونکه اونك طبیعت طرفندن بیلدیریلن تساندلرله اکتفا ایتمه‌سی غیرقابلدر. ینه تساندجی بالضروره خیر ایستر ، عدالت ایستر ، انسانلر ایچون سعادت ایستر . بونك ایچون‌هه‌قلك اوقدرقوتله ردوجرح ایتدیکی اللهی، انسانه‌بکزتمك مسلکنه توافق ایدن عقیده‌لری تکرار احیا ایده‌رك طبیعتك تأسیس ایتدیکی تساندلرده شعور بشری ممنون ایتمك امللی بسله‌دیکنی‌می قبول‌ایده‌جکدر ؟ شوراسی آشکاردر که تساندجینك علمدن‌استعاره‌ایتدیکی شی یالکزجه برچرچیوه‌در، تساندك‌مجرد برشکلیدر . بوچرچیوه‌نك ایچنه احتیاجات اخلاقیه‌سنی تطمین ایده‌جك شیلرقویمق فکرنده‌در . طبیعتك تقدیم ایتدیکی‌شیلری آزچوق محافظه‌ایده‌جك ، فقط بونی ، دەقارتك دیدیکی کبی ، عقلك سویه‌سیله تألیف ایده‌بیلدیکی درجه‌ده یاپه‌جقدر .

بناءً علیه کورولیور که تساندجیلرك پرنسیپی‌ظاهرده براولمقله

برابر حقیقتده چیفتدر. اکثریا اولدیغی کبی بورادهده‌تك بر کلمه ایکی فکری احتوا ایدییور . برطرفده مادی تساند ، موجود تساند وارکه عدالته لاقیددر ، خام بروقعه‌در . بونی انسانی نقطهٔ نظردن تقدیر ایتمك انسانه عائددر . دیکرطرفدن معنوی تساند وارکه حردر ، عادلدر . بو اویله بر فکردرکه انسان بونی کندی مساعیسنه لایق برغایه یاپار . بوتون فکرلری کبی بونی‌ده طبیعتده بولدیغی مالزمه‌یی بیلدیکی طرزده قوللانه‌رق ساحهٔ حقیقته چیقارمغه چالیشه‌جقدر .

تعبیر دیکرله ، علم ایله عملیات آراسنده آرانیلان رابطهٔ اتصال تساندجیلك مسلکیله تأمین‌وتدارك اولونه‌مایور دیمکدر . بواصول‌ده وقعه ایله فکری مختلف مسلکلردن فکرلر طوپلایان مسلك کبی یان یانه دیزییور ، بونلری عینی نام آلتنه قویمقله هپسی بردر دییور .

واقعا بوایضاحاته بعضیلری شویولده جواب‌ویررلر : تساند معنوی‌نك برفکرصرف عد ایدیله‌رك تساند مادی‌یه مقابل دییه کوسترلمسی دوغرو دکلدر . تساند معنوی‌ده بر وقعه‌در . تجربه‌دن چیقمش بر معلوماتدر ، علمی بر حقیقتدر . چونکه کوکی سوق طبیعیٔ بشرده‌در . تساند معنوی طبیعت بشریه‌نك قوانین حکمیه‌یه مشابه برقانونك شعورطرفندن حس وادراك ایدلمه‌سندن عبارتدر . فرد انسانی‌ده حیوانلر کبی بعض مخلوقلرله بالخاصه متساند اوله‌رق دوغار ویاشار . تساند معنوی دنیلن شی

بو تساندخصوصينك وقوفندن ونظريه‌سندن باشقه برشى دكلدر .

بو ايضاحاتك استناد ايتديكى مصدره ، شعورى كندى اوكنه قونولان شيلرى مطاوعتكارانه عكس و ارائه ايتمكدن باشقه بر خاصه‌سى اولمايان بر آيينه‌يه بكزتمه كيفيتيدر . بر تشبيه واستعاره بر نظريه حالنه كچيريليور . فقط حقيقتده انسان برچوق مختلف ومتنوع تساندلر قارشيسنده بولونمقده‌در . بو تساندلرك ايچندن برقسمنى انتخاب واختيار ايتمك لازمدر . بعض تساندلر بوزولمالى ، بعضيلرى ادامه ايدلمليدر . حتى ، موجود كورونمه‌ين بعض تساندلرى يكيدن تأسيس اقتضا ايدر . ازجمله عدالت و ايلك اوزرينه مؤسس تساندلر بوقبيلدندر . اكر ياپيله‌جق ايش يالكز موجود اولان برشيئى اولديغى كبى بيلمك واوحالده ادامه ايتمكدن عبارت ايسه بوتون بومبارزه‌لره ، بومساعى‌يه ، بويورولمق بيلمز ، عاليجنابانه ، آتشين غيرته نه لزوم وار ؟ آشكاردركه بر طاقم وارلقلر آراسنده انتخاب ياپمق ، بووارلقلرك حدودينى كچمك ايچون بو وارلقلردن آيرى بر محك حقيقت وقيمت بولمق ياخود آرامق اقتضا ايدر . بومحك حقيقى نره‌دن چيقارمالى ؟

سوق طبيعيدن . شعوردن ، طبيعت بشريه‌نك احتياجات معنويه‌سندن چيقارمالى‌ديورلر . چونكه بونلرده برر وقعه‌در .

نظريه‌نك اعماقنده موجود اولان مشوشيت ايشته بوراده تماميله ميدانه چيقار . چونكه وقعه‌دن وقعه‌يه فرق اولديغى

اونوتولیور . حیوانك بارو متره بورویی ایچنده دورماسی
بر وقعه‌در . عدالت فکرینك شعوری ده بر وقعه‌در . فقط بو ایکی
وقعه‌نك ماهیتلری پك فرقلیدر . برنجیسی معین ، اوبژقتیف
بر طاقم عناصره ارجاع ایدیله‌بیلیر . بو عناصر هر مفکره‌ده همان
همان تماميله بر برینك عینی بر طاقم فکرلرله ارائه اولونور .
ایشته بویله عناصردن ترکب ایدن بر هیئت مجموعه علمی بر وقعه
عد اولونابیلیر . عدالت فکرینه کلنجه بو ، فکری بر شیئك
صورت ذهنیه‌سیدر . شبهه یوق که بونده‌ده اوبژه‌قتیف بر عنصر
واردر . یعنی دوشونن کیمسه‌ده بو یولده بر فکر ، دها دوغروسی
بر حس موجوددر . فقط بوراده موضوع بحث اولان بو عنصر
دکلدر . بزده دها باشقه بیك دانه حسیات واردر که اونلره
عینی قیمتی عطف ایتمه‌یز . موضوع بحث اولان نقطه بو حسك
دیکرلرینه غلبه‌سنی تأمیندر . دیمك اولیور که حسه بر حس
اولماسی اعتباریله دکل متوجه اولدیغی عدالت ، خیر ، انسانیت ،
فکری تساند کبی غایه‌سندن دولایی مراجعت ایدییورز .
فقط عدالت و ایلك علمی و اوبژقتیف برر وقعه دکلدرلر .
بونلر سوبژکتیف و بلا واسطه برر صورت ذهنیه‌در که
تحلیل ایدلمه‌مشلردر . علمی وقعه‌لرك تماميله ضدی بر طاقم
وقعه‌لردر . بونلر خام بر طاقم مفهوملردر که علمك تنقید ایتمك
وقابلسه صریح واولچولمسی ممکن عناصره ارجاع ایلمك وظیفه‌سیله
مکلف اولدیغی مفهوملره بکزرلر . حتی بونلر اویله معلوماتدر که

استنادایدلمك ایسته‌نیلن شعورك شهادتنه اعتماد ایدیلیرسه بونلری علمی وقعه‌لره ارجاع ایتمك غیر قابلدر . چونكه بونلر مفكرهٔ بشرك حقیقت حالی تصحیح ایتمك و علم مستقبلك تدقیقات و تفحصاتنه علم حاضرك شمدیدن تخمین ایده‌میه‌جكی وقایعی عرض ایله‌مك یولنده‌كی مدعیاتنه ترجمان اولورلر .

ایشته بر طاقم اوزون و عالمانه دولاشمه‌لردن صوكره ینه هه‌قلك بولوندیغی نقطه‌یه عودت ایتدك . طبیعت بشریه‌نك هم مطالبات علمیه‌سنی هم مطالبات معنویه‌سنی تطمین ایتمك ایچون هه‌قل داروین ایله كوته‌یی ، مبارزهٔ حیات ایله حقیقت ، حسن وخیر عبادتنی اوست اوسته وضع ایدییوردی . وحدت وجود دنیلن مسلكی ایكیلك اساسنه استناد ایلیوردی . تخیل ایدیلن وحدتی استحصال ایچون علم ایله عملك بر مزج وتركیبی اولمق اوزره ، علمی نامی ویریلن اخلاقدوشونولدی . فقط بو دستور ایله بر برینه تقریب ایدیلن شی آنجق ایكی كلمه‌دن عبارتدر . یاعلمه ، بو نامه جداً لایق اولان علمه مربوط قالینیر ، بو تقدیرده اخلاقه وصول قابل اولماز . یاخود انسانك مطالبات واحتیاجات معنویه‌سندن حركت ایدیلیر ، بو تقدیرده ایسه علمه ایریشمك میسر اولماز . برشیئه كسب استحقاق ایتمك ایچون اوشیئك یالكز اسمنی طاقنمق كافی دكلدر .

اقتحام ایچون نه‌قدر چالیشیلسه دونوب دولاشوب دوشولن بو ایكیلك كیفیتی حل ایدلمك ایسته‌نیلن مسئله‌نك كندیسنده

موجوددر کبی کورونیور . بو مسئله‌نك دستورینی هه‌قل پك کوزل افاده ایتمشدر : طبیعت بشریه‌نك کرك عملی کرك تصوری اولان احتیاجاتنی علم واسطه‌سیله تطمین ایتمك .

حالبوکه علم علمی وقعه‌لرك هیئت مجموعه‌سنك تشکیلاتی و وقوفیدر . طبیعت بشریه‌نك احتیاجاتی آنجق مادی تمللرنده علمی وقعه‌لردر ، غایه‌لرنده دکلدر . حالبوکه بوراده موضوع بحث اولان یکانه جهت ایسه او غایه‌لردر . بناءً علیه ناصل اولورده علمك انسانی ممنون ایده‌بیله‌جکنه بروجه پیشین حکم ایده‌بیلیرز ؟ حالبوکه بزه علم نامنه منع ایدیلن شی بو الوهیتی انسانه تشبیه مسلکی ، انسان ایله موجودات آراسنده اولدن تأسس ایتمش بر آهنك نظریه‌سی دکلیدر ؟ شعورك تلقیناتنه ، حسیاته ، آرزویه قارشی دائما بزم نظر شبهه‌مزه دعوت اولنه‌رق بونلرك اوبژقتیف وارلقله مناسبتداراولمادقلری تأمین‌ایدلمیورمی؟ تحریات و تدقیقات نتیجه‌سنده واصل اولدیغمز ایکیلك ، علمی و انسانك احتیاجاتنی محتاج تألیف ایکی حد کبی وضع ایتمکله اورته‌یه چیقاریلان ایکیلکك نتیجه‌سندن باشقه بر شی دکلدر .

علمك دینی ، علمی اخلاق بر تنقید اجراسنی ایجاب ایدرلردی که بومسلکلر اونی یاپمغی اونوتمشلردر . مفکرهٔ بشرك ذکائی ومعنوی احتیاجلرینی تنقید اقتضا ایدردی . بو احتیاجاتی تطمینه اوغراشمه‌دن اول بو احتیاجاتك نه‌دن عبارت بولندقلرینی ، قیمتلرینك نه اولدیغنی آراشدیرمق اقتضا ایدردی . بونلرك

برر وقعه‌دن عبارت اولدقلری ، برغایهٔ کماله عائد یاخود حقایقه فائق اولمق اوزره احتوا ایدر کبی کوروندکلری شیلرك برذهاب باطل اولدیغی یعنی قوانین طبیعته کوره ینه او حقایقه ارجاع ایدیله‌بیلدیکی اثبات ایدیله‌بیلسه ایدی اوزمان حقیقةً بزم ایچون میدانده یالکز بر طاقم وقعه‌لر موجود اوله‌جقدی . بو وقعه‌لر علمی ماهیتده بر طاقم وقعه‌لره قابل ارجاع بولونه‌جقدی . مافوق طبیعی‌یی ، مطلقی ، ناقابل ادراکی ، غایهٔ کمالی تخطر ایتدیرن شیلرك کافه‌سی اوزمان ازاله ایدلمش اولوردی . اصل علم بزجه بوتون موجوداتی تمام وحقیقی اولارق تمثیل و ارائه ایدر ، بزم الك یوکسك احتیاجمزدن ، مطلقمزدن وغایهٔ کمالمزدن عبارت بولونوردی .

دردنجی باب

پسیقولوژیجیلك و جمعیتجیلك

طبیعت و حادثات طبیعیه : دینك غایه‌لری یرینه اقامه ایدیلن حادثات دینیه‌نك تدقیق وملاحظه‌سی .

۱ ـــ حادثات دینیه‌نك پسیقولوژی نقطهٔ نظرندن ایضاحی ـ حادثات دینیه‌نك سوبژه‌کتیف واوبژه‌قتیف اوله‌رق تدقیق وملاحظه‌سی ـ حس دینینك تکامل تاریخیسی ـ حیات روحیه‌نك قوانین عمومیه‌سی واسطه‌سیله حیات دینیه‌نك ایضاحی .

۲ ـــ حادثات دینیه‌نك سوسیولوژی نقطهٔ نظرندن ایضاحی ـ سوسیولوژی نقطهٔ نظرینك فوائدی ـ حادثهٔ دینیه‌نك اصل و لبی : عقیده‌لر وآیینلر ـ پسیقولوژی نقطهٔ نظرندن ایضاحاتك عدم کفایه‌سی ؛ دینك بروظیفهٔ اجتماعیه اولماسی .

۳ ـــ پسیقولوژیجیلك و جمعیتجیلك تنقیدی ـ بو مسلکلرك یاپمق ایسته‌دکلری شیلر ـ ویردکلری ایضاحات حقیقةً علمیمیدر ؟ ـ انسانلرده‌کی بنلك ایله جمعیات بشریه میخانیکی اسبابه قابل تشبیهمیدر ؟ ـ پسیقولوژیجیلك مجبوریت دینیه حسنی ایضاحه غیر قادردر ـ سوسیولوژیجیلك حقیقی دکل مفکوره‌ده‌کی هیئت اجتماعیه‌یه مراجعتی .

شیمدی‌یه قدر تدقیق اولونان مختلف مسلکلرده دین ایله علم ایکی معلوم شی کبی قارشی قارشی‌یه قونولیور و مفکره‌نك تضاده دوشمکسزین بونلرك ایکیسنی بردن نه‌نسبتده ونه‌صورتده قبول ایده‌بیله‌جکی مسئله‌سیله اشتغال ایدیلیور . حالبوکه مسئله‌نك باشقه صورتله وضع ایدلمسی‌ده قابلدر .

اون‌یدنجی واون‌سکزنجی عصرده علم ، ریاضیات وتجربه‌نك حیفته تملی اوزرنده صورت قطعیه‌ده تشکل ایتدیکی زمان حیات ، طبیعت ، روح کبی عمومیتله بر شأنیت کبی قبول ایدیلن و مع مافیه تجربه ایله بیلینمش ، ریاضیات ایله اثبات اولونمش شیلردن پك‌زیاده فرقلی بولونان مجرد جوهرلره قارشی نه‌وضعیت آله‌جغنی دوشوندی . برمدت تردد ایتدکدن صوکره برتفریق وجوده کتیردی و بوسایه‌ده مشکلات صورت قطعیه‌ده حل ایدلمش کبی کوروندی . طبیعتك ، حیاتك وروحك بر جوهر مجرد شکلنده تلقیسنه مقابل علم ، تجربه‌نك بیلدیردیکی فیزیك ، حیاتی ، روحی وقعه‌لری اقامه ایتدی . حالبوکه بو حادثات برطاقم اصل وللرك تظاهراتندن عبارت ایدیلر . علم بونلری هیچ بیلمیورمش کبی داوراندی . حکمت طبیعیه ، علم حیات ، پسیقولوژی تعبیرلری محافظه اولوندی . فقط ، آرتق بونلرك معناسی حادثات حکمیه ، حیاتیه و روحیه‌نك علمی دیمکدن باشقه بر شی دکلدر . ایشته نقطهٔ نظرك بوتحولی سایه‌سنده علم ، عنعنه‌نك تصور ایتدیکی شکله کوره کندیسی‌ایچون ابدیاً غیرقابل وصول قاله‌جق اولان برطاقم شأنیتلری نمسه‌مکه موفق اولمشدر .

دین حقنده‌ده بویله برنقطهٔ نظر تحولی دوشونوله‌مزمی ؟ دینی وغایه‌لرینی بر وعمومی برجوهرمجرد حالنده نظرملاحظه‌یه آلدقجه علم بوبابده آنجق خیالی بر ایضاحات ویره‌بیلمکه محکوم

قالدیغی حالده دین یرینه حادثات دینیه‌اقامه ایدیلیرسه عجبا نه‌نتیجه حاصل اولوردی ؟ حقیقتده ، دوغرودن دوغرویه بزه معلوم اولان یکانه شیلر بو حادثاتدر . بونلری‌ده دیکر حادثات کبی تدقیق ومشاهده، تحلیل وتصنیف ایتمك قابلدر . دیکر حادثات حقنده اولدیغی کبی بو حادثه‌لرك‌ده تجربی قوانینه قابل ارجاع اولوب اولمادقلری آراشدیریله‌بیلیر . طبیعت کلمه‌سیله یالکز حادثات حکمیه‌نك هیئت مجموعه‌سی معناسی قصد اولوندیغی کون طبیعت برموضوع علم اولا بیلدیکی حالده نه‌دن‌دین بوصورتله نظر ملاحظه‌یه آلینیر یعنی تدقیقات حادثات دینیه‌یه توجیه اولونورسه نه‌دن برموضوع علم تشکیل ایتمسون ؟

فقط عجبا دین ، حادثات دینیه‌دن عبارت تلقی اولوندیغی زمان بعض عناصر اصلیه‌سی خارجده براقلمش اولورمی ؟ حکمت طبیعیه‌نك موضوعی اولان حادثات طبیعیه‌نك خارجنده طبیعت نامنه تقابل ایدن وهرهانکی برصورتله بزم دائرهٔ تدقیق وادرا کمزه کیره‌بیلمك قابلیتنی حائز بولونان برشی قالمش اولدیغنی کیم ادعا ایدرسه بویله بر ادعای‌ده آنجق اوسرد ایده‌بیلیر . حقیقتده ، مابعدالطبیعه‌یه عائد بی اساس فکرلردن کندیسنی تخلیص ایتمش اولان هرمفکره ایچون ، حادثات دینیه وضوح وصراحت ایله توصیف وحکمت طبیعیه‌نك یاخود فیزیولوژینك قانونلرینه مشابه مثبت قانونلره ارجاع ایدیله‌بیلدیکی تقدیرده دین ایله علمك مناسبتی مسئله‌سنك آرتق میداندن قالقه‌جغی

آشکاردر . بو مسئله اوزمان علمك شأنیت ایله مناسبتی مسئلهٔ عمومیه‌سی ایچنه داخل اوله‌جقدر . بو عمومی مسئله حقیقی اولمقدن زیاده لفظیدر . چونکه علم ، آرتق آلمش اولدیغی شکله کوره ، بزم ایچون شأنیتك ممکن اولدیغی قدر تام بر افاده‌سندن عبارتدر .

موجودات بو صورتله نظر ملاحظه‌یه آلندیغی تقدیرده ، اوکوست قونتی ، هربرت سپنسری ، هه‌قلی نهایت کری چکیلمکه مجبورایدن طبیعت بشریه‌نك اومعنوی ودینی‌احتیاجات شدیده ومبرمه‌لری عجبا نه‌اولیور ؟

١

حادثات دینیه‌نك پسیقولوژی نقطهٔ نظرندن ایضاحی

بو احتیاجلر، شعوره بدیهی وضروری کبی کورونن بر طاقم پرنسیپلرله افاده اولونورلر. متناهینك نامتناهی یه تبعیت ومربوطیتی، کائناتك انتظام معنویسی، وظیفه، عدالت دائره‌سنده نائل مکافات اولمه، خیرك غلبهٔ ضروریه‌سی پرنسیپلری ایشته بو قبیلدندر. حالبوکه اون سکزنجی عصرك موشکاف بر فیلسوفی اولان داوید هام David Hume علیت اساسی مناسبتیله اثبات ایتمشدرکه ذهنمزه بر حقیقت مطلقه اولمق اوزره کورونن بعض حکملر حقیقتده مخلوق ذی شعورده وقوعه کلن باطنی تعدیلاتك مجرد بر افاده‌سندن و ذکایه انعکاسندن باشقه بر شی دکلدر. واقعا آ ایله ب آراسنده بر علیت علاقه‌سی بولوندیغنه حکم ایتدیکم زمان علیت اساسی دنیلن و بروجه پیشین a priori معلوم اولان بر پرنسیپی تطبیق ایتدیکمی ظن ایده‌رم. فقط بو پرنسیپی سرد واتیان وتحلیل ایتمك ایسته‌دیکم زمان غیرقابل حل مشکلاتلر تحدث ایدر. حقیقتده بن آ یی ب نك تعقیب ایتدیکنی مکرراً حس وادراك ایده ایده مخیله‌مده وجود بولمش بر اعتیاده تبعیت ایدیورم دیمکدر. بو اعتیاد سوقیله‌درکه آنه زمان وقوعه کلیرسه آرقه‌سندن ب نك ده وقوعه کلمه‌سنه انتظار ایدیورم. ایشته علیت مفهومی ایله

بنم ادراکم بواعتیادی افاده ایتمش‌اولور . علیت اساسنده حقیقی اوله‌رق موجوداولان‌شی یالکزافاده‌ایتدیکی روحی براستعداددن عبارتدر . سپینوزاده ارادۂ جزئیه حسنی بوکا مشابه برصورتده تنقید ایده‌رك بونك بر طاقم افعال و حرکاتده بولوندیغمزی بیلدیکمز حالده بو شعوره او افعال و حرکاتك اسبابی حقنده برجهل مربوط اولماسندن ایلری کلدیکنی کوسترمشدی .

ایشته بوصورتله بعض فکرلری تفکردن آیری شأنیتلرله دکل شعور ایچنده محدود بر طاقم حادثات ایله ایضاح ایتمکله بوفیلسوفلر حقیقی برانقلاب وجوده کتیریبورلردی ، علم‌وجودی ontologie پسیقولوژی‌یه قلب ایدییورلردی .

بوکون بیله بر چوق مفکره‌لر دینی شیلری علوم مثبته ساحه‌سنه ادخاله بو اصولی تعقیب ایده‌رك موفق اوله‌جقلرینی امید ایدرلر .

بوصورتله موضوع اولان مسئله اولا تجربه‌نك کوستردیکی حادثات دینیه‌یی تدقیق و مشاهده وتحلیل ایتمکدن ، ثانیاً بو حادثاتك ایضاحاتنی حادثات روحیه‌نك قوانین عمومیه‌سنده آرامقدن عبارتدر .

الیوم علمده اخذ موقع ایتمش ، بوتون متخصصلر آراسنده مشترك عد ایدیله‌بیله‌جك تمام مسلکلر موجود اولدیغی ادعا ایدیله‌مز . هنوز یکی اولان بوتحریات بویوك اختلافات افکاره میدان ویرمکده‌در . اونك ایچون صورت قطعیه‌ده اکتساب

ایدلمش نتیجه‌لردن زیاده بو بابده تکلیف اولونان فرضیه‌لری ، اصوللری ، مسئله‌لری تدقیق ایتمك ضروریدر .

*
* *

بو تحریاتك نقطهٔ عزیمتی وقایعی ، شعور دینیده نمایان اولدقلری وجهله تبیین ایتمکدن عبارتدر . اولدن پیدا ایدیلن فکرلر ، هر دورلو نظریه‌لر ، مسلکلر بر طرفه براقیله‌رق ماضیده‌کی و حالده‌کی دینلر تحلیل اولونور . بو دینلری توصیف وتمییزایدن مؤسسه‌لر ، عمللر ، روحی حالتلر ، اولدقلری کبی ، میدانه قونور . بویله شعوردینی‌یه‌خاص برنقطهٔنظراختیارایدیله‌رك استخراج وتعیین‌ایدیلن حادثات دینیه‌نك بوتلقیسنه سوبژه کتیف نامی ویریله بیلیر .

بومعناجه ، حادثهٔ دینیه‌نك الك کوزه چارپان وصفی انسانك کندیسنی آز چوق اسرارآلود بر وجود عمومی ایله مناسبتدار اولمق اوزره تلقی ایتمسی و بعض آرزولرینك تطمینی اوندن بکله‌مسیدر . اونك بوتون هیجانلرینه ، بوتون تجربه‌لرینه رنکلرینی ومعنالرینی ویرن شی ایشته بوقناعت ابتدائیه‌در .

یالکز ایمانی بیلوب تصوف حسنی بیلمه‌ینلر ایچون الله ایله اتحاد ، تفکرك ، املك و فعل وعملك غایه‌سیدر . فقط بوغایه شیمدیدن تأمین ایدیله‌مز ، بودنیاده پك ناقص برصورتده قابل اولور . بالعکس متصوفه‌نك شعورنده ایسه الله ایله اتحاد روح بشرده فطری وطبیعی اوله‌رق واردر . روح بشره ترتب ایدن

وظیفه بونی ادراك ایتمك و بوتون حیاتی اونك اوزرینه بنا ایلمکدر . ساده‌جه بر معتقد الله ایله اتحاده دوغرو یورومك ایچون فکردن و عملدن حسه دوغرو کیتدیکی حالده متصوفه بو اتحاددن حرکت ایدرلر و بو اتحادك ابتدا کندی حسیاتلرینی ، صوکره فکرلرینی و عمللرینی تعیین و ایجاب ایتدیکنه قانع بولونورلر.

متصوفه دها بو دنیاده الله ایله تأمین اتحاد سعادتنی طاتارلر. بو اتحاد وجد دنیلن بر حال خصوصی ایچنده تام بر صورتده وقوعه کلیر . او زمان روح الوهیتك سینه‌سنده الله طرفندن یاشادیغنی صریح صورتده حس ایدر . کندیسنی یوق اولمش ظن ایتمز . بالعکس کبار صوفیونك مسلکلرینه کوره ، روح کلمه‌نك بوتون معناسیله یاشادیغنی دویار . بوتون حیاتك منبعی اولان اللهه نه قدر صمیمی صورتده برلشیرسه حیاتی او قدر قوت وفعالیت کسب ایدر .

ایشته حادثات دینیه شعور دینی نقطهٔ نظرندن تدقیق و مشاهده اولونورسه کورولن حال بودر . اکر بو حادثات یالکز بویله صرف حدسدن عبارت اولان بر نقطهٔ نظردن پیش ملاحظه‌یه آلنسه ایدی تضمن ایتدکلری حکملرك قیمتنی مناقشه ایتمك پك مشکل اولور حتی غیر قابل کورونه‌بیلیردی . کندی کندیسنی حر حس ایدن بر آدمه حر حس ایتمدیکی ناصل اثبات اولونابیلیر ؟ کندیسنی الله ایله برلشمش حس

ایدن بر آدمه بویله برشی حس ایتمکه حقی اولمادیغنی ناصل سویله‌نه‌بیلیر ؟

ذکانك بالذات کندی ایچندن کلن حکملرینی تنقید ایچون هام Hume ك ، حادثات روحیه‌یی سوبژکتیف حدس اصولندن باشقه بر اصول ایله تدقیق و مشاهده چاره‌سی دوشوندیکی کورولمشدی. هام ، حادثه‌یی دیشاریدن، اوبژقتیف برصورتده تدقیق ومشاهده ایدر . انسانك وار اولدیغنی ظن ایتدیکی شیئك وار اولوب اولمادیغنی ، حسیاتنك سببی کبی تلقی ایتدیکی شیئك اونك وارلغی حقنده بسله‌دیکمز حسدن مستقل اوله‌رق کندی کندیسنه موجود اولوب اولمادیغنی دوشونور وبوشیئك بالذات حادثهٔ روحیه‌نك برافاده‌سنك خیالی برصورتده خارجه انعکاس ایتدیرلمسندن عبارت‌اولوب اولمادیغنی آراشدیرر. ایشته حادثات دینیه‌یی یالکز شعورك سوبژکتیف نقطهٔ‌نظرندن تدقیق ایده‌رك دکل خارجدن و اوبژقتیف بر صورتده تدقیق ایتمك سایه‌سنده برپسیقولوژی متخصصی اونلری مافوق‌طبیعی ظواهرندن تجرید وعلمك قوانینی آلتنه ادخال ایده‌جکی امیدینی بسله‌یه‌بیلیر .

بو اعتبار ایله ، بر پسیقولوژی متخصصی حادثات دینیه‌نك باشلیجه اوچ قسمه آیرلدیغنی کورور : اعتقادات ، اصل حسیات ، آیینلر .

اعتقادات ، انساندن خارج ایمشلر کبی تلقی وتصور اولونان برطاقم شیلرك، شأنیتلرك صورت ذهنیه‌لریدر. خارجدن‌باقیله‌جق

اولورسه اعتقادلر، حصوله کلدکلری دورده کی فکرلر ایله، شرائط ذکائیه واخلاقیه ایله ؛ کذلك اونلری قبول ایدن فردلرك مطالعه لری وآرزولری ایله ده صیقی بر مناسبتی حائز کبی کورونورلر. صورت عمومیه ده انسان، معبودلرینی، اسکی یونان فیلسوفی قسه نوفانك دیدیکی کبی؛ کندی رسم وتصویرینه کوره اعمال ایدر. سنت تەره ز قارم راهبلرینه الله طرفندن تبلیغ ایده جکی سوزلری اللهك کندی قولاغنه سویلدیکنی دویار. حالبوکه اللهك سنت تەره زه تودیع ایتدیکی درت توصیه سنت تەره زك ذهننی مشغول ایدن شیلرله او قدر صیقی صیقی یه حائز مناسبتدرکه بوراده اللهك آنجق سنت تەره زك شعورینك عکس صداسندن عبارت اولدیغنی حس ایتمه مك قابل دکلدر.

حس دینینك اعتقاددن آیریله رق تدقیقی بر چوق مسائل تولید ایدر. بو حسك عناصری نه لردر؟ حس دینینك ایچنده قورقو، عشق، آرزوی سعادت، سائر انسانلرله اتحاده تمایل فرق اولونیور. بو عنصرلر غایت مختلف نسبتلرده اختلاط ایدرلر وتشریك ایدلدکلری عقائده کوره بیك دورلو رنك آلیرلر.

حیات دینیهٔ باطنیه نك اك یوکسك نقطه سی وجد واستغراق یعنی الله ایله بلاواسطه بر اتحاد حسیدر. خارجدن باقیلنجه بو حالت شونلردن ترکب ایدر: اولا، دقت یالکز بر فکرك یاخود محدود بر مجموعهٔ افکارك اوزرینه طوپلانیر. ثانیاً، شخصیت اورته دن قالقیور یاخود دکیشیور. عینی زمانده جملهٔ عصبیه

غیرطبیعی بر حالده‌در که بونك ده وصف ممیزی حساسیتك وحرکتك آزچوق تام برصورتده زوالندن عبارتدر. ذاتاً وجد واستغراق منفرد بر حادثه دکلدر. بر تهیج دوره‌سنك صوك حدیدر. بو تهیجی بر دوشکونلك تعقیب ایدر. ایشته شدتلی حس دینی بوصورتله آز چوق منتظم بر نظمه تابعدر. یاقلاشیر، صوکره اوزاقلاشیر. وجد صفحاتی ییوبست صفحه‌لری تعقیب ایدر ، صوکره وجد باشلار . بو حالتلرك عصبی تهیجلر و عصبی دوشکونلکلرله مترافق اولدیغی مشاهده ایدلمشدر.

دینلرك اوچنجی عنصری اولان آیین، انسان طرفندن قابل اجرا برطاقم حادثات اولمق اوزره کورونورلر. بونلرده مافوق طبیعی دنیلن بر فضیلت واردر . یعنی بونلر آکلامادیغمز وآکلاشلماسی غیرقابل برصورتده، دوغرودن دوغرویه انسانك احاطه ایده‌مه‌یه‌جکی باشقه برطاقم حادثاتك سببی اولورلر.

صوفیه نظرنده آیین بر واسطه دکل بر نتیجه‌در . بونك نقطهٔ حرکتی روحك بر حالت مخصوصه‌سیدر. قدرت مطلقهٔ الهیه ایله بر اتحاد کبی حس اولونان بوحالت بالکز احتراصلرك وسجیه‌نك دکیشمه‌سی کبی باشقه حادثات روحیه تولید وتعیین ایله قالماز ، جسمانی حادثه‌لر، عمللرده تولید ایدر .

صورت عمومیه‌ده دنیله‌بیلیر که آیین دینی ، مادیات ایله معنویات آراسنده ومعنویات ایله مادیات آراسنده بر علیت

مناسبتی فکرینی افاده ایدر. بو مناسبتك ناصل اولدیغنی بز قابل دکل آکلایامایز.

ایشته حادثات دینیه‌یی اوبژقتیف نقطهٔ نظردن تدقیق ومشاهده ایدنجه بو نوع نتایج استحصال اولونور. حس دینینك تکامل تاریخیسی نه‌صورتله وقوعه کلدیکنی تعیین ایچون ینه بو نقطهٔ نظردن تدقیقاتده بولونیله‌بیلیر.

فرضا، نقطهٔ حرکتك قورقونك ومخیله‌نك غلبه‌سی اولدیغی کشف اولونور. بو غلبه‌نك تأثیریله بالخاصه صاحب قدرت ومدهش الهی موجودات تلقیسی وجود بولور. صوکره، یاواش یاواش عشق ونشاط انکشاف ودیکرلرینه تقدم ایدرلر. عینی زمانده‌ده ذکا وعقل مخیله‌نك تصوراتنی بر قاعده آلتنه آلیرلر. او زمان الوهیت وحدت کسب ایدر وعینی زمانده سویملی وخیرکار اولور: دین، مابعدالطبیعه واخلاق زنکین وآهنکدار بر کل حالنده اتحاد ایدرلر. بو، تکامل دینینك اوج اعلاسیدر. نهایت، اوچنجی بر صفحه‌ده ذکا عنصری احراز تفوق وغلبه ایلر. موازنه بوزولور، دین یاواش یاواش علم اوکنده سیلینیر. علم اصل ذکایی تطمین ایتمك ایچون یاپلمشدر.

*
* *

دینی وقعه‌لرك اوبژقتیف بر صورتده تدقیق ومشاهده‌سی ایله تحلیلی کنیشله‌دکجه ودرینلشدکجه بزی، مثبت بر پسیقولوژی متخصصنك املی اولان دواملی بر پسیقولوژی ایضاحاتنه دوغرو کوتورور.

دینی وقعه‌لرك ، معتقد کیمسه‌لرك شعورلرینك ایسته‌دیکی کبی، مافوق طبیعی واسرارآلود بر طاقم مداخله‌لرله‌می ایضاح ایدلمسی لازمدر یوقسه طبیعت بشریه‌نك قوانین عمومیه‌سی بونلری ایضاحه کافیمیدر ؟ موضوع بحث اولان مسئله ایشته بونی بیلمکدر.

حالبوکه هانکی حادثه اولورسه اولسون، بر کره اوبژقتیف ومعلوم محتویاتنه تنزیل ایدیلیر وعلمك مشغول اوله‌جغی وقعه ایله بووقعه‌نك معتقدك سوبژکتیف شعورنده نه‌صورتله دوشو- نولدیکی صریح صورتده تفریق اولونورسه ، پسیقولوژیجیلك Psychologisme نامی ویریله‌جك اصوله کوره ، حادثه‌نك ایچنده علی العاده پسیقولوژی قوانینیله قابل ایضاح اولمایه‌جق هیچ برشی بولونمادیغی کورولور.

حس دینینك ارجاع اولوندیغی خوف، جاذبه، خودکاملق، قابلیت موانست کبی حسیات انسانك طبیعی حسیاتیدر. وجدك وصف ممیزی اولان دالغینلق و یالکز تك بر فکر بسله‌مك حالی ایله وجدده کورولن تهیج و دوشکونلك صفحه‌لری عمومیتله حیات حسیه‌یه عائد اولان اوصافك حال افراطه وارماسندن باشقه برشی دکلدرلر. روحك بوتون قوتلرینی یالکز بر شیئك اوزرینه طوپلامق احتراصك خاصه‌سیدر . تهیجك ، دوشکونلکك توالیسی‌ده بوحیات حسیه‌نك قانونیدر. تصوف تظاهراتنه اوزاقدن یقیندن مشابه حادثات بعض امراض

عصبیه‌ده هر زمان مشاهده ایدیلیور. بعض ایسته‌ری حالاتنده مصراً دینی دوشونجه‌لر، الله، مریم یاخود شیطان تأثیرلری حسی، ملاحظات اخلاقیه‌دن منبعث هذیانلر، کناه فکر ثابتی، عذاب وجدانی وعذاب آخرت اندیشه‌سی ایسته‌ری اوصافیله مشترکاً طبیعی صورتده نمایان اولورلر.

کذلك اعتقاد، افکار، کوزه بعض شیلر کورونمه، وحی کبی فکری یاخود خیالی حادثاتده انسانك روحی تعدیلاته اوغراماسی ایله قابل ایضاحدر. بر علوی وارلق تصور ایدوب‌ده بونلری اونك نتیجه‌سی وصورت ذهنیه‌سی عد ایتمکه هیچ لزوم یوقدر.

بونلری علوی تأثیرات ایله ایضاحه قالقمق انسانك جهالتندن ایلری کلیر. عنعنه وعادتك رهبرلك ایتدیکی مخیله بو جهلی تلافی ایتمکه چالیشیر. بر آدمك مزاجنی، معلومات مکتسبه‌سنی، تجربهٔ شخصیه‌سنی وشرائط حیاتیه‌سنی کافی درجه‌ده بیلن ایچون اونك اعتقادلرنده، کوریبورم ظن ایتدیکی شیلرده، اوکا کلن وحیلرده یکی ومعجزه آلود هیچ برشی یوقدر. انسان، کندیسنه مافوق طبیعی کبی کلن شیلرك کافه‌سنی خبری اولمقسزین کندی اعماق حافظه‌سندن چیقاریر. الله سنت ترزه خطاب ایتدیکی وقت، اونك فرقنه وارمادن اللهه سویلتدیکی سوزلری سویلر. بزی تنویر ایتمك، بزم یاردیمزه کلمك ایچون کوکدن ایندیردیکمز موجوداتك جوهرینی تشکیل ایدن شیلر بزم

آرزولرمز، قورقولرمز، اندیشه‌لرمز، بیلگیلرمز، جهالتلرمز، اعتیادلرمز، محبتلرمز، احتراصلرمز، احتیاجلرمز، تمنیلرمزدر. بو دیگر بنلکمزله برلشه‌رك دها قوی، دها بویوك، دها ایی اولمق ایچون بز انسانلر کندی کندیمزی خارجه عکس ایتدیریرز. ایشته الله بو آیری برشی کبی اولان بنلکمزدر. بونی خلق ایدن عملیه بی‌شعورانه‌وقوعه کلمکده‌در. بزم بنلکمز بویاراتدیغی شیده کندیسنی طانیماز. جملهٔ عصبیه‌نك بر حالت غیرطبیعیه‌سی بزده معین بر تهیج درجه‌سی وجوده کتیریرسه بویاراتدیغمز شیئی یالکز بر موضوع اعتقاد اولمق اوزره قبول ایتمکله قالمایه‌رق اوندن قورقارز. او بزده ضلالت حس تولید ایدر، کوزمزه بعض شیلر کورونور. ناصل که بعض احوالده حس وادراکلرمزك بقیه‌لری، طورطولری‌ده ایشته بویله بر حاله بر سبب تشکیل ایدرلر.

حسك، اعتقادك و آیینلرك بربرلری اوزرینه اولان متقابل تأثیرلرینی ایضاح ایچون مافوق طبیعی بر مداخله‌یه مراجعت ایتمکده هیچ حاجت یوقدر.

حس، یکانه حادثهٔ اصلیه اولدیغی ایچون فکرلرك بونلرك بر ترجمهٔ فکریه‌سندن عبارت اولدقلری قبول ایدیله‌بیلیر. ذکانك رولنی دائرهٔ شعورمزه داخل اولان و حد ذاتنده غیرقابل تفکر بر ماهیتده بولونان حسیاتی صورت ذهنیه‌لره تحویلدن عبارت اولدیغی نظریه‌سی بوکون پك تعمم ایتمشدر.

برشیئی دوشونمك اونی ایضاح ایتمك ، یعنی مفهومی اولدن بزده موجود اولان برسببه ، بر نمونه‌یه ، برغایه‌یه ربط ایتمك دیمكدر. ذكامز حسیاتمزی ایضاح ایچون بویله كندیسنه آلیشغین كله‌جك مناسب بر پرنسیپ آرار. بزه اك آلیشغین كله‌جك شی كندی فعالیتمز اولدیغی ایچون ذكا ابتدا بزم فعالیتمزه مشابه بر سبب فرض ایدر. صوكره ، طانیدیغمز شیلر چوغالدقجه ایچمزده چرپینان حسیات ایله ممكن اولدیغی قدر متناسب بر طاقم اسباب و اشیا ارائه ایده‌بیلمك ایچون قیمتدار بر خزینه اولان حافظه‌یه مراجعت ایلر.

اكر خصوصات دینیه‌ده دها زیاده فكرلرك حسیاتی تعیین وایجاب ایتدیكی قبول اولونورسه، پاسقالك اعتقاد ایتدیكی كبی، ذكانك قبول و تسلیم ایتدیكی بر حقیقتی قلبه صوقمق ایچون هدایت ربانیه‌یه احتیاج قالمایه‌جغی آشكاردر. حسیات بشریه ذكایه بیكانه دكلدر. حسیاتك انسانی اولوشی حتی اك حقیر اشكالنده بیله ذكا و فكر ایله علاقه‌دار بولونماسندن نشئت ایدر. انسانك حسیاتی وخط حركتی اوزرینه فكرلر و عقل ایله اجرای تأثیر ایچون صرف ایدیله‌جك مساعی ، فلسفه دنیلن شیدر. ذاتاً عقل كلمه‌سی عمومی طرز قبولنه كوره هم نظری هم عملی بر قیمتی حائزدر. فكرك وعقلك تأثیرینه اعتقادك ، بوتون فلسفه‌نك برفكر باطلدن عبارت اولدیغنی كیم ادعا ایده‌بیلیر؟ بز هر كون بالتجربه كوریيورزكه برفكر، برمسلك، براصول

حسیاتمزه ، محبتلرمزه ، احتراصلرمزه بر شکل ویرییور .
روسونك مسلكنك برچوق كشیلرك طرز محبتنی وحسنی
دكیشدیردیكی تاریخجه معلوم بر كیفیت دكلیدر؟ حسیاتمزك
قسم اعظمی محصول ادبیات دكلیدر؟ تلقین تجربه‌لری فكرلرك
نه درجه‌لره قدر برر قوت اولا بیله‌جكنی اثبات ایتمشدر.

اكر آیینلر حادثهٔ اولین‌عد اولونیورسه حسیات و معتقداتی
بونلردن انبعاث ایتدیرمك ایچون بو اعمالده مكنوز مافوق
طبیعی بر خاصه‌یه مراجعت ایتمك لزومسزدر. افعال وحركاتك
تفكر اوزرنده‌كی تأثیر طبیعیسنی خاطره كتیرمك كافیدر .
پاسقال شو مشهور جمله‌سی ایله بوفكری پك قوتله افاده ایتمشدر:
« ماء مقدسی آلكز، آیینلر یاپدیركز، بوسزی طبیعی صورتده
معتقد یاپه‌جق وابلهلشدیره‌جكدر. »

تكاملنك هیئت مجموعه‌سیله پیش ملاحظه‌یه آلندیغی زمان
حادثهٔ دینیه‌نك سلسلهٔ ادوار آراسنده عرض ایتدیكی تكامل
منتظم، بوراده مافوق طبیعی تأثیراتك تظاهری موضوع بحث
اولمادیغنی اثباته یالكز باشنه كافیدر. طبیعتك تاریخنه حاكم اولان
عمومی بر تكامل قانوننك كشفی، ایجاده وبقای كائنات حقنده
علم الهیاته عائد مذهبلرك برطرف ایدلمسنی انتاج ایتمشدر .
اكر دینك انكشافی‌ده هرهانكی بر دوری كندیسندن اولكی
دوره‌سنه بر قانونه تبعاً صورت ضروریه‌ده مربوط اوله‌جق
صورتده برتكامل كچیرمشسه دینی‌ده برطرف ایتمك ایجاب ایدر.

پسیقولوژی منتسبلرینك تكامل دینی حقنده خطوط عمومیه‌سیله چیزمكه موفق اولدقلری لوحه ایسه دینك بویله منتظم بر تكامله تبعاً انكشاف ایتمش اولدیغنی كوستررر.

خلاصه ، اكر حادثات دینیه‌نك تفسیرینه پسیقولوژی اصولنك تطبیقی ایضاح ایدلمه‌مش نقطه‌لر براقیورسه بونلرك — اعتقادات دینیه‌نك لزوم كوستردیكی وجهله — مافوق طبیعی واسرار آلود برسبب ایله ایضاحی فرضیه‌سی شبهه یوق كه هیچ دكلسه موقتاً ادامه ایدلمیدر. فقط بویله بر مسئله‌ده هرشیئی بیلمك وآكلامق نقطه‌سنه وارلمادیغی آشكار اولمقله برابر حادثات دینیه حقنده‌كی وقوف‌ده حادثات حكمیه‌ده‌كی وقوف كیدر : بونلر حقنده مالك اولدیغمز معلومات اصول علمینك حادثاتك طرز حصولنه تماميله توافق ایتدیكنی ، تام كلدیكنی كسدیرمكلكمزه كافیدر. حقیقت بزه پرنسیپلرمز واسطه‌سیله ایضاح ایدیله‌مه‌یه‌جك هیچ برشی عرض ایتمه‌یه‌جكدر . بزم ایچون هنوز ادراك ایدلمه‌مش برطاقم شیلر واردر، فقط ناقابل ادراك برشی یوقدر. ایضاح ایدلمه‌مش واردر. غیر قابل ایضاح یوقدر. چونكه اصل ولبنده پیش ملاحظه‌یه آلنان حادثهٔ دینیه‌یی، روح بشرك قوانین عمومیه‌سیله پسیقولوژی نقطهٔ نظرندن ایضاح ایدیورز. حادثهٔ دینیه‌نك بو اصل ولبی ایسه دینی وقعه‌لرك كافه‌سنده بهمه‌حال بولونه‌جقدر .

٢

حادثات دینیه‌نك سوسیولوژی نقطهٔ نظرندن ایضاحی

ایشته پسیقولوژی منتسبلرندن بعضیلری بویله، حادثهٔ دینیه‌نك بوتون اوصافنی، هیچ بر بقیه، طورطوبراقمقسزین نهایته قدر کاملاً ایضاح ایچون لازم کلن منابعی فیزیولوژی‌یه استناد ایدن پسیقولوژیده بوله‌جقلرینی ظن ایدرلر. فقط ینه بشری وقعه‌لرك مثبت صورتده تدقیقیله مشغول اولان، فقط بو وقعه‌لری باشقه بر منظره آلتنده پیش ملاحظه‌یه آلان دیکر بر علمك منتسبلری، سوسیولوژی علماسی، اونلرك بو تشبثده موفق اولا بیلملری احتمالنی قبول ایتمزلر.

سوسیولوژی علماسنه نظراً، پسیقولوژی، دینی آنجق فقیرلشدیره‌رك، پارچه‌لایه‌رق، اصل اساسلی عنصرینی خارجده براقه‌رق کندیسنه تمثیل ایدر. پسیقولوژی متخصصلری حادثهٔ دینیه‌نك سوبژکتیف طرفنه مربوط قالیرلر وتصوفده اك بارز ومکمل بر تظاهر دینی کورورلر. فقط اك کزیده سوسیولوژی متخصصلرینه کوره دین باطنی، دین اجتماعینك فردی شعورلرده آز چوق مبهم وخطالی بر صورتده طنین انداز اولماسندن عبارتدر. بر متصوف، دینی کندی حیاتنه یاخود فلسفه‌سنه توفیق ایدن بر احتراص یاخود تفکر وملاحظه آدمیدر. دین حقنده بر علم تأسیسی جداً آرزو اولونیورسه اونی اویله مشتق، بوزوق، سوبژکتیف و مبهم شکللری آلتنده دکل ابتدائی

عمومی، اوبژقتیف، مادی وارلغیله پیش ملاحظه‌یه آلمق ایجاب ایدر. تدقیق اولونه‌جق، فکرلری آلنه‌جق کیمسه‌لر خولیاپرورلر، مستثنا کیمسه‌لر، خسته‌لر، فیلسوفلر ورافضیلر دکلدر. ملتلرك وفردلرك مقدراتنده مهم واصلی برعامل اولان واولمقده دوام ایدن ذی حیات، ذی نفوذ دینك اصل صاحب صلاحیت ممثللرینه، اورتودوقسلره باقمالیدر.

اکر بو صورتله، حس دینی دکل‌ده دینلرك کندیلری تدقیق اولونورسه کورولورکه دینلرك اك اساسلی مفهوملری فرض، حرام، مقدس مفهوملریدر. هردین، معنوی برقوتدرکه فرده کندیسنی قبول ایتدیرر، اوکا حاکم اولور. اونی طبیعتنه بیکانه حرکاته یاخود پرهیزکارلغه سوق ایدر. یالکز فردی طبیعتلری تدقیق ایدن پسیقولوژی ناصل اولورده حادثات دینیه‌یی ایضاح ایده‌بیلیر؟ موجود رسمی دینلرك دین نه اولدیغنی حقیقةً بیان ممثللری پسیقولوژی علماسنك سوزده بو ایضاحاتلرینه قارشی اعتراض ایتمکده حقلیدرلر. چونکه بو ایضاحاتلر مسئله‌یی بیلمه‌مکدن متولد بر سفسطه‌در. بونلر دینده اصل دین اولمایان شیئی نظر ملاحظه‌یه آله‌رق ایضاح ایدلمسی لازم کلن شیئك یانندن کچیورلر. اونك ایچون پسیقولوژیجیلك وظیفه‌سنی بیتیرمش عد اولوندیغی زمان، دینی مافوق طبیعی، علمك حقایقنه غیرقابل ارجاع برمؤسسه یاپان اوصافی بری طرفده هنوز ال سورولمه‌دن دورور. فیلسوفلر، پسیقولوژیجیلكك قارشیسنده فرض وحرام

اساسلرینی ، قانتك قطعی اوامرینی ، اومنشأ علویسیله برلکده ادامه ایتمکده حقلری واردر . چونکه قانتك مسلکی ، قسم منفیسنده ، وظیفه فکرینك ، بر ذهاب باطل کبی ، فردی شعور قانونلریله ایضاح اولونابیله‌جکنه اینانمقدن عبارت اولان خطائی پك حقلی اوله‌رق رد ایلمشدر .

علوم مادیه و حکمیه دینی علمه آرجاعدن عاجز اولدیغی کبی پسیقولوژی‌نك قوتی ده بوكا كافی دکلدر . اکر پسیقولوژینك فوقنده برعلم قصوا ، سوسیولوژی موجود اولماسه ایدی ، اونك قارشیسنده نهایت بوتون اسرار زائل اولماسه ایدی ، بونی یاپه‌بیلمك امیدینی کسمك اقتضا ایدردی .

*
* *

اسباب علویه‌یی ازاله وبوتون حادثاتی بسیط قوانین طبیعیه ایله ایضاح ایده‌بیله‌جك حاله کلمك ایچون پسیقولوژی ایجاب ایدن تعدیلاتی یاپدی . یالکز محتاج ایضاح حادثاتی میدانه قویمقدن باشقه برشی یاپمایان سوبژ کتیف تدقیق ومشاهداتك یرینه اوبژقتیف تدقیق ومشاهده‌یی اقامه ایتدی . روحی حادثاتی ، حکمت شناسلرك حادثات حکمیه‌یی تدقیقلری کبی خارجدن تدقیق ایتمکه چالیشدی .

فقط بو ، هله حادثات دینیه موضوع بحث اولورسه ، یاپمقدن زیاده سویله‌مسی قولای بر ایشدر . معلومدرکه متصوفه دین خصوصنده بو اصولك استعمالنه قارشی شدتله اعتراض

ایدرلر . چونکه بوکا بر صلاحیت یوقدر. حادثهٔ تصوف بر تجربه‌در، مفهومات ایله، کلمات ایله غیرقابل افاده بر تجربه‌در. بونی نفسنده تجربه ایتمه‌ین هیچ کیمسه نه اولدیغنی بیله‌مز. بناءً علیه بویله بر حادثه خارجدن تدقیق ومشاهده اولونه‌ماز. بوبابده بر فکر ایدینمکه خدمت ایدن علائم خارجیه‌نك کافه‌سی اونی آکلاتمقدن عاجزدر؛

صوفیه‌نك بو اعتراضلرینك قیمتی نه اولورسه اولسون شوراسی محققدرکه پسیقولوژیده صرف خارجی بر تدقیق ومشاهده فکری واضح برشی دکلدر. هله پسیقولوژی منتسبلرینك شعورك ایلك معطیاتی اوله‌رق، تشارك مسلکی طرفدارلرینك قبول ایتدیکی کبی، بربرندن خارج حالات شعور یاخود حادثات برینه توحید وترکیب محصولی بر فعالیت روحیه‌یی اقامه ایتملرندن بری بو وضوح بوتون بوتون آزالمشدر. بوندن دولاییدرکه، تشارکجیلك نظریه‌سنك تصور وتأسیسنه سائق اولان علمی ایجاب وضرورت کیفیتنك پسیقولوژی‌یه تطبیقی کیفی، مبهم ومشکوك بر حال آلمشدر.

سوسیولوژی بو مشکلاته دوشمیور. وقعه‌لری، بر طاقم مؤثراتك سوقیله ضروری اوله‌رق وقوعه کلیر دییه تلقی ایدن، صورت قطعیه‌ده اوبژقتیف بر اصولك تطبیقنی دائرهٔ امکانه صوقه‌جق بر نقطهٔ نظردن تدقیق ایدییور. فی‌الحقیقه اجتماعی حادثاتده اوبژقتیف صورتده آکلاشیله‌بیله‌جك مرئی عنصر ،

ایریشلمسی مطلوب اولان شأنیتك آزچوق صادق بر اشارتندن، سادەجە برعنصر مترافقدن عبارت دکلدر. کندیسی بو شأنیتدن عبارتدر. یاخود او شأنیته دوغرو اولەرق قابل اسناد برصورتده مربوطدر. بر فردك روحی دنیلن شی بر شأنیتدر که نه یاپیلیرسه یاپیلسین، اونی تظاهر ایتدیرن حادثاتدن آیریدر، فرقلیدر. فقط برهیئت اجتماعیەنك روحی بر تشبیه و استعارەدن عبارتدر که معناسی ، خارجی و مرئی بر طاقم اجتماعی وقعەلرك هیئت مجموعەسندن اوتەیە کچەمز. سوسیولوژی، حادثات صورتنده تظاهرلری ایله عینی شی اولان برطاقم شأنیتلرله مشغول اولدیغی ایچون پسیقولوژینك احتمالکه دها خیلی زمان واصل اولامایەجغی صریح وقطعی بر اوبژقتیفلکه مالکدر.

عینی زمانده سوسیولوژینك ساحۀ تدقیقاتنك دها کنیش اولدیغی آشکاردر . واقعا انسانیتك حیات اجتماعیەده اظهار ایتدیکی بوتون اوصاف، فردلرده فعلاً یاخود بالقوه موجود اولمق ایجاب ایدر. فقط فردلرده غیرمعین وغیرقابل فرق وتمیز بر طاقم احتماللردن عبارت اولان شی هیئات اجتماعیەده مهم حادثات ایله انبساط ایدر، تأثیرات یاپار، تکامل وتظاهر ایدر. فطرت بشریەنك او اینانلماز زنکینلکی، اوخارقەنما توافق قوتی، هرجهتدەکی ولودیتی آنجق خارجی ومشترك حیاتده صورت جدیەده موجوددر، مرئیدر.

سوسیولوژینك ، انسانی وقعەلری علمی برضرورت وایجابه

پسیقولوژیدن دها ای تابع طوته بیلمسی ، پیش ملاحظه‌یه آلدیغی شیئڭ واضح وصریح اولماسی سایه‌سنده‌در . مابعد الطبیعه علماسنڭ وقعه‌لری قانون حالنه تنزیل وارجاع ایده‌بیلمك ایچون بو وقعه‌لرك آرقه‌سنده اونلره حاکم بر جوهر مجرد تخیل ایتمه‌لری بیهوده دکلدی. اکر مشترك بر پرنسیپ وقعه‌لرك عملنی تشکیل ایتمیورسه بونلرك بربرلرینه مربوط اولدقلرینه ، بربرلرینه داخل بولوندقلرینه ، منظومه‌لر (سیستمه‌لر) تشکیل ایتدکلرینه ناصل امین اولابیلیرز؟ علم وجودجیلق Ontologisme حادثاتك بربرلرینه ارجاعی کیفیتنی — که علم بونی بر مصدره اوله‌رق درمیان ایدر — خیالی بر صورتده تفسیردن باشقه برشی دکلدی. بو ارجاع کیفیتنك مفروض آنلرینی برسلسلهٔ مراتب مفهومات ایله ایضاح ایدردی. فقط علم وجودجیلغی اویله ساده‌جه بر طرفه آتمق قابل اولماز ؛ اونك آز چوق بروجه پیشین aoriori یاپدیغی ترتیبی ، تجربه واسطه‌سیله تأمین ایده‌جك بر اصول ایله استخلاف ایتمك ایجاب ایلر . حادثاتك بر ایجاب وضرورت ومحصولی اولمالری ایچون الزم بولونان او تجربی انسجام وترتیب پرنسیپندن پسیقولوژیجیلك مسلکی محرومدر. روح ، ذی شعور یاخود تحت الشعور أنا اویله بر طاقم مبهم مفهوملردر که جوهرك عارضی ایله علاقه‌سنی آنجق مبهم صورتده تأسیس ایده‌بیلیر. بالعکس معلوم بر هیئت اجتماعیه صریح بر وقعه‌در. ترکب ایتدیکی بوتون وقعه‌لری — مشروط اولان

شیلری شرطلرینه ربط ایدر کی — بو هیئت اجتماعیه‌یه برلشدیرن ایجاب وضرورت عالم مادیده معلوم بر منظومه‌نك، فرضا منظومهٔ شمسیه‌نك حادثاتنی یکدیکرینه ربط ایدن ایجاب وضرورتدن دها آز علمی دکلدر. تدقیق ومشاهده‌اوزرینه مبتنی اولان سوسیولوژی تدقیق ومشاهده حدودینی تجاوز ایده‌بیله‌جك حالده‌در. استناد ایتدیکی تاریخ ایله حکمت وجودینی بمسه‌دیکی علم وجود آراسنده اورته بر موقع اشغال ایدر. بو اعتبار ایله تمام برعلمه بکزر. بویله برعلم کبی سوسیولوژی ده حد ذاتنده آنجق برر مالزمه‌دن عبارت اولان وقعه‌لردن فضله اوله‌رق بو وقعه‌لری بر اصول تحتنده ترتیب وجمع ایتمکی مشروع کوستره‌جك خصوصی بر پرنسیپه‌ده مالکدر.

بناءً علیه، بوتون انسانی وقعه‌لر کبی دینی وقعه‌لرك ده تام برصورتده ایضاحنی حتی علمی صورتده حلنی سوسیولوژیدن بکله‌مك اقتضا ایدر.

*
* *

سوسیولوژینك برعلم صفتیله تعریفندن ده آکلاشیلیور که موضوع تدقیقی دینی دکل حادثات دینیه‌در. هم ده بو حادثاتك اوبهم هیئت مجموعه‌سی دکل بونلری تقسیم قابل اولان مختلف صنوف تظاهراتیدر. هرعلم کبی اوده جزءلردن کله، تحلیلدن توحید وترکیبه دوغرو کیدر. هنوز یکی تشکل ایتمش ایتمه‌مش اولمقله برابر تفرعات تدقیقاتنده، یالکز بر ماده حقنده‌کی

تدقیقاتنده ، تحریات تاریخیه‌سنده نظریه‌لرندن ، هیئت مجموعه حقنده مطالعه‌لرندن دها متیندر. دینك، قدسی، قربان، آیین، عقیده ، خرافه مفهوملری کبی، اك بارز عناصرندن بعضیلرینی ممکن اولدیغی قدر مکملیتله تحلیل ایتمکه موفق اولان سوسیولوژی علم نقطهٔ نظرندن حائز قیمت برطاقم نتایج استحصال ایدلمك ایسته‌نیورسه هانکی استقامتده یورومك مناسب اولدیغنی شیمدیدن تعیینه قادردر.

سوسیولوژی ابتدا عظیم تحریاتی، تاریخی تتبعاتی، مقایسه‌لری وتحلیللری سایه‌سنده حادثات دینیه‌نك حقیقی اصل ولبنی قطعی وامین اوله‌رق تعیین ایتمکه موفق اوله‌جغنی امید ایتمکده‌در . بو اصل ولب، تظاهرات دینیه‌نك کافه‌سنده موجود اولان شیدر. تحلیل نتیجه‌سنده بونك برعنصر ابتدائی اولدیغی ودیکر عناصرك موجودیتلری واوصافی هپ اوندن ایلری کلدیکی کورولمشدر. حالبوکه مقتدر سوسیولوژی منتسبلرینك آثارندن آکلاشلدیغنه کوره بو عنصر ابتدائی ، حس دینی دنیلن شی دکلدر. حس دینی بعض حادثات دینیه‌ده اکثریا بولونماز وموجود اولدیغی یرده‌ده مشتق وعینی غایه‌یه متوجه برطاقم حادثاتك هیئت مجموعه‌سی حالنده، مرکب صورتده نمایان اولور. بو اساس، موضوعنده نظر ملاحظه‌یه آلنان اعتقادده دکلدر . جوهری بر شأنیت اولمق اوزره تصور ایدیلن نه الله نه‌ده مافوق طبیعی

دینك عناصر اساسیه‌سی اولامازلر. چونکه حادثات دینیه‌نك محقق صورتده موجود اولدقلری بعض یرلرده بونلره تصادف ایدیله‌دیکی چوق واقعدر.

بوتون تظاهرات دینیه‌ده هرزمان مطلقا تصادف اولونان شی عقاید ایله آیینلر ویالکز بونلردن عبارتدر. عقاید بعض معین اعتقاداتی بسله‌مك یولنده‌کی برمجبوریت مقدسه‌دن عبارتدر. آیین ایسه بو اعتقاداتك موضوعنه تعلق ایدن کذلك مجبوری بر طاقم اعمالك هیئت مجموعه‌سیدر.

بوراده اساسلی اولان جهت بعض شیلره مربوط اولان وبعض اوامر ویانواهی‌یی انتاج ایدن برقدسیت مفهومیدر. مقدس عد ایدیلن شی برقوتدرکه بوکا تجاوز یاخود حرمت ایدلدیکنه کوره بهمه‌حال یا مشئوم یا مسعود بر صورتده اجرای تأثیر ایدر. ایشته بومفهومدن عقیده‌لر وخرافه‌لر یاخود قدسی شیلرك ماهیتنه وخواصنه متعلق نظریه‌لر وتاریخلر تولد ایدر. ینه عینی فکردن آیینلر یعنی دشمن قوتلری ضبط وتسکینه وخیرکار قوتلری جلبه خادم عمللر نشئت ایلر.

بوعقیده‌لروآیینلر روحده حاصل اولان حسیاتك واعتقاداتك سببیدرلر. بر شیئك حائز اولدیغی مقدسیت صفتی، تضمن ایتدیکی حکم ونفوذ ایله، اویله بر سبب اعتقاددرکه بونك اوکنده عقل، طبیعی اوله‌رق کمال انقیاد ایله اکیلیر. مقدس شی ایله مناسبتك تولید ایتدیکی هیجانلرك، تمایللرك، افعال وحرکاتك

وافكارك هيئت مجموعه‌سی حس دینی دنیلن وظاهراً خصوصی کورونن او درین وقدسی حسی تولید وایجاب ایدر، انکشاف ایتدیرر .

حقیقتده دینی بر حس مخصوص موجود اولمادیغی کبی دینی بر اعتقاد مخصوص‌ده موجود دکلدر. حس واعتقاد کرك حیات دینیه‌ده کرك حیات عادیه‌ده حدذاتلرنده بربرلرینك عینیدر . یالکز باشقه سببلردن دولایی حصوله کلمشلردر. حیات دینیه‌ده بونلر خصوصی بر شکل آلمشلردرکه بوده بر شیئه عطف اولونان قدسیتك نتیجه‌سی اولان بر مجبوریتدر. بوفکر هرطرفدن مؤمنك حس واعتقادینه نفوذ ایدر. اینانمق اونك وظیفه‌سیدر. اعتقادینك غایه‌سی ایسه او مقدس شیئه مدیون بولونیلان عبادتی ایفا مجبوریتندن باشقه برشی دکلدر. بسله‌دیکی حس، خوفك یاخود عشقك ناقابل تجاوز برشی فکری ایله ومجبوری آیینلری اجرادن روحده متولد برطاقم انطباعات ایله امتزاجندن مرکب بر خلیطه‌در . بو بر زهددر ، حرمتدر ، اینجه ملاحظاتدر، پرستشدر ، تصرف یاخود وجددر . بوتون بو روحی حادثه‌لرده دینی اولان شی یالکز شکلدر . اساس دکلدر. حسیات واعتقادات دینیه قدسیت یاخود مجبوریت فکری ایله خارجدن تعدیل ایدلمش اولان حسیات عادیه ومشترکه‌دن عبارتدر .

اكر بويله ايسه پسيقولوژينك نه‌دن دولايي حيات روحيه‌نك قوانين عموميه‌سنده دينك بوتون عناصرينك ايضاحاتني هيچ بر جهتي نقصان براقمه‌دن ، بولامايه‌جغي آچيقجه كورولور .

فرضا ، اهميت فوق‌العاده‌سني سوسيولوژينك تحليللرندن آكلاديغمز مجبوريت مفهومني دوشونه‌لم. پسيقولوژي متخصصي نظرنده بو مفهوم شو نقطه‌لره ارجاع ايديله‌بيلير : اولاً ، بو بر تجريددركه بوواسطه ايله فعاليت بشريه‌نك بعض شيلره دوغرو طبيعي و ضروري تمايلي يالكز شكلي اعتباريله (يعني كرك انساندن كرك تعقيب ايديلن غايه‌دن متجرد بر حالده) نظر اعتباره آلينير . ثانياً ، ادراك ، عمل غايه‌سني تعقيب ايده‌رك ، كندي مقولاتي اعانه‌سيله ، بو تجريد اوزرنده ايشلر ومجبوريتي ميدانه چيقارير . بناءً عليه مجبوريتك آنجق بر ذهاب باطلدن عبارت اولديغي كورولور.

فقط قانت مجبوريت اخلاقيه‌نك خصوصيتني ومافوق روحي منشأني پك كوزل ميدانه قويمش وبونلري تكرار تأسيس ايتمشدر . بو مجبوريت بر شائبه‌در . پسيقولوژي ايله ايضاح ايديله‌مه‌مكله برابر بر ذهاب باطلدن عبارت دكلدر . يالكز شعور فردينك فوقنده بر ترتيبه ربط ايدلمك ايجاب ايدر . قانتك ، مفهوملري تحليل سايه‌سنده اثبات ايتديكي بوشيئي سوسيولوژي وقعه‌لري شرح وايضاح صورتيله ارائه ايلر . مجبوريت يالكز هر دينك اك اساسلي واك ثابت حادثه‌سي دكلدر.

او بر طاقم صنعی مسلکلر یاخود فیلسوفلرك وخولیاپرورلرك خیالاتی برطرفه براقیلوبده اصل مؤسس ادیان پیش ملاحظه‌یه آلنیرسه کورولور که بومجبوریت فردك تمایلات طبیعیه‌سنه یابانجی حتی معارض کبیدر . دینلر طرفندن وظیفه حالنه چیقارلمامش هیچ برچیلغینلق یوقدر . بونلرك ایچنده اك نجیبانه‌لری، اك خیرلیلری بیله فردی کندیلنکندن قبول ایتمه‌یه‌جکی بر طاقم قاعده‌لره تابع بولوندیرمقدن کری دورماز واوکا طبیعتنه آز چوق مغایر برطاقم افعال واعمال تحمیل ایدر .

شبهه یوق که حادثهٔ دینیه فردك روحی ایچنده نمایان اولور. فقط روحنك ساحهٔ شمولنی تجاوز ایدر. یالکز روحك ملکاتیله ایضاح ایدیله‌مز .

اوحالده، دینلرك سویلدکلری کبی، بونلرك منشألرینی برطاقم علوی اسبابه عطف ایتمك مسلکنی می قبول ایجاب ایده‌جك؟ شبهه یوق که بومسلك صرف پسیقولوژی‌یه استناد ایدن ایضاحاته فائقدر. چونکه هیچ اولمازسه ایضاح ایدلمسی ایجاب ایدن وقعه‌یی بروجه‌یشین، کیفی صورتده برطرف ایتمز، علی حاله محافظه ایلر. سوسیولوژینك تحریاتنه آلیشمامش کیمسه‌لر ایچون بو سیستم بردرجه‌یه قدر موقةً حقیقتی ارائه ایدر . موجود بر قانونی، ایضاح ایده‌میورم دییه رد وانکار ایتمکدن ایسه اونك فرضیه شکلنده یاخود خطالی بر صورتده ویریلن ایضاحاتنه ایناتمق اولادر. وظیفه‌یه بن ایناتیور وبونك ایجاباتنی اجرا ایدییورسه‌م

وظیفه‌یی یهوانك برامری عد ایدوب ایتمه‌مك کمك علمی نقطهٔ نظردن نه تأثیری، نه اهمیتی اولور ؟

فقط ، مجبوریتك علوی بر سببله ایضاحنی قبول ایتمکه سوسیولوژی منتسبی مجبور دکلدر. چونکه اوعلوی سبب یرینه طبیعی برمعادل اقامه ایده بیلیر. بو، حادثهٔ دینیه‌نك هم ضروری هم کافی برسببی اولور .

بو « معادل »، هیئت اجتماعیه‌نك کندی اعضالری اوزرنده اجرا ایتدیکی تأثیردر .

برهیئت اجتماعیه کندی اعضالرینی طبیعی اوله‌رق بعض اوامر ونواهی‌یه تابع بولوندیرر. بونلره رعایت اوهیئت اجتماعیه‌نك بقا ودوامی ایچون برشرط کبی تلقی اولونور . شبهه‌سزکه بو هیئت اجتماعیه برطاقم فردلردن مرکب برمجموعه‌در. فقط اوفردلر بوصورتله ترکب ایدنجه، فردحالنده قالدقلری زمان بیلمدکلری یاخود رد ایتدکلری برطاقم غایه‌لر قبول ایتمشلردر . جماعتجه مشترك بر اراده، فردی اراده‌لرك یکون حسابیسی ایله هیچ حائز مناسبت دکلدر . برجمعیت بشریه یکی برجوهر مجرددر . روح اجتماعی تعبیری مجازی واستعاری بر صورتده بر حقیقت مثبته‌یی افاده ایدر . هرموجود حقیقی کبی برهیئت اجتماعیه‌ده کندی وارلغنی محافظه ایتمکه ساعیدر .

هپسی بوقدرله‌ده قالماز . جماعتجه مشترك فعالیت برکره تحریك ایدیلنجه یالکز متمایل اولدیغی خصوصی غایه‌یه انحصار

ایتمز. فعالیت قانون عمومیسنه تبعاً حر بر صورتده ، معین بر غایه اولمه‌دن ده نمایان اولور. فعالیت قانون عمومیسی یالکز ضروری یاخود مفید اولان شیئك دکل ممکن اولان شیئك آرقه‌سی صیراده کندیلکندن کیدر . بوندن دولایی فردلر ایچون بر چوق مجبوریتلر تولد ایدر که غایه‌لری مشکلات ایله ادراك اولونابیلیر. حتی بعضاً غایه یالکز فعالیت اجتماعیه یی مبهم صورتده تسهیل ایتمکدن عبارتدر .

تدقق ومشاهده کوستریبورکه دین ، هیئت اجتماعیه‌نك کندیسندن عبارتدر . بوهیئت اجتماعیه بقاسنك وانکشافنك لزوم کوستردیکی اعتقادلری وحرکاتی افرادینه قارشی مجبوری برحاله صوقمشدر . دین بر وظیفهٔ اجتماعیه‌در .

دینی وقعه‌نك اساسلی صورتده اجتماعی بر وصفه مالك اولماسی ، هر حادثهٔ دینیه‌ده مکنوز اولان مجبوریت عنصرینی الهیات عالملرینك تأثیرات علویهٔ الهیه‌لرندن وقانتك عقلك جهان شموللغی فکرندن دها آز واضح صورتده تنویر ایتمز. چونکه جمعیت بشریه‌ده فردك خارجنده وفوقنده‌در . فقط فضله اوله‌رق جمعیت بشریه ، قابل تدقیق ومشاهده ، قابل حس بر شأنیتدر . بوصورتله سوسیولوژی مجبوریت وقعه‌سنی ینه بر وقعه ایله ایضاح ایدر، بر مفهوم ویاخود خیالی بر وجود ایله دکل .

حس واعتقاده کلنجه، بونلر سوسیولوژی نقطهٔ نظرندن ، جمعیت بشریه‌نك اعضالری اوزرنده اجرا ایتدیکی تضییقك

فردی وجدانلرده طنین انداز اولماسندن عبارتدر . انسانك برفرد صفتیله اساسنی اکلایه‌مادیغی بو تضییق اونك نظرنده بلك منطقی اوله‌رق بر ایمان ، امید وعشق موضوعیدر . اونده نامتناهی درجه‌ده متنوع دینی هیجانلر تولید ایدر . دینی حادثه‌لرك اجتماعی منشأنی آکلایانلرده بیله بو حادثه‌لر صرف طبیعی اولمقله قیمتلرندن برشی غائب ایتمزلر . چونکه کرك عادی بر کیمسه ایچون کرك برسوسیولوژی متخصصی ایچون شوراسی دائما بر برحقیقتدرکه فرد کندی کندیلکندن نه اراده‌سنی جمعیت بشریه‌یه زورله قبول ایتدیره بیلیر نه‌ده جمعیت بشریه‌نك غایه‌لرینی وروشنی کشف ایده بیلیر . منسوب اولدیغی اجتماعی کتله‌نك هانکی استقامتده تکامل ایتدیکنی تدقیق ومشاهده نتیجه‌سنده تخمین ایتمکه باشلادقجه بو کتله‌نك تأمین بقاسی وسعادتی ایچون، مطیعانه، بر آلت اولور .

٣

پسیقولوژیجیلکك وجمعیتجیلکك تنقیدی

بو پسیقولوژیجیلك Psychologisme ایله جمعیتجیلك Sociologisme ك ساحهٔ شمولاری، اکر بومسلکلر دوغرو اولسه ایدی، پك واسع اولهجقدی. بونلر علم ایله دینك مناسباتی مسئلهسنی قطعیاً باشقه بر حاله افراغ ایدرلر. دینی علمك قارشیسنه قویوبده بونلرك بربرلرینه ضد یاخود اویغون اولوب اولمادقلرینی آراشدیرهجق یرده بو مسلکلر دینیده علملرك موادی آراسنه ادخال ایدرلر، دینك یرینه علم ادیانی اقامه ایلرلر. دین واردر، معلوم بر وقعهدر، نیچون بو وقعهیه دیکرلرندن فرقلی بر معامله کوسترملی؟ هانکی حق ایله بو وقعهیه اعتراض ایتملی و نیچون اوندن قورتملی؟ اصل حقیقی وضعیت علمیه بروجه پیشین فلان ویافلان وقعه غریبدر یاخود مافوق طبیعیدر دیوبده بونك چارهٔ ازالهسنی آرامق دکلدر. حقیقی وضعیت علمیه، سائر وقعهلر کبی اونیده تحلیل ایتمکی وطبیعی وقعهلر منظومهسی ایچنه ادخال ایلمکی آمردر.

ذاتاً تشوراسی شایان دقتدرکه دینی ساحهده بو ایش موفقیتله یاپیله بیلیرسه ارکج اصل وقعهنك اورتهدن قالقماسنه منجر اولهجقدر. حالبوکه دینلرك عقیدوی بر صورتده تنقیدی عصرلردن بری اوغراشدیغی حالده بو نتیجهیه واصل اولامایور. فی الحقیقه، دینی وقعهلرده حادثات عادیهیه ارجاع ایدیلهمهین، علمك

اصوللرینه توفیقاً ایضاح اولونه‌میان بر طاقم شیلر ، قوتلر ، حللر، حالتلر فکری واردر. انسانلر دینك عناصرینك علمی صورتده ایضاحنی بیلمه‌مه‌لری یاخود رد ایتمه‌لری اعتباریله دینداردرلر . دینلرك پایدار اولا بیلمسی حادثهٔ دینیه‌نك اسباب طبیعیه‌سنك علمی موجود اولمادیغی ایچوندر . دیگر علملر ایضاح ایتدکلری شیلرك پایدار قالمه‌لرینه مساعد اولدقلری حالده علم دینك شایان دقت خاصه‌سی موضوعنی ایضاح ایتمکله اورته‌دن قالدیرمق و وقعه‌لری تحلیل ایتدکجه اونلرك یرینه قائم اولمقدر. علم ادیان بر کره ذکالرده وروحلرده یرلشیرسه یالکز ماضی ایله مشغول اولا بیله‌جك ، زمان حالده هیچ بر موضوع بولمایه‌جقدر.

مع مافیه عجبا پسیقولوژینك یاخود سوسیولوژینك علم ادیانه اصل بر علم کبی تأسس ایده بیلمسی ایچون لازم کلن معلوماتی واساسلری تأمین واحضار ایده بیله‌جکلری محققمیدر ؟

*
* *

شکل علمی ایله علمك آیری آیری شیلر اولدیغی بیلمك اقتضا ایدر . سقولاستیك علمك یالکز شکلنه مالك ایدی ، محتویاتنه دکل . علوم معنویه یالکز ایستاتیستیقلره وحسابلره تنزیل وارجاع ایدیله جك اولورلرسه برعلم ریاضینك یالکز شکلنه، ظواهرینه مالك اولورلر ، قیمت حقیقیه‌سندن محروم قالیرلر . برعلم حقیقة موجود اولا بیلمك ایچون شکل علمینك اویله

محتویاته تطبیق ایدلمسی اقتضا ایدرکه او محتویات شأنیتدن آلنمش اولمالی وهیچ بوزولمه‌دن بو شکلی آلمغه مساعد بولونمالیدر. شیمدی کوردیکمز مسلکلرده حال بویله‌میدر؟

حقیقی علمك نظریه‌سنی ده‌قارت او صورتله واویله تعبیرلر ایله تعیین ایتمشدرکه بوکونکی علمه‌ده توافق ایدرلر. علم، مجهولك معلومه، ایضاح ایدلمه‌مش شیئك ایضاح ایدلمش شیئه، مظلمك بدیهی‌یه ارجاعی دیمکدر.

علمك ایلك تشبثی بدیهی یاخود قابل ادراك نه اولدیغنی تعیین ایتمکدر. حالبوکه بداهتك نمونه‌سی صورت ذهنیه‌لرمز ایچنده، بربرینه متقابل ایکی قطب کبی، ایکی عنصری تفریق ایله الده ایدیله‌بیلیر. بوعنصرلرك بری نفس sujet دیکری نفسك غیری اولان شی objet در. نفس طرفنده فعالیت ذکائیه‌دن باشقه برشی یوقدر. علمی انشا ایدن بوفعالیتدر. فقط علمی نقطهٔ نظردن قابلیت ادراك نمونه‌سنی بوفعالیت تأمین وتدارك ایده‌مز، اونی موجود فرض وقبول ایدر. ایلك وقوف هر دورلوسوبژکتیف عنصردن تجرید ایدلمش اولان شیئی خارجی (اوبژه) طرفنده بولونور. اکر صورت قطعیه‌ده علمی اولمالری آرزو اولونیورسه‌صوکره بوتون بیلکیلر بو ایلك وقوفه بکزه‌تیلمك یاخود ربط اولونمق ایجاب ایدر. بو ایلك بیلکی‌ده کندیلرینه مربوط اولان بوتون طرز وجودلرله برابر حیز یاخود اولچو یعنی عمومیتله اشیای ریاضیه بیلکیسیدر. ایشته ایلك معلوم بوراده بولونیور. قابل

ایسه دیکر معلوماتك كافه‌سنی‌ده بوكا ارجاع یاخود ربط ایتمك وظیفه‌سی علمه عائددر .

علمك وظیفه‌سی شو صورتله‌ده افاده اولونه‌بیلیر: وقعه‌لری وقانونلری تعیین ایتمك . بو دستوری آكلایه‌بیلمك ایچون بوقاریكی دستور ایله قارشیلاشدیرلمق ایستر. علمك آرادیغی شی اویله راست كله وقعه‌لر وقانونلر دكلدر . علمی یعنی صریح ، اولچوله‌بیلیر ، اوبژقتیف ، حقیقةً قابل ادراك ، تعبیر آخرله ریاضی یاخود كرك بلا واسطه كرك بالواسطه ریاضی وقعه‌لره قابل ارجاع وقعه‌لرله قانونلردر.

دینی پسیقولوژی و سوسیولوژی بویله وقعه‌لر وقانونلر عرض ایده‌بیله‌جك قابلیتده‌میدرلر؟

بوراده موضوع بحث اولان پسیقولوژی اصولی داوید هامك علیت پرنسیپنی برمخیله اعتیادینه ارجاع وتنزیل ایتمكله تعیین ایتدیكی اصولدر. حالبوكه بو اصول، برشیئی — اونی دوشونن شخصدن قطع نظر ایدیله‌رك — حد ذاتنده نظر ملاحظه‌یه آلندیغی صورتده ناقابل ادراك عد ایتمكدن عبارتدر. بونك قابل ادراك اولماسی ، تدقیق ایدن شخصك بر ذهاب باطلنه ارجاع ایدلمه‌سی سایه‌سنده‌در. او شخص ، فرقنه وارمه‌دن ، ایچنده كچن شیئی خارجه عكس ایتدیرر. شیٔ خارجینك واضح صورتده كورولوب كورولمه‌مسنك اهمیتی یوقدر. ذاتاً ظاهری اولان او وضوح،

مفكره‌نك كنـدى داخلى تعـديلاتنى خارجدن كوره‌بيلمك ايچون اونلرده ياپديغى صنعى بر تحولدن نشـئت ايدر. واضح بر وقوفك شرطى بودر. هام ايضـاح ايتمك كلمه‌سنك معناسنى دكيشديرمشدر. چونكه بوراده آرتق موضوع بحث ايتديكى شى مظلمى واضحه ارجاع ايتمك ، مجهولى معلومه بكـزتمك دكل ظاهرى ومشتقك منشـأنى واساس حقيقيسنى يعنى بلاواسطه معلوم اولانى آرامقدر . ايضـاحات ديمك آرتق سوبژ كتيف شيئى اوبژكتيفه ارجاع دكل ، اوبژكتيف شيئى سوبژكتيفه ارجاع اوليور .

بويله اولمقله برابر ، پسيقولوژيجيلك ايضـاحاته قالقيشمق ايسته‌ديكى ، يعنى حادثهٔ دينيه‌ده تصادف اولونان مادى ومعنوى اعراض وعلائمك فهرسنى تنظيم ايله اكتفـا ايتمـديكى زمان هامك اصولنى قوللانير، اعتقادلرى برطاقم حالات شعوره ارجاع ايدر ، اشـياى خارجيه‌يى داغيتير ، اورته‌ده يالكـز نفسـك اوغراديغى تعديلاتى براقير . بناءً عليـه اصل علمه آرقه‌سنى چويرييور ديمكدر .

اكر بو پسيقولوژى علم نامنى آليرسـه بو كلمه‌نك بوراده علوم حكميه وطبيعيه ايله آنجق پك مبهم بر مشـابهت تضمن ايتديكـنى اونوتمامق اقتضا ايدر. تشارك جيلك مسلكى سقوط ايده‌لى برى پسيقولوژينك وظيفه‌سى حادثات روحيه‌يى ذى حيات شأنيتى ايچنده پيش ملاحظه‌يه آلتان شعورك خواصيله ايضاح ايتمكدر.

فقط شعور نه‌در؟ كاملاً حالده‌میدر؟ یاخود فردی ماضی‌یی یوكلنمش بر حالده عینی زمانده كوزی استقباله‌ده معطوفمیدر؟ اصل وظیفه‌سی ایچون فردزمان تجاوز ایدن بر طاقم غایه‌لر آرامق؛ وار اولان شیئك قارشیسنده شو شی‌وار اولابیلیردی یاخود شو دورلو وار اولمالیدی‌دییه دوشونمك؛ موجودیتك، افعال وحركاتنك برقیمتی اولدیغنی، اولابیله‌جكنی، انسانیتك، كائناتك ترقیسنه براشتراك، بروظیفه بررول‌تضمن‌ایده‌بیله‌جكنی فرده اقناع ایتمك اولدیغنی ادعا آرتق جائز دكلیدر؟ فقط بوتون بونلر برر انطباعات دینیه‌دكل‌ده نه‌در؟ بوصورتله پرنسیپ اوله‌رق شعوری قبول ایتمك دینك كندیسنی مسلكك قلبكاهنه راست كله ادخال ایتمك اولمازمی؟

سوسیولوژی دها حقیقی بر صورتده اوبژقتیف اوله‌رق حركت ایدر. مع‌مافیه اونك‌ده صورت قطعیه‌ده علمی وقعه‌لر وقانونلرله‌اوغراشمقده‌اولدیغی محققمیدر؟ حرارت‌احساساتنك سلسله‌سنی بر مایع ستوننك ارتفاعنده‌كی تحولات ایله افاده ایتمك یولنی بركره بولان برحكمت‌شناس آرتق حرارت‌حقنده سوبژقتیف تقدیراتنه مراجعت احتیاجنده دكلدر. فقط بر سوسیولوژی متخصصی اوبژقتیف وثیقه‌لرینی آنجق بر طاقم سوبژكتیف شأنیتلرك علامتی اولمق اوزره پیش‌ملاحظه‌یه‌آلمق صورتیله‌قوللانابیلیر. بوسوبژقتیف‌شأنیتلر فكرینی‌ده‌اوكاشعوری

ويرير. حقيقتده سوسيولوژی ایله پسیقولوژی آراسنده تأسیس ایتدیکی فرق برخولیادن عبارتدر. بوتون دستورلرینك آلتنده، بوتون ایضاحاتنك ایچنده غیرقابل ازاله، ضروری بر پسیقولوژی عاملی بولونور. جمعیات انسانیه‌یی ترکیب ایدنلر نهایت انسانلردر. جماعتجه مشترك روح تعبیر اولونان شی آنجق فردلرده حقیقیدر. یوقسه بو فردلر ایکی قابل تفریق پارچه‌دن: بر فردی بنلکدن برده اجتماعی بنلکدن بر پارچه‌سندن می ترکب ایتمشلردر؟

جمعیت بشریه، خارجده وجودی اولان برشی (اوبژه) دکلدر، بر نفسدر (سوژه). جمعیت بشریه‌ده حقیقی وذی حیات اولان شی، بر سبب تشکیل ایدن وحادثاتی امکان مساعد اولدیغی درجه حادثاتی ایضاح ایله‌ین شی نهایت تحلیلده انسانی شعورلرك ذهاب باطللری، تمایللری، احتراصلری، اعتقادلری واحتیاجلری‌در. جمعیت بشریه علی العاده بر نفس‌ده دکلدر. فردلرده‌کی شعور بر درجه‌یه قدر معلوم بر نفس اولدیغی حالده جماعتجه مشترك شعور، فکری بر نفسدر. بناءً علیه بر فردی نفس قدر بیله بر وقعهٔ علمیه عد اولونامز.

ذاتاً دینی بر وقعه جمعیات انسانیه‌نك شرائط وجودیت وتکملنه ارجاع ایدلمکله بونك نتیجهٔ ضروریه‌سی دینلرك طبیعیلشدیرلمسی اولماسی نه‌دن لازم کلسون؟

اصل جمعیات بشریه‌یی دینی اوامر وآیینلر تشکیل ایتمش

اولسون؛ پروتاغوراسك ديديكى كبى؛ حياتك وعدالتك تعليمى، سياستى توليد وانسانلر آراسنده روابط دوستانه‌يى تشييد ايتمش اولسون؛ بونلردن دولايى حادثات دينيه‌نك صرف طبيعى يعنى مجبورى وميخانيكى منشائى ثابت مى اولور؟ اكر هر نه صورتله اولورسه اولسون بر كره تشكل ايدن جمعيت بشريه، مؤسساتنه — دها زياده قوت واعتبارى حائز اولسونلر ديه — كنديسى اختيارى بر صورتده ياخود سوق طبيعى ايله دينى بر صفت ويرييورسه جمعيت بشريه فردى شعورلرجه مشكلاتله قابل تأمين اوله‌جق بر غايهٔ كمال تعقيب ايدييور ديمكدر. بو غايهٔ كمالك تصورى، تعقيبى بر الهام دينى محصولى اولامازمى؟

شعور كبى جمعيت بشريه‌ده درينلكلرينى تعميق ايتمك مشكل بر ساحه‌در. دينك بوراده عادى بر آلت وظيفه‌سى دكل بر پرنسيپ وظيفه‌سى كورمديكنى هيچ برشى اثبات ايده‌من.

*
* *

پسيقولوژى ايله سوسيولوژى حادثات دينيه‌ده خصوصى برشى اولماديغنى وهر نقطه‌ده حيات روحيه واجتماعيه‌نك حادثات اصليه‌سنه قابل ارجاع بولوندقلرينى اثبات ايتدكدن صوكره بونك نه حكمى اولور؟ ديه اعتراض ايديله‌بيلير. قبول ايده‌لم كه شعور ياخود هيئت اجتماعيه دين تسميه اولونان شيئك بر درجه‌يه قدر اولدن موجوديتنى تضمن ايتسونلر. اكر بو عنصر بوتون حادثات بشريه‌ده عينى صورتده موجود ايسه علمدن خارج

طوتولماسنه محل يوقدر. ايسترسه عمومى وثابت immanent اولسون، سادەجه طبيعتدن نه فرقى واردر؟

بونقطەده، پسيقولوژيجيلك ايله جمعيتجيلكك حادثهٔ دينيه‌يى هردورلو وصف خصوصيدن تجريده خدمت ايدرظن ايتدكلرى دلائله مصادف اولورز. بودلائلك قيمتى نەدر؟

پسيقولوژيجيلك اول امرده، حادثهٔ دينيه‌نك تماماً برحادثه‌دن، بر حالت شعوردن باشقه بر شى اولماديغنى اثباته چاليشير. دينلرك بحث ايتدكلرى علوى جواهر مجرده، برذهاب باطلدن عبارتدر. بونلر انسانك كندى بنلكندن باشقه برشى دكلدر. كندى بنلكمز، تعيين وتوليد ايتديكمز شيلردن بعضيلرينى، ايچه تماشا ايچون خارجه فيرلاتير. ناصل كه شعورده عالم خارجى‌يى تصور ايچون بويله ياپار. انسانده بنلكك تشكلنك ايجابى بودر. بنلكمزك قارشيسنده نه دورلو شى بولونورسه بولونسون بنلكمز يالكز كنديسيله مشغول اولمق، اوغراشمق مجبوريتندەدر. كندى سوبژكتيف حالاتنك خارجه انعكاساتنى مستقل برر شأنيتلر كبى تلقى ايتمسى اونك ايچنده باطنى برتعديلاتك كنديسى فرقنه وارمەدن خارجده ترجمه ايدلمسندن ايلرى كلير.

بو نظريه قبول اولونسه بيله مقصدى تأمين ايدرمى؟ شبهه يوق كه فضاى دنيوينك هرهانكى برينده بر اجتماعكاه معبودات بولونماسى ياخود شو قبهٔ مكوكبك اوته‌سنده، مجهول عوالمده

بر الله اولماسی اعتقادینی هیچه ایندیرر. فقط شعور دینی ایله بو مادی معبودلر آراسنده بر مناسبت یوقدر.

اگر علویت تعبیریله، کلمه‌نك فضائی معناسیله، انساندن خارج بر وارلق قصد اولونیورسه اك ابتدا زمانمزده‌کی شعور دینی بو معناده علوی بر الله تصورینك جعلی وصرف خیالی اولدیغنی اعلان ایدر. ایشته اصل الله حقنده قوللانلدیغی زماندرکه بو علویت، خارجیت، اوبژقتیفلك کلمه‌لری صرف بر تشبیه واستعاره کبی تلقی اولونمق لازمدر. دینك ترقیاتی لاهوتیلکی اشیانك طیشندن ایچنه، سمادن روح بشره کتیرمکدن عبارت اولمشدر. انجیل: «اللهك حکومتی سزك ایچکزده‌در» دییور. سه‌نه‌ك‌ده: «اللری سمایه قالدیرمق فائده‌سزدر: الله سنك یانکده‌در، سنکله‌در، سنك ایچکده‌در» دیر. تعبیر دیکرله، الله حادثهٔ دینیه‌یی خارجدن تولید ایدن یاخود خارجدن اوکا مقابله ایدن، حادثات دینیه‌دن خارج برشی کبی تصور ایدلمه‌ملیدر. بو دورلو تصور اولونورسه الله سائر جسمانی موجودلره مشابه بر وجود جسمانی اولور. الله حادثهٔ دینیه‌نك ایچنده تصور اولونمالیدر. الله انساندن طبیعتده بردها مثلنه تصادف اولونمایه‌جق بر صورتده، هرحالده مخیله‌نك علویت تعبیری آلتنده قصد ایتدیکی فضائی بر فرق ایله هیچ قابل قیاس اولمایه‌جق صورتده آیریلیر. ایشته یوکسك دینلرك، الوهیتك بر وصفی یاپدقلری معنویت تعبیریله بومعنا مقصوددر.

شیمدی حادثهٔ دینیه‌نك حدذاتنده نه اولدیغنی بیلمك قالیر. پسیقولوژیجیلکه کوره بونده کندیسنی حادثهٔ عادیه‌دن تفریق ایتدیره‌جك هیچ برشی یوقدر. پسیقولوژینك قوانین عادیه‌سی اونی ایضاحه کافیدر. ناصل پسیقولوژی و فیزیولوژی تجربه‌لرنده برطاقم روحی تظاهرات تولید ایدیله‌بیلیرسه بالخاصه بعض عصبی کیمسه‌لرده حادثات دینیه‌ده تولید اولونابیلیر.

بو یولده دوشونلمش، یازلمش برچوق آثار واردر. مع مافیه اصل موضوع بحث اولان نقطه‌یی تنویر ایده‌میورلر کیبیدر. بو یالکز بو کبی مسئله‌لرده وقعه‌لرك و قانونلرك تعیینی وضوح وقطعیته پك مساعد اولمامسندن ایلری کلیور دکلدر. تعقیب اولونان اصولك حادثهٔ دینیه‌نك اصل ولبنه واوصاف ممیزه‌سنه نفوذه قابلیتلی بر ماهیتده اولوب اولمادیغی‌ده محتاج نظردر.

بو اصول، اوبژقتیفدر. یاخود ممکن اولدیغی قدر حقیقهٔ علمی نتیجه‌لره واصل اولمق ایچون اوبژقتیف اولمق املنده‌در. دیمك اولیورکه وقعه‌لری آنجق عمومی وقعه‌لره قابل ارجاع عناصرنده پیش ملاحظه‌یه آله‌جقدر. اوبژقتیف دیمك ذهنده قابل تمثیل وارائه دیمکدر. مفکرهٔ بشر ایچون برشیئی تمثیل وارائه ایسه اونی کندیسنك آلیشقین بولوندیغی برچرچیوه‌یه ادخال دیمکدر. بونك ایچوندرکه اوبژقتیف پسیقولوژی منحصراً مالزمه‌یی، تظاهراتی، زمینی یاخود جسمانی شرائطی، حاصلی حادثهٔ دینیه‌نك بوتون خارجنی پیش ملاحظه‌یه آله‌جقدر.

فی الحقیقه حادثهٔ دینیه‌ده دیکر حادثات ایله مشترك اولان عناصر بونلردر . فقط بوندن دولاییدرکه حادثهٔ دینیه‌نك ایچنـده اوکا خاص بر صورتده موجود اولابیله‌جك شیئی دائرهٔ اشتغالی خارجنده براقمغه بو اصول کندی کندیسنی محکوم ایده‌جکدر.

بر مؤمنـك حادثات دینیـه‌نك بو نقطهٔ نظردن یاپیلان تصویراتنده کندی حس ایتدیکنی ، کندیسنك نظرنده دینی تشکیل ایدن شیئی طانیه‌مایه‌جغی محققدر . اوبژقتیف تدقیقات ومشـاهداتیله حیات دینیه‌نك عناصرینی ادراك ایتدیکنی مقام افتخارده سویله‌ین عالمه قارشی کوته‌نك فائوستنده روح ارضك فائوسته سویلدیکی شو سوزلرله مقابله ایده‌جکدر :

Du gleichst dem Geist, den du begreifst   Nicht mir

(سن ، آکلادیغك مفکره‌یه مساویسك ، بکا دکل)

چونکه دین منحصراً اوبژقتیف حادثات مترافقه‌یی پیش ملاحظه‌یه آلان علمی پسیقولوژینك برطرف ایتدیکی اصـل او شـعورك سوبژکتیف و باطنی مظروفیدر . اونك وصف ممیزی‌ده بوتون او حادثاته نامتناهی حاکم اولمقدر .

Erfüll' davon dein Herz, so gross es ist;
Und wenn du ganz in dem Gefühle selig bist,
Nenn'es dann wie du willst,
Nenn's Glück! Herz! Liebe! Gott!
Ich habe keinen Namen.
Dafür! Gefühl ist alles!

Name ist Schall und Rauch,
Umnebelnd Himmelsglut

(کوته ، فائوست: قلبك نه‌قدر بویوك اولورسه اولسون، غیرمرئیدن اونی دولدور. سعادتله ابریز اولدیغی زمان ایسته‌دیکك کلمه‌لری سویله : سعادت ، قلب ، عشق ، الله ! دی. سکا کلمه تکلیف ایده‌جك دکلم . حسیات هرشیدر. کلمه بر کورولتودن، بر دوماندن ، سمالرك حشمتنی بزدن صاقلایان بر سیسدن باشقه بر شی دکلدر)

عجبا بوراده برذهاب باطل یوقمی؟ حرارت احتساسنك بر جیوه ستوننك ارتفاعی ایله کندیسنی افاده ایتمه‌سی کبی ، بر سوبژکتیف عنصرده اوبژقتیف برحادثه ایله عجبا ترجمه وافاده‌یه مساعد اوله‌مازمی ؟

حادثهٔ دینیه‌نك پسیقولوژی یه وفیزیولوژی‌یه عائد شرائطنه کلنجه، برچوق سوسیولوژی متخصصلری، شعوردینینك محتویاتنی بونلرك بزه تماميله، صحیح برصورتده بیلدیره‌مه‌یه‌جکلرینی تسلیمده مؤمنلرله متفق بولونمه‌لری شایان دقتدر. نه‌قدر ایضاحات ویرسه‌لر ینه خارجده ایضاح ایدلمه‌مش بر طورطو قالیر. بو، بر بوته‌نك دیبنده قالمش برجوهر معندکبی شعور دینینك اعماقنده قاله‌جق مستقل وقابل تجرید برحادثه دکلدر. فقط، شسعور دینیده اویله بررنك، اویله برحال، اویله برشکل خصوصی واردرکه پسیقولو-ژیجیلك اونی اهمال ایدر یاخود بوندن بحث ایتمسه‌ده ذهاب

باطله مستند برشی دیه تلقی وانکار ایلر. شعوردینی قدسیت، مجبوریت، فرددن دها بویوك وفردی تحت تأثیرنده بولوندیران بروجود طرفندن ایسته نلمش برشی فکرینی احتوا ایدر. ایشته اصل عنصر دینی بودر. حادثات مترافقه‌یه خارجدن اویله بر وصف ویریرکه بوعنصر دینی اولماسه ایدی اوحادثات بووصفی اکتساب ایده‌مزلردی. تهیج، حزن وملال بعض کیمسه‌لرده برشکل دینی اکتساب ایدیورسه بو دینی برتهیجك، دینی بر حزن وملالك موجودیتندن دکلدر. دنیاده برطاقم افکاردینیه بولونماسندن واو کیمسه‌لرك او افکاره واقف اولمالرندن، او افکارك مخیله‌لرینه انطباع ایتمه‌لرندندر.

برچوق کیمسه‌لرده دین، مقلددر. حسیاتلرینك، اعتقادلرینك داخلنده برشی دکلدر. بوکیمسه‌لر یاشادقلری محیطی، تابع بولوندقلری تأثیراتی انعکاس ایتدیررلر. باشقه شرائط ایچنه وضع ایدلسه‌لردی پسیقولوژی نقطهٔ نظرندن مشابه برطاقم حسیاته واحتراصاته، بوعینی طرزده اینانمه‌یه، سومکه، ایسته‌مکه صاحب اولابیلیرلردی. بو حادثاتده دینی بر وصف هیچ بولونمازدی. دین هانکی روحلرده حقیقةً موجود ایسه او روحلر ایچون، مخیله طرفندن دکل اصل شعور طرفندن بعض فکرلره، بعض حسیاته، بعض حرکاته، بشریتی تجاوز ایدن برطاقم غایه‌لراوغورنده عطف اولونمش غریب، نامتناهی برقیمتدر. بوشکل شعور بوتون پسیقولوژینك و فیزیولوژینك اوبژقتیف تمثاللرندن طاشار،

اونلرك ایچنه صیغماز. افق باطنیسی یالکز بو تمثاللره انحصار ایدن برفرد، فکر دینی‌یی آنجق برخولیای باطل ، برهیچلك اولمق اوزره تصور ایده بیلیر .

مع مافیه، احتمالکه ، پسیقولوژی نقطهٔ نظرندن‌ده فکر دینی یه حقیقی بر قیمت عطف ایتمك یولی واردر . شعوری فردك عمومی حیات وعمومی وجود ایله — بر اوجندن واقفانه ودیکر اوجندن مبهم وعادتا بی‌شعورانه — براشترا کندن عبارت کبی تلقی ایتمك، ایشته فکر دینی‌یه بویله حقیقی برقیمت ویرمك اولور . اوزمان حس دینی جزئك کله قارشی بسله‌دیکی انقیاد وتبعیتك برحس وادرا کی، برسوق طبیعیسی کبی اولور .

فقط بویله برمسلکك اوبژقتیف برپسیقولوژینك حدودینی کچه‌جکی وعینی زمانده سوبژکتیف پسیقولوژی‌یی اعلا دیمك اوله‌جغی آشکاردر . او زمان بوسوبژکتیف پسیقولوژی یه روحك اوبژقتیف حاله کتیریلمه‌سی قابل قسمندن اوته طرفده وجود نامتناهینك درینلکلرینی اولچمك قوتی ویرلمش وبوصورتله، حکمت وجودی قبول، شان وشرفی تزیید ایدیلمش اولور.

اوبژقتیف پسیقولوژی مجبوریت دینیه‌ده واوکا مترافق اولان موکبهٔ افکارده برطاقم باطل ذهابلردن باشقه برشی کوره‌مز . فقط بو بابده کوستردیکی دلائل قناعت بخش دکلدر. بودلیللرك اثبات ایتدکلری یکانه شی فرد ایچون مجبوریته، وظیفه‌یه، قدسیته ایناثمق بر ایمان ، فکر منفعتدن عاری، تصادفه باغلی بر قبول

اولدیغندن عبارتدر . مع مافیه بر ایمان عقل طرفندن تصویب ایدلمك ایچون قابل ادراك برطاقم اسبابه استناد ایتمك لازمدر. وظیفه‌یه ایمانك اسبابی نره‌ده بولونابیلیر؟ سوسیولوژی بونی بزه کوستره‌بیلمکه کندیسنده قدرت حس ایدر .

برشأنیت موجوده اولان فعالیت اجتماعیه‌نك ایفای وظیفه ایتمسی وموجود اولا بیلمسی ایچون بر طاقم شرائط واردر . سوسیولوژی متخصصلری، بونده برطاقم ضرورتلر بولوندیغنی وبو ضرورتلرك مقری فرددن خارجده اولدیغنی، فرد بوضرورتلری قبوله مضطر قالدیغنی بیان ایدرلر . مجبوریت حسی فردك بو یوکسك ضرورتلری بیلمه‌سندن، آکلاماسندن باشقه برشی دکلدر . بوتلقی‌یه کوره دین فردلره تمامیله خارجی برقدرت کبی تأثیر ایدر، اونلری اجبار وتربیه ایلر. انسان طبیعی‌یه نسبتله انسان اجتماعی ودینی، طبیعت ابتدائیه‌سنی آرقه‌لره دوغرو سورمش برفوق طبیعتدر .

فقط، دینك سوبژ کتیف وفردی عنصرینی بویله ایکنجی درجه‌ده براقمق وقابل اهمال بر عنصر اولمق اوزره تلقی ایتمك دوغرومیدر ؟ شبهه یوق که تصوف، مؤمنك حیات باطنیه‌سی سوسیولوژی متخصصنك خارجی تدقیقات ومشاهداتنه مؤسسات سیاسیه، یاخود کلیسائیه کبی مساعد برماده عرض ایتمز . فقط بوندن اونك اهمیتسز اولماسی‌می ایجاب ایدر؟ احتمالکه الك ابتدائی

اولان تظاهرات دینیه پیش ملاحظه یه آلنه جق اولورسه بو عنصر باطنینك اوراده پك آز اهمیتلی وپك آز بارز اولدیغی كوروله جكدر. فقط دینـك نه اولدیغنی بیلمك ایچـون اونك تاریخی نقطهٔ حركتنی آرامق ، مؤخر حادثاتی وقعـه لرك بر تمادیسی كیفیتی ایله ایی كوتو اوكا ربط ایتمك كافیمیدر؟ بوكبی مسئله لرده تمادیٔ تاریخی یه باقه رق منطقاً اونلرك بربرلرینك عینی اولماسنه حكم ایتمك ناصل جائز اولور؟ ابتـدا عادتا كوزه كورونمز برحالده بولونان برعنصر دینی صوكره پك مهم، پك اساسلی برشی اولمشدر. كندی كندیسـنی آرایان برشعور اولا پك اهمیت ویرمدیكی فكرلرك ، حسیاتك ایچنده نهایت كندی كندیسنی بولور. نتیجه، مادی سببندن آیریله رق كندی كندیسی ایچون انكشاف ایده بیلیر.

دینك شكل ابتدائیسی نه اولورسه اولسون متمدن ملتلرده دینك كیتدكجه شـخصی وباطنی برحال آلدیغی تجربه ایله ثابت بر وقعه در. دها یونانلیلر بیله انسانك قیمتنی وقدرتی پك درین برضورتده حس ایده رك اسكی منقبه لره نظراً انسانك خارجنده وقوعه كلن، انسانك تأثیری اولمادن مقدراتنی تعیین ایله ین دینی واخلاقی مبارزه لری شعور بشرك ایچنه نقل ایتمشلردی .

اسرائیل پیغمبرلری وعیسانك سوزلری استعداد باطنینك تأثیر غالبانه سنی اوقدر میدان وضوحه قویمشـلردر كه دیندار روحلر بو استعدادك مفقود اولدیغی یرده هیچ دین بولونمایه جغی ظننه كیتدكجه میل ایلمشلردر. بوكون رؤسای دینیه ایچون مشكل

وظیفه دینی هرشیدن اول برشعور مسئله‌سی عد ایدن مفکره‌لره قارشی دینك ظاهری اقسامنك فائده‌سی حقنده‌کی اعتقادی محافظه وادامه ایده بیلمکده‌در .

دین، بوکون صورت عمومیه‌ده بزه نمایان اولدیغی شکلده فردك محویتنی تضمن ایتمك دکل بالعکس تهیجنی ترویج ایدر . هرحالده، اصل شخصیت نامی ویریلن یوکسك درجهٔ فردیتده حال بومرکزده‌در . فرد بوتون وارلغك منبعی اولان غایهٔ آیینی ایله برلشه‌رك شخصیتنی بولدیغنه ایناندیر. خرستیانلرك تثلیث اعتقادنده اوچ موجودیت حقیقی وبربرلرندن فرقلی شخصلردر. باطناً برلشمش اولدقلرندن یالکز تك بر الله تشکیل ایدرلر. بوخصوصی وعادتا مافوق طبیعی مناسبتی یونان قدیم شوجمله ایله افاده ایدردی : « هرشی ناصل هم برکل احد تشکیل ایده‌جك همده ینه آیری آیری موجود اولاجق؟ » دین، الله تسمیه ایدیلن وکندیسنده یاشایان وجودلری بویله برلشدیرمك معجزه‌سنی کوسترن بروجود اولدیغنه اینانمقدن عبارتدر .

فقط، بویله یوکسك، کندی کندیلکندن خیر عمومی‌یه متوجه برفردیتك انکشافی فعالیت وضرورت اجتماعیه‌دن نشئت ایتمش اولماسنی قبوله هیچ برمانع یوقدر دنیله بیلیر . اکر شعور، شخصیتی بر واسطه دییه دکل‌ده برغایه اولمق اوزره تلقی ایدییورسه بو، شعور بشرك صورت طبیعیه ده غایه‌لری واسطه‌لره تحویل یولنده یاپدیغی برچوق عملیه آراسنده برمثالدر.

سوسیولوژی طرفندن رابطهٔ اجتماعیه یه بو صورتله عطف اولونان دینی قیمت وتأثیر قدر محقق برشی یوقدر . شایان دقتدرکه بونقطه‌ده خرستیانلق فکرلریله آراسنده توافق‌ده واردر. فی‌الحقیقه سن ژانك برنجی مکتوبنده‌شوفقره‌یه تصادف اولونیور : « کیمسه هیچ بروقت اللهی کورمه‌مشدر . اکر بز بر برمزی سوه‌جك اولورسه‌ق اه بزم ایچمزده بولونوروعشق الٰهی ایچمزده تمامیله حیزفعله چیقار». بوتون مسئله ، انسانده دینی حسات وافکار ظهوری جمعیتك تأثیریله ایضاح اولوندیغی زمان هانکی هیئت اجتماعیه‌دن بحث ایدلدیکنی بیلمکدر .

شیمدیکی حقیقی ، قابل تدقیق و مشاهده وارلغنده نظر ملاحظه‌یه آلنان راستکله برهیئت‌اجتماعیه‌دن‌می بحث‌اولونیور؟ بر جمعیت بشریه‌نك یالکز موجود اولماسی ، اونك شرائط موجودیت وبقاسنك، شرائط انکشافنك افرادینك شعورلرنده اخلاقی‌ودینی مجبوریتلرله‌تظاهر ایتمه‌لری ایچون کفایت ایلرمی؟

انسانلرك‌حقیقتده مشکوك‌یاخود مفروض برطاقم‌لزوملری قطعیاً مجبوری بر صورتده قبوله جهالت وعطالت سائقه‌سیله سوروکلندکلری پك اعلا تصور وقبول اولونابیلیر . فقط بو آشکاردرکه آلداندقلرینی سوسیولوژی متخصصلرینك آثارندن اوکرندکلری کون مؤسسات اجتماعیه‌یه قارشی آرتق اوباطلانه حرمت معتقدانه‌یی غائب ایده‌جکلردر . او مؤسساتی نسبی صورتده ثابت ومفید اولمق‌اوزره تلقیده دوام ایده‌بیلیرلرسه‌ده آرتق مقدس عد ایتمه‌یه‌جکلری شبهه‌سزدر.

حتی اکثریا مؤسسات سیاسیه‌نك منحصراً هیئت اجتماعیه‌نك شرائط موجودیتندن انبعاث ایتدیکی فکری انسانلرده او مؤسساتی ادامه‌دن زیاده تبدیل هوسنی اویاندیرر . چونکه او شرائط موجودیتده هیچ دکیشمز دکلدر . انسان اویله یارادلمشدر که اونك ایچون بر شیئك دکیشه بیله‌جکنه اینانمق عادتا او تحولی آرزو ایتمك دیمك اولور. شایان دقتدر که انسانی مؤسسات اجتماعیه‌یه یوقاریدن باقمغه ، اونلری صرف تصادفی وانسانی عد ایتمکه ، اونلره قارشی عصیان ایله‌مکه سوق ایدن شی فکر دینیدر. برطاقم دینی بویوك شعورلر جمعیت بشریه‌نك قارشیسنه کندی باشلرینه حق وحقیقتك ممثلی ایمشلر کبی دیکیلمشلردر . چونکه کندیلرینك آرقه‌لرنده الله دوریور دیرلر. جمعیات بشریه‌نك آرقه‌سنده ایسه آنجق انسان، طبیعت وبرطاقم وقایع واحوال کورورلر. شعور دینی شعور اجتماعی ایله عینی شی اولمغه رضا کوسترمك شویله دورسون انسانلری اللهك حقوقنی حکمدارك حقوقنه ، اشخاصه حرمتی جبر وتضییق رسمی‌یه قارشی قویمغه سوق ایدر.

بناءً علیه حقیقی جمعیت بشریه، برمؤمنك وجداننه کفایت ایده‌جکنی ناصل ادعا ایده‌بیلیر؟ مؤمنلر عدالتی، عشقی، ایلکی، علمی، سعادتی اللهده طوپلانمش ، اللهده حیز فعله چیقمش اعتقادنده‌درلر. جمعیت بشریه بونلری بویله کندیسنده طوپلانمش، حیز فعله چیقمش کبی بر منظر عرض ایتمکه قادرمیدر ؟

آشكاردركه روح بشرك دینی قسملرینی یالکز جمعیت بشریه‌نك تأثیریله ایضاح ایتمك ایسته‌دكلری زمان موضوع بحث اولان هیئت اجتماعیه شو حقیقی ومعلوم اولان بر هیئت اجتماعیه دكلدر. بو بر فكری، خیالی جمعیت بشریه‌در. دینك افاده ایتدیكی آهنكك، عدالتك، سعادتك، حقیقتك آرقه‌سی صیرا قوشماسی اعتباریله بر جمعیتدر. حقیقی جمعیتلر بو غیر مرئی جمعیتدن بر درجه‌یه قدر نصیبدار اولمالری واوكا توافق ایتمه‌لری اعتباریله القای حرمت ایدرلر وفردك تحمیل ایتدكلری مجبوریتلری محق ومشروع كوسترلر.

فكرلرده‌كی بو جمعیتك شبهه یوق كه انسانلرده‌كی تمایلات دینیه ایله صیقی بر مناسبتی واردر. شعور دینی، كندی كندیسنی بر آلت اولمق اوزره تلقی ایدر. وظیفه‌سی اونی وجوده كتیرمكه چالیشمقدر. فقط بو جمعیت خیالیه، مادی بر وقعه‌یه تشبیه ایدیله‌بیله‌جك معین و معلوم برشی دكلدر. دینی، بو جمعیتك ایجاباتی ایله ایضاح ایتمك آرتق اونی قابا تجربه‌لرله قابل تدقیق ومشاهده سیاسی یاخود مشترك حادثه‌لرله حل ایتمك دكلدر.

جمعیت خیالیه فردلر طرفندن، بر ملتك الـٔ یوكسك اخلاقی ودینی شعورلری طرفندن تصور وتخیل اولونور. طبیعتك فدا ایتدیكی فردی اعظمی بر حد انكشافه وقیمته ایصال ایتمكه چالیشدیغی كبی عینی زمانده فردلرك اتحادندن — میخانیكی قوتلر یاخود ساده‌جه سوائق طبیعیه وعنعنه طرفندن تشكیل ایدلمش مركباتدن —

دها متحد، دها آهنکدار، دها کوزل بر کل وجوده کتیرمکه اوغراشیر . عدالت ، حقیقت ، حسن کبی احتمالکه هیچ بر شیئه یارامایان او مفکره شیلرینه حرمت وعبادتی طبیعت بشریه نك مساعد اولدیغی اك یوکسك درجه یه اصعاده چالیشیر. صرف طبیعتده موقعی اولمایان یاخود طبیعی مشکلاته اوغراتان بو تفکر شیلرینی، فائدهٔ قصوا حالنه قلب ایدر. وظیفه سی فردی خوشنه کیتمه ین غایه لره منقاد قیلمقدن عبارت بر ماکنه کبی دینی ایجاد واعمال ایتمك شویله دورسون بالعکس دینك وجودینی تضمن ایدر واوندن ملهم اولور.

هر ترقیٔ اجتماعینك منشأنده روح بشرك اعماقندن نبعان ایتمش ، — اولجه مجرب وقابلیت حیاتیه سی مثبت برشی اولمقدن زیاده یکی واحتمالکه بر خولیای خامدن عبارت برشیئه دلالت ایتدیکی حالده — دوغرو ، ایی وقابل اجرا اولملق اوزره قبول ایدلمش بر فکر بولونور. بو فکر بر غایه عد ایدیلیر. چونکه انسانلر اونی غایهٔ کمالك بر افاده سی عد ایدرلر، اویله ظن ایلرلر.

هر ترقیٔ اجتماعینك منشأنده ایمان ، امید وعشق واردر. شعور وجمعیت بشریه علملك دینلری ایضاح ایچون بولابیله جکی اك مثمر پرنسیپلری عرض وتأمین ایدرلر. چونکه دینی پرنسیپ دوغرودن دوغرویه اك چوق بو ایکی ساحه ده تظاهر ایلر .

ایکنجی قسم

روحیجیلك تمایلی

برنجی باب

ریجل وجذری ایکیلك مسلکی

دینك علمی نظر اعتباره آلمقده‌کی مجبوریتنك تسلیم ایدیلمه‌سی .

۱ — ریجل مسلکی — ریجل : حس دینی وتاریخ دینی — ویلهلم هرمان: ایمانك عملی ایله محتویاتی آراسنده‌کی فرق — اوکوست ساباتیه : ایمان ایله اعتقاد آراسنده‌کی فرق .

۲ — ریجل مسلکنك قیمتی — دینه خاص اولان عنصرك انکشافی — فکرجیلك علیهنده‌کی مسلکك محذوری : محتویاتسز بر سوبژکتیفجیلك — عالم خارجی ایله حائز مناسبت اولمایان بر عالم باطنی‌یه وصول خولیاسی

علم فکرینك تحت تأثیرنده بولونان و دینی آنجق علمه ربط ایدیله‌بیلدیکی نسبتده و معناده قبول ایدن مسلکلرك قارشیسنده زمانمزك تاریخ فلسفه‌سی بزه باشقه برطاقم مسلکلر دها کوسترر که بونلرده بالعکس دین فکری غالبدر. بومسلکلر نظرنده اصل شایان اهمیت اولان مسئله آرتق نظر اهمال ایله تلقیسی غیرقابل اولان علمك ترقیاتی قارشیسنده دینك غالبیتنی ممکن اولدیغی قدر ادامه ایتمکدن عبارتدر. بو مسلکلره کوره

دین کندی کندیلکندن موضوعدر و کندیسنه خاص اساسلر اوزرینه مستنددر. عصری علمك یالکز اشیای طبیعت اوزرنده دکل مفکره‌لر و روحلر اوزرنده‌ده اجرای حکم و سلطنت ایتمك یولنده‌کی مدعیاتی معلوم اولدیغی جهتله، دین آرتق کندیسی ایله رقیبی بیننده آرالرینی تفریق ایده‌جك بولمه انشاسیله اکتفا ایده‌مز. یاشادیغمز عصر هرشیئی تدقیق وامتحان ومواجهه عصریدر. بناءً علیه دین قوهٔ حیاتیه‌سنی وانکشاف قدرتنی آنجق کندی حقوقنی علمك حقوقیله تألیف ایتمکه چالیشه‌رق وایجابنده، اساسنی تغییر ایتمکسزین، مشروع دییه تلقی اولونان علمك ایجاباتی ایله توافق ایده‌رك اظهار واثبات ایده‌بیلیر. عصرك هجوملرینه اهمیت ویرمه‌دن کندی دستورلری، قطعیتی وحقوقی ایچنده قاپانوب قالیرسه دین بر مدت کندی کندیسنی آلداته بیلیر، فقط هوادن محروم نباتات کبی صاراروب صولمقدن قورتولاماز.

بو اندیشه‌لر منشاء تاریخیسی قانته وشلایرماخره چیقان وکچن عصرك نهایتنده حائز اولدیغی وبو کونده حائز اولمقده دوام ایتدیکی تأثیر عظیم دولاییسیله زمانمز دائرهٔ افکارینه کیرن بر مسلکده یك کوزه چارپار. بو، آلمان الهیات علماسندن آلبره‌خت ریچل Albrecht Ritschl ك مسلکیدر. [١]

---

[١] اك باشلی اثری Die christliche Lehre von der Rechfertigung und Versoehung در. ١٨٧٠ - ٧٤ ده انتشار ایتمشدر (٣ جلد).

ریچل جیلك

ریچل مسلکنك مختلف ذواتده اولدقجه مختلف شکللری نمایان اولمشدر. بو خصوصی شکللری تدقیق ایتمکدن ایسه بو راده خطوط عمومیه‌سنی وروحنی نظر ملاحظه‌یه آلمق دها موافق اولور. بو روحه نظراً دین غیرقابل جرح برحاله کلمك وحقیقةً اجرای حکم ایده‌بیلمك ایچون یابانجی عناصردن تمامیله وشدتله تطهیر ایدلمك اقتضا ایدر. دیکر طرفدن‌ده بوتون خصوصیتی بوتون وسعتی‌ایله مثبت برصورتده کندیسنی انکشاف ایتدیره‌بیلمك ایچون مالك اولدیغمز شیلرك کافه‌سی دینده بولونمالیدر.

علی‌العموم تعلیم اولوندیغی شکلده، دین بر طاقم یابانجی ونزاهتنی مخل عناصر ایله مخلوطدر.

بوعناصرك برنجیسی فلسفه، مابعدالطبیعه، طبیعی الهیاتدر. هرشیدن اول بو متفکرلك ابتلاسنی، اسقولاستیکی صورت قطعیه‌ده برطرف ایتمك ایجاب ایدر. ذاتاً لوتر بونلری شعور دینیدن طرد ایتدیکی حالده صوکره کیزلی کیزلی تکرار صوقولمشلردر. آنجق مجردات اوزرنده دولاشان و النده حادثات طبیعیه‌دن باشقه برشی بولونمایان فلسفه تعریفی اعتباریله عنصر دینی‌یه ایریشه‌مز. چونکه بوعنصر دینی حیاتدر، وجوددر، مافوق طبیعی فعالیتدر. هرنظری وقوف، نه اولورسه اولسون،

موضوع دینی ادراکدن عاجزدر. چونکه بیلمك ملکه‌سی، انتهانده موجود اولدیغی شکلده، ماده قانونلرینك ادراکنه انحصار ایدر. حالبوکه بوراده صرف روحی شیلر موضوع بحث اولمقده‌در. دین آنجق بر ایمان ایشی اولابیلیر، وقوف ایشی اولاماز. دینی، فلسفی یاخود علمی عنصرلرله قاریشدیرمق اونی بوزمق دیمکدر.

دیندن چیقارلمسی ایجاب ایدن ایکنجی عنصر طفیلی بشری سلطه‌در. قاتولیکلك مسلکنده دین بویله بشری بر سلطه آلتنده قالدیغی کبی پروتستانلغك بعض شکللرنده ده بالخاصه پیه‌تیزم Pietisme مذهبنده، عینی تأثیرلر بویوك یرطوتار. برخرستیانك عیسادن باشقه افندیسی یوقدر.

فقط دینی یالکز تطهیر ایتمك کافی دکلدر. بونی بوتون معناسیله ساحۀ فعله چیقارمق اقتضا ایدر. شلایرماخر زهد وتقوانك نه بر وقوف نه بر فعل وعمل اولمایوب حسك یاخود بلاواسطه شعورك بر ایجابندن عبارت اولدیغنی پك دوغرو اوله‌رق سویله‌مشدر. مع‌مافیه بو غایت عمومی اساس ایله اکتفا ایدیله‌مز. چونکه بو اساسه کوره صرف خرستیانلق نقطۀ نظرندن منتظم بر الهیات علمی تشکیلی قابل دکلدر. بویله بر الهیات تشکیل ایدلمه‌نجه‌ده دین، شخصی بر طاقم افکاره پارچه‌لانیر، داغیلوب کیدر. حسیاتی عمومی حقایق دینیه ایله بسله‌مك لازمدر. ریچلك اصل یاپدیغی شی عقل فلسفی‌یه وبشری

سلطه‌یه ساده‌جه حس دینی‌یی دکل تاریخ دینی‌یی یعنی کرك انجیلده کرك تاریخ عمومیٔ انسانیتده وقعه‌لرك اوبژقتیف صورتده تدقیقلرینك کوستردیکی شکلده « وحی » یی قارشی قویماسیدر .

مع‌مافیه بویله یاپمقله استعداد باطنینك اساسلی رولی هیچ‌ده تنقیص ایدلمش اولماز. دین روحلرده ، قلبلرك اعماقنده ، روحی حیات وتجاربده ساحهٔ فعله چیقار. حتی ریچل ٔ تلمیذلرندن ویلهلم هرمانك برنظریه‌سنی قبول ایده‌رك مابعدالطبیعی حکملرله دینی حکملر آراسنده‌کی فرقی وارلق حکملریله قیمت حکملری آراسنده‌کی فرقه تنزیل ایتمش وانجیل دوغرو اولماسی شعورمزده قیمتدار وحقیقی دییه حکم اولونماسندن ایلری کلدیکنی قبول ایلمشدر .

فقط ، ریچله کوره ، عینی زمانده حسیات کرك توراتده کرك تاریخ عمومیده صرف‌نظر ایده‌مه‌یه‌جکی وکندی کندیسنه تدارك ایده‌مه‌یه‌جکی بر مادی محتویات بولور. فرضا قلب کناه حسنی وسعادت آرزوسنی دویار. ایشته وحیده بو حسیاته بر طرفدن عادل وقهار، دیکر طرفده رحیم وغفور بر الله تقابل ایدر. طبیعی اشیانك ایضاح ایتمدیکی سبب انطباعاتی شعور دینی ایشته بو للهده بولور. بوصورتله حسیات کندیسنك معناسنی وتملنی کتب مقدسه‌ده آرامقله کیتدکجه دها واضح ، زنکین ومتین بر حاله کلیر. فردی بنلك حدودینی آتلار وبرکلیساده

باشقه‌سنك حسیاتیله اشتراك ایده‌بیلیر. دین فکرینی حقیقهٔ ساحهٔ فعله چیقاریر.

ریچل بواساس اوزرینه کندیسنك الهیات مسلکنی بر وتام اوله‌رق تأسیس ایتدی. بو مسلك عقاید بحثنی بوتون اقسام اصلیه‌سی وحقوقی ایله ادامه ایتمکله برابر بوتون طبیعی علمدن، فلسفه‌دن وصرف انسانی بوتون مؤسساتدن آییریر. بومسلك ایلك خرستیان وحینده موجود اولان بوتون فکرلرك منطقی صورتده ترتیب وتنظیم ایدلمش صریح ومجمل برمجموعه‌سی ایدی، اساس اعتباریله انجیلك ابدی و روحانی محتویاتندن عبارتدی.

*
* *

ریچلك بویله اصل حیات دینیه‌یی علمك تجاوزاتندن مصون بولوندیراراق تکاملی روح بشرك سینه‌سنده تأمین ایتمسی برچوق مفکره‌لره خوش وملایم کلیوردی.

قانت مسلکی ذهنلری علم عالمنك یاخود اصل طبیعت عالمنك اوستنه باشقه برعالم وضع ایتمکه آلیشدیرمشدی. بو، عالم محسوس ایله هیچ علاقه‌دار عد ایدلمه‌ین حریت وحیات روحانیه عالمی ایدی. علوم مثبته‌نك ترقیاتی، بوعلمی تمثیل ایدن ذواتدن بر چوغنده آلدیغی مادیه‌پرستانه شکل و وقایعك محصول ایجاب اولدیغی قناعتی تفکر و ملاحظه‌یه میال ذهنلرده اعتقادلرینك موضوعلری ایچون بوعلملرك ساحهٔ نفوذندن خارجده برملجأ آرامق احتیاجنی تولید ایتمشدی.

بوندن باشقه ، ریچلك اوقدر اهمیت ویردیکی تاریخ، اون دوقوزنجی عصرده برنجی درجه‌ده برعلم اولمشدی، بردرجه‌یه قدر علوم طبیعیه ایله متناظر برشکل آلمشدی. ترقیاتنی تسهیل ایدن رومانتیك روحـه توفیقاً ، مختلف دوره‌لرك حادثاتنده یالـکز مشترك صورتده انسـانی و مشابه شیلری دکل بالعکس فرقلی ، خصوصی، ممیز وفردی شـیلری آرامغی کندیسنه بر وظیفه ایدینمشدی .

بو رومانتیزم ایسـه حسـیاتك و حیات باطنیه‌نك تهیج وغلیانی ارائه ایدیبوردی. اویله برحالت فکریه افاده ایدیبور ویتیشدیریبوردی که دینك روحانی وتصوفی شـکلی ایله غایت هم آهنك ایدی .

آلکساندر وینه‌نك شعور بشر وشخص عیسا کبی جوهر اعتبـاریله واحـد بر چیفته تمل اوزرینه اسـتناد ایدن باطنی خرستیانلغی‌ده ریچلك تعقیب ایده‌جکی استقامته متوجه ایدی . وینه‌نك فکرلرینك براقدیغی درین ایزلر بوکون بیـله حالا قابل رؤیتدر.

بناءً علیه ریچلك تمایلاتنك، عمومی اوصافی ایله، زمانمزده برچوق دینی مفکره‌لرده موجود اولماسی طبیعیدر . بالخاصـه آلمانیاده قوجه بر الهیات مسلکی ریچلك دوشونجه‌لریله یاشار. بونلرك بعض خصوصی طرفلرینی دکیشدیرمکله برابر اساسنی محافظه ایلر.

ریچل جیلکك تولید ایتدیکی اڭ جدی مشکلاتدن بری، استادك اڭ ممتاز شاکردی اولان ویلهلم هرمانك بحث ایتدیکی نقطه‌در. ریچله کوره شعور دینی کتب مقدسه‌نك دستورلری ایچنده بولونمالی یاخود آکلاشلمالیدر. فقط فرضا سن پولده تصادف اولونان دساتیر الهیات، صرف اوکا خاص برطاقم تجارب دینیه‌یه دلالت ایدرلر. احتمالکه بز کندیمز بونلری دویمامشزدر. او حالده بو دستورلری ناصل قبول ایده‌بیلیرز؟ چونکه اونلر بزم آغزمزده برحرکت ایمان دکل ماکنه کبی یاخود ریاکارانه سویلنمش بر سوز اولورلر.

بو اعتراضك آلتنده «ره‌فورمه» نك طرفدارلرینه میراث براقدیغی مشکلاتی بولیورز کبیدر. «ره‌فورمه»، تاریخ نقطهٔ نظرندن، ایکی حادثه‌یی عینی غایه‌یه متوجه اولمق اوزره بربرینه تقریبدن عبارتدر. بو حادثه‌نك بری قرون وسطاده تصوفك انکشافی نتیجه‌سی اولان ایمان باطنی‌نك تهییج وغلیانی دیکری ده رونه‌سانس دورینك ابتدائی صفوتلرینه ارجاع ایدیلن اسکی متنلره وآبده‌لره عودت فکری ایدی که «انسانیات» متوغللرینك اثریدر. بربریله هیچ حائز مناسبت دکل کبی کورونن بو ایکی اساسدن تك برمذهب چیقارمغه چالیشمق پروتستانلق روحنك چکدیکی عذابلردن بری ایدی.

هرمانك تکلیف ایتدیکی چارهٔ حل، ریچل ده صیق صیق

بربرینه مربوط اولان ایکی شیئی، یعنی ایمانك تملی ایله محتویاتنی، آییرمقدن عبارتدر .

تمل ، اصل ایمان صورت قطعیه‌ده ضروریدر و بوتون شعورلرده هپ بربرینك عینیدر . وحیك بو قسمنك دوغرو بر صورتده شرح وایضاحی درحال هر صمیمی روحك اونی حس ایتمسی ایچون کافیدر .

فقط ایمانك محتویات خصوصیه‌سی ، عقیده‌نك شکل معینی فردلره کوره دکیشه‌بیلن دها یقین بر تجربه عرض ایدر . بناءً علیه بومحتویات او مختلف تجربه‌لره تقابل ایده‌جك صورتده مختلف صورتلرله بر صورت مشروعه‌ده افاده ایدیله‌بیلیر . فرضا عیسانك حیات باطنیه‌سنك تفکر وملاحظه‌سی روح بشرده اویله بر انطباع حصوله کتیرر که برضرورت معنویه ایله چارناچار عیسایه اینانیر. فقط عیسانك وفاتیله ذنوب بشر ایچون بر کفارت ویرلمش اولماسی فکر خصوصیسی بوتون شعورلرك تجربهٔ دینیه‌سی ایله توافق ایتمه‌یه‌بیلیر .

*
* *

فرانسه‌ده الهیات علمای مشهوره‌سندن اوکوست ساباتیه ریچلك نقطهٔ نظرینه بکزه‌ین بر نقطهٔ نظر قبول ایتمشدر .

اوکوست ساباتیه دینی علوم حکمیه‌نك هر دورلو مداخله‌سندن قورتارمق ، دینه مطلق بر استقلال وبر مختاریت تأمین ایتمك وعلمدن اوفاجق بر یاردیم بیله ایسته‌مکدن آزاده قالمق فکریله

دين ايچون ، علمه تابع اولان اشیای مرئیه وحسیه‌دن غایت اوزاق بر محراب صمیمی آرار. ساباتیه‌یه کوره دین انسانك کندیسنده‌کی سفلی وعلوی ایکی ماهیتی وبو سفلی ماهیتك علوی ماهیت اوزرینه بر تفوقنی کوردیکی زمان قلب بشری استیلا ایدن حس ضجرت ویأسدن تولد ایدر. دین ایشته بزی بو حسدن قورتارير. بو تخلیص کیفیتی بزه او بابده یکی معلوماتلر ویرمسی صورتیله وقوعه کلمز . وارلغمزك مصدر ومنبعی اولان قادر مطلق وخیرکار اساسه بر اعتماد یاخود ایمان حرکتی ایله بزی برلشدیره‌رك بونی یاپار.

او حالده ، دین نه‌در؟ قلبك دعاسیدر ، خلاص ونجاتدر.

بو خلاص و نجات بر معجزه‌در، معجزه بودر. نه صورتله وقوعه کلیر؟ بر خرستیان ایچون بوراسنی بیلمکه لزوم یوقدر. طبیعتك قانونلری ، علمك اوکرتدیکی شکلده اوغیرقابل تحول حاللری ایچنده بر خرستیان شعوری ایچون ارادهٔ الهیه‌نك بر افاده‌سندن عبارتدر .

بر حیات دینیه یاشایه بیلمك ایچون اوچ شیئه ، یالکز اوچ شیئه محتاجم : الله بنده حقیقةً ومؤثر صورتده حاضر وموجود اولمالی ؛ دعام قبول ایدلملی ، حریت امید بولونمالی. علوم حاضره بو اوچ شیئه دوقونماز. هیچ بر علمده دوقونه‌ماز کبی کورونور .

اکر بو ایلك فکرلری انکشاف ایتدیرمك وایچمده

امکانك بکا مساعده ایتدیکی درجه‌ده دینی ساحهٔ فعله چیقارمق ایسترسه‌م — ذاتاً قلبمك تلقیناتنی دویونجه ایسته‌مه‌مك هیچ الهدن کلیرمی ؟ — بر چوق کشینك توصیه ایتدیکی کبی، نه فلسفه‌یه مراجعت ایده‌بیلیرم نه ده بعض رؤسا ومقامات روحانیه‌نك سلطه‌سنه. بر اثر معماریٔ مجردات اولان فلسفه، ایچمدن کندی کندیلکندن فیشقیرمش بولونان او قوی حسه تماماً بیکانه‌در. فلسفه بکا آنجق فکری برطاقم مسلکلر عرض ایده‌بیلیر. بونلر بنم ایچون هیچ بر تأثیر یاپماز و بنی احتمالکه، علم ایله حال مجادله‌یه سوق ایدر. دیکر طرفدن روحمك ایسته‌دیکی شیئ ولو که مهم بر کلیسا اولسون، هیچ بر سلطه روحمده یاپه‌ماز. روحمك ایسته‌دیکی شی باطنی، حر وشخصی بر اهتدادر.

ایچمده دینی انکشاف ایتدیرمك ایچون بکا لازم اولان شی دینك باشقه‌لرنده ساحهٔ فعله چیقمش نمونه‌سنی و تأثیرینی کورمکدر. بونك ایکیسنی ده انجیللك بکا کوستردیکی شکلده عیسانك شخصنده بولورم.

عیسا، الله ایله آراسنده بر بابا - اوغول مناسبتی بولوندیغنی حس ایدییوردی. انسان صفتیله بزه او کره‌تیور، کوستریور که انسانلر اللهك اوغللریدر و الله ایله برلشمکه قابلیتلیدرلر. اونك شعوری او یله بر یردر که اوراده بز عیسا واسطه‌سیله اب عمومیٔ کائنات ایله اشتراك ایده‌بیلیرز. بو صورتله خرستیانلق انسانیتك مطلق وقطعی بر دینیدر.

دها اوته‌یه کیتمك و بو غیر قابل افاده اسراری مخیله و حواس ایچون ترجمه ایده‌جك اولان عقایدی صریح و مجبوری بر شکلده تعیین ایتمك ایجاب ایلرمی؟ قاتولیك مذهبی بوکا چالیشیر و آرقه‌سندن اسقولاتیك پروتستان مذهبی ده یورور. فقط بو مادی علاوه‌لر هر کون علم ایله دین آراسنده یوکسلدیکنی کوردیکمز نزاعلری تولید ایدرلر. دیکر طرفدن بو علاوه‌لرك زهد و تقوا ایچون فائده‌سی ده یوقدر، بالعکس اونی ضلالته سوق ایده‌بیلیرلر.

قاتولیك دیننده اوچ عنصر واردر : ایمان ، عقیده ، سلطه . پروتستان مذهبی خرستیانلغی صفوت ابتدائیه‌سنه اعاده ایتمکه چالیشه‌رق کلیسانك سلطه‌سنی صرف سیاسی و مادی بر اساس دینیه لغو و ازاله ایتدی، فقط عقیده‌یی پایدار براقدی . شیمدی عقیده‌یی‌ده مجبوری بر موضوع اعتقاد صفتیله اسقاط ایتمك زمانی کلمشدر. اصل عنصر دینی ایماندر . ایمان نرده وارسه دین اوراده‌در. عقیده دنیلن شی شعور دینینك غیر قابل افاده اولان حالاتی تمثالی بر صورتده دائما ناقص، دائما قابل تحول اوله‌رق تفسیر ایتمکدن عبارتدر.

هر وقوف علمی بالضروره صرف تمثالیدر. چونکه بر سرّ تعریفی اقتضاسی اوله‌رق، آنجق بر طاقم تمثاللرله افاده ایدیله‌بیلیر.

ایمان ایله موضوعی : ایشته بونلری بربرندن تمییز ایتمك لازمدر. اصل اساسلی اولان ایماندر . موضوعی ایسه اونك مابعدی و عینی غایه‌یه متوجه بر افاده‌سیدر.

٢

ريچل مسلكنك قيمتی

ريچلك وتلميذلرينك فكرلری كرك صريح شكللری آلتنده الهيات مكتبلرنده، كرك دينی تفكراتك آلديغی برشكل وضعيت صفتيله، هيئت اجتماعيه ايچنده بوكون بيله غايت تعمم ايتمشدر. دينی منحصراً ياخود باشليجه حسياتده، حيات باطنيه ده، روحلرك الله ايله اشتراك روحانيسنده كوره‌رك دينی نظری بر موضوع وقوف يابمق وبوصورتله باشقه برصنف وقوف ايله يعنی علمی وقوفلرله حال اختلاف ونزاعه صوقمق تهلكه‌سنی عرض ايدن مسائك ومذهبلری ايكنجی درجه‌ده براقان حق بوتون بوتون برطرف ايدن برچوق ذوات واردر. ايمان ايله امنتلر آراسنده مقصد ايله متن، روح ايله بدن، دوشونجه ايله سوز، فكر ايله شكل آراسنده‌كی كبی برفرق كورمك فكری بوكون چوق منتشر ومقبولدر. چونكه اكر دين ايله عقايد عينی شی اولسه ايدی عقايدك غيرمعقوليتندن دولايی دينی رد ايتمك مجبوريتنده قاله‌جق اولان برچوق مفكره‌لرك اصل اساسلی عد ايتدكلری برنقطه‌دن بوسايه‌ده دينه مربوط قالا بيلمه‌لرينه امكان براقيور.

ريچلك نقطهٔ نظرينك بويوك محسناتی حائز اولديغی انكار ايده‌مز.

الهیات منتسبلری ، علم ، نظریه ، وقوف اولان هرشیئی
دینه بیگانه اولدیغی بیانیله بروجه پیشین a prior برطرف
ایتدکلری ایچون آرتق علمك کندیلرینه مشکلات
چیقارماسی تهلکه‌سندن هیچ قورقمازلر. چونکه اویله ساحه‌یه
یرلشمشلردرکه، تعریفی اقتضاسی اوله‌رق، مالکانهٔ علم ایله هیچ
برمناسبتی یوقدر. بناءً علیه یوللرینك اوزرنده علمه ناصل اولورده
تصادف ایده بیلیرلر ؟ علم ، انسانك ظواهر خارجیه‌سنی تدقیق
ومشاهده ایدر، بربرلرینه ربط ایلر. حالبوکه زاهد برآدم اللهك
وقاردشلرینك روحلری ایچنده یاشار . کندی ایچنده اللهك
تأثیرینی دویار . بوتأثیر آلتنده دعا ایدر ، سوه‌ر، امید بسلر .
علمك بو حادثات اوزرینه هیچ بر تأثیری اوله‌ماز . چونکه
دائرهٔ تدقیقنه داخل اولان حادثاتدن بوتون بوتون آیری بر
صنفه منسوبدرلر. علم، وقوفلر آرار . حالبوکه بوحادثات برر
شأنیتدر. برطاقم بیلگیلر ، برطاقم موجودیتلری وار اولمقدن
ناصل منع ایده بیلیرلر ؟

بوینه صرف روحیجیلك مسلکنك آکلادیغی بر معناده
قبول ایدیلن دین، علم ایله چارپیشمه‌یه برمیدان ویرمیورسه بونی
خصمنه هیچ طوته‌ماق ویرمیه‌جك قدر صوك درجه‌ده کوچوله‌رك
یاپه بیلمش اولدیغنی ادعا ایتمك بو بحث ایتدیکمز الهیات منتسبلرینه
کوره دوغرو دکلدر. مادی شأنیتله مشغول اولان عالملر ایچون

احتمالکه صرف روحانی اولان شیلر بر هیچلکدن عبارتدر .
فقط ديندار آدم بو هیچلکده هرشیئی بولور .

In deinem Nichts hoff 'ich das All zu finden

فائوست ، مه‌فیستوفه‌لسه خطاباً :

« سنك هیچلکلکده کلی بولمغی امید ایدییورم » دییور .

اولا بو راده ، مختاریتی ، استقلالی ، حریتی بولیور . اگر وجودلاهوتی طبیعتك وعلمك شرائطنه تابع ایسه بوش بر کلمه‌دن عبارتدر . اگر وارعد ایدیله‌جکسه حقیقة مبداء ، تشبث ، خلق وایجاد او اولماسی ایجاب ایدر . هیچ بر سببله مقید اولمقسزین کیفی بر لطف الٰهی فکری حقیقتده شونی افاده ایدرکه اللهك افعال وحرکاتنی موجودات تعیین وایجاب ایده‌مز . چونکه موجودات آنجق الله سایه‌سنده واردر . الله ، ایسه آنجق کندی کندیسنه تابعدر یعنی تماميله حردر . عالم محسوس ایچندن اخراج ایدیلن دینك صرف قلب داخلنده محصور قاله‌رق یالکز قلبی علاقه‌دار ایدن شیلره انحصار ایتدیکنی سویله‌مك دوغرو دکلدر . انسانك ذی شعور ومعنوی حیاتنك منبعنده یرلشمش اولان دین اونك بوتون حیاتنی جانلاندیرمق و ایسته‌دیکی شکله صوقمق ایچون دها زیاده حائز قدرتدر .

فی الحقیقه تجربه کوستریيور که حیات دینیهٔ باطنیه یعنی تصوف دینیلن شی صوك درجه‌ده زنکین وقوی بر شأنیتدر . الله ایله اشتراك یالکز قوتلی یاخود مشفق ، کیزلی یاخود میال انبساط

برطاقم هیجانلرك منبعی اولمقله قالماز. اویله برطاقم اراده وایمان صاحبی آدملر یتیشدیرر که بونلر وجدانلرینی هیچ برشیئه اسیر ایتمزلر، اللهك امرینی یاپمق ایچون هرشیئی کوزه آلمغه حاضر بولونورلر. اللهه اعتماد ایتمك کندی نفسنه اعتماد ایتمك دیمکدر.

متصوفین، موجوداتی، شو بولوندقلری حال ایله یالکز علمی ربط وبند ایده بیلیر دییه عد ایتدکلری ایچون یوزلرینی عمله واستقباله توجیه ایدرلر. فی الحقیقه، روحك کندی اوزرینه طوپلانماسی، نفسده، اللهی بولمق ایچون صرف مساعی ایدلمسی حیات صوفیه نك آنجق ایلك آنیدر. اه برتجریددن عبارت دکلدر. کرك اشیانك کرك روحلرك پرنسیپیدر. اللهك تصرف ایتدیکی بر آدم دنیایی کندی پرنسیپنه یاقلاشدیره جق صورتده دکیشدیرمك ایسته یه جکدر. بوصورتله برمتصوفك آلتندن بر فعل وحرکت آدمی میدانه چیقاجقدر. اونلرك بوقرارلری، بوغیرتلری، فراغتلری، شوق وغلیانلری، مغلوب اولمازثباتلری قارشیسنده حسیاتلرینك بر رشأنیت اولدیغنی کیم انکار ایده جك وحیات باطنیه لرینی قابل اهمال بر خولیا عد ایله یه بیله جکدر؟

*
* *

ایشته بوصورتله دین ریچل مسلکنه کوره آکلاشیلیرسه علمك مخالفتنه معروض قالمادقدن باشقه کندی خصوصیتی دائره سنده سربستجه ومؤثر صورتده انکشاف ده ایده بیله جکدر. عجبا ریچلك نقطهٔ نظری مفکره یی تمامیله ممنون ایده بیلیورمی؟

اول امرده، ترقیٔ معلومات وتفکر وملاحظات نتیجه‌سنده بو نقطهٔ نظردن ریچل مسلکنده بر طاقم تعدیلات وقوعه کلمش اولدیغنی نظر اهمال ایله کچیشدیرمك غیرقابلدر. حقیقتده، وضع ایدیلن اساس، چیفته ایدی. بر طرفدن حس، باطنی تجربه، انسان ایله اللهك مناسبتنك شعوری واردی. دیکر طرفده تاریخ، تورات ووحی اخذ موقع ایتمشدی. واقعا وحیه مستند اولان حقایق، عقلی بر طاقم وقوفلر دییه تلقی ایدیله یوردی. بونلر کلمه‌نك اصل معناسیله بر بیلکی دکلدر وبیلکی اولامازلردی. بونلر بر مسلك حالنده طوپلانه بیلیرسه وطوپلانمق لازم کلیرسه بو صرف شکلی بر نقطهٔ نظردن وقوعه کله بیلیردی وبر عملیهٔ منطقیه ایله یاپیلیردی. آنجق بو عملیهٔ منطقیه تعریف ایدر، تنظیم ایدر، فقط یالکز باشنه بر شی اثبات ایده‌مزدی. وحیه مستند حقایقی قبول ایتمه‌نك حکمتی صرف عملی اوله‌رق قالیردی. بو حقیقتلر شعور دینینك احتیاجاتیله توافق ایدردی. انسان ایچون بر قیمتی حائز ایدیلر، روح بشره بر قوت ونشاط ویررلردی. ایشته حکمت قبوللری بو ایدی. مع مافیه بو وحی کیفیتی فردی شعورلره، ووجدانلره رهبرلك ایتمکه واونلری بر یره طوپلامغه قابلیتلی، اوبژقتیف بر اساس ایدی وبویله قالماسی لازم ایدی.

بویله آکلاشیلان وحی نه صورتله محق ومعقول کوستریله بیلیردی؟ هرمان دییورکه: اکر بنم شخصی تجربه‌م بنم ایچون یکانه معیار حقیقت اوله جقسه باشقه‌لری طرفندن فرضا بر سن پول،

برسن او کوستن، برلوته‌ر طرفندن یاشانیلان فقط بنم طرفمدن تجربه ایدلمش اولمایان وقعه‌لره ایناتمغه ناصل مجبور طوتولا بیلیرم؟

هپسی بوقدرله قالماز. ریچلك تفکراته باشلادیغی تاریخده کتب مقدسه احکام وقوانینی اساسی هنوز قابل مدافعه ایدی. فقط اوتاریخدن بری تنقیدك ترقیسیله بوغیرقابل برحاله کلمشدر. وقتیله کتب مقدسه‌ده ایمانك محقق تملی بولیورلردی. فقط کتب مقدسه شیمدی اوتملی تأمین ایده‌مزلر. او کوست ساباتیه اکر لایخطی بر سلطه‌یه احتیاج وارسه بونی پروتستانلر کبی توراتك شبهه‌لی وهیچ تعدیل قبول ایتمه‌ین متننده دکل قاتولیکلر کبی جانلی برشخصك قابل انحنا وسربست ذکاسنده آرامق دها مناسب اوله‌جغنی سویله‌یه‌جك درجه‌یه وارمشدر.

بوچارهٔ حل ریچل مسلکنه هیچ ده ملایم کلمدیکی جهتله اوبر قتیف عنصر سوبژکتیف عنصره، وحی ایمانه کیتدکجه فدا ایدلمکه باشلاندی. هرمان ایمان ایچون تمل اولمق اوزره، بر فردك حیات باطنیهٔ عیسایی تأمل وتماشا ایدرکن حس ایتدیکی انطباعدن باشقه برشی قبول ایتمك ایسته‌مز. توراتك بزم کناه ونجات کبی چیفته حسمزه تقابل ایدن اه قهاری واه رحیم وغفوری هرمان نظرنده حد ذاتنده برطاقم شأنیتلر، حالات روحیه‌مزك سببلری دکلدر. محقق اولان شأنیتلر بزم حالات روحیه‌مزدر. عدالت ومغفرت الهیه سوزلری بونلرك آز چوق سوبژکتیف برطاقم ترجمه‌لریدر. صرف بسیط بر ایمان

فردی اولمایان هرشی بو ایمانك آنجق تمثالی بر افاده‌سندن عبارتدر. کلمه‌لرك عنعنوی معناسیله نه عقایده، نه کلیسالره احتیاج یوقدر. فرد آرتق کندی کندیسندن خارجه چیقاماز. عقایدی برطاقم تشبیهلردن عبارت عد ایدر، بونلری کندی تجربهٔ شخصیه‌سنه کوره تفسیر ایلر. بر کلیسا اونك نظرنده هرمجبوری آمنتی‌یی رد ایتمك فکرنده برلشمش برطاقم انسانلر مجموعه‌سیدر.

بو اصولك محذوری پك آشکاردر؛ اوده هیچ محتویاتی اولمایان سوبژکتیفجیلك وادیسنه دوشمکدر.

فلایده‌ره‌ر Pfleiderer ، دینك موضوعنی صرف خیالی بر حاله کتیردیکنی هرمانه مقام مؤاخذه‌ده سویلر. اونك فکرنجه اللهی بوتون بوتون ساحهٔ وقوفك خارجنه وضع ایتمك اونی بر موضوع تمنی وتمایل حالنه کتیرمکدر. بو «ساده‌جه اللهه اعتقاد خیرکاردر، تسلیت بخشدر، جسارت آوردر» دییه اللهك وار اولدیغنی ادعا ایتمك اولور. بو اعتقادك علمك میدانه قویدیغی حقیقتلرله قابل تألیف اولوب اولمادیغی هیچ دوشونولمیور دیمکدر. بویله بر ایمان ایسه کندیسنك ساده‌جه سوبژکتیف بر ذهابدن عبارت اولمادیغنی اثباتدن عاجزدر.

ریچلك توصیه ایتدیکی تنزیه و تطهیر اصولنی کیتدکجه دها جذری بر صورتده تطبیق ایده ایده، شعور دینیدن نفسك، شخصك کندیسندن بلاواسطه نبعان ایتمه‌ین هرشیئی خارجده

براقه براقه اعتقاداتی شعور نظرنده محق ومعقول کوستره‌جك بوتون عناصرك ازاله اولونه‌جغی محققدر. چونکه برشیئی محق ومعقول کوسترمك دیمك سوبژ کثیف وخام وقعه‌نك حدودینی کچه‌جك و کندیسنده عمومیلك وضروریلك یعنی اوبژقتیفلك موجود اولاجق برسبب بولمق دیمکدر.

عقایدك ومؤسسات مذهبیه‌نك قارشیسنه دیکیله‌رك واونلرك مظاهرتنی استخفاف ایله‌یه‌رك: یالکز بن وارم وبو کافیدر! دیین بر ایمانك ماهیتی نه‌در؟ بو مسلکه کوره بو ایمانك ذکا ایله آکلاشیله‌بیلن لسان ایله قابل ترجمه اولان بوتون افاده‌سی فردك حس ایتدیکی شیئی کندیسنك خارجنده موجود اولان شیلره ربط ایده‌رك کندی کندیسنه قارشی ایضاح ایتمك وذهننده اونی تمثیل ایله‌مك ایچون یاپدیغی بر تشبثدن عبارتدر.

بو صورتله بوتون فکری محتویاتدن تجرید ایدیلن دین مجرد بر شیدن، بوش بر شکلدن، یالکز بر کلمه‌دن، بر هیچلکدن عبارت قالمازده نه اولور؟ ایی شیلره‌ده فنا شیلره‌ده عینی قناعت شدیده ایله اینانیله‌بیلیر. اکر دینی توصیف ایتمکه صرف ایمان کافی کلسه ایدی هرمتعصب آدم، بر سن پول، برسن اوکوستن درجه‌سنه دیندار بر آدم اولمق لازم کلیردی. کورولیورکه فعلیاتده یالکز ایمان ایله اکتفا ایدلمیور. بو ایمانك عیسایه ایمان اولماسی لازم کله‌جکی آز چوق ضمنی برصورتده مقصوددر. شعوردن بحث اولونیور. فقط بونك خرستیان

شعوری اولدیغی ضمناً علاوه ایدیلیور. نه‌یاپیلیرسه یاپیلسین، ایمانه اوبژقتیف یاخود فکری بر عنصر ادخال اولونیور. فی‌الحقیقه، اولدقجه بر معنایی حائز مثبت بر اساس الده ایدلمك ایسته‌نیورسه بو عنصردن صرف نظر اولونه‌ماز.

حقیقتده، مجرد وبوش برسوبژکتیفجیلکه قاپیلمه‌دن شعور دینی‌نك، ایمانك، عشقك بوتون قیمتلری محافظه وتأمین ایدیلمك ایسته‌نیورسه بونلری منفی صورتده تطهیر ایده‌رك بر چوق شیلری ایچندن چیقاروب آتمق یولنه گیتمه‌مك لازمدر. بالعکس نفسی زنکینلشدیرمك، بویولتمك واونی عمومی وجوده ممکن اولدیغی قدر یوکسلتمك ایستر. ذکای مجردك صرف نظری نقطهٔ نظری حدودینی آتلامق ایچون تعقیب ایدیله‌جك اصول حیاته ربط ایدیلن ذکانك بوتون منابعندن استفاده ایتمك وذکا خارجنده برنقطهٔ نظر آرامغه قالقمامقدر. علمك وعقلك هجوملرینه قارشی اوزاقلرده، گیتدکجه دها اوزاقلرده بر ملجأ آرایه‌جق یرده بو علمی ممکن اولدیغی قدر گنیش بر نسبتده بلع وتمثیل ایله‌مك، مساعد اولدیغی بوتون انکشافی عقله تأمین ایتمك وبوتون بو معلومات ایله فکری غایه‌لرك ساحهٔ حقیقته ایصالی ایچون وسائط وآلات ترکیب ایلمك دها مناسب اولور.

ذاتاً، یاپدقلری کبی، شعورك، قلبك و هیجان دینینك ایچنه تحصن ایتمکله علومك تجاوزاتندن زیجل ایله شاکردلرینك کندیلرینی مصون بولوندیردقلری دوغرومیدر؟

اونلر يالكز حادثات حكميه‌دن باشقه بر شيله مشغول اولمايه‌جق وبو حادثات ايله حادثات معنويه آراسنده بر رابطه تأسيسنى دوشونمه‌يه‌جك برعلم فرضيه‌سنه كوره محاكمه‌لرينى يوروتيورلر. هرحالده علمك ساحهٔ تدقيقنه كيرمه‌ين وكيره‌مه‌ين برصنف حادثات ، حركات وانطباعات روحيه موجوداولديغنى قبول ايديورلر. بربرندن آيرى ايكى‌عالم كبى عالم خارجى وعالم باطنيدن ، موجوداتدن و شعوردن بحث ايليورلر . اونلرك مسلكلرينك اصل تملى بونقطه‌ده‌در. شعور اونلر نظرنده اويله بر دائره‌در كه اونك ايچنه هيچ بر قوهٔ طبيعيه نفوذ ايده‌مز . موجوداتك منحصراً ظاهر وخارجنه توجيه نظر ايدن علم ، وسائطدن محروم اولديغى ايچون او دائره‌يى تدقيق و تعميق خصوصنى عقلنه كتيرمز .

فقط خارج ايله باطن آراسنده‌كى بو تضاد، علمك نفوذينه غير مساعد بر قسم روح تلقيسى آنجق بر طاقم تشبيهلردن عبارتدر كه بو كونكى بيلكيلرمزه‌ده توافق ايتمزلر .

واقعا علم چوق زمان آنجق عالم ماددينك حادثاتنى بمسه‌مك ادعاسيله اكتفا ايتمشدر. معنوى جهتده‌كى حادثاتى مابعدالطبيعه ياخود ادبياته براقيوردى . فقط بوكون حال دكيشمشدر . علم ، ده‌قارتدن برى مساعئ علميه‌ده انتظام واصولك مؤثريتنى ومختلف بيلكيلرك بربرلريله اولان مناسبتلرينى كيتدكجه تجربه يده‌رك كنديسنده آرتق بلااستثنا بوتون انواع حادثاتك تدقيقاتنه

کیریشه بیلمك قوتنی حس ایتمکده‌در. روحك بر هیجانی نه‌قدر اوزاقده کورولورسه کورولسون، علم الهیات منتسبی نظرنده نه‌قدر صمیمی، مخفی، اسرار آلود اولورسه اولسون حقیقی، معلوم، قابل تدقیق ومشاهده بر شیدر، بناءً علیه بر حادثه‌در. بر طاقم قوانینه تبعاً سائر حادثاته بالضروره مربوط بر حادثه‌در. بر مؤمن ایسته‌دیکی قدر کندی حرکت ایماننك، دعاسنك، الله ایله برلشمك یولنده‌کی حسنك اشیای ماديه ایله ذره قدر علاقه‌سی اولمایان صرف روحانی حالات اولدیغنی ادعا ایتسون. علمه تعلق ایتمك ایچون بونلرك دائرهٔ شعوره کیرمه‌لری کافیدر. چونکه آرتق علم، نه اولورسه اولسون بونلر بوتون حالات شعورك تولدینی ایضاح ایله مشغولدر. عالمده بر طاقم اصوللر موجوددر که بوسایه‌ده یقینده کندن یقینده کنه یورویه‌رك، صبر ایله کیده‌رك، باطنیی خارجیه، اسرار آلودی قابل ادراکه، سوبژکتیفی اوبژقتیفه ارجاعه موفق اولویور.

حاصلی، اول امرده علمك نه اولدیغی، ساحهٔ شمولنك نره‌یه قدر انتشار ایتدیکی، حدودلری بولونوب بولونمادیغی آکلاشلمادن حرکت ایدیله‌جك اولورسه علمك ایریشه‌مه‌یه‌جکی بر نقطه‌یه چکیلمك واوراده ملجأ بولمق احتمال خارجنده‌در. بوراده اویله بر مسئله واردر که اوکا یالکزجه دوقونمق وبعض عمومی مطالعات فلسفیه ایله حل ایتمکه قالقمق کافی دکلدر. بومسئله‌یی اساس اعتباریله وعلمك کندی نقطهٔ نظرندن تدقیق ایتمك اقتضا ایلر.

ایکنجی باب

علمك حدودلری و دین

علمك عقیدوی بر نقطهٔ نظردن تلقیسی و تلقیٔ تنقیدی .

۱ — علمك حدودلری اوزرینه مؤسس بر ستایش دین — تجربه‌نك وقوف علمی‌یه اساس یگانه اولماسی — نتیجه‌لر : نظریاتده و عملیاتده حدودلر — قوانین علمیه یالکز تحریات اصوللریدر — علمی وقوفلرك وقعه‌لرله مناسبتنك حدودلری ومعنالری — بوصورتله آکلاشیلان علمك انکشاف ایچون دینه براقدیغی امکان — دینی دستورلرك نسبی وعینی غایه‌یه متوجه اوصافی .

۲ — بو مسلکك مشکلاتی — علمك افلاسی تعبیریله تولد ایدن مناقشه — هانکی‌معناده علم کندیسنه حدود قبول‌ایدر — بومسلکده دینك مشکل موقعی .

۳ — علمك دینه متوجه کبی نظر ملاحظه‌یه آلنماسی — دینی مذهبلرك اساسلرینك بالذات علم طرفندن وجوده کتیرلمسی ؛ بونقطهٔ نظری‌محافظه‌ده‌کی مشکلات. — علمك‌حدودلرینك‌ماهیتی: بونلر یالکز منفی دکلدر. علمك موضوعنك شرطی اولمق‌اوزره علم فوقنده برشی معناسنی تضمن ایدرلر .

٤ — بردوام قالان مشکلات — علمك ودینك مختاریتلری مشکلاته اوغرایور — صرف تنقیدی بر اصولك عدم کفایه‌سی .

دینه بر محراب مقدس اولمق اوزره موجودات مرئیه‌نك اك اوزاق نقطه‌لرنده ، شعورك اك هجرا درینلکلرنده برمحل

مخصوص آرایانلر مشترك بر ساحه اوستنده علم ایله قارشی‌قارشی‌یه کلمکدن و او ساحه‌ده علمك احتمالکه دینه بر حق حیات طانیمایه‌جغندن بالخاصه قورقارلر. مغلوب اولمغی کوزه آلمقدن ایسه مجادله‌یه کیریشمه‌مکی ترجیح ایدرلر. حالبوکه حتی علما ایچنده‌بیله برچوق ذوات بوقورقوبی بر آز مفرطانه بولورلر. علمك ، غیر مجرد شکلیله نظر ملاحظه‌یه آلنمجه ، علمی اولمقدن زیاده فلسفی الهاماته تابع بولونان نظریه‌لرك ظنندن زیاده سربستیٔ انکشاف ادیانه مساعد اولدیغنی سویلرلر.

بو نقطهٔ نظردن، زمانمزده علم فکرنده وقوعه کلش اولان تحولی پیش تأمله آلمق لازمدر. یقین وقته کلنجه‌یه قدر علم طبیعت اشیانك وقوف مطلقندن عبارتدی. علم، محقق وقطعی بر بیلکی ایدی. علمك ضدی‌ده فردی ومتحول اولان اعتقاد ایدی. علم، حقیقی پرنسیپلرینك کشفنه مدیون اولدیغی تدقیقاتدن قوت آله‌رق آرتق کندی ساحهٔ شمولنه وحقوقنه بر حدود تصور ایده‌میوردی. طبقی اسکی مابعدالطبیعه کبیدی. هرشیئ تام صورتده بیلمك ادعاسنی عالم تجربی‌یه نقل ایتمشدی. فقط بو افلاطون ایله آرسطونك بدیعی وعقلی مسلکلرندن فرقلی اوله‌رق اویله بر مابعدالطبیعه ایدی‌که اساسات اشیادن ذکایه وحر ارادهٔ بشریه‌یه عائد اولان هرشیئی برطرف ایده‌رك اونلرده یالکز مادی ومیخانیکی عنصرلر قبول ایدییوردی.

بویله بر علمك قارشیسنده دین مجبوره اوغرامامق ایسترسه

اونکله تصادف امکانی اولمایان بر ساحه‌یه چکیلمك مجبوریتنده ایدی .

فقط علمك بویله مطلق و بی‌پایان بر بیلگی صفتیله تلقیسی بردوام قالمامش و بوگونکی علم کندی معناسی حقنده باشقه بر فکر بسله‌مکه باشلامش اولدیغنی سویله‌مك دوغرو اولور. بناءً علیه علمك حقیقت حالده دینك موجودیتنه نه درجه‌یه قدر مانع اولدیغی سؤلنی تکرار ایراده محل یوقمیدر ؟

۱

علمك حدودلری اوزرینه مؤسس ستایش دین

اوزون بر تردد دوره‌سندن صوكره علم عادتا اصطفای طبیعی ایله نهایت كندی اصولنی تعیین وتثبیت ایلمشدر. علم آرتق تجربه، یالكز تجربه اوزرینه تأسس ایتمك طریقنی طوتمشدر. واقعا، وقعه‌لری مشاهده ایتدكدن صوكره اونلری خلاصه ایتمك، تصنیف ایتمك، برقسمنی دیكرقسملره ارجاع ایتمك وبونلری بر اصول آلتنه آلمق ایجاب ایدر. فقط بومنطق ایشكده رهبری وقونترولجیسی تجربه اولمق لازمدر.

علم بو طرز تدقیق وتفحصی قبول ایتمكله صوك درجه قیمتدار بر طاقم فوائد تأمین ایتمشدر. موجوداتی انسانلرك مفكره‌لرنده ارائه ایدن مفهوملری ساده‌جه تحلیل وتركیب ایله مشغول اولدیغی زمانلرده ایریشمكدن امین اولامادیغی عالم حقیقی‌یه نهایت واصل اولیور؛ تجربه و طبیعتی تكرر ایتمكه مجبور ایده‌جك وسائطی انسانه تأمین واحضار ایلدیكی ایچون تطبیقاتده غایت قابل استفاده برطاقم بیلكیلر الده ایدییور. علم او ابدی عدم قطعیتدن وافكار ومطالعاتك نامتناهی تنوعندن قورتولمشدر. علم، بوتون ذكالره كندیسنی قبول ایتدیرییور. آرتق بوتون مكتسباتی بر معناجه تماميله قطعیدر.

فقط بو منافعك برده مقابل جهتی واردركه اوده علمك

ساحه‌سنی وقیمت فلسفه‌سنی تحدید ایتمه‌سیدر. بونك غایت مهم نتایجی کورولور .

دوبواره‌مونك معمای کائنات قارشیسنده اعتراف جهله منتهی اولان مشهور نطقی ۱۸۸۰ تاریخندن بری مفکره‌لری مشغول ایتمکدن خالی قالمامشدر. بحث ایتدیکی یدی معمادن الك آشاغی درت دانه‌سی ابدیاً غیر قابل حلدر، دییور . بونلرده ماده‌نك وقوتك اصل ولبی ، حرکتك منشائی ، احتساس بسیطك منشائی و اراده‌نك حریتی ایدی .

چونکه بودرت مسئله تجربه‌نك دائرهٔ شمولندن خارجده‌در. فی الحقیقه تجربه‌نك نه قدر امتداد ایده‌جکی فرض ایدیلیرسه ایدیلسین ، نه ایلك منشألره نه صوك غایه‌لره ایریشه‌مز . زمان ایچنده ایلك ویا صوك حادثه‌یی ـ که شبهه‌سز برخیالدن عبارتدر ـ هیچ بر وقت الده ایده‌مدیکی وایده‌میه‌جکی کبی میدانه قویدیغی توالیٔ ثابتك تظاهر حادثاتی نه‌درجه‌یه قدر ایضاحه کفایت ایده‌جکی ده محتاج سؤالدر. وجود ، کندیسنده معین بر ماهیت وطبیعت اولدیغی ایچوندرکه بر طاقم قوانینه تبعاً انکشاف ایدر. بوماهیت وطبیعت نه‌در؟ هیچ د کیشمزمی؟ نیچون فلان صورتله تعین ایتمشدرده فلان صورتله تعین ایتمه‌مشدر؟ حقنده تجربی بر معلومات ویرمك ایچون هانکی اولیاته اونی ربط ایتملی ؟ بو مسئله‌لر علم ایچون بر دائرهٔ فاسده تشکیل ایدرلر. بناءً علیه بالضروره علمك خارجنه چیقارلر . تجربه بر طاقم قانونلر یعنی

حادثات آراسنده بالنسبه ثابت مناسبتلر مشاهده ایدر . فقط بو قانونلرده بر طاقم وقعه‌لرمیدر یوقسه وقعه‌لره حاکم اولان غیرمتبدل بر طبیعت وماهیته‌می منسوبدرلر؟ بورالرینی بیلمك ایچون علمك بر واسطه‌سی یوقدر.

علم بویله ساحهٔ شمول نقطه‌سندن محدود اولدیغی کبی درینلك خصوصنده‌ده بی‌پایان دکلدر . علمك ادراك ایتدیکی شکلده حادثه ، وجودك عینی عد اولونه‌ماز . علم بر حادثه‌یی سوبژکتیف و فردی عناصرندن تفریقه آنجق اونی بر طاقم مناسبتلره ، اولچولره وقانونلره تفریق و تحلیل صورتیله قادر اولابیلیر . فقط ایکی حادثه آراسنده‌کی بر رابطه اولمق اوزره قانون مفهومی ، عقل نقطهٔ نظرندن نه قدر غریب اولورسه اولسون بر ایپلیك ایله بربرینه مربوط ایکی شیئی یك قولای تصور ایده‌بیلن مخیله ایچون هیچ اولمازسه واضح بر شیدر . موجود اولمایان ایکی حد آراسنده اولدن موجود برطاقم مناسبات فرضیه‌سی مفکرهٔ بشر ایچون حوصله خارجی برشیدر. مفکره بونی آنجق آکلامادیغی بر شیئك تمثالی اولمق اوزره قبول ایده‌بیلیر. علم نفس وعنصر مفهوملرینی برطرف ایده‌رك مناسبت مفهومنه نه‌قدر چوق اهمیت ویریرسه برچوق دماغلرك موافقت وقبوللرینه او قدر زیاده مظهر اولور . عینی زمانده بوتون مفکره‌لرده ، بو علمك وارلغنك تام وصحیح برصورتده تمثیل وارائه‌سی دیمك اولمایوب اونی آکلامه‌نك برطرز مخصوصندن

عبارت اولدیغی وعلمك آرزو ایتدیکی اویژ قتیغلکه واصل اولمق اوزره برطرف ایتدیکی شکللرده بر حقیقت اساسی بولونماسی لازم کله‌جکی حسی حاصل اولور.

نظریات عالمنده علمك حدودلری واضح اولدیغی کبی تطبیقات عالمنده‌ده غایت واضحدر.

معقول برحیوان اولان انسانك حیات عمومیه‌سنك شرائطی اوله‌رق بر طاقم غایه‌لر واردر . انسان بونلری شایان آرزو ، ایی ومجبوری عد ایتدیکی ایچون قبول ایدر. انسانه بوغایه‌لردن هرهانکی بریسی ایچون اونی ایسته‌مکی ایجاب ایده‌جك برطاقم اسباب کوسترمك علمك دائرهٔ اقتداری داخلنده دکلدر. علم فلان واسطه‌لرك استعمالی فلان نتیجه‌یه ایصال ایتدیکنی اوکره‌تیر . فقط بو آنجق او نتیجه‌یه واصل اولمغه قرار ویرمشسه‌م بنی علاقه‌دار ایدر. علم بکا خبر ویرر که بر چوق انسان فلان غایه‌یی شایان آرزو، ایی یاخود مجبوری بولیورلر. بوندن دولایی بن‌ده اونلر کبی دوشونمه‌می ایجاب ایدر؟ بر آدمك دیکر آدملردن باشقه دورلو دوشونمکله بعضاً ایی ایتمش اولدیغی کورولمه‌مشمیدر؟ یوکسك آدملر دییه تقدیر ایدیلن کیمسه‌لرك بویله یوکسك عد ایدلمه‌لری ویریلن فکرلری همان قبول ایتمش اولمالرندن‌می نشئت ایدر؟ علم برطاقم وقعه‌لر مشاهده ایدر، بزه اوکرتدیکی شیلرك کافه‌سنی بر وقعه اولمق اوزره اوکمزه قویار. حالبوکه بن کندی عقلمه کوره حرکت ایتمکلکم

ایچون بر شیئی بر وقعه کبی دکل بر غایه کبی دوشونمکلکم لازمدر. یعنی اوشیئك اولامایه‌جغنه فقط اولماسی لایق اولدیغنه حکم ایتملی‌یم. بناءً علیه انسان نقطهٔ نظرندن حرکت ایتمك علمك هرشی دیمك اولمادیغنه حکم ایتمك و : خیر ، مفید ، شایان آرزو ، کوزل ، مجبوری کلمه‌لرینه علمك بیلمدیکی عملی بر معنا ویرمك دیمکدر .

علمك ایشته تام بومفهوملری بر طاقم حسیاته ، اعتیاداته ، عنعناته ونهایت مخیله‌نك ذهابلرینه ارجاع ایتمك صورتیله ایضاح ایتمکده اولدیغی ادعا اولونه‌بیلیرمی ؟ بویله بر ایضاحات ، اکر دوغرو ایسه ، عملی ، معقول وانسانی دیدیکمز حیاتك محاسندن باشقه برشی دکلدر . حیات بشر پایدار اولدقجه بو ایضاحاتك ردّ وانکارینی تضمن ایده‌جکدر . اکر عمومی حیات وارسه علمك حدودینی تجاوز ایدر .

بالخاصه حیات اجتماعیه علمك ویردیکی معلومات ایله اکتفا ایده‌مز . حیات اجتماعیه یوکسك ومثمر اولا بیلمك ایچون فردك فداکارلغنه ، قوانین انسانیه‌یه ، منافع عمومیه‌یه ، عدالته ایمانه ، ماضی‌یه صداقتنه وانسال آتیه‌نك خیری ایچون غیرتنه محتاجدر. حیات اجتماعیه فرددن اطاعت ، فراغت ایستر ، حین حاجتده حیاتنی ایستر. حالبوکه ، علمی ارباب علم ایله قاریشدیرانلر نه دیرلرسه دیسونلر علم هیچ برزمان فرده بویله کندیسنی فدا ایتمه‌سی وحیات اجتماعیه‌یه منقاد اولماسی ایچون مقنع سببلر

كوسترەمز . حيواناتك ايچنده برچوغی فداكارلق كوسترلر. فقط چوغیده بر برلرینی یرلر . بومثال، دوشـونن بر انسانی اقناعه كفایت ایدەمز . چونكه ذكاسی سایەسنده او كندیسنه قبول ایتدیرلمك ایستەنیلن قاعدەنك مشروعیتنی مناقشـه ایدر وهیئت اجتماعیەیه یاپدیغی فنالغك كندیسنه صیچراماماسنی تأمین خصوصنده پك اعلا موفق اولور. وقعەدن باشقه برشی طانیمایان علم، خودكاملق حسی فداكارلق حسنه غلبه چالان بر آدمی بو مناسبتی بوزەرق فداكارلق حسنی غلبه ایتدیرمكه وكندیسنه تعلق ایتمەین برخیر ایچون نفسنی فدا ایلەمكه ناصل اقناع ایدەجكدر؟ فداكارلق استعدادینك حقیقتده هرشخصك شعورنده جمعیت بشریەنك كندی اعضالری اوزرنده حائز اولدیغی تأثیرك بی‌شعورانه بر انعكاسی اولمق اوزره موجود اولدیغنی می اثباته چالیشەجق؟ فقط برفداكارلق وقوعه كله بیلمك ایچون كندیسنی بردن بره، ایچریدن كلیور كبی ظن ایتمەسی ایجاب ایدر. انسانلر جمعیت بشریه اوغورنده كندیلرینی فدا ایدرلرسه بونی تشكیلات اجتماعیەنك برر میخانیكی محصوللری اولدقلرینی دوشوندكلرندن دكل كندیلرینی برر آدم، برر شخص عد ایتدكلرندن دولایی یاپەجقلردر .

ایشته بوصورتله، عصری علم تجربی، منحصراً تجربه اوزرینه مؤسس اولدیغی ایچوندركه كرك نظریات كرك تطبیقات جهتنده دائرۀ شمولی محدود كبی كورونور . عجبا علم، هیـچ اولمازسه

صلاحیتدار اولدیغی نقطه‌لرده مفکره‌یه حقیقی بر قطعیت تأمین ایده بیله‌جك حالده‌میدر ؟ بو بیله مختلف فیهدر . بعض ذوات علمك قیمتنی کندی ساحه‌سی داخلنده بیله تحدید ایتمك دوغرو اوله‌جغی مطالعه‌سنده‌درلر .

علمك وضعیتنده زمانمزده وقوعه کلن تبدل اوزرنده اصرار ایتمك لازمدر. بو صوك زمانلره کلنجه‌یه قدر علم عقیده‌وی بر شکلده ایدی یاخود اویله اولمق ایستیوردی . الك قطعی اقسامنده علم کندیسنی صورت قطعیه‌ده تشکل ایتمش کبی عد ایدییوردی . دیکر قسملرنده‌ده عینی مکملیته ایریشمك املنده ایدی . هر موضوعده، اساسات عمومیه‌دن خصوصی شیلرك ایضاحاتنی استنتاج ایدن بر اصول شکلنده نمایان اولمق مقصدینی تعقیب ایدییوردی . اسقولاستیك، شکل اعتباریله، اونك غایهٔ کمالی ایدی .

حالبوکه بوکون هیچ بر علم حتی ریاضیات بیله بر اسقولاستیك اولمغه راضی دکلدر . بسط وایضاح یاخود تعلیم وتدریس خصوصنده‌کی سهولتدن دولایی علم هانکی شکلی آلیرسه آلسون، حد ذاتنده، صوك درجه‌ده تکمل قابلیتنی حائز بر استقرادن عبارتدر وبویله اولمقده بردوامدر. مسئله بو استقرانك ناصل وقوعه کلدیکنی بیلمکدر .

بو نقطهٔ نظردن، استقرانك نتیجه‌لری اولان قانونلر واساسلر ایله استقرانك تملی اولان وقعه‌لری بر برندن آییرمغه لزوم واردر. علما آراسنده اوزون مدت حکمران اولمش اولان باقون

فلسفه‌سنه کوره ، قوانین طبیعت کندیلرندن مفکرهٔ بشره حك اولورلر. یالکز، بونك ایچون، مفکره افکار باطله‌سنی ترك ایتملی وتأثیر موجوداته کندیسنی مطاوعتکارانه براقمالیدر . اصل وقوف دیدیکمز شیلرده انسانك فعال هیچ برمداخله‌سی یوقدر . انسان شخصیتنی آنجق حسیاتنده اظهار ایدر. علم، ایشته بوحسیاتی برطرف ایتمکه چالیشیر .

تاریخ علومك تدقیقی مفکرهٔ بشرده علمی مفهوملرك تشکلی حقنده یاپیلان پسیقولوژی تحلیلی ایله برلشنجه بوتون بوتون باشقه برنظریه تولید ایتمشدر[١].

علمی قانونلری وپرنسیپلری اویله برشکلده افاده ایده‌رزکه بونلر دوغرودن دوغرویه طبیعتدن استخراج ایدلمش کبی کورونورلر. فرضا : « فوسفور قرق درت درجه‌ده اریر » ، « عمل عکس العمله مساویدر » دیرز. فقط بوعقیده‌وی شکل نه قدر قولای وراحت اولورسه اولسون سعی علمینك صریح نتیجه‌سنی ارائه ایتمز .

حقیقتده ، علمك آرادیغی وبولدیغی شی بر طاقم فرضی تعریفاتدرکه بوسایه ده طبیعتی استجواب ایتمکه موفق اولور . قرق درت درجه‌ده اریمك خاصه‌سی فوسفورك تعریفنك برقسمیدر. کویا عملك عکس العمله مساوی اولماسی پرنسیبی قوتك تعریفنك برپارچه‌سیدر . بودستورلرك ترکب ایتدکلری عنصرلرك هیچ

La Théorie Physique : Duhem [١]

بری حقیقةً معلومدکلدر وصورت واضحه وصحیحه‌ده معلومده اوله‌ماز. بونلرك ترکیبلری ده مجهولدر. فقط مفکره برشی آرامق ایچون، نه آرادیغنی بیلمکه محتاج اولدیغندن تجربه‌نك ویردیکی نتیجه‌لری مناسب صورتده انتخاب وتعیین ایده‌رك طبیعته صریح واصول دائره‌سنده سؤاللر صورماسنه مساعد اوله‌جق برطاقم تعریفلر تشکیل ایلر.

بو تعریفلرك هپسی عینی پلان دائره‌سنده دکلدر. ایچلرنده خصوصی ومشتق اولانلر واردر، عمومی واصلی اولانلر، اولکیلرك شرطنی تشکیل ایدنلر واردر. الك عمومی تعریفلر بالطبع الك زیاده دواملی وثباتلیدرلر. بوندن دولاییدرکه قونوشورکن بونلر بر پرنسیپ شکلنده کورونورلر وبوندن دولایی قطعی بر بیلکی ظن اولونورلر.

هپسی ایچون لزوملی اولدیغندن دولایی هپسندن زیاده لزوملی بر مفهوم دها واردرکه اوده اصل علم مفهومیدر. بوده دیکرلری کبی اعمال ایدلمش بر تعریفدن عبارتدر. حادثات آراسنده‌کی دواملی مناسبتلر فرضیه‌سنه علم نامنی ویریورم. سعی علمی، طبیعتی بو فرضیه‌یه کوره استجواب ایتمکدن عبارتدر. طبقی، مظنونی استجواب ایدن اول احتمالی برفکر ایدینن برحاکم کبی.

بو تعریفلرده مندمج بولونان حکملر استجوابی ممکن ومفید برحاله کتیرمك ایچون تخیل ایدلمش شیلر اولدیغی جهتله بر فرضیه اولمقدن باشقه برماهیتی حائز دکلدرلر وحائز اولامازلر.

چونکه موضوع بحث اولان مسئله ، بر کل محدود کبی تلقی ایدیله‌بیله‌جك معین بر فردی دکل هر استقامتده غیر محدود ونامتناهی اولان وهله بالخاصه استقبالده‌کی تظاهراتی بزجه هیچ بر زمان بیلنه‌مین طبیعتی استجواب ایتمکدر. فقط منشألری و زواللری حقنده تنقیدی بر تدقیق اجرا ایدلمه‌دکجه بو فرضیه‌لری بز مطلق پرنسیپله قاریشدیریرز. چونکه اولا اونلره اوشکلی ویرمشزدر. شکله عائد اوصافی اصل محتویاتك یرینه اقامه ایتمك ایچون بزده بر میل واردر. صوکره‌ده بو پرنسیپلردن بعضیلرینی دیکر پرنسیپلر اولدن موجود عد ایدرلر. چونکه اصوللرمز ایچون لزوملی اولان شی بزه حد ذاتنده الزم کبی کورونور.

تجربه ، طبیعت ایله یکانه واسطهٔ مناسبتمز اولدیغی ایچون، پرنسیپلرمز کبی صحیح بر طاقم دستورلر، طبیعتدن علی حاله استخراج ایدلمشلر دییه تلقی ایدیله‌جك اولسه‌لر ایدی بك معناسز برشی اوله‌جغندن علمی مفهوملرك تشکلنی تدقیقدن چیقان بو نظریه‌یی قبول ایتمکه مفکره مجبور اولور . دائما متحول وغیر صریح اولان تجربه‌دن ینه متحول برطاقم انطباعاتدن باشقه برشی چیقاماز. علمك تجربه اوزرنده اجرا ایتدیکی تحولی آنجق مفکره‌نك بر اصول دائره‌سنده ایشه مداخله‌سی ایضاح ایده‌بیلیر.

مفکره ایسه بو عملیه‌ده تعریفلری ونظریه‌لری واسطه‌سیله بر طاقم بسیط تحریات اصوللری تأسیس ایتدیکنی اوقدر کوزل

مدرکدرکه مختلف صنوف حادثاتی تدقیق ایچون فائده‌لری کوروندیکی یاخود بربرینه معادل نتیجه‌لر اعطا ایتدکلری زمان مختلف حتی اصلی فرضیه‌لرنده بربرلرینه ضد بر طاقم نظریه‌لری مساوی صورتده قبولدن چکینمز[١]. اکر مفکره، نظریه‌لرینی سوق واداره ایدن فکرلرده موجوداتك بر ایضاح مطلقی موجود اولدیغنه قانع اولسه ایدی طبیعی بویله اولمازدی.

فقط، دنیله‌بیلیرکه، علم نه صورتله تشکل ایدرسه ایتسون، موجودات ایله توافق ایتدیکی و اونلردن استفاده‌مزه مساعد بولوندیغی غیرقابل انکار بر وقعه‌در. اشیا اوزرینه اجرای تأثیر ایده‌بیلمك، اونلرك کندی اصول حرکات و تأثیرلرندن بعضیلرینی الده ایتمش اولمق دیمکدر. شبهه یوق که بزم بیلدیکیمزك موجوداته مساوی اولمق درجه‌سنه واصل اولاماماسی احتمال دائره‌سنده‌در. فقط وقوفمز شأنیتی کیتدکجه صیقی صورتده احاطه ایدییور؛ ایجادلری، اصول وقواعد موضوعه‌سی، خولیالری آنجق طبیعته دها ای اویمق غایه‌سیله‌در. واصل اولدیغی تقریبی شکل — که کیتدکجه اصله دها یاقلاشمقده‌در —، شأنیته هیچ بر زمان وصولدن بر عجز قطعی دیمك دکلدر. ذاتاً شأنیت کلمه‌سنك

---

[١] هانری پوانقاره‌نك علم و فرضیه La Science et l'Hypothèse وعلمك قیمتی La Valeur de la Science اثرلرینه مراجعت.

معناسی حقنده ایجه آکلاشمق ایستر. علم آرتق مفکره یه، خارجی شیلرك مشابه بر قوپیه سنی ویرمك فکرینی بسله مز. ذاتاً کورونشه نظراً اشیای خارجیه اویله فرض ایدیلدیکی شکلده دکلدر. علم بر طاقم مناسبتلر کشف ایدر، تجربه بونلری اولدقجه تحقیق ایلر. کلمه نك انسانی معناسیله اونك صحیح اولماسی و صحیح صفتنی آلابیلمه سی ایچون بو قدری کافیدر.

بعضیلری تجربه نك بو مناسبتلری تحقیق ایده بیلمه سی بر شی اثبات ایده میه جکی فکرنده درلر. علمی قانونلرك تجربه نتیجه سنده موفقیت کوسترمه لری طبیعیدر. چونکه بو قانونلر اشیانك جریان طبیعیسنی اولدن کوره بیلمکلکمز ایچون ایجاد ایدلمشلردر. حتی هیچ موفق اولمادقلری یرلرده بیله اونلری موفق اولمش کبی تلقی ایتمك ایچون پك ایی بر چاره مز واردر. بویله بر شیئه تصادف ایتدیکمز زمان قبول ایدیلن قوانینك تأثیراتنه مخالف بر تأثیر اجرا ایدن باشقه قانونلر تخیل ایلرز. بو صورتله آلیشقین بولوندیغمز پرنسیپی قورتارمق ایچون علاوه لر، تصحیحلر یاپار دوروروز. نهایت مسلکك ایچندن چیقلماز بر حاله کلنجه بر منبع مشکلات اولمقدن باشقه بر شیئه یارامایان بو پرنسیپی ترك ایده رك باشقه برینی تجربه ایده رز. شبهه سزکه استقبالده بو پرنسیپك باشنه ده عینی حال کله جکدر.

بونك سببی مفهوملرمزله تجربه آراسنده موجودیتی ادعا اولونان تقابل و توافق ایی تعریف ایدیلمه مش اولماسیدر. ریاضی

یاخود علمی شیلرك بربرلریله اولان تقابل وتوافقی — كه بك صریح اولا بیلیر — تجربه ایله اولان تقابل وتوافقلری ایله قاریشدیریلیور. حالبوكه تجربه، كندیسنه قاریشدیریلان علمی مفهوملردن تجرید ایدیله‌جك اولورسه ، غایت مبهم بر حسدن باشقه برشی دكلدر. نتیجه‌ده بز یالكز برشی بیلیرز . اوده فلان نظریه‌نك تطبیقاتده محسوس درجه‌ده موفقیت كوسترمسیدر. فقط بو فرضیه‌نك عملی نقطهٔ نظردن قابل استفاده اولمق ایچون ناصل بر درجهٔ حقیقته مالك اولماسی ایجاب ایتدیكنی نه صورتله تعیین ایتملی؟ منطقده قبول ایدلمش بر وقعه‌در كه یاكاش مقدماتدن دوغرو نتیجه استخراج ایدیله‌بیلیر . بر اصولك شأیت ایله حد ذاتنده هیچ بر مناسبتی اولمادن غایت موفقیت كوستره‌ بیلدیكنی هر كون تجربه ایدییورز. نقطهٔ حركتی قابا بر تجربه empirismeدن عبارت اولان علممزك استحصال ایتدیكی نتایجده‌ده عینی اوصافی محافظه ایتمدیكنی كیم اثبات ایده‌بیلیر؟ بزجه معلوم اولدیغی شكلده ، موفقیت علمیه علممز ایله اشیا آراسنده بر درجه‌یه قدر تقابل وتوافقك وجودینی ایجاب ایدر ، یوقسه اونلرك بربرینك عینی اولماسنی ایجاب ایتمز. بو توافق وتقابل ده نتیجه‌ده عملی بر مفهومدن باشقه برشی دكلدر.

بزم علمی نظریه‌لرمز كندیلرینك حقیقتلرینی كویا اثبات ایدن او اینی تعیین ایدلمه‌مش تقابل وتوافقی نرده، نه ایله حائز درلر؟ تجربه ایله ، وقعه‌لرله . وقعه‌لرك مفكره‌دن خارجده موجود

اولدیغی و مفکره‌نك کنـدی تلقیلرینی بونلره توفیق یولنی بولدیغی قبول اولونیور. وعلمه دوغرو دنیور. چونکه کندیسنه تابع اولمایان بو شأنیتی کیتدکجه دها دوغرو برصورتده تمثیل وارائه ایتدیکی فرض اولونیور.

فقط بوتون بو بنای خیالی صنعی برشیدر. حقیقتده ارباب علمك هم آهنك اولدقلری وقعه، خام ومفکره‌دن آیری برشی دکلدر. علمی وقعه‌در. علمی وقعه‌نك ایسـه نه‌صورتله تشـکل ایتدیکی تعمیق ایدیله‌جك اولورسـه ، علمك کندی تعریفاتی ایچنده احاطه ایتدیکی مفروض قانونلره اویه‌جق برصورتده بر درجه‌یه قدر تنظیم واعمال ایدلمش برشی اولدیغی کورولور.

علمی وقعه ایله خام وقعه‌یی بربرندن تفریق ایتمك لازمدر. خام وقعه نه‌دن کلیرسه کلسون برقاشدن باشقه برشی دکلدر. علمی وقعه تعبیر ایده‌جکی شیلری بوقاشدن بیچر. علمی وقعه‌نك کندیسی بر سؤالنامه‌نك جوابیدر. بوسؤالنامه ایسه مفکره‌نك عینی نوعدن حادثاتی ایضاح ایتمك ایچون تخیل ایتمش اولدیغی فرضیه‌لرك یاخود قانونلرك بر سلسله‌سندن عبارتدر. علمی نامنی آله‌جق اولان وقعه‌لری بز نظریه‌لرمز، تعریفلرمز، ذاتاً موجود اولان علممز واسطه‌سیله افاده، تعیین، حس وادراك ایده‌رز. نظریه‌لر ناصل وقعه‌لره اویه‌جق صورتده ترکیب ایدلمشسه وقعه‌لرده نظریه‌لره توافق ایده‌جك صورتده ایشله‌نیلمشدر. نظریه‌لرك وقعه‌لرله ائتلافی، قسماً بونظریه‌لرك کندی کندیلریله ائتلافی دیمکدر.

چونکه ذکای بشر آنجق فکری بر صورتده اجرای تأثیر ایده بیلیر. طرز تأثیر و حرکتی، کندیسنه عرض ایدیلن شیلرك بعض معلوم اشکال مقولاته ادخال و تمثیل قابل اولوب اولامایه جغنی تحریدن عبارتدر. ذکا آنجق اولدن بر طاقم بیلگی و حس وادراك قالبلرینه مالك اولمق شرطیله برشیئی طانیه بیلیر. حس وادراك ایده بیلیر. بو مقدمکی بیلگیلرك منشاء اولینی نه‌در؟ اونلر نه‌یی ارائه ایدرلر؟ قیمتلری نه‌در؟ ایشته بورالرده مسئله علمی وقعه‌لر حدودی خارجنه چیقار. بوتون بیلدیکمز شی وقوفمزك، حس وادراکمزك بزه عرض ایدیلن حقیقتلری لسانمزه بر ترجمه ایتمکدن باشقه برشی اولامایه جقلریدر. بو اعتبار ایله وقعه‌لرده قانونلر کبیدر. حتی دنیله بیلیر که وقعه‌لر بزجه آنجق بعض قانونلرك بر وظیفه‌سی اولمق اوزره معلوم اولا بیلیرلر. چونکه بونلری شعور آنجق کندیسنده اولدن موجود اولان برطاقم نمونه‌لره ربط ایده بیلیرسه مشاهده ایلیه بیلیر.

وقوفك بو شرط عمومیسندن علم کندیسنی قورتاراماز. علم اویله بر لساندر که بوسایه‌ده مفکره کندیسنه عرض ایدیلن شیلرك ممکن اولدیغی قدر چوق مقدارینی کندیسی ایچون قابل فهم یعنی طانیماسی وقوللانلماسی قابل بر حاله کتیرر. بو لسان نه صورتله تشکل ایتمشدر؟ شأنیتك نه کبی برقسمنی افاده یه قابلیتلیدر؟ نه‌قدر صحتله بو وظیفه‌یی کورور؟ بو سؤاللره جواب ویرمك شبهه یوق که مشکلدر. چونکه مفکره اولدن موجود بر طاقم

فکرلری قونترول ایتمك ایسترکن بو سؤاللره آنجق او یا کاش فکرلر واسطه‌سیله واونلرك نامنه یاقلاشه‌بیلیر. هرحالده بونلر عادی تجربه ساحه‌سنی تجاوز ایتدکلری قدر علمی تجربه ساحه‌سندن ده خارجه چیقارلر.

بو ملاحظاتدن مستبان اولان نقطه علمك مطاوعتکار بر ذکا اوزرنده موجودات خارجیه طرفندن تولید ایدلمش بر انطباعدن عبارت اولمایوب مفکره‌نك ، — منشأ اولینی بیلمدیکی بر طاقم موجود مفهوملر اعانه‌سیله — موجوداتی تفسیر ایتمسی وبو واسطه‌ایله اونلری کندی آرزولرینك تحققنه خادم قیلمق قوتنی اکتساب ایتمسی ایچون تخیل ایتدیکی برطاقم اشارتلرك هیئت مجموعه‌سی اولدیغیدر.

*
* *

بویله بر مسلك، علم ایله دینك مناسبتلری مسئله‌سنی عقلی صورتده حل ایتمك ایچون ریچلك ایکیلك اوزرینه مؤسس مسلکندن زیاده مساعددر کبی کورونور.

فی‌الحقیقه ، بو مسلکه کوره علمك ذی حیات قسمی، علمك دستورلری ایچنده تمثالی بر صورتده ضبط اولونان فعلی وحقیقی بیلکیلرك یکونی حیات عملیه‌مزك استناد ایتدیکی نوع اعتقاداتدن اصل واساس اعتباریله فرقلی دکلدر. علم ، ساده‌جه اعتقادك مفکرهٔ بشردن طرد ایدلمسی لزومنی بر وجه یقین ادعا ایده‌مز. چونکه علمك اصلی مفهوملری بو اعتقادك وجودینی تضمن

ایدرلر و اونی حفظ ایلرلر. اعتقاد دینی ، بناءً علیه ایمان ، یالکز بر اعتقاد اولدیغی بهانه‌سیله برطرف ایدیله‌مز. عینی بر ذکاده علم ایله برلکده وار اولابیلمه‌سی ایچون علمك سلطه‌سنی حقیقةً اکتسا ایتمش اعتقادلره چارپماماسی کافیدر.

فقط بو جهتده عصری علم، دینه بویوك بر سربستی براقمقده‌در. بوتون اشکال وجود اوزرنده بر حق ادعاسنده دکلدر. موجوداتده یالکز علمك قابل تطبیق اوله‌جغی طرفلری پیش ملاحظه‌یه آلیر و بوتون بوتون باشقه شیلرك کرك عالم حقیقیده کرك عالم امکانده کندیلرینه تقابل ایده‌جك بر زمینه تصادف ایده‌بیلمه‌لرینی رد وانکار ایتمز. عالمك آراشدیردیغی نقطه شودر: موجودات آراسنده ثابت ودائمی مناسبتلر وارمیدر؟ بوندن دولایی شعور دینینك دنیایی دها ایی برحاله کتیرمك ایچون بر قدرت وارمیدر؟ دیه ایراد سؤال ایتمه‌سنی منع ایله‌مك ایجاب ایدرمی؟

فقط آرتق دینك علم طرفندن استحصال ایدیلن نتایجه قارشی کوز قاپایه‌مایه‌جغی آشکاردر. علمه ادعای مناسبت ایتمك اونی طانیمغی واوکا حرمت ایتمکی تعهد ایله‌مك دیمکدر. علمك بوکون قلیل المقدار برطاقم فکرلرله یاشادیغی، بونلرك دینلری‌ده، هیچ دکلسه بزه منظور اولدقلری مادی شکللرده ، علاقه‌دار ایتدیکی انکار اولونه‌ماز. بونلرك ایچنده احتمالکه الك مهمی تکامل مفهومیدر.

بو تكاملك نه اولديغنى ومنشاء وماهيتنه گلنجه نه تضمن ايتديكنى، نه افاده ايلديكنى دوغرو برصورتده بيلمك غايت مشكلدر وبوشبهه‌سز برمسئلهٔ علميه اولمقدن زياده مابعدالطبيعه‌يه عائد بر مسئله‌در. فقط تكاملك حادثوى وعلمى بر معناسى واردركه بونده هركس متفقدر. بو معناده شوندن عبارتدر: ذى‌حيات موجودات، بلكه‌ده بوتون اشيا، يالكز بعض تظاهراتلرنده دكل طرز وجودلرينك هيئت عموميه‌سنده تحول ايدرلر ياخود تحول ايده‌بيليرلر. بو تحوللك درينلكى ده بروجه پيشين قابل تحديد دكلدر. تحولات ايستر تحملرده وقوعه گلسونلر، ايستر محيطلك تأثيرندن نشئت ايتسونلر، ايسترسه بو ايكى سبب برلكده حركت ايلسون، شوراسى محققدركه بر موجودك ماهيت وطبيعتيله تعديلات وتحولاتى آراسنده قطعى بر فرق يوقدر. بر جنسك اوصاف اصليه‌سى تسميه ايديلن شى آرتق بالنسبه ثابت برحاله گلمش ساده‌جه بر صفحهٔ تكامل كبى تلقى اولونابيلير.

بوگون قوجه بر الهيات مكتبى واردركه دينك تاريخ خارجيسنى بو نظريه‌لرله تأليف ايتمكله ساعيدر.

بونلر هر انسان متفكرك هر شيده يابمغه مجبور اولديغى ودوغروسى آرانيرسه بوتون حياتك، بوتون فعل وحركتك استناد ايتديكى بر تفريق عمليه‌سندن حركت ايدرلر. بوده پرنسيب ايله تطبيقاتى، فكر ايله فكرك ساحهٔ فعله چيقماسى كيفيتى

تفریق ایتمکدن عبارتدر. بز مفکره‌مزله ، ذهنمزله ایسترز ، موجود شیلرله ساحهٔ فعله ایصال ایلرز. بناءً علیه فعل و عملده، برشیئی موقع فعله ایصال ایتمکده مفکره‌دن باشقه برشی ، یعنی بر شکل مادی‌ده بولونمق لازم کلیر. اکر شرائط خارجیه دکیشه‌جك اولورسه بو شکل مادی او شرطه توافق وتقابل ایده‌جك صورتده بالضروره دکیشه‌جکدر. یوقسه معناسی قالماز و آرتق عینی شیئی افاده ایتمز. بوکون اون آلتنجی عصر محررلرینك یازدقلرینی ایضاحه نه‌دن لزوم حس ایدیلیور؟ چونکه لسان دکیشمشدر. اونلرك سویله‌مك ایسته‌دکلری شیئی افاده ایچون بوکون اکثریا باشقه کلمه‌لر قوللانمق احتیاجی واردر. هرفعل وعمل، هرحیات بویله بر تفریقی تضمن ایدر. چونکه حیات، ایچنده بولونیلان محیط واسطه‌سیله پایدار اولمقدن عبارتدر. بو محیط مهم درجه‌ده دکیشدیکی زمان ، ایچنده‌کی موجود ذی حیات یا تکامل ایتمك یاخود اورته‌دن قالقمق شقلرندن بری قارشیسنده بولونور .

دین‌ده بو قانوندن کندیسنی قورتاراماز . دین بهمه‌حال مؤثر اولمق املنی بسلر . مؤثر اولمق ایچون ، انسانه کندی لسانیله خطاب ایتمسی ایجاب ایلر. اکر دین برمفکره‌ده اولدن موجود اولان واونك قابلیت ادراکی ایچون بر اساس تشکیل ایدن مقولاتدن برینه اویمایه‌جق اولورسه هیچ آکلاشلماز بر حالده قالیر. بناءً علیه ، هرحقیقی دینده — برینك نزده

بیتدیکی دیکرینک نرده باشلادیغی صحتله تعیین ایدیله‌مه‌مکله برابر — ایکی قسم واردر. بونلرك بری اصل دیندر؛ حیات، اراده، فعل وعملدر. دیکری‌ده دینك ساحهٔ فعله ایصالیدر. یاخود اصل دینك معلوم بر هیئت اجتماعیه‌ده مندمج شرائط موجودیتیله وقوعه کلمش بر اختلاطیدر. برنجی عنصر اصلاً ذی‌حیات و معنوی بر پرنسیپه تطبیق ایدلدیکی زمان، کلمه‌نك تمامی معناسیله، هیچ دکیشمز. ایکنجی قسم ایسه ایستر ایسته‌مز تکامل موجودات ایله متساندر.

ایشته بحث ایتدیکمز الهیات منتسبلری یالکز علمك نتایجنه حرمت ایتمك وبوکون آرتق غیرقابل قبول کبی کورونن بر شکل آلتنده فلان ویا فلان اعتقادی ادامه ایچون عناد کوسترمه‌مك شویله دورسون علمك محققیتنی اثبات ایتدیکی پرنسیپلری وازجمله تکامل اساسنی الهیاته ادخال ایلرلر.

ایلك دوشونجه — که اصل موجد ومدبر اودر — پایدار قالیور، فقط بونك تفسیراتی، خارجاً کندیسنی قابل تبلیغ بر حاله کتیرن دستورلر، عالم آراسنده تأثیرینی انکشاف ایتدیرن مؤسسه‌لر تکامل ایدییورلر. بر طرفدن بو اشکالك تعاقبنی ایلك دوشونجه‌یه بند ایدن علیت رابطه‌سی، دکیشمه‌ین تك بر فکر اصلینك ترجمه‌لرندن عبارت اولدقلری ایچون بوتون بو اشکالك محافظه ایتمکدن خالی قاله‌مایه‌جقلری صمیمی مشابهت اونلرك وحدت معنویه‌لرینی تأمین ایدر. دیکر

طرفدن ، دينك تظاهراتى بوتون اشياى ذى حياتك قانوننه ، تكامل ايدركن منسوب اولدقلرى عالمى تعقيب ايده‌رك اشتراك ايلر.

بونك ايچوندركه منشائنده معناى حقيقى وماديسنده آكلاشلمش اولان بعض افاده‌لر بوكون — ادامه ايديلمه‌لرى مطلوب ايسه — تشبيهى بر معنا ايله قبول ايدلمك اقتضا ايدر. چونكه ترقئ وقوف ومعلومات ايله آنجق بو معنالر قابل تأليفدر. فرضا « جهنمه ايندى ، كوكلره چيقدى » سوزلرى قيمتلرينى ، جنتك جهنمك بوكون مادةً فلان ياخود فلان يرده اولدقلرى يولنده‌كى ادعايى بر طرفه براقه‌رق خيال آرقه‌سنده معناى معنوى‌يى آرامق ايله محافظه ايده‌بيليرلر.

من القديم ، دوچار تهديد اولان بوتون مسالكك بو يولى اختيار وحتى چوجوقلق عد ايديله‌بيله‌جك درجه‌ده سوء استعمال ايتدكلرى بهانه‌سيله بويله تشبيه و رموز ايله تفسير طريقنك استعمالى بيهوده وخيال خام قبيلندن عد ايديله‌مز . تشبيه واستعاره انسانك اصل لسانيدر. دقت ايده‌جك اولورسه‌ق كورورزكه بز همان هيچ بر كلمه‌يى معناى حقيقيسنده استعمال ايتمه‌يز. كلمه‌لرك حياتى دنيلن شى كلمه‌لرك معناسنى فكرلرك تحولاتنه كوره تكامل ايتديرمك يولنده حس ايتديكمز مجبوريتدن عبارتدر. چونكه حيات اجتماعيه‌نك ايجاباتندن اوله‌رق فكرلر دكيشنجه كلمه‌لرى محافظه ايتمك ايسترسه‌ك باشقه برچاره يوقدر، اونلرك معنالرينى‌ده دكيشديرملى‌يز. فكر كندى شكلنى درحال

ایجاد ایده‌مز. چونکه اویله‌اولسه کیمسه طرفندن آکلاشلماز. بناءً علیه هیچ اولمازسه بر مدت، موجود هیئت اجتماعیه ایچون قابلیت ادراکك واحد قیاسیسنی تشکیل ایدن شکل معلومی بالضروره قبول ایدر. کندیسی ایچون یاپلمامش اولان بو شکلك یاردیمیله، معنای حقیقی‌یه بر معنای تشبیهی علاوه یاخود اقامه ایده‌رك کندیسنی افاده ایلر.

بناءً علیه دینك وجودی وانکشافی، — ترقیپرور نامی ویریله‌بیله‌جك اولان مکتبه نظراً — عصری علمدن دولایی هیچ مشکلاته اوغرامامز.

دینلرك اعماقنده اصلی بر طاقم حقایق دینیه بولونور. بونلرك اساساً بر طاقم مابعدالطبیعی اوصافی کندیلرینی یکانه موضوعی حادثه‌دن عبارت اولان بر علمك تماسندن مصون بولوندیرر.

بوندن باشقه دینلر بو حقایق اصلیه‌نك همان‌همان بلاواسطه بر چوق افاداتنی‌ده احتوا ایدرلر که اونلرده عقاید، وروحانی آیینلردر. بونلر بر دستور ایله افاده ایدلمکدن زیاده یاشانیرلر وعلم ایله بك‌حال نزاعه گیرمزلر. ایشته بوصورتله‌در که خرستیانلق اللهه پدر نامنی ویریر، انسانلری اللهك اوغللری وبوصورتله هپ بربرلرینك قارده‌شی عد ایلر. بونك کبی اللهك حکومتنی، گناهی، نجاتی، مغفرتی، الخ. اوکره‌تیر.

شیمدی یالکز عقایدك وآیینلرك تفرعاتی قالیر. بوتفرعات

معین بر دورك معلوماتندن ومؤسساتندن استعاره ایدلمش بر طاقم عناصره مالك اولمالری اعتباریله باشقه بردورك فكرلری ومؤسسه‌لری ایله توافق ایته‌یه‌بیلیرلر. بو ایسه دونكی علمك و مؤسسه‌لرك بوكونكی علم و مؤسسه‌لر ایله بعض نقطه‌لرده تضاد تشكیل ایتمكده اولماسندن باشقه بر معنا افاده ایتمز. بو تحولاتدن دین مسئول دكلدر: دین بوندن دولایی ضرر كورمز. خارجاً تكامل ایده‌رك ینه عینی حالده ادامهٔ موجودیت ایدر.

ذاتاً ایكی طرز تكامل قابل تصوردر. یا دین مقدمكی بر مدنیتك وعلمك میراثی اولان دستورلرینی محافظه ایده‌جك وفقط معنای حقیقی ومادینك ایچنده اورتدكلری معنای مجازی ومعنوی‌یی استخراج ایله‌یه‌جكدر. یاخود عقیده پرست الهیاتك بیوك تشكیلاتجیلری اولان سن پوللرك، سنت آتاناسلرك، سنت اوكوستنلرك، سن توماللرك اثرینی تعقیب ایله زمان حاضرك فلسفی وعلمی فكرلرینی بمسه‌مكدن قورقمایه‌جق و بونلری او ابدی وغیر قابل افاده حیات دینیه ایچون انسال حاضره نظرنده شبهه یوق كه عینی غایه‌یه متوجه فقط بلا واسطه قابل ادراك بر تمثال حالنه كتیره‌جكدر.

۲

بومسلكك مشكلاتی

علمی تنقید ایده‌رك بوتنقیدات اوزرینه دینی وضع وبنا ایدن مسلك بعض ذوات طرفندن پك بویوك برشوق وآتشله قبول اولوندیغی حالده بعض شدتلی اعتراضلرده دعوت ایتمشدر. مناقشه نقطهٔ نظرندن بومسلكی خلاصه ایدن: «افلاس علم» دستورینك اطرافنده برقاچ سنه‌اول بویوك بركورولتو قوپمشدی.

بو آوازهٔ جدالك تولید ایتدیكی برچوق بلیغانه اعتراضلر آراسندن قناعت بخش دلائلی بولوب چیقارمق بعضاً مشكل اولور. فرضا، علم حاضرك موفق اولدیغی بویوك كشفیات تعداد ایدلدی وبالخاصه بوكشفیاتك حیرت بخش تطبیقاتی ایلری‌یه سورولدی. فقط اصل مسئله باشلیجه حیات مادیه‌یه تعلق ایدن بوترقیاتك دونكی علم طرفندن یالكز حیات مادیه‌یه دائر دكل بشریتك سیاسی واخلاقی حیاتی حقنده‌ده دفعات ایله وقوع بولان وعدلری ساحهٔ فعله ایصاله كافی كلوب كلمه‌یه‌جكنی بیلمكده‌در.

برقسملری شویله مقابله ایتدیلر: علم افلاس ایتمدی. چونكه انجاز ایتمدی دیه علمی مؤاخذه ایتدیككز وعدلرك هیچ بری معقول وحقیقی هیچ برعلم طرفندن صادر اولمامشدر. بو جواب علمك انسان ایچون هرشی دیمك اولمادیغی معناسنی تضمن ایدییوردی.

مع مافیه، علم حاضرك بومختلف مدح وستایشلری آراسنده

اساسلی برفکر دوران ایدرکه فی‌الحقیقه علم، مفکره‌لره بونی کیتدکجه قوتله انطباع ایتدیرمکده‌در. اوده علمك ترقیاتنه بر حد تعیین ایتمه‌نك قابل اولامایه‌جغی فکریدر. شبهه یوق که عالم مادیات ایله عالم معنویات آراسنده، حیوانی جمعیتلرله انسانی جمعیتلر آراسنده بویوك فرقلر واردر. فقط مادهٔ غیرعضویه‌یی مادهٔ ذی حیاتدن یاخود حقیقی حرکتی مجرد میخانیکدن تفریق ایدن مسافه‌ده غیرقابل مرور کبی کورونمیورمی؟ حالبوکه ظاهراً بربرلرندن آیری کورولن بو عالملر آراسنده‌ده اتصال وتمادینك وجودی کیتدکجه تأسس ایدییور. بناءً علیه بوتون اشکالی آلتنده وجود ایله علمك تطابق وتوافقنی استقبالك تماميله ساحهٔ فعله چیقاراجغی احتمالنی نه‌دن رد ایتملی؟

علمك تکمیل مخترعاتی ایچنده هیچ برینك طبیعت بشریه‌ده‌کی مطالبات معنویه‌یه تقابل ایتمه‌دیکی وبو مطالبات علمك خارجنده وفوقنده اولدیغی ایچون عام مستقبلك، اونلری تطمین ایده‌میه‌جکی ادعا اولونیور.

فقط بو اعتراضه یاکاش برقیمت ویریلیور. برطاقم محقق حقیقتلره دسترس اولمالری عالملرك مفکره‌لرنده صاحب صلاحیت اولدقلرینه دائر برحس، بر امنیت حسنی تولید ایتمشدر. بوندن بویله بوتون فعالیت ذکائیه‌یی هپ بو اولچویه تطبیق ایدییورلر. اونلره توافق ایتمه‌ین تحریاتی بیهوده وغیرمشروع بولیورلر. عالملر بزم وسائط وقوفمزله قابل تألیف اولامایه‌جق برطاقم نتایج مطلقه‌یی

اسکیسی کبی اخبار واعلاندن بوکون توقی ایدییورلر . هر علمك نسبی اولدیغنی سویلیورلر. فقط بو افاده‌یی حقیقی معناسیله آکلامق اقتضا ایدر. بوندن علمك مشغول اولدیغی ساحه‌نك خارجنده باشقه برساحه، بر «مطلق» ساحه‌سی واردر، باشقه دورلو علملر بوساحه ایله اشتغال ایده‌بیلیرلر معناسی چیقارلمامليدر. بالعکس بو افاده علم ایچون قاپالی اولان برساحه‌یه کیرمکدن ذکای بشری منع ایدر. چونکه برشی علم ایچون ناقابل ادراك ایسه بوموضوعك باشقه بر احکام وقواعد ایچون‌ده غیرقابل ادراك اولدیغی اولویتله آشکاردر . بناءً علیه علم کندیسنه خاص بر وقوف وصلاحیت حسیله متین وقوی برصورتده نره‌ده : بن بیلیورم! دیرسه بومفکرهٔ بشر ایچون واردر دیمکدر . نره‌ده علم : بیلمیورم ! دیرسه : کیمسه بیلیورم ادعاسنده بولونماسون ! دیمکدر .

بناءً علیه عصری علم ظاهراً دها متواضع کورونمکله برابر دینك سربستجه انکشافنه عقیدوی علمدن زیاده مساعد اولدیغی آشکار برشی دکلدر. علم نقطهٔ نظرندن دین آنجق برطاقم کبی تلقیلرك برهیئت مجموعه‌سندن عبارتدر . چونکه دین ، علمك آنجق شکلنی اکتسا ایده بیلیر . مع مافیه بوده اونك تمامیتی ایچون تهلکه‌سز برشی دکلدر . ناصل که اسقولاستیکك مثالی بونی پك اعلا کوستریر . دینك اساس باطنیسنه کلنجه بونلر شبهه یوق علم نظرنده یکانه شایان قبول اولان اوبژقتیف حقایق تجربیه‌یه تشبیه ایدیله‌مز . علمك حدودلری

خارجنده ادامه ایدلمك ایسته‌نیلن شیئك باشقه برعلم اولمایوب بر اعتقاد اولدیغی ادعاسی كافی دكلـدر . بر اعتقاد علم نقطهٔ نظرندن حائز قیمت اولا بیلمك ایچـون هم وقعه‌لرك تدقیق ومشاهده‌سی اوزرینه مؤسس اولمالی هم‌ده علمك استقامتی جهتنه متوجه بولونمالیدر .

علمك كندیسنه براقیر كبی كوروندیكی سـاحه ده محصور قالان اعتقاددینی، بوارده بیله كندی استقلالنی وحریت انكشافنی تأمین ایده‌مز . علمك هر ترقیسی اونی تهـدید ایدر . علمك موجودات حقنـده ویردیكی ایضاحاتده‌كی نقصـانلری دین كمال اندیشه ایله تعقیب ایدر؛ شو طرفده برچاتلاق پیدا اولدیغی، اوته طرفده بر بوشلق دولدیغنی كورور . كندیسی ده توافق وتطابق ایچون كوسـتردیكی غیرت مفرطه ایله كندی علیهنده برمقایسه‌یه میدان آچار. چونكه دین، علمك قطعی وغالبانه مشی وحركتنه قارشی برطاقم عدم قطعیتلر وقورقاقلقلر عرض ایدر. آرتق دین وقتیله بویوك بر اسـتنادكاهی اولدیغی حالده بو كون آنجق مؤمنلرك زهد وتقواسی ومخیله‌سی طرفندن اوزرینه بعض حقیقت الوانی كیدیرلمكه اوغراشیلان بویوك بر كلمه‌دن عبارت قالمش برشی كبی كورونور .

ایشته دین، علمك ارائه ایتدیكی بوشلقلردن استفاده ایتمك ایسترسه معروض قاله‌جغی تهلكه‌لر بونلردر. مع‌مافیه بر چوق

علمایه و فیلسوفلره کوره بو تهلکه‌لر حقیقی دکلدرلر. علمی دینه معارض کبی ظن ایتدکلری ایچوندر که دینی تهدید ایدییورلر. حالبوکه بو بر یاکلش فکردر. علم و علمك شرائطی حقنده بوقدر محاکمه یوروتوله‌جك یرده الك مهم نتایجندن بعضیلری تدقیق ایدیلسون، کوروله‌جکدر که علم کندی حدودلری داخلنده بیله دین استقامتنه متوجهدر. بو طرز رؤیتی تدقیق ایتمك ایجاب ایدر.

٣

علمك دينه متوجه كي نظر ملاحظه يه آلنماسي

علمده، اكثريا ماديتپرستلك وطبيعتپرستلك شهرتي بولونمقله برابر بر چوق فيلسوف و علما واردركه علمك اصوللرى ومحتوياتي دينك اساسلري ايله تعارض ايتديكني انكارده اصرار ايدرلر. حتى ايچلرنده بعضيلري، اسقولاستيكك دين ايله علمك منشائده فرقلي، فقط استقامت اعتباريله عيني نقطه يه متوجه ايكي طريق اولدقلري حقنده كي نقطهٔ نظريني ادامه ايتمكده بيله بر بأس تصور ايتمزلر وعلم حاضرك مسلكلرنده عقايد دينيه نك مقدمات ابتدائيه سني كوررلر.

بعض علما بوكونكي تكامليجيلك مسلكنده عقايد دينيه نك شخصيت الهيه، خلق وايجاد كائنات، مثمريت دعا وابديت روح حقنده كي تأميناتنك علامتلريني كوررلر [١]. ممتاز بر حكمت شناس عصري علمك نتيجهٔ حكمي اولمق اوزره انجيلك «پاتر» يني وخرستيان كليسالرينك آمنت سنك اساسلي نقطه لريني كوستريور [٢].

مع مافيه، عموميتله بوكون علمده دها دولامباجلي بريولدن دينه بر مدخل آرامقده درلر. مناقشه، علمك حدودلري تعبيرينك ماهيتي وواضح معناسي نه اولديغني تعيين نقطه سنده جريان ايديور.

---

[١] Armand Sabatier: La Philosophie de l'effort

[٢] Sir Oliver Logde: The Substance of Faith

علمك حدودلری اولمق، اورادن اوته‌ده هیچ برشی بولونمادیغنی صورت قطعیه‌ده رد وانکار ایتمك دیمکمیدر؟ علم او حدودلردن اوته‌ده برشی آرامقدن، برشی تصور ایتمکدن بزی صورت قطعیه‌ده منع ایدیورمی یوقسه بو بر نسبی رد وانکاردن، آرسطونك دیدیکی کبی، بر محرومیتدن می عبارتدر؟ مالك اولدیغمز بر شیئك تضمن، دعوت وایجاب ایتدیکی مالك اولمادیغمز، محروم بولوندیغمز بر شیمیدر؟

کندیلریله مشغول بولوندیغمز علمایه کوره علمك حدودلری تعبیری مفکرهٔ بشر ایچون، علممزی مکمل و تام بر بیلکی حالنه کتیرمك اوزره لازم اولان بر وقوفك فقدانی تضمن ایدر.

علم کندی کندیسنك کافی اولمادیغنی پك اعلا ادراك ایدر. علمك پرنسیپلری بر طاقم منفی مفهوملردر، محتویاتلری‌ده غیر معیندر. مفکرهٔ بشره بر شیئك سادە‌جه شو اولمادیغنی وبو اولمادیغنی اوکره‌تیلدیکی زمان مفکره‌نك او شیئك نه اولدیغنی دوشونمه‌مسی غیرقابلدر. بناءً علیه وقوف علمی فوقنده بر وقوف بولوندیغنی احتمالنی احاطه ایدن شی علمك خارجنده بر فعالیت روحیه دکل بالذات علمدر. پاسقال: « عقلك صوك حرکتی کندیسنك فوقنده نامتناهی بر چوق شیلر بولوندیغنی تسلیم ایتمکدر » دیور.

بر کره، علمی، عمومی اصوللر. و روحی اعتباریله

نه‌دن دولایی دینه معارض ومخـاصم عد ایتملی ؟ علم، حادثاتی قوانینه منقاد بولوندیرمغه چالیشیر . یعنی تحول ایچنده انتظام و ثبـاته ، ترتیب و نظامه ، منطقه ، ذکایه تابع بولوندیرمق ایستر . علم بر طاقم بسـیط وعمومی قانونلر ارار وتفرعات قانونلرینك کرفتلکنی وتنوعنی بو عمومی قانونلره ارجاع ایتمك املنی بسلر . بوندن دولایی دنیایی بر و آهنـکدار یعنی کوزل بر اثر عد ایتمـکه میالدر. فی‌الحقیقه، یالکـز بر فضا ، اوقلیدك کوستردیکی بزم فضامز، حقیقی حیزك بوتون خواصنی ایضاحه کافیـدر . تك بر قانون ، نیوتون قانونی هیئت عالمنك بوتون حادثه‌لرینه حاکمدر. حکمت‌طبیعیه‌یه‌ده احتمالـکه ایکی قانون اصلی یتیشیر: قوتك بقاسی وتأثیر اقل قانونلری . علم وحدته متوجه ومتمایلدر و وحدتی بولور: بوحالده علم اللهه دوغرو کیدیور دیمك کیفی بر سوزمیدر ؟

فقط عینی زمانده علم بو غایه‌یه واصل اولامایه‌جغنی تقدیر ایدر. فی‌الحقیقه علمك اساساتی تجربه‌نك مسامحه‌ایله کچیشدیردیکی برطاقم فرضیه‌لردن عبارتدر. علم یالکـز: شیمدی‌یه قدر هیـچ بر نظریه وقعه‌لر واسطه‌سیله یاپیلان قونتروله بو قدر موفقیتله مقاومت ایتمه‌مشـدر دیه بیلیر . یوقسـه بو فرضیه حقیقتدر دیه‌مز. علمك بر فرضیه اعانه‌سیله طبیعتی استجواب ایتمکدن عبـارت اولان طرز وقوفی‌ده اوکا بوکون ایچـون کافی کلن برطاقم ایضاحات بولماسنه خدمت‌ایدر. کافی‌عد ایدیلن بوایضاحاتی

ضروری وقطعی ایضاحات حالنه قلبه علمك اصوللري مساعد دکلدر. مع مافیه البته مثبت ومطلق برطاقم ایضاحاتده واردر. علم بو ایضاحاتی ویرمکدن عاجز اولدیغنی مشاهده ایله برابر بزه او ایضاحاتك وجودینیده تأمین ایدر.

میخانیکی دنیان فلسفه‌یه نظراً [١]، اجسامك خواصی واضح ومثبت بر پرنسیپ ایله، ماده وحرکت واسطه‌سیله ایضاح اولونور. بوکون بوتون حادثاتی ایضاح ایچون میخانیکی نمونه‌نك استعمالنی ترویج ایدنلر آراسنده بیله اوتخیل ایتدکلری حرکتلری کافی درجه‌ده قوتلی آلتلرله حس وادراك ایده‌بیلدکلرینی ادعا ایدنلر پك آز اولدیغنی اونوتمامالیدر. اونلر بو «حرکت» ی قوانین حادثاتی بولمق وشرح وبسط ایتمك ایچون مالك اولدیغمزك موافق بر تمثال مقامنده استعمال ایدرلر.

فقط حکمت شناسلردن برچوغی بو تمثالی بی فائده، برطرف ایدلمسی قابل، ساده‌جه برپاردیزیجی عد ایدرلر. وظیفه‌سی بیتنجه علمك بوکا احتیاجی قالمایه‌جغنی سویلرلر. اونلره کوره، قابل تدقیق ومشاهده اولان حادثاتك هیئت مجموعه‌سنی حرکت اساسنه ارجاع ایتمك تشبثی زمانمزده‌کی میخانیك متخصصلرینك کیتدکجه دها اینجه وکرفت اجادلرینه رغماً موفقیتسزلکله

[١] پوانقاره L. Poincaré : عصری حکمت طبیعیه La Physique moderne.

نتیجه‌لنمشدر . حقیقی توحید یولی ترمودینامیك طرفندن حاضرلنمشدر. صوکره بوده انرژه‌تیك énergétique علمنه منقلب اولمشدر. بو علم ایسه موجوداتك طبیعت و ماهیت اصلیه‌لرینی بر طرفه براقه‌رق اونلرك یالکز اولچولمسی قابل تظاهراتنی پیش ملاحظه‌یه آلمق صورتیله تأسس ایتمشدر . اولچولن شی نه‌در؟ حرکتمیدر ؟ یاخود باشقه بر شیمیدر ؟ بورالرینك هیچ اهمیتی یوقدر . اولچولر قانونلری بولمغه ، نظریه‌لر بنا ایتمکه ، بر طاقم اساسلر استخراج ایله‌مکه کافیدر . بو سایه‌ده معلوم اولان حادثه‌لر تصنیف اولونه‌بیلیر و استنتاج طریقیله طبیعته یکی یکی سؤاللر ایراد ایدیله‌بیلیر. دها فضله ایسته‌نه‌بیلیر؟ انرژه‌تیك ، علمك صرف تجربی وعلمی اولان قسمنی آله‌رق ومابعدالطبیعه‌یه عائد، غیرقابل تحقیق بوتون طورطولری آته‌رق علوم حکمیه‌نك شیمدی‌یه قدر طانیدیغی الك مکمل بر شکله واصل اولمشدر .

انرژه‌تیك علمنك یکانه موضوع اوله‌رق قبول ایتدیکی بوقوت énergie نه‌در ؟ بونك حقنده آنجق منفی بر فکری واردر. بوقوت نه حرکتدر ، نه‌ده تدقیق ومشاهده ایتدیکمز مشخص شأنیتلردن بریدر. بزده اکسیك اولان بر وقوفك اشارتیدر. طرز تحوللرك بوتون انواعنی انرژه‌تیك واسطه‌سیله احاطه ایده‌بیلمك قابلدر. یعنی یالکز موضعی حرکت دکل اصل فیزیك حرکتلر یعنی خواص وترکبات تحوللری، آرسطونك فساد وتغیر

دیدیکی شیلرده آکلاشیله بیلیر. فقط بو امکان، حادثاتك آنجق شکلی حقنده وارددر. بو شکلك کندی باشنه هیچ بر خاصهٔ حکمیه‌سی موجود اولمادیغی ایچون اونی ارائه ایدن دستورلر — حادثه‌لر دیکر طرفدن اصل حکمی مشابهت واختلافلرینه یعنی کیفیتلرینـه کوره تصنیف ایدلمزلرسـه — غیر قابل استفاده اولورلر . بناءً علیه عالملرك نظرنده ، ریاضی معامله‌نك وحـدت وعینیتی آلتنده بو کیفی فرق مسئله‌سی موجوددر . کیفیت فکری ایسه نه‌در؟ علم نقطهٔ نظرندن بونك منفی برشی اولدیغی آشکاردر: بو، تدقیق ومشاهده‌نك تحلیله تودیع ایتدیکی بویوکلکلرك اویله بر شرطنك فکریدرکه او شرط بویوکلکه ارجاع اولونه‌ماز . مع‌مافیه عینی زمانده بر شأنیت فکریدر ؛ صرف بر رد وانکاردن عبارت دکلدر. وارلغك تجربهٔ محسوسی وعلمی تجـاوز ایدن بر صفحه‌سی حقنده بالذات علم طرفندن وقوع بولان بر اشارتدر .

بوکا بکـزر نتیجه‌لر بیولوژیدن‌ده اسـتخراج ایدیله‌بیلیر . بوکون همان صورت عمومیه‌ده تعمم ایتمش بر فکره کوره حیات ، ادامه‌سی ایچون کندیسنه خاص اولان برقوت‌وفعالیت استهلاك ایتمیورسه‌بیله ساده‌جه حکمی و کیمیوی برطاقم قوتلره ارجاع‌اولونه‌ماز. بوفکر اکثریا او قدر صریح ومثبت‌تعبیرلرله افاده اولونورکه بیولوژینك سـاحه‌سی موجوداتی بیلمـك

خصوصنده حکمت طبیعیه ساحه‌سندن دها کنیش کبی کورولور. فی‌الحقیقه یالکز حیاتك وار اولدیغی وصرف بر مقانیزمه‌دن عبارت اولمادیغی بیلند کدن فضله تعریفی‌ده یاپلمقده‌در : حیات بر موافقت متقابله ، بر سلسلهٔ مراتب، اجزاء و کل آراسنده بر تساند ، غیر متجانس عناصرك توحیدی ، بر فکر مبدع ومدبر، محیطك ارائه ایتدیکی مشکلاتله مبارزه ایده‌رك وبرطاقم منابعدن استفاده ایله‌یه‌رك معین بر عضویتی ادامه ایتمك ایچون صرف ایدیلن غیرت دییه تعریف اولونیور. بوتون بوتعریفات مثبت بر معنایی‌ده حائز اولدقلری کبی عینی زمانده میخانیك فوقنده برمعنایی‌ده حائزدرلر. بونلر حقیقةً علمی عداولونورلرسه علمك بزی کندی کندیلکندن ، اصل خارجی حادثات عالمندن باشقه بر عالم ایچنه ادخال ایتدیکی نتیجه‌سی قولایلقله چیقار.

فقط بوتعریف ودستورلری، مثبت اولان جهتلرنده حقیقةً برر علمی معلومات عد ایتمك خطادر. بو معنا ایله اونلر برر استعاره وتشبیهدن عبارتدرلر، شعورمزده حیاتك مشاهده‌سنه مربوط بر طاقم حسیاتدن استخراج ایدلمشلردر. بیولوژی متخصصلرینك شأنیت ایچندن حیاتی نامنی ویردکلری برصنف حادثاتی چیقاروب آلالری ایچون برر علامت ، برر دستور ، برر اشارت نقطه‌لری خدمتنی کورورلر واونلره حیاتی وصفنی طاقارلر. ناصل که قوت، کتله ، جاذبه، عطالت تعبیرلری‌ده بر

حکمت شناسه ، حکمی وصفی ویردیکی حادثاتی اورادن کسوب چیقارمق ایچون خدمت ایدرلر. فقط روحی تمثالر حکمت شناسلر طرفندن ریاضی تمثالره همان غایت صحیح بر صورتده قلب ایدیله بیلمش اولدیغی حالده حیاتی تعریف ایدن تعبیرلر بر بیولوژی عالمی نظرنده سوبژکتیف بر معنا محافظه ایتمشلردر. بونك ایچوندرکه صرف علم نقطهٔ نظرندن اونلرك معناسی منفیدر. حیاتده بر وصف ممیزی اولان حادثاتك فیزیك میخانیکیته ارجاع ایدیله میه جکلرینی ، بر جهتدن غیر میخانیکی اولدقلرینی افاده ایدرلر.

مع مافیه حیاتك حتی علمی فکری بیله سادهجه بر نفی وانکاردن عبارت دکلدر. حیات فکری مجهول بر شیئك تصدیق وتأمین ایدیله‌سیدر. او شیئك نه اولدیغی بز اوبژقتیف تفحصاتمزدن قاچمقله برابر تظاهراتی ادراك ایده‌رز. بو بر شیئك ترس طرفیدر. شبهه‌سزکه اونك برده یوزی واردر. علمی نقطهٔ نظردن غایت مؤثر اولان بو منفی مفهوم — اکر حقیقتده اونك آلتنده مثبت بر مجهول بولونمادیغی فرض اولونه‌جق اولورسه — اورته‌دن زائل اولور و ویردیکی نسبی ایضاحاتده میداندن قالقار.

ذی حیات انواعك منشائی مسئله‌سنك تدقیقی بو کون بوتون علمه حاکم کبی کورونن بو نظریه‌نك ، تکامل نظریه‌سنك انکشافنی ایجاب ایتدی. دینی عد ایدیلن اعتقادلردن بو نظریه‌یی

تفریق ایدن فرقلر اول امرده ذهنلری بو نظریه‌نك اواعتقادلره هرجهتجه ضد اولدقلرینی دوشونمکه سوق ایتدی . دین : عنایت ربانیه ، خلق و ایجاد ، ذکا ، حریت تضمن ایتدیکی ایچون تکامل کلمه‌سی آنجق بر مقانیزمه ، کور بر مجبوریت وضرورت ، مادیتپرستلك افاده ایده‌بیلیر دنیلدی .

حالبوکه بالذات علمك بو نظریه حقنده یوروتدیکی تنقید چوق کچمه‌دن اثبات ایتدی که تکامل فکری یکنظرده تخیل اولوندیغی کبی ساده ، واضح وصریح دکلدی . ایچنده برچوق مغلقه‌لر واردی وهر حالده فرض اولوندیغی کبی خلق وایجاد ، حریت وذکا فکرلرینی سعاده‌جه رد وانکاردن عبارت بولونمایوردی . علمادن وفلاسفه‌دن برقسمی تکامل نظریه‌سنك دنیایه بر وحدت ، بر اتصال وتمادی ، بر حیات ، بر ولودیت ، بر آهنك ، بر استقامت مشترکه کتیردیکنه وانواعك ثابت وغیر متحول ظن ایدلمسی فکرنده بونلرك هیچ بولونمادیغنه دقت ایده‌رك تکاملجیلکك دینی فکرلره معارض اولمق شویله دورسون دنیا وانکشافنه دائر اشکال اصلیه‌نك هیچ تحول قبول ایتمز تعددی حقنده‌کی عنعنوی اعتقاددن زیاده دها معظم وبر صانع الهی‌یه دها لایق برفکر ویردیکنی ادعا ایتمشلردر . دوغروسی آرانیرسه بو تفسیر نظریه‌نك معنای علمیسنك حدودی خارجنه چیقار . فقط مبالغه‌یه دوشمه‌دن دنیله‌بیلیر که تکامل حقنده‌کی فکر علمی حیات یاخود قوت فکرندن زیاده حد ذاتنده

ناقص بر فکردر، بر رد وانکاردرکه برمفهوم مخالف اوله‌رق برده تصدیق ایجاب ایدر.

بو کون مثبت کبی کوروندیکنه نظراً نباتات وحیواناتده نوع دنیلن شی هیچ دکیشمز وابدی برشکل وجود دکلدر. داروینه شویله بویوك بر اعتراض توجیه ایدییورلردی: بر طاقم انواعك اورته‌دن قالقدیغنی کورییورز، فقط نیچون یکی انواعك تولد ایتدیکنی کورمیورز؟ بو اعتراض شیمدی ازاله ایدلمشدر. مجربلر، آنی بر تحویل طریقیله یکی نوعلر یاراتمشلردر. بونوعدن آزچوق فرقلی برچوق نوعلر تولد ایده بیلیور. بناءً علیه اساس اعتباریله انواع موجوده‌نك هپسنك تکامل طریقیله وجود بولدیغی تلقیسنه مانع اوله‌جق برشی قالمامشدر.

بو فرضیه‌نك معناسی نه‌در؟

تکاملجیلك بالضروره تنوعاتك منشائی مسئله‌سنی تولید ایدییور. شیمدی یه قدر بومنشأ حقنده تکاملجیلك قبول عامه‌یه مظهر اولمش چارهٔ حللر بولامامشدر. باشلیجه ایکی تمایل آراسنده اهتزاز ایدوب دورییور. بونلرك هر ایکیسی ده برطاقم وقعه‌لره وتجربه‌لره استناد ایدییور. بونك ایچون، بعض ارباب علم بونلری تألیف ومزجه چالیشیورلر. داروینك نقطهٔ نظرینی تخطر ایتدیرن بوتمایللردن برینه کوره ایلك تحول تخمده وقوعه کلیر. بوتحولاتدن بعضیلری محافظه اولونور، چوغالیر، ثابت نمونه‌لر تشکیل ایدر. لامارقك قبول ایتدیکی دیکرنقطهٔ نظره

کوره تحولاتك اسباب اصلیه‌سی محیطك تأثیری ومحیطه توافق ایتمك ایچون موجوداتك صرف ایتدیکی غیرتدر . بو ایکی نقطهٔ نظرك توحیدی عقله پك ملایمدر . چونکه تخمده تعدیلات فکری محیطك تأثیرینه مانع اولمایه‌جغی کبی محیطك تأثیری فکری‌ده تخمده تعدیلات وقوعی فکرینه منع دکلدر. بعض تجربه‌لرله ثابت اولدیغی وجهله محیطه توافق کیفیتی مولد مجره‌لرك محصولاتی اوزرینه اجرای تأثیر ایده‌بیلدیکی کبی تخمده برتحول وقوعی‌ده شرائط وجوده توافق مجبوریتی ایله امتزاج ایلیه‌بیلیر.

عجبا بو ایضاحاتده استعمال اولونان مفهوملرك علماً بر مثبت مفهوم اولمالری قابل ادعامیدر ؟

تخمده تحولات مسلکی بو تحولاتی یا برنوع کندی کندیلکندن وجود بولمه صورتیله یاخود اولجه مخفی برحالده بولونان برطاقم اوصافك بعض احوال وشرائط تأثیری آلتنده انکشافی کیفیتیله ایضاح ایدر. یا خلق وایجاد یا فطریت : ایشته تکلیف اولونان فرضیه‌لر .

محیطك تأثیرینه قارشی عکس العمل مسلکی برموجود ذی‌حیاتك یاخارجی برتأثیرك مطرد برفعل وعملی آلتنده معین برتمایل اکتساب واظهار ایتمك یاخود شرائط خارجیه‌یه توافق ایده‌جك صورتده کندی کندیسنی تعدیل ایده بیلمك خاصه‌سنی تضمن ایلر .

تعدیلاتك نسبی برثبیتی کیفیتنه کلنجه، بو، موجود ذی‌حیاتك

یا کندی کندیلکندن یاخود بالنسبه ثابت بر محیطك تأثیریله اکتساب ایتدیکی اعتیاده تشبیه اولنمقده در .

فقط ظواهره رغماً ، خلق و ایجاد ، توافق و تطابق ، محافظه و بقا مفهوملری بوراده ، هیچ دکلسه علم نقطهٔ نظرندن تمامیله مثبت بر معنایی حائز اولمقدن چوق اوزاقدرلر . چونکه بو مفهوملرك محتویاتنده مثبت اوله رق بولونان شی سوبژکتیفدر ، غیر قابل تعریفدر ، علمی صورتده بسط و ایضاحه قابلیتسز برشیدر . بو مفهوملر ذی حیات انواعك تشکلی بر ترکیب کیمیوی یاپمغه بکزه مییه جکنی افاده ایدرلر . حقیقتده بونلر انواعك غیر متحول اولدقلری نظریه سنده مندمج بولونان مفهوملره نسبتله علمی لساندن ده اوزاقده درلر . اومسلکده کرك عالم ذی حیات کرك عالم غیر عضوی معین و غیر متحول ، مقدارلری محدود عناصردن مرکب ایدی . بونلرك مختلف صورتلرله ترکبی صنوف آراسنده کی سلسلهٔ مراتبی وجوده کتیریوردی . حالبوکه عالم نباتات ایله عالم حیوانات یالکز کندیسنی ترکیب ایدن فردلرك هر برنده دکل هیئت مجموعه سنده دخی یاشایوب تکامل ایدنجه آرتق بونلر مادی بر قوللقسیونه ، ثابت و متجانس وحدتلردن مرکب بر مقدار محدوده آنجق ظاهراً بکزرلر . بونلرده تحول جذری بر شی اولمق اوزره تلقی ایدلمکده در . علمك استناد ایتدیکی معین و ثابت اساسلر ایسه آرتق یالکز موقت و محتمل برشی اولیورلر .

بو مفهوملر ، میخانیك نقطهٔ نظرینی تجاوز ایتدکلری جهتله عالم

نظرنده بر طاقم رد وانكارلردن و بر مسئله نك افاده سندن عبارتدرلر. شعورك كندى افعال وحركاتى حقنده ويرديكى ايضاحاته مشابه بر ايضاحات فكرينى تلقين ايدرلر. قبول ايديلن دستورلره كوره، مخلوق ذى حيات حياتنى ادامه وبسط ايتمك ايستر. بوكا موفق اولمق ايچون ده اطرافنده كى احوال وشرائطه كوره تحول ايدر وكندى كنديسنى تعيين وايجاب ايلر.

بو ايضاحاته على العاده علت غائيه ملاحظه سنه مستند téléologique ايضاحات دنيلير. نافذ نظرلى بر فيلسوفه، برغسونه، كوره [١] بو ايضاحاتى وقعه لرله هم آهنك بر حاله قويمق ايچون اونلرى كرك ميخانيكيتك كرك علت غائيه ملاحظاتنك فوقنده اولمق اوزره تصور ايتمك لازمدر. علت غائيه ملاحظاتى عالم نباتاتى عالم حيواناتك وسوق طبيعى يى ذكانك آشاغى طبقه سى عد ايتمكه سائقدر. حالبوكه بونلر حقيقتده عينى فعاليتك مختلف استقامتلره متوجه اوچ انكشافندن عبارتدرلر. مختلف استقامتلرده زنكين ومتنوع بر تحصل كيفيتى كندى كنديلكندن خلق وايجاد فكرينه اولدن تصور ايدلمش وساحۀ فعله ايصال تا يخنه حاكم بر غايه فكرينه اولديغندن زياده توافق وتقابل ايدر.

اسپينوزانك حيات حقنده كى مسلكنى تخطر ايتديرن بو نقطۀ نظرلر نه اولورسه اولسون، شوراسى غير قابل اعتراض كبى كورونوركه بيولوژينك اصل مفهوملرى علمك فوقنده

[١] Evolution créatrice

بر شیلردر وبناءً علیه علم نقطهٔ نظرندن بونلر آنجق بر منفی مفهومدن عبارتدر .

فقط بوندن ، اونلرك مثبت وسوبژکتیف معنالرینی علمك بی فائده ، خیالی وصرف لفظی برشی دییه برطرف ایتمسی لازم کلمز. چونکه بو تلقیلر صرف کمی، صحیح واوبژقتیف اولورلرسه تکمیل خصوصیتلرینی غائب ایده جکلر واورباب علمه تحریاتلرنده و توحید و ترکیبلرنده رهبر اولابیلمك خاصه سندن محروم قاله جقلردر. قانت بعض پرنسیپلرك بزه حقیقی هیچ بر وقوف ویرمدکلری جهتله برانشا قیمت وقابلیتندن محروم اولمقله برابر حادثاتی تصنیف ایتمکه ، تجربه‌لر ترتیب ایلمکه زمین احضار ایتدکلرندن دولایی — طبیعتك حقیقی بر سعی وعملنی صادقانه تمثیل وارائه ایدییورلرمش کبی — بر ترتیب وتنظیم قیمتنی حائز اولدقلرینی سویلیوردی . بو مسلك بو کونده بیولوژی‌یه قابل تطبیق کورونمکده‌در. حالبوکه بو، بزه علمی، وسائط تفحصاتنی تجاوز ایدن بر شائبه‌یه آصیلمش قالمش بر وضعیتده کوستریر.

بو نقطهٔ نظردن علوم معنویه بالخاصه معنیداردرلر.

بو علوم ایکی صورتله تلقی اولونمقده‌در: صرف مثبت برعلم اوله‌رق یاخود بر قانون وقاعده علمی اوله‌رق sciences normatives

قاعده علمی اوله‌رق تلقی ایدیلیرلرسه حیات بشریه‌نك اساسات مدیره‌سنی محتویاتلری ایله دوغرودن دوغرویه بزه

تأمين واعطا ايدرلر . بو اساساتی علوم حكميه‌دن ايستمه‌مك بيهوده‌در. قاعده علملری انسانه، شخصيتك انكشافی، وظيفه، سعادت، فرد ايله هيئت اجتماعيه‌نك ائتلافی ، عدالت ، منفعت عموميه، تساند، شعورلرك اتحادی كبی بر طاقم غايه‌لر عرض ايدرلر ياخود بو غايه‌لری قبوله بزی اجبار ايدرلر. حالبوكه بونلرك حد ذاتنده تام اوله‌رق تصور ايدلمش الك صوك بر طاقم پرنسيپلر اولمادقلری، يالكز خصوصی بر ماهيتده بر طاقم مسئله‌لر ارائه ايتدكلری و بو مسئله‌لری يالكز تجربه واسطه‌سيله حل ايتمك قابل اولماديغی آشكاردر .

بعض كيمسه‌لره كوره بو غايه‌لر نامتناهی، اكمل ، لاهوتی اوزرينه آچلمش بر نظارتدن عبارتدرلر . اكر بويله اولسه ايدی علوم معنويه افكار مديره‌لريله دينه حقيقی بر مدخل تشكيل ايدرلردی.

باشقه بر مكتب، علوم معنويه‌يی سائر علومه دها صيقی بر صورتده تشبيه ايدر. تظاهرات اخلاقيه و اجتماعيه‌سنده نظر ملاحظه‌يه آلنان انسانك بر تاريخ طبيعيسی حالنه كتيرمك ايستر . علوم معنويه انسانلرك افعال و اعماللرينی سببلرنده ، طرز اجرالرنده تدقيق ايدرلر. ناصل كه علوم حياتيه‌ده حيوانك وظائفی واشكال موجوديتی ايله مشغول اولورلر . عملی احكامه كلنجه بو تلقی‌يه كوره اونلر علمك تطبيقاتيدرلر، فقط علمه داخل دكلدرلر . فی الحقيقه هر علم، علم اولمق صفتيله ، صرف نظريدر. تطبيقات يا علمدن اول يا صوكره كلير، فقط علم ايله قاريشماز.

بوصورتله آ كلاشيليرسه علوم معنويه دين ايله هر دوزلو رابطه‌يى قيرمه‌نك غايت امين بر چاره‌سنى بولا بيلير ديمكدر. اوده صرف نقل وحكايه واديسندن آيرلمامقدر . انسانلرك ادوار مختلفه‌ده عدالتدن ، سعادتدن ، وظيفه‌دن ، حقدن ، شخصيتدن ، تساندن ياخود شعور مشتركدن شو ياخود بو معنالرله بحث ايتمش اولدقلرينى مشاهده ايله اكتفا ايده‌رك بومفهوملرك منشائى ومعناى حقيقيسى نه اولدقلرينى ، قيمتلرينك نه‌دن عبارت بولونديغنى هيچ صوروشديرماز. فقط بويله نقل وحكايه ايله اكتفا ايدن بر علم اصل علم دكلدر . علوم حكميه‌يه مشابه اولمق ايچون حادثات معنويه‌نك علمى ده ايضاحاته كيريشمك اقتضا ايلر .

علوم معنويه بوكون عموميتله شعورك حياتى وحيات اجتماعيه‌يى صرف فيزيك ومادى اسباب ايله ايضاح ايتمك فكرنده دكلدر. پسيقولوژى ، اخلاق ، سوسيولوژى ، كنديلرينى ماده‌نك علملرينه باغلايان رابطه‌لرى قيرمادن كنديلرينه خاص بر برطاقم پرنسيپلر ادعا وطلب ايدرلر. بناءً عليه حادثات معنويه يالكز حيات بشرك فيزيولوژى‌يه وحكمت طبيعيه‌يه عائد شرائطى ايله دكل، شعورك شرائطى، ذكانك واراده‌نك خواصى، حسياتك، تمايلاتك، افكارك تأثيرى، فرديت، سعادت، وظيفه، مساوات، حريت، عنعنه، شعور مشترك ، تساند، انسانيت، عدالت، آهنك،

ترقی ، عقل ، الخ . بر طاقم فکرلرك خصوصی روللری کبی اصل معنوی اولان اسباب ایله‌ده ایضاح اولنه جقدر .

بو اساسات نه لردر؟ علمی نقطهٔ نظردن بونلر بر انکاردن عبارتدر . بونلر بر طاقم سوبژ کتیف خیالتلردر که ذکامزك بیلمدیکی وحدذاتلرنده نه اولدیغنی بیله میه جکی اوبژ قتیف سببلرك یرلرینی طوتارلر . بو کبی اساساتدن استخراج ایدیلن ایضاحاتده صریح صورتده بولونان شی موضوع بحث حادثاتك المزده‌کی مؤثر اسباب ایله ایضاح ایدیله‌مدکلریدر . برمنطق معرفتی ایله ایشه برطاقم فکرلر ، غایه‌لر ، قابل ادراك اولامایان هیئتیله برحیات ذی شعور قاریشدیریرز؛ بوسیال شیلره برردستور اکسا ایده‌رز؛ بونلری بر نوع میخانیکی قوا وموجودات حالنه کتیریر ، ومؤثر برز سبب ایشلر کبی قوللانیرز . آرتق کندیمزی علمی بر ایضاحات ویرمش ظن ایلرز . فقط بوقبیل ایضاحاتك معناسنی وقیمتنی علمی برصورتده تعیین ایتمك ناصل قابل اولور؟ حیات معنویه ، ترقی‌یه تمایل ، یکیدن یاراتمق وطبیعتدن ایی یاپمق ادعاسی نره‌دن کلیور ؟ نه ایستیورز؟ نره‌یه کیدییورز ؟ بوتون بوممکن شیلری ضروری‌یه ، بوغایهٔ کمالی حقیقی‌یه ، بوتون بومستقبل محتملی معلوم وموجود شیلره تنزیل ایتمك شعوری آنجق بر قوهٔ مغفله کبی تلقی ایتمکدن باشقه برمعنا افاده ایتمز . اوحالده ، شعورك ویردیکی ایضاحاتك نه قیمتی قالیور؟ ذاتاً کندیلری خیالی اولان برطاقم حادثاتك ینه خیالی برطاقم ایضاحاتندن عبارت اولمایورلرمی؟

صرف علمی نقطهٔ نظردن بو فکرلر بر انکاردن، میخانیکی ایضاحاتك امکانی انکاردن عبارتدر . فقط بوراده‌ده ، حتی بالخاصه بوراده بو انکارلرك غیرتام اولدیغنی وبو انکارلره مقابل بر طاقم تصدیقلر بولوندیغنی سویله‌مك ایجاب ایدر. اکر عالملرده ریاضیون کبی یاپه‌رق بو مفهوملرك سوبژکتیف وعملی معنالرینه اهمیت ویرمسه‌لر ایدی بونلری نره‌ده قوللانه بیلیرلردی؟ فقط اهمیت ویرمه‌مك نقطه‌سی او قدر عقللرینه کلمز که مفهوم علمی نامنی ویردکلری شی ایشته بو سوبژکتیف معنادر. بر علم هیئت منتسبی، ظواهره نظراً کونش ارض اطرافنده دونیورمش کبی محاکمه یوروتدیکی زمان، ارضك کونش اطرافنده دوندیکنی فرض ایده‌رك عینی صورتله محاکمه‌ده بولونه بیله‌جکنی حتی بونك دها قولای وموافق اوله‌جغنی بیلیر. فقط بر اخلاق یاخود سوسیولوژی عالمی مشغول اولدیغی سوبژکتیف ظواهری اوبژقتیف تعبیرلرله ترجمه ایتمك ایسته‌دیکی زمان کندیسنی علاقه‌دار ایدن حقیقتك طبان طبانه ضدی بر موقعه کیتمش اولدیغنی وآرتق محاکمه یوروته‌مه‌یه‌جکنی کورور . انسانلردن، اونلرك فردیتلرندن، شخصیتلرندن، تساندلرندن، فردی یاخود مشترك شعورلرندن بحث ایتمك ایچون بونلرك برطاقم شیلر افاده ایتدکلرینی قبول ایتمك لازمدر . بو ایسه اوبژقتیف برعلم نقطهٔ نظرندن پك صوکوتورور برشیدر. حادثاتك برطاقم اخلاقی واجتماعی مفهوملرله ایضاحاتی صرف علمی بر اخلاقك وسوسیولوژینك ساحهٔ شمولی

تجاوز ایدن ایضاحاته پك ده ایی کتم واخفا اولونامه‌دن مراجعت دیمکدر .

خلاصه ، مشغول اولدیغمز فیلسوفلره کوره ، علمك حدودلری صرف بر طاقم نفی وانکارلردن عبارت دکلدر . بالعکس بزم ایچون علوی برطاقم شأنیتلرك اشارتیدرلر . بو علوی شأنیتلر اولماسه ایدی علمك حدودلری بیله آکلاشلماز برشی اولوردی . اکر عالملر ، مفهوملرینه قابل استفاده اوله‌جق صورتده مشخص بر معنا ویرمك ایستیورلرسه علمك بو حدودلری خاطره‌سنی مفکره‌لرنده آزچوق محافظه ایتمیدرلر . بناءً علیه علم قطعیاً بیطرف دکلدر . اونك بروجهۀ استقامتی واردر . بووجهۀ استقامت پك عمومی ایسه‌ده شعور دینینك برر بداهت حالنده موجودیتنه حکم ایتدیکی شیلره دوغرو اولدیغی‌ده آشکاردر .

بوتقدیرجه دین کیفی برتصور وتلقیدن ، علمك احتمالکه نظری برصورتده خوش کوروب‌ده حقیقتده هیچ مناسبتدار اولمادیغی برشیدن عبارت دکلدر . علمك کندیسی ، فرقنده اولمادن ، دینی آرار . ایشته‌دین بوصورتله کندی اساساتنه توفیقاً سربستجه انبساط ایتدیکی اثناده بیانات وتأییداتنك اساسات عمومیه‌لری علمك مصدره‌لری ایله توافق ایتدیکنه واقفدر . کندی ایشنه خادم اولا بیله‌جك شیلری علمدن آلوب تمثیل

ایتمکه دین غایت غیرتکشدر . بحث ایتدیکمز ذوات علمی بر یابانجی یاخود بر رقیب دییه برطرف ایتمك شویله دورسون ، دینلرك تاریخی وطبیعی جهتلری حقنده اك دوغرو، اك صاغلام، اك تام وبناءً علیه دینه دها لایق واك مؤثر برفکر ایدینمك ایچون بوتون قوتلریله علمی امدادلرینه چاغردقلری مشهود اولیور .

٤

بر دوام قالان مشكلات

شبهه يوق كه دين ايله علمك ائتلافنى بو صورتله آكلامق واجرا ايتمك، قابل تصور اولان صورتلرك اك قوتليسى، اك قناعت بخشيدر. مع مافيه بر عالمك ياخود ديندار بر آدمك وجدانى تماميله تطمين ايتديكى محقق عد اولونه ماز.

علمك نتايجنى، هيچ طالب اولمادن، ساده جه اخذ وقبول ايچون صرف ايتدكلرى مساعى يه رغماً روحيجيلر (سپريتو آليستلر) ده علمك حدودلرينى دينه مساعد بر شكلده تفسير ايتدكلرى زمان ارباب علمك اعتراضنه اوغرامق تهلكه سنه معروضدرلر. علم ايچون اصلى بر عقيده وارسه اوده نره يه كيتديكنى بيلمز اولمقدر. علم كنديسنه حدودلر قبول ايدرسه بونك آرقه سنده نه اولديغنى هيچ بر وجهله بيلمز. كرك بو بيلمديكى شيلرك كرك بيلدكلرينك تفسيرى علم ايچون نظر شبهه ايله كوروله جك بر شيدر. علم كندى استقلالنه، مختاريتنه، بيلمه مك حقنه قارشى غايت قيصقانجدر.

ديكر طرفدن شعور دينى ده، موجود اولا بيلمك ايچون علمدن مساعده ايسته مك مجبوريتنده بولونمايه قارشى حيرتلره دوشمكده دوام ايدر. شبهه يوق كه علمك اثبات ايتديكى نتيجه لره قارشى اعتراض ايتمكى دوشونمز. كنديسى ايله علم آراسنده بر مناسبت بولونماسى لازم كله جكنى، علم ايله دين بر برلرينه

تماميله غيرمتجانس اولامايه‌جقلرینی قولايلقله تصور ايده بيليرم.
چونكه الله وارسه‌دنيانك سببی اودر، علم‌ده بودنيانك قانونلرینی
تدقيق ايدر. سبب ايله نتيجه آراسنده هيچ بر مناسبت بولونمامسی
امكان خارجنده‌در. فقط دين‌ده مختاريت وسربستیء انكشاف
ادعاسنده‌در. هرحيات كبی اوده كندی كنديسی قالمق واچندن
بوتون قوتلرینی بسط ايتمك ايستر. حالبوكه هرشيئه رغماً دين
ايچون تظاهر حقنی علمك تلقياتنه تابع بولونديرمق فكرینی
التزام ايدن بر مسلك داخلنده دين بر صيقينتی حس ايدر.

بناءً عليه علمك حدودلری مسلكنده نه علم نه دين
قارشيلقلی ادعا ايتدكلری مختاريته كنديلرینی تماميله صاحب
كوره‌مزلر.

واقعا مسئله اك اينجه ومدقق بر ذكايه بيله ميدان اوقويه‌جق
برشكلده كورونيور. چونكه دينی اوصورتله تلقی ايتمك يولنی
بولماليدركه دين‌هم كنديسنه خاص اساسلر دائره‌سنده انكشاف
ايتمكده سربست اولسون هم‌ده قابل ادراك برطاقم مناسبتلرله
علمه مربوط بولونسون. فقط عجبا مسئله‌نك بوقدر مشكل
وغيرقابل حل كورونمسی دين ايله علمی فضا داخلنده يان يانه
موجود وبونی اله كچيرمك ايچون مادی شيلر كبی بربرلريله حال
مجادله‌ده اولمق اوزره تلقی ايتمكده اصراردن ايلری كلميورمی؟
علمك دينه هانكی موقعی ترك ايتديكی آرانيور، علمك اشغال

ایتدیکی فضانك اطرافی دها اوتەدە برساحە موجودیتنی تضمن ایدوب ایتمدیکی صوروشدیریلیور . بوتون بو افادەلر ایسە بر تشبیهدر. شأنیتی فضائی مخیلەیە عائد بر لسانلە افادە ایتمکدر . هیچ دین ایلە علمك مناسبتی بو قدر بسیط ، مادی مناسبتلرە بوقدر مشابە برصورتدە اولا بیلیرمی ؟ بالعکس ادراکی وتعیینی غایت مشکل اولمق ایجاب ایتمزمی؟ بو، نوعی کندینە مخصوص برمناسبت اولمق لازم کلمزمی ؟

فقط ، شاید بویلە ایسە اوزماندە بومناسبتی کشف ایدە - بیلمك ایچون نظر ملاحظەیە آلدیغمز اصولدن دها مابعدالطبیعی بر اصول قوللانمق اقتضا ایدر . تدقیق ایتدیکمز اصول ، تام تنقیدی ایدی . علم ایلە دین حقندە بزجە معلوم اولان حاللریلە تفکرات وملاحظاتدە بولنمقدن وهر ایکیسنك شرائط وجودی نە اولدیغنی آرامقدن وبو شرطلر معلوم اولونجە نە صورتلە تألیفلری قابل اولەجغنی دوشونمکدن عبارت ایدی . بو اصول علم ایلە دینی آنجق بربرلرینی قارشیلقلی امحا ایتمك ایستەین ایکی رقیب حالندە قارشی قارشییە قویمقدن باشقە برنتیجەیە واصل اولاماز. فقط علم ایلە دینی خارجدن نظر ملاحظەیە آلەرق اساسلرینی تنقید ایلە اکتفا ایدەجك یردە هر ایکیسنك دە ناصل تولد ایتدکلرینی تولد ایدرکن کوروب منشألری وانکشافلرینك باطنی پرنسیپلری آکلاشیلەجق اولورسە احتمالکە دها یوموشاق ،

دها صمیمی برنوع مناسبت کشف ایتمك قابل اولور. بونك ایچون یالکز تنقید فلسفی یه دکل اصل فلسفه یه، حیات فکریه و معنویه نك اساسات اولینی حقنده برنظریه یه مراجعت ایتمك ایجاب ایدر. علمك حریتنه حرمت ایتمکه اعتنا کار اولدقلری قدر دینك حریتنی تأمین ایتمکده غایت دقت ایدن پك نافذ برطاقم مفکره صاحبلری ایشته بوطریقی تجربه ایتدیلر.

اوچنجی باب

فلسفهٔ فعل وعمل

۱ — پراغماتیزم — مفهوم علمینك فرضی بر آمر اولماسی ؛ پراغماتیزم نقطهٔ نظرندن حقیقت فکری .
۲ — برفعل وعمل بشری فلسفه‌سی فکری — علمك فعالیت بشریه‌نك محصول ایجادی اولماسی — دینك روح بشرك اك درین بر آرزوسنك ساحهٔ فعله چیقماسندن عبارت اولماسی — عقایدك صرف عملی برطاقم حقایق اولماسی — دین ایله علمك فعل وعملك منبعیله وسائطی آراسنده‌کی فرقه تقابل ایتملری
۳ — بعض مطالعات تنقیدکارانه — صرف فعالیت مفهومنده مندمج مشکلات — کرك علم کرك دین ایچون تماميله فکری بر اساس بولمق لزومی .

حیات ذکائیه و معنویه‌نك اساسات اولینی حقنده بر نظریه تأسیس ایتمك ایچون ده‌قارت چالیشمشدی . یالکز علمی دکل عملی وحتی دینی حقیقتلرك منبع مشترکی عقلده بولونه‌جغنی ظن ایتمشدی . اونك بوعقلیجیلق مسلکی غیرکافی کلمشسه، ده‌قارتك مقصدینی تکرار تعقیب ایده‌رك اصل عقلك یعنی بالخاصه ذکائی اولان ملکه‌نك یرینه فعالیتی اقامه ایتمك قابل اولمازمی؟ چونکه ده‌قارتدن صوکره‌کی فلسفه، فعالیت ذکائیه‌نك قیمتنی وخصوصیتنی کیتدکجه میدان وضوحه چیقارمشدر. فلسفهٔ فعل وعمل، علم ایله دینك مفکرهٔ بشرده برمنبع مشترکدن چیقدقلرینی عجبا ارائه ایده‌مزمی؟

١

پراغماتيزم

علمك استحصالاتنده مفكره‌نك فعال اولماسی ارباب علمجه بو كون صورت عموميه‌ده قبول ايدلمش بر فكردر. فقط بو سوزی سويلركن على العاده مقصدلری حقيقتك كشفی مفكره‌نك صرف مساعی ايتمسنه، بر طاقم ايجادلرده بولونماسنه ومالك اولديغی بوتون منابعی عاقلانه قوللانماسنه احتياج كوستردیكنی آكلاتمقدر. بركره وجود بولدقدن صوكره علمك حد ذاتنده فعاليت بشريه‌نك بر طرزندن باشقه برشی اولماديغنی ادعا ايتمك ايسته‌مزلر. ابتدا بر فرضيه اورته‌يه قونور. وقعه‌لر بو فرضيه‌يی محقق كوستررلرسه او فرضيه قانون حالنه كيرر. مفكره‌نك بو قانونی نه صورتله كشف ايتديكی مسئله‌سی آرتق يالكز تاريخ نقطهٔ نظرندن حائز قيمت اولور.

شيمدی اشتغال ايده‌جكمز فيلسوفلر نظرنده ايسه بالعكس مفكره او فعاليتی ايچنده پيش ملاحظه‌يه آلنيرسه يالكز علمك بر مؤثر وعاملی دكلدر، بالعكس موضوعی وجوهريدر.

زمانمزده بو نقطهٔ نظری، «پراغماتيزم» نامی ويريلن مشهور برمسلك فلسفی طرفندن بك حائز خصوصيت بر طرزده قبول ايدلمش كورييورز.

پراغماتيزم مسلكنه منسوب اولان فيلسوفلره كوره علم يالكز مفكرهٔ فعالك بر اشتراك وحصه‌سنی تضمن ايتمز.

تفكره موجوداتی كندی نقطهٔ نظرندن پيش ملاحظه‌يه آلير و كندی استعمالنه صالح برطاقم تمثاللر ايجاد ايدر. علم، فعل وعمله‌ده ميالدر. فعـل وعمله خدمت ايتمكدن باشـقه غايه‌سی يوقدر. علمی مفهوملرك منشائنه قدر چيقكز: كوره‌جكسكزكه بونلر سزه فلان ويا فلان حادثه‌يی ميدانه چيقارمق ياخود فلان وفلان نتيجه‌يی استحصال ايتمك ايچون تعقيب ايديله‌جك اصوللری ارائه ايدرلر. بونلر فعل وعمل ايچون برر قاعده‌در، برر فرضی اوامردر . علمی فكرلرك ايچنده بو معنادن باشقه هيچ بر حقيقی محتويات يوقدر . عملی نتيجه‌لر توليد ايتمه‌ين بر قضيه‌نك هيچ معناسی اولامز. طرز حركتده برر فرقلی نتيجه‌يه واصل اولمايان ايكی قضيه بربرلرندن آنجق لفظی صورتده فرقلی اولابيليرلر.

علمی دستورلرك معناسی صرف عمليدر ديمك بودستورلرك ماضی‌يه دكل استقباله تعلق ايتدكلرينی سويله‌مك ديمكدر . علم، ماضی‌يی آنجق استقبال ايچون پيش ملاحظه‌يه آلير. فلان فلان حركتده بولونه‌جق اولورسه‌ق نه كبی بر نتيجه‌يه انتظار ايتمه‌مز لازم كله‌جكنی، اليوم فلان وفلان احتساسی دويارسه‌ق بزده نه كبی احتساسلر تولد ايده‌جكنی علم بزه خبر ويرر .

ايشته بوندن حقيقتك بر ايش وعمل نقطهٔ نظرندن تلقيسی فكری (پراغماتيك فكری) تولد ايدر. حقيقت بزم تلقيا تمزك اولدن بر دفعه‌ده بردن ويرلمش اولان و دنيا دنيلن كلك فلان

یاخود فلان جزئنه توافقی دکلدر . فلان ویا فلان نتیجه‌یی استحصال ایتمك ایسته‌دیکمز وقت ساده‌جه تلقیاتمزدن برینك بزه ایفا ایده‌بیله‌جکی خدمتدن عبارتدر . حقیقت دیمك قابل تحقق برشی دیمکدر. قابلیت تحقق ایسه تجربه آره‌سنده بزه رهبر اولمغه قابلیت معناسنی افاده ایدر.

بناءً علیه بر تلقینك حقیقتی آنجق یالکز حادثه‌دن صوکره تحقق ایده‌بیلیر. برحقیقت مثبته لایخطی برحقیقت اولمق اوزره آنجق ماضی‌یه عائد اولابیلیر ، استقباله دکل .

هپسی بو قدرله قالماز. علم یالکز فعل وعملی استهداف ایتمز. کندیسی‌ده بالذات فعل وعملدر، مؤثردر وایجادکاردر. علمك استقرالرینك استهداف ایتدیکی استقبالك ناصل اولاجغی عجبا اولدن تعیین وایجاب ایدلمشمیدر؟ استقبالی خطاسز برصورتده تخمین ایده‌بیلمکدن بزی منع ایدن شی یالکز جهالتمزمیدر؟ عقلجیلر بویله ادعا ایدرلر . اونلرك نظرنده شأنیت ازلدن بری یاپلمشدر وتامدر. مشهور بر سوزه کوره حال ماضی‌یی محمول واستقبال ایله حامله‌در. فقط پراغماتیزم مسلکی اربابنك نقطهٔ نظری بوتون بوتون باشقه‌در . اونلر شأنیتك بر طرفدن وجود بولمقده اولدیغنی واستقبالك زمان حال طرفندن تعیین وایجاب ایدلمدیکنی سویلرلر. استقبالی خلق ایدن اسباب آراسنه برنجی درجه‌ده بالذات علمی قویارلر. حر وانسانی اولان علم، طبیعتی اویله بر طاقم نتایجه معروض بولندیرر که طبیعت

کندی کندیلکنه قالسه بونلری حصوله کتیره‌مزدی .

بوندن باشقه ، پراغماتیستلره کوره شعورمزده فکرلرمزه رفاقت ایدن اعتقاد ، بر حادثه‌نك ساحهٔ فعله چیقاجغنه ایمانده بو تحقق کیفیتنك عامللرندن بریدر. ایمان کندیسنك تجربی بر صورتده تحققنی خلق ایده‌بیلیر وتأثیر ذاتیسیله صحیح وحقیقی اولا بیلیر.

ایمانده روح بشرده خارجدن علاوه ایدلمش عزم وارادهٔنك تأثیرندن آزاده بر حالت دکلدر. شبهه یوق که کندیمزه راست کله بر اعتقادی ویرمك المزده دکلدر. فقط حیات بزی چوق کره اویله شقلر قارشیسنده براقیر که بونلردن برینی اختیاره بزی ذکامز مجبور ایتمز ، حتی صرف ذکائی اسباب ایله حرکت ایده‌جك اولورسه‌ق بو اختیار کیفیتی غیرممکن بر حاله کلیر. ایشته اساسلی وعملی حدلرنده پیش تأمله آلنان مسائل دینیه بو قبیلدندر. جمعیت بشریه ، دنیا ، کائنات بکا کندیلرندن بحث اولونورکن « بو » دنیلن شیلرمیدر یوقسه کندیسنه : « سن » دیه خطاب اولونان بر قرین‌میدر؟ بو ایکی احتمالدن برینه قرار ویریشمه کوره خط حرکتم بوتون بوتون فرقلی اولور. قرار ایسه شبهه‌یوق که بنم اراده‌مه وابسته‌در. باشقه‌لرینه و دنیایه قارشی اولان وظیفه‌مه اینانوب اینانمامق وبناءً علیه جریان حادثاتی اولدیغی کبی براقمق یاخود تعدیل ایتمك بنم المده‌در .

دیمك اولیور كه بالذات حقیقتده ، تعیینی غیرقابل بردرجه داخلنده ، بر محصول انسانیدر . بو یالكز علمی انسانك یاپماسندن دكل علمك موضوعی اولان شیئك ، وجودك ، ده — كه علم بونك برتأثیر ونتیجه‌سی كبی كورونور — من الازل یاپلمش برشی اولمایوب جوهرینی تشكیل ایدن مادی موجوداتك تأثیرلریله وبالخاصه علمه واعتقاده استناد ایدن فعالیت بشریه طرفندن دائمی صورتده یاپلمقده اولماسندن نشئت ایدر .

٢

بر فعل وعمل بشری فلسفه‌سی فکری

علم ایچنده فعل وعملك حصه‌سنی پراغماتیزم فلسفه‌سی منتسبلرینك یاپدقلرندن فضله نفوذ نظرله ومهارتله بولوب میدانه قویابیلمك پك مشکلدر. فقط بو فعل وعملك طبیعت وماهیتی ومعناسی بو مسلکده — هیچ دکلسه آیریجه، یالکز باشنه پیش تأمله آلندیغی وقت — بر پارچه غیرمعین قالوب قالمادیغی جای سؤالدر. چونکه بو پراغماتیزم مسلکنه منسوب اولان یاخود منسوب عد ایدیلن بر چوق ذوات آراسنده‌کی مهم فرقلردن بو آکلاشیلیور.

دنیلیورکه حقیقی بر فکر واعتقاد دیمك قابل تحقق، خیرکار، مؤثر، کارلی بر اعتقاد دیمکدر. فقط «کارلی» اولمق کلمه‌سنك معناسی نامتناهی دکیشه‌بیلیر. بعضیلری واردرکه کندیلرینه برشی تأدیه ایدیله‌جکی زمان نقد پاره‌دن باشقه برشی قبول ایتمزلر. برنیوتون ایسه کندیسنه وقوع بوله‌جق تأدیاتك کائناتك قانونلرینی وحدته ارجاع ایده‌بیله‌جك بر طاقم تعمیملر شکلنده اولماسنی ایستر. کیمیسنك علمدن بکله‌دیکی شی بر حظ مادیدر. کیمیسی بیلمك غروری، موجوداتك مقانیزمه‌سنه نفوذ ایتمك ذوق وجدانیسنی اوندن بکلر. باشقه بری روحك سکونتنی، معنوی قوتنی، فکرلر آراسنده ائتلاف وتوافقی، یاخود وارلغك انکشافنی وبویومه‌سنی یاخود بشریتك غایهٔ

کمالیلرینه مفتون، هم حریتپرور هم تك یگانه بر جمعیت بشریه‌نك ساحهٔ فعله چیقماسنی تأمین وتسهیل ایدن شیلره « خیرکار » نامنی ویریر. پراغماتیزم بو نقطهٔ نظرلرك هیچ برینی رد ایتمز، خارجده براقماز. هیچ برینی قبوله بزی منطقاً اجبار ایتمز. بو بر مسلك اولمقدن زیاده بر اصولدر. عملیه‌نك بر نظریه‌سی اولمقدن زیاده نظریه‌نك عملیه‌یه مناسبتنی تعیندن عبارتدر. بوصورتله، بو شکلده پراغماتیزم، فلسفهٔ فعل وعمل فکرینی تمامیله بیتیروب توکتمز.

بونلری دها تام بر صورتده ساحهٔ فعله ایصال ایتمك ایسته‌ین برچوق متفکرلر، علمك سینه‌سنده یالکز بر مؤثر وعملی اولما اندیشه‌سنك حکمران اولمایوب کلمه‌نك تام معناسیله ومثبت اوصافیله بو فعل وعملك موجود اولدیغنی اثباته چالیشیرلر. بو فعل وعمل کندیسنی جریان حادثاته سادهجه بر مداخله‌دن تفریق وتمییز ایدن مثبت اوصافه مالکدر. بونی حقیقی برفعل وعمل دیه تعیین وتعریف ایدن شیده بو اوصاف مثبته‌در.

بو دوشونجه‌دن نشئت ایدن مسلکلر، حقیقتده بربرلرندن پك فرقلیدرلر. اونلری صریح صورتده طانیمق ایچون آیری آیری تدقیق اقتضا ایدر. مع مافیه مشترك بر تمایللری واردرکه بونی بولوب چیقارمق غیرقابل دکلدر.

*

* *

علمه عائد اولان جهتده بو تمایل بر وجه آتیدر :

برقاچ سنه‌دن بری پك تعمم ایدن بر فلسفه‌نك منتسبلری[١] دیورلر که : علمك مصدره‌لری Postulats ، پرنسیپلری ، تعریفلری بر طاقم موضوعاتدن و کیفی بر انتخابك نتایجندن عبارتدر دیدیکمز وقت بونلر احتمالکه تجربه طرفندن تلقین وتولید ایدلمشلرسه‌ده ، تجربه‌نك بونلری قبوله بزی اجبار ایده‌میه‌جکنی قصد ایلرز. تجربه ایله اونی علمی صورتده ترجمه ایچون قوللاندیغمز مفهوملر آراسنده بر فیصل واردر . فقط بوندن او مفهوملرك صرف جعلی و صنعی صورتده اختراع ایدلمش اولماسی نتیجه‌سی چیقماز . موجودات طرفندن آنجق پك ناقص بر صورتده وقوعه کلن تعیین وایجاب کیفیتنك حکمتی اساساً بر طاقم فرضیه‌لر تخیل ایدن، تعریفلر وجوده کتیرن مفکره‌نك کندیسنده‌در . مساعئ علمیه‌یی اجرا ایدن شی بر تصادف یاخود راست کله بر فعالیت دکلدر. بو، اوصافنی قید واشارت قابل اولان معین بر فعالیتدر .

اولا ، علمی بنا ایتمکه خدمت ایدن فکرلر حقیقی برر ایجاد واختراعدر. بونلر ساده‌جه احتمال دائره‌سنده برر فکردن عبارت دکلدرلر. اساسلیدرلر ، مثمردرلر . دهانك ایجادلرینی مخیله‌نك کیف وهوسندن تفریق ایدن بر قیمت ذاتیه‌یه مالکدرلر.

---

[١] پوانقاره ، میلو Milhaud دوئم ، Duhem ، لوروا Le Roy ، هوفدینغ Hoeffding ، الخ .

بو ایجاد واختراعلر هرجهتده پك زیاده مبذولیتله ، تنوعله وبیتمز توكنمز بر یكیلكله وقوعه كلیرلر . اونلردن هر بری پایدار اولمق ایچون اوغراشیر ، تعدیلاته اوغرار ، معلوماتك ترقیاتنه اویار ومغلوب اولدیغی زمان بیله یكی بر طاقم اختراعلره میدان آچار. كندی كندیسنی یاراتمق، پایدار اولمق، انكشاف ایتمك ، كندی كندیسنی قبول ایتدیرمك ایچون غیرت صرف ایدن حقیقی بر وجودك ، حقیقی بر مخلوقك فعل وعملی ایشته بو علامتلردن طانیلیر. بو وجودك طبیعت وماهیتی نه‌در؟ بوتون بو خلق و ایجاد ایدیلن شیلر هانكی بر غایه ایچون تصور ایدلمشلرسه ایشته بوغایه بو وجودك طبیعت وماهیتنی ارائه ایدر.

تجربه طرفندن ویریلن وقعه‌لره فكرلرینی توافق ایتدیرمك ایچون مفكره‌نك صرف ایتدیكی مساعی كمال اصرار ایله نظر دقتمزه وضع ایدلمكده‌در. بونده حقلری واردر. عصری علم، عالم حقیقی‌یه بر تصرف معناسنی افاده ایتمك ایستر. خیالی بر عالمی ساده‌جه عقیم بر صورتده تماشادن عبارت قالمق ایسته‌مز. فقط افلاطونلرك ، آرسطولرك — ذكامزك كندی كندیسنی طانیه‌مادیغی — عالم حواسدن ذكا ایله قابل ادراك بر عالم تركیب ایتمك ایسته‌ین او انسانی فلسفه‌لری بونكله بر طرف ایدیلیور ظننده ایسه‌لر خطا ایتمش اولورلر .

علمی فرضیه‌لر صورت عمومیه‌ده دنیایه یا وحدت یاساده‌لك یاخود تمادی قویمغه میالدرلر. بو اوصاف ایسه تدقیق ومشاهده

وقعه‌لری دکلدر. بونلر یکنظرده شأنیتك ضدی کبی کورونورلر. حتی بونلری بربرلریله تألیف بیله مشکلدر. چونکه دنیامزك اقسامنك نامتناهی تعددی معلوم اولدیغی ایچون بو دنیانك بر اولماسنی ایسته‌مك بوتون اقسامنك بربرلری اوزرینه عمل وعکس العمل اجرا ایتمه‌لرینی ایسته‌مك اولورکه بو ایچندن چیقلماز بر قاریشیقلغی موجبدر. کذلك تمادی‌ینی آرامق ساده‌لکدن اوزاقلاشمقدر. بربرلرندن اساسلی بر صورتده آیرلمش صنفلرك تعددی بو ساده‌لکی دها ایی تأمین ایدر.

علمك تعقیب ایتدیکی بو غایه‌لر مفکره‌نك موجوداته جبراً وضع ابتدیکی بر طاقم قانونلردن باشقه بر شیمیدر؟ مفکره‌نك طبیعتی معلوم اولدیغی جهتله خام تجربه‌نك عرض و ارائه ایتدیکی شکللرده موجوداتی کندیسنه تمثل ایتدیره‌مه‌دیکندن اونلره بویله قانونلر وضع ایتمکه قالقار.

فقط وحدت، ساده‌لك وتمادی، قابلیت ادراك دنیلن شیئی تشکیل ایدرلر. بناءً علیه ایجاد واختراع علمیده تظاهر ایدن شی راستکله برحیات فکریه دکلدر. بر ذکانك، بر عقلك اصل حیاتی، کندیسنده برقابلیت ادراك نمونه‌سی بولونان بر حیاتدر.

عجبا عقل علمك برعمله‌سندن باشقه برشی دکلیدر؟ عقلك علم ایچنده ایفا ایتدیکی ایش، کندی کندیسنك خارجنده بر غایه‌یه مالکمیدر؟ کلمه‌نك فائده‌جیلك معناسیله صرف عملی برغایه‌یه‌می متوجهدر؟

بشریتده فکر منفعتدن عاری یاخود تعبیر دیکرله الك بویوك منفعتی علمدن عبارت تلقی ایدن برعلم موجود اولدیغنی انکار ایتمك مشکلدر. بو کون بیله یونان دوشونجه‌لرینه وارث برچوق ارباب علم واردرکه، آرسطو کبی، علم ایچون علم طرفداریدرلر و آرسطو ایله برابر شو فکرده‌درلر: « باشقه هر مشغله بودورلو علمدن دها لزوملیدر، فقط هیچ برمشغله بوندن دها ایی دکلدر.»

بو مفکره‌لرك واسطه‌یی غایه مرتبه‌سنه چیقاردقلری مقام اعتراضده سویله‌نه‌بیلیر. بوراسی ممکندر. فقط خطا عد ایدیلن بو تحویل، طبیعتك بویوك برقانونی وولودیتنك محرکلرندن بریدر. ماده حیاته نسبتله برواسطه اولمقله برابر طبیعت اونی حد ذاتنده برغایه ایمش کبی بسط ایدر. انسان ایچون برواسطه‌دن باشقه برشی اولمیان سوق طبیعی حیوانی، حیوان ایچون برغایه‌در. انکشاف بشریده‌کی بو ثروت هر فردك کندی صنعت وحرفتنی پك زیاده تقدیر ایده‌رك اونی الك یوکسك، الك نجیب برغایه عد ایتمسندن ایلری کلیر. کوزل دیدیکمز شی موجوداتدن استخراج ایدلمش وکندی کندیلکلری ایچون انکشاف ایتدیرلمش برطاقم اوصاف دکلیدر؟ اویون، ملکاتمزك حد ذاتنده برغایه کبی تلقی ایدیلن ساده‌جه تمرینلرندن باشقه برشیمیدر؟ برشیئك منشاء اعتباریله وتکامل تاریخی‌یه کوره برغایه یاخود برواسطه اولماسنك نه اهمیتی واردر؟ موجوداتك قیمتلرینك تقدیری اونلرك علت غائیه‌لری اعتباریله ایفا ایتدکلری روله

تابع دکلدر. اکر انسانلر علمی، فائده‌نك فوقنه قویمق یاخود علمك حد ذاتنده قصوای فائده اولدیغنی حکم واعلان ایتمك ایستیورلرسه حقسز اولدقلری کندیلرینه ناصل اثبات اولونه بیلیر؟ انسانلرك ویردکلری عملی حکملره باقیله‌جق اولورسه واسطه وغایه ترتیبنی آلت اوست ایتمکدن وابتدادن آنجق ایکنجی درجه‌ده وآشاغی طبقه‌ده بولونان برشیئی اك یوکسك درجه‌لره چیقارمقدن برذوق آلدقلری کورولور. یکی وبویوك اوله‌رق یاپیلان همان هرشیئك منشائی بودر.

ذاتاً اصل فائده دنیلن شیدن آیریلمش اولان علم یالکز بوندن دولایی مطلق برغایه حالنه تحویل ایدلمش دکلدر. علم عقلك انکشافی ایچون برواسطه اولویور. ده‌قارتك دیدیکی کبی عقل‌وار اولمق، بویومك‌وماهیت وطبیعتنه کوره کندی کندیسنی تعیین ایتمك ایچون‌حقیقتلرله بسلنمکه محتاجدر. هرموجود کبی عقل‌ده آنجق اجرای فعل وتأثیر ایده‌رك، کندی فعل وعملی ایله کندیسنی یاپه‌رق وار اولا بیلیر وسینه‌سنده طاشیدیغی قوای ذکائیه‌یی آنجق اك مکمل برفعل وعمل ذکائیسی اولان علم ایله موقع فعله چیقارا بیلیر.

ایشته، علم، طبیعتك براثری، شعور، بونك برصحنه‌سی دکلدر. کذلك علم حکمت وجودلری فائده‌لرندن عبارت اولان برطاقم بسیط رچته‌لرمجموعه‌سندن عبارت‌ده دکلدر. بو برمعین فعالیتدر، معقول وذکی اولمق اعتباریله بالذات فعالیت بشریه‌در.

علم ده لسانلر کبیدر. موسیو بره آلك پك اینجه بر صورتده اثبات ایتدیکی وجهله لسانلر موجودیتلرینك وتکاملارینك پرنسیبی مفکرهٔ بشرك خارجنده بولونان بر روجود دکلدرلر. مفکره، ذکا، ارادهٔ بشر: ایشته لسانك یکانه سبب حقیقیسی. لسان مفکره دن هیچ بر صورتله آیریلاماز. چونکه کندیسنده حیات نامنه موجود اولان شی آنجق مفکره دن نه آلمشسه اودر.

*
* *

بعض علما، علمی بزه بویله انسانك فعالت ذکائیه سنده مندمج اولمق اوزره کوستریرلرکن بوفکره تقابل ایتمك اوزره دین حقنده بر مسلك ظهور ایتدی.

دین اکثریا انسانه خارجدن امر اولنان، قبول ایتدیریلن بر منظومهٔ اعتقادات و اوامر اولمق اوزره ارائه ایدیلیر. فلان سلطه نك حقیقی وموثوق بر صلاحیتی اولدیغی، فلان آمنتیه اعتقاد ایدلمسنی، فلان عمللرك اجرا اولونماسنی امر ایتدیکی آز چوق عقلی بر صورتده اثبات اولونور. دین ده بو سلطه یه ساده جه اطاعتدن عبارت دییه کوستریلیر.

فقط، بحث ایتدیکمز فیلسوفلر، بو اثباتلر دوغرو اولسه ده، بو صورتله قبول ایتدیرلمك ایسته نیلن ایمان ماده لری مفکره یه، اعتقادی کلمه اوزرینه دکل فکرلر اوزرینه بنا ایده جك صورتده واضح بر معنا عرض ایتسه ده بو اعتقاد وعبادتلرك انسان ایچون شعورك، خرستیان شعور وعنعنه سنك ویردیکی معناجه بر دین

تشکیل ایده‌جکنه ناصل امنیت ایدیله‌بیله‌جکنی صورارلر . بر دین دیمك روحده مافوق طبیعی بر حیات دیمکدر . بونلر یان یانه ، بر برندن آیری ایکی شخص وجوده کتیره‌جك صورتده بر برندن مستقل ، یان یانه ایکی وارلق دکلدرلر . بر طرفدن حیاتنك معنا وافاده‌سی نامتناهی صورتده تعالی ایدرکن حریتنی محافظه ایدن فردك کندیسیدر. اکر اعتقادلر انسانك طبیعت وماهیتی ایله حدذاتنده بر مناسبتی حائز اولماسه‌لردی بویله بر تأثیر ناصل اجرا ایده‌بیلیرلردی ؟ بعض اعتقادلرك منطقاً اساسلی اولدقلری حالده قلب وشعور بشر اوزرنده ، آرشیمدك اساسنه یاخود جاذبهٔ عمومیه قانوننه اعتقـاد قدر آنجق اجرای تأثیر ایده‌بیلمسی غیرقابل تصور برشی دکلدر. اکر اعتقادات دینیه یالکـز منطقی اعتقادلردن عبارت اولسه‌لر ایدی دینی تسـمیه ایدیلن افعال انسـان ایچون بر طاقم خارجی حرکاتدن عبارت قالیر ؛ روحی بونلره اشتراك ایتمزدی.

فقط ؛ دنیله‌بیلیرکه ، انسسان متناهیدر ، یخطیدر ، شره میالدر. دین‌ده انسانی تبدیل وتحویل ایچون کندیسنده اجرای نفوذ ایدن تأثیر الهیدر. فقط طبیعتك کندیسنده دینه دوغرو بر تمایل ناصل بولمالی؟ متناهی بر وجوده نامتناهیلك قارشیسنده آنجق بر وظیفه ترتب ایدر: اطاعت. یوقسه متناهینك کندی کندیلکندن نامتناهی‌یی آکلایوب درآغوش ایده‌بیله‌جکنه‌می احتمال ویریلیور؟ بوکا قادر اولابیلمك ایچون نامتناهینك عینی

اولمق لازمدر . بویله بر فکره طرفدار اولمق کلیت اله جیلق Panthéisme ایچنه کوموملك اولور .

فعل وعمل فیلسوفلری بو نقطهٔ نظری قبول ایده‌بیلمك ایچون انسانك یالکز ادراکدن عبارت اولماسی لازم کلیر دیرلر. فی‌الحقیقه ادراك نظرنده موجودات واشیا آراسنده‌کی مناسبت یرینه اونلرك مفهوملری اقامه ایدلمشدر . مفهوملرده نتیجه‌ده یا بر برینی احتوا ایتمك یاخود سلب ایتمك مناسبتلرندن باشقه برشی قبول ایتمزلر . فکرجیلك نقطهٔ نظرندن اکر الله ایله انسان بربرلرینك عینی دکل ایسه‌لر بهمه‌حال بربرلرینه خارج شیلر اولمق ایجاب ایدر. کلیت اله مسلکی برطرف ایدیلنجه ، بو معناجه دین انسان ایچون آنجق خارجدن قبول ایتدیرلمش بر تضییق واجباردن باشقه برشی اولاماز .

فقط انسان یالکز ادراکدن عبارت دکلدر: انسان، دها زیاده فعالیتدر ، یاخود دها دوغروسی، فعل وعملدر، تصرفی کندی وارلغنی ادامه یاخود تنمیه ایتمکه صالح کبی کورونن بر شیئه دوغرو دائمی بر حرکتدن عبارتدر. ایشته صرف انسانی اولان فعل وعملك شرائطنده دینك طلب ایتدیکی فقط ادراکك اثبات ایده‌مدیکی بو مافوق طبیعینك طبیعی ایچنده موجودیتنی، ایچنده اریبوب محو اولمه‌دن اتحادینی بولابیلیرز کبی کورونور.

بوراده موضوع بحث اولان فعل وعمل عزم وارادەنك فعل وعملیدر. یاخود اصل، الك اعلا بر فعل وعملدر .

يکی فعل وعمل فلسفه‌سنه کوره انسان یالکز ضمناً ایسته‌دیکی شیئی صراحةً ایسترسه یعنی کندی عزم واراده‌سنك طبیعی اوله‌رق تمایل ایتدیکی غایه‌یی درك وتمییز ایلرسه وبوغایه‌یی جداً ساحهٔ فعله ایصال ایتمك نیتنده بولونورسه کندی آرزوسنی تحقق ایتدیرمك ایچون اللهه ، مافوق طبیعی‌یه محتاج اولدیغنی آکلایه‌جقدر .

فعل وعمل نه‌در؟ برانسان ساده قوت صرف ایتمك وخارجی شیلری بمسه‌مکه چالیشمقله بوکا بر فعل وحرکتده بولونیور، بر انسان کبی حرکت ایدییور دنیله‌بیلیرمی؟ فعل وعمل ایچون بر غایه لازمدر . بو غایه موجود اولابیلمك ، حقیقی بر فعل وعمل ایجاب ایده‌بیلمك ایچون طبیعتك کندی میخانیکی قانونلریله کندی کندیلکندن حصوله کتیردیکی شیدن باشقه دورلو برشی اولمق ایجاب ایدر. برفعل وعملده بولونان کیمسه ایلری‌یه ویوقاری‌یه باقار. اوکا کوره قانونلر، شرائط معلومه‌نك بیلکیسی، طبیعتك یاپدیغندن دها ایی و یکی برشی یاپمق ایچون بر آلتدن عبارتدر.

حقیقتده ، انسان نه ایستر؟ اونك بوتون موجودیت معنویه و ذکائیه‌سنی حرکته کتیرن ایلك حملهٔ اراده نه‌در ؟ حیات بشرك اك اصلی مسئله‌سی بو ایلك حملهٔ اراده‌نك تعیینندە مندمجدر .

فعل وعملك غایه‌سی بر مقصدك ساحهٔ حقیقته ایصالیدر .

تام ومکمل بر فعلی وعمل ، قوتك آرزویه مساوی اوله‌رق نمایان اولماسی شقنده تحقق ایدر. حالبوکه افعال بشریه‌نك ، صرف بشری افعالك : فعالیت علمیه ، تأثیر فردی ، تأثیر اجتماعی ، ساده‌جه تأثیر اخلاقی کبی مختلف شکللرینه باقه‌لم . بونلرك هیچ برنده قوت ایله اراده آراسنده آرادیغمز او مساوات یوقدر .

علم هرشیئك تعیین وایجاب دائره‌سنده وقوعه کلمسی اساسنی تضمن ایدر. بو آنجق او تعیین وایجاب کیفیتنه حاکم اولان بر مفکره طرفندن حر بر صورتده وضع ایدلمش بر صورتده ذهنمزه صیغابیلیر. بنلك ، هیئت اجتماعیه ، انسانیت ، انسانه بر اراده‌سنك تمایلاتنه نقابل ایده‌بیله‌جك غایه‌لر عرض ایدر. فقط بو غایه‌لری ، حدودلرینی تجاوز آرزوسنه دوشمه‌دن ، بونلرك کندیسنی هرشیئه رغماً دها اوته طرفده برشی آرامغه سوق ایتدکلرینی کورمه‌دن تفکر وملاحظه ایله تعقیب ایتمه‌سی احتمال خارجنده‌در. ایشته بو صورتله فعل وعمل انسانه کندیسنده بودنیانك شیلرینه منتهی اولان بوتون اراده‌لرك فوقنده بر ارادهٔ اولیه بولوندیغنی اخبار ایدر.

بونك اوزرینه انسانك شعوری قارشیسنده ایکی شق نمایان اولور . اکر یالکز تجربه ایله معلوم اولان شیلری ایسته‌مکله اکتفا ایدرسه اراده‌سی تطمین ایدلمه‌مش وعاجز بر حالده قاله‌جقدر . فقط اکر اراده‌سنی اونی تطمین ایده‌مه‌ین اشیای

موجوده وحاضره‌دن آییرارق بوتون طبیعتی تجاوز ایتدیکی کبی اونك وارلغنی‌ده تجاوز ایدن او غایهٔ کمالی اراده‌یه کوره تنظیم ایده‌جك اولورسه آرزو ایتدیکی غایه‌یه یعنی اختیار ایله قوتك موازنتنه واصل اولا بیله‌جکنی ذهن تصور ایده‌بیلیر. دیدیکمز ایکی شق ایشته شودر: یا مقتدر اولامادن ایسته‌مك یاخود، بر معناجه آرزوسندن فراغت ایده‌رك مقتدر اولمق. بو شقلر مفکره‌ده انسانه نسبتله هم علوی هم انسانده داخل بر وجود فکری تولید ایدر. انسانده داخلدر، چونکه کندیسنك آرزوسی وایلك حرکتیدر. علویدر. چونکه معلوم دکلدر واورا کنك اونی حبس ایتدیکی اوبژقتیف عالم ایچنده معلوم و موجود اولاماز. ایشته تام مافوق طبیعی بودر. افعال واعمال بشریه‌نك ایسته‌دیکی حیات، قدرت و وجوددرکه افعال واعمال بشریه بونلری کندی باشنه تحقق ایتدیرمکه غیر قادردر.

بو شقك ایکی حدندن برینی ترجیح ضروریدر وغیر قابل اجتنابدر. حقیقتده هر فعل وعمل بونی احاطه ایدر. مسئله‌نك حدلری معلوم اولدیغی ایچون بو ترجیح واختیار بر ایمان، امید وعشق حرکتندن یعنی حیات دینیه‌نك اعماقنی تشکیل ایدن حرکتدن باشقه برشی اولاماز.

ایشته اصل احتیاج دینی بوصورتله فعالیت بشریه‌نك شرائط اساسیه‌سنه ارجاع ایدیلیور. بو احتمالکه تحلیلك شعشعه ونفوذندن تجرید ایده‌بیله‌جکی ساده‌جه بر سوبژکتیف معلومدن عبارت

دکلدر. فعل وعمل بشرینك شرطی اولمقله برابر عینی زمانده هر وقوفك ، هر شعورك ، بناءً علیه نهایت — وارلغه عطف و اسناد ایتمه‌مز وکندیلرینی بر شأنیت دییه تصور ایله‌مه‌مز اعتباریله — بوتون وقعه‌لرك‌ده شرطیدر.

فقط دینلر یالکز شعورك بو صمیمی اخبار و تبلیغندن عبارت دکلدرلر. برطاقم عقاید شکلی آلتنده نمایان اولورلر. بو عقاید مفکره‌یه بر طاقم صریح وخصوصی اعتقادات موضوعلری عرض ایدر. بوندن‌ده بعض آیینلر ، عبادتلر چیقار. بو عقایدك منشائی ومعناسی نه‌در [١] ؟

اکر بونلر کلمه‌نك دولو وعلمی معناسیله بر وقوف اولمق اوزره پیش ملاحظه‌یه آلنمق ایجاب ایتسه ایدی عقل وبالخاصه علم وعصری تفکر قارشیسنده پایدار اولامازلردی .

بر عقیده صرف نظری معناده اویله برقضیه‌درکه کندیسنی غیر قابل اثبات اولمق اوزره عرض ایدر. حالبوکه عقل نظری آنجق اثبات ایدلمش یاخود بر صورتله قابل اثبات اولان شیلری قبول ایلر . عقاید سلطه اصولیله اثبات اولونورلرمی دنیله‌جك ؟ عصری علم بویله سلطه اصولنی رد ایتمکده اولدیغنی اعلان ایتمیورمی؟

---

[١] ادوار لوروا E. L. Roy : عقیده وتنقید Dogme et critique اثرینه مراجعت .

بر عقیده ، ایکنجی درجه‌ده ، اویله بر قضیه‌درکه اونك تبلیغ وافاده‌سی واضح وفرقلی بر مفهوم حالنه قونوله‌ماز. شبهه‌یوق که اسملری، تعریفلری تعیین، تقریر، تثبیت ایدلمشدر. مفکره‌یه بونلرك بر وقوف اولماسی ذهاب وخولیاسنی ویرنده بودر. فقط شخصیت الهیه ، روح بشرده هدایت ربانیه‌نك تأثیری تعبیرلریله نه‌آ کلادیغنی کیم حقیقةً قابل ادراك تعبیرلرله ایضاح ایده‌بیلیر؟ الله کلمه‌سیله نه‌آ کلادیغنی سویلدیکی سوزلری بالذات آ کلامق شرطیله کیم افاده ایده‌بیلیر؟

Magst Priester oder veise fragcn
Und ihre Antwort schein mir Spott
Ueber den Fragen zu sein

(کوته ، فائوست : پاپاسلری ، حکمایی استجواب ایده‌بیلیرسك : ویره‌جکلری جواب مسائل ایله استهزا ایدر کبی اوله‌جقدر) .

اکر عقایدی حرفیاً قبول ایتمك لازم ایسه ، نیچون بداهته قارشی کوز قاپاملی؟ اونلر بومعناجه علم ایله قطعیاً قابل تألیف دکلدرلر .

ایشته بوتون بو اسبابدن دولایی آرتق مسئله شو تعبیرلرله موضوع اولور : یا عقاید دوشوب اورته‌دن قالقه‌جق یاخود اصل معنای نظریلرندن باشقه بر معناده آ کلاشلمالری ایجاب ایده‌جکدر .

عقاید ایچون اساساً ، تمامیله نظری اولمایان برمعنا آرامق
یك جرئتکارانه بر تشبث ، عنعنوی نقطهٔ نظره یکی بر نقطهٔ
نظر اقامه‌سی کبی بر ایش‌می تشکیل ایده‌جکدر ؟

بحث ایتدیکمز محررلره نظراً ، عقایدك تحلیللرندن و تاریخلرینك
تتبعندن مستبان اولور که عقاید کندیلرینی برر بیلگی و بالخاصه
برر مثبت و تام بیلگی اوله‌رق عرض ایتمزلر . اونلرك معناسی
هرشیدن اول منفیدر.

« شخصیت الهیه » مفهومی ناصل اولورده مثبت ، واضح
و آیری بر مفهوم دییه قبول اولونه‌بیلیر؟ بو ایکی کلمه‌نك یان‌یانه
کلمه‌سی مفکره‌یی بر مشکلات اوچورومنه آتار . بو عقیده‌نك
واضح صورتده افاده ایتدیکی نقطه اللهك برشی کبی ، بزم حواس
واسطه‌سیله طانیدیغمز موادہ مشابه بر ماده کبی تصور ایدیله -
میه‌جکندن عبارتدر. اسقولاستیکك شکلپرستلکی ایچنده ایمانی
یك صیقیشوب قالمش اولان سن توماسك دیدیکی کبی ، عقیده‌لر
الهی شیلری کندیلرینه اویمایان تعریفلری برطرف ایتمك
طریقیله ، منفی صورتده تعریف ایدرلر .

بو ، عقائد نظرنده وجود یالکز عدمك برایفای وظیفه‌سی
کبی تصور ایدیلیور دیمکمیدر ؟ بویله ایسه هیچ بر قیمت
حقیقیه‌سی اولمایان مجرد بر ادعادن عبارت قالیر. لاینبیچ مغلق
وغیر قابل تعریف دیمك هیچ دیمك اولمادیغنی سویلردی .
هله بالخاصه اصل ولبلری اعتباریله ، بزم مفهوملرمزك چرچوه‌لری

خارجنده قالان بر طاقم شیلر موضوع بحث اولدیغی زمان، بونلری واضح وفرقلی صورتده دوشونه‌مه‌مکله برابر حقلرنده حقیقی وفعلی بر فکرمز بولوندیغی مشروع بر صورتده قبول اولونه‌بیلیر. بز حقیقتده آنجق مغلق ومبهم صورتده آکلادیغمز بر طاقم مفهوملرله یاشارز. بومفهوملر هم فعل وعمله هم تحریات علمیه‌یه تقدم ایدرلر، اونلری سوق واداره ایلرلر. ذاتاً بوتحریات علمیه اومفهوملری فرقلی، آیری برز فکر حالنه قویمق ایچون صرف ایدلمش بر سعیدن باشقه برشی دکلدر.

عملی واخلاقی بر نقطهٔ نظردن پیش ملاحظه‌یه آلنجه عقاید تکرار واضح ومثبت اولورلر. شخصیت الهیه نه‌در؟ ادراکاك نظرنده بونك نه اولدیغنی سویله‌مکدن عاجزم. فقط شو توصیهٔ اخلاقینك نه‌اولدیغنی درحال آکلارم: الله ایله اولان مناسبتکزده بر شخص ایله اولان مناسبتکزده یاپدیغکز کبی حرکت ایدیکز.

بو عقیده هرشیدن اول عملی بر توصیه ایسه بوعقایدی علی‌العموم انسانلره عرض ایدن نظری شکللرك محقر اولملری یاخود لاقیدانه تلقی ایدلملری ایجاب ایتمز.

بو شکللر ضروریدر: فعالیت بشریه دوشونجه‌دن آیری دکلدر. حقیقی تفکرده بر فعل وعملدن آیریلاماز. عقیده‌یه محل اولان فعل وعمل بر «فعل دوشونجه» در، فکر ایله برلشمش برفعل وعملدرکه — موضوعی ایله ادراکمز آراسنده‌کی

عدم تناسبدن دولایی — بالضروره مبهم ومغلق اولمقله برابر فکری بر حدس مقدمه وطاسلاغمی، دوشونمك ایچون بر سائق، تلقیات ذهنیه ایچون بر منبعدر. بناءً علیه عقیده صرف عملی بر قضیه دکلدر، ایچنده نظری بر عنصرده واردر. مفکره ایچنده شکل ظاهر، بالقوه موجوددر. ایشته بونك میدان وضوحه چیقارلماسی وانکشاف ایتدیرلمسی پك طبیعیدر.

هردورلو صورت ذهنیه‌دن تجرید ایدیلن حدس محض، شعور ایچون غیر قابل ادراکدر، غیرقابل تبلیغدر. لسان، او نامتناهی تزهراتی، علم او منظومهٔ تمثاللری، عالم خارجی ترکب ایتدیکی او برچوق مناسبتلرك انتخابی ایله انطباعاتنی قید وهم جنسلرینه تبلیغ ایچون انسان طرفندن قبول واستعمال اولونان برطاقم اشارتلردن عبارتدر. هردوشونجه افاده ایدلمکه میالدر، هر فعالیت بر طاقم شکللر ایجاد ایتمکه ساعیدر.

ایشته بو صورتله عقیده‌لرك کندیلرندن اونلری شعور قارشیسنده تثبیته صالح برطاقم شکللر دوغار. انسان بوسایه‌ده هم جنسلریله عقاید حقنده بحثلر یوروته‌بیلیر.

وقوفك قانون اصلیسنه کوره، بو شکللر بر آلتی اولدقلری قابلیت ادراك وقابلیت تبلیغی ساحهٔ فعله ایصال ایده‌بیلمك ایچون کندیلرینی اخذ وتلقی ایدن مفکره‌لرده الیوم موجود اولان مقولاته توافق ایدرلر. مفکره‌ده بدن کبیدر. اونك ایچون غدا اوله‌بیله‌جك جوهرلر آنجق کندیسنك جوهری اولابیله‌جك شیلردر.

بونك ایچوندر که عقـایدك قابل تخیل وقابل ادراك اولمق ایچون صاروندقلری نظریات تصوریه‌ده هردورده حکمت بشریه‌نك حالات متعاقبه‌سنی تمثیل وارائه ایدن برطاقم علمی وفلسفی فکرلر کورولور. انسـانی ذکاسنك اك کوزل ثمراتنی اللهك خدمتنه تخصیص ایتدیکندن دولایی مؤاخذه ناصل قابل اولور؟

مع‌مافیه، عقایدك تاریخی انسانه دائما اخطار ایدرکه اللهك اوامری اساساً هپ عملیدر . بونلرك احتوا ایتدکلری معنـا انسانلرك ویرمکه تشـبث ایده‌جکلری ایضاحاتك دائما فوقنده قالیر. اصل ولی اعتباریله بر هیئت اجتماعیهٔ معلومه داخلنده‌کی قابلیت ادراکایله متناسب اولان سعی ذکائی، عقاید دینیه موضوع بحث اولدیغی زمان، آنجق تمثاللر، دائما مفید، دائما قابل تـکمل وموقت بر لسان عرض وتأمین ایده‌بیلیر.

*
* *

ایشته بوصورتله زمانمزده، هرایکیسی ده فعل وعمل بشرینك شرائطی اوزرینه مؤسس بر فلسفهٔ علم ایله بر فلسفهٔ دین ، متفقاً دکل فقط بربرلرینه موازی اوله‌رق ، تشکل ایتمشـدر. بو ایکی فلسفه بربرلریله مقایسه ومواجهه ایدیله‌جك اولورسه هرایکیسنك ده فلسفهٔ فعل وعمل نامی آلتنده برلشدیریله‌بیله‌جك درجه‌ده بربرلرینه اویغون اولدقلری کورولور.

هرایکی طرفده‌ده حیات فکری اصلی واساسی برشی اوله‌رق قبول ایدلمشـدر . هرایکی طرفده ده حیات کندی کـندیسنی

آکلایه‌رق ادراکك ترکیب ایتدیکی بر طاقم تمثالرله کندیسنی افاده ایدر. بوتمثالرهم ثابت هم متحول برر اشکالدر، طبیعتده تکاملك مرحله‌لرینی کوسترن موقتاً ثابت نمونه‌لره بکزرلر.

هرایکیسنك‌ده ساحۀ فعله ایصال ایتمك ایسته دیکی غایه او خصوصی وعلوی حالنده حیات بشردر. فلسفۀ فعل وعمل مشترك بر کوتوکدرکه دین ایله علم بوندن تشعب ایدرلر. کرك بربرلرندن فرقلری کرك بربرلریله مناسبتلری ایشته بوصورتله ایضاح ایدلمش اولور. چونکه اصل فعالیت بشریه‌نك ایکی‌شکل اساسیسی واردر: فعالیت ذکائیه، فعالیت ارادیه. علم برنجی شکل‌فعالیتك تزهر وانکشافندن عبارتدر. دین‌ده ایکنجی‌شکل فعالیتك تام برصورتده تحققیدر.. علمك موضوعی اولان دنیا ودینك موضوعی اولان الله نه قدر اولچولمه‌سی غیر قابل درجه‌ده بویوك اولورلرسه اولسونلر، بونلر انسانده برلشیرلر. انسانك‌طبیعتی اووحدتی ایچنده هر ایکیسنه‌ده اشتراك ایدر.

بو فلسفه منتسبلرینك فکرنجه علم ایله دینك مناسبتنی ذکاجی سیستمه‌لرك قادر اولامادیغی درجه‌ده باطنی و روحی برصورتده بوفلسفه ایله ایضاح قابلدر.

علم انسانه خارجی افعال واعمال چاره‌لرینی تدارك ایدر. انسان علم سایه‌سنده عزم واراده‌سنی عالم مادی یه کیتدکجه دها زیاده قبول‌ایتدیره بیله‌جك برصورتده حرکت‌حالنده تجلی ایتدیره بیلیر.

فقط بویله بر قدرت ایله مجهز اولان فعالیت بشریه‌نك کندی اساس وغایه‌سی حقنده برطاقم سؤاللر ایراداتمسی وبونلره جواب آراماسی طبیعیدر. ایشته بو سؤالی ایراد اتمکله کندیسنه ساحهٔ دینی کشاد ایدر. دین فعالیت بشریه‌یه کندیسنه لایق برغایه تعیین ایدن وبوغایه‌یی فعلی ومؤثر برصورتده ایسته‌یه‌بیلمك ایچون ایجاب ایدن اوقدرت صمیمیه‌یی اوکا ویرن بر حکمت علویه‌در.

مفکره، علم ودین فکرلرینی انکشاف ایتدیردکجه عادتا بربرلریله تلاقی‌یه دوغرو یورودکلرینی کورور.

علمك صوك سوزی طبیعتی، انسانك تحت استفاده‌سنه وضع ایدن برطاقم قابل ادراك تمثالره تنزیل وارجاع اتمکدر. کائناتی افاده ایدن بوشیلرنه قدر یوکسك اولورلرسه اولسونلر اونلری انسان تصور ایتمشدر. اونلر انسانك کندیسندن عبارت دکلدرلر. انسان دوشونه‌جك اولورسه اونلرك کندیسی ایچون نه قیمتی حائز اولدقلرینی، کندیسنی اونلرك ایچنده بوغمق می یوقسه اونلری قوللانمق می ایجاب ایتدیکنی آراشدیریر. حیاتك جسامتنی وبالخاصه حیات دینیه ومعنویه‌نك حشمتنی پك جانلی برصورتده آکلایان انسان وبالخاصه عصری انسان ذکاسنی ینه کندی ذکاسنك قابلیت ومزیتلرینی تدقیق ایچون استعمال ایلر. ذکانك علمده تجلی ایتدیکی وجه ایله کندی کندیسنه واونك وجدان انسانیسنه کافی کلوب کلمدیکنی عقلك صوك اعماقنی

تشکیل ایدن اوکیزلی حس حقیقت نامنه صوروشدیرر. بو مسئله‌یی وضع ایتمك بیله دینك امکانی تصور ایتمك دیمکدر.

دیکر طرفدن، دین ده انسانك الله ایله همسعی اولماسنی ایستر. بناءً علیه ملکات بشریه‌یی استخفاف ایتمز. مفکرهٔ بشردن، لسانی، مالك اولدیغی اشارات واشکالك هیئت مجموعه‌سنی حد ذاتنده لسان ایله غیرقابل افاده اولان شیئك ممکن اولدیغی قدر درین، صادق ومؤثر برصورتده افاده‌سنه حصروتطبیق ایتمسنی بکلر. هپسی بوقدرله قالماز: دینك یکانه غایه‌سی فردلرده قاپالی ومنزوی برحیات حاصل ایتمك اولمادیغی آشکاردر. اه دنیادن خارجه چکیلمش دکلدر. تأثیرینی دنیانك ایچنده کوستریر. بناءً علیه دین انساندن اوکاقدرت مادیه‌یی ویرن علم واسطه‌سیله اللهك حکومتنك میدان فعله کلمه‌سنه چالیشمغی بکلر.

بوصورتله آکلاشیلیرسه دین ایله علمك مناسبتی، مشغول اولدیغمز متفکرلرجه، ظاهراً بربرلرینه ضد کوروندکلری حالده هرایکیسی‌ده لازم اولان ایکی شرطی یعنی وحدت اصلیه واستقلال متقابلی توحید ایدر.

دین ایله علمك وحدتنی یاپان شی بشرك فعل وعملیدر. هرایکیسی‌ده بوفعالیتدن نبعان ایدرلر. فعالیت بشریه بوتون شمولیله ساحهٔ فعله چیقا بیلمك وسائطنی اونلرده بولور.

استقلاللرینی تأمین ایدن شی، همزمان اوله‌رق مختلف انکشافلره امکان ویره‌بیلمك یولنده حیاتده مندمج اولان برخاصهٔ

عمومیه‌در . اگر بو انکشافلر یالکز کندیلرینی ارائه ایدن مفهوملرله تقدیر ایدیلسه‌لر ایدی بربرلریله غیر قابل تألیف عد اولونه بیلیرلردی . قلب بشرده تحلیلات بولدیغی تضادلر تحلیل نظرنده غیرقابل ایضاح کبی کورونور. فقط بونلرك تضاداولوشلری برمنطقجینك ایشه مجرد برنقطهٔ نظردن باقماسندن نشئت ایدر. حقیقتده بونلر حیاتك مختلف تظاهراتیدر. حیات حریتپروردر، موجود اولابیلن هرشیئی پایدار بولوندیرمغه میالدر. حتی حیات عینی زمانده ایکی منتهالری، یعنی بربرلرینه ضد دیدیکمز شیلری برلکده موجود بولوندیرمقدن خوشلانیر کبی کورونور .

علم ایله دین حیات بشریه‌نك ایکی آنیدر. بریسی بو حیاتك عالم خارجی‌یه دوغرو انبساط وانکشافیدر. دیکری ده بالعکس کندی اساسنه، هرحیاتك اساسنه دوغرو توجه ایده‌رك کندی کندیسنك نامتناهی صورتده فوقنه چیقمق ایچون اورادن قوت آلان عینی حیاتدر. بو ایکی انکشاف آراسنده‌کی فرق او صورتده‌در که هیچ بروجهله بری دیکرینه مانع اولاماز . هر ایکیسی، عملی برصورتده بر برلرندن مستقل ومختار اوله‌رق تصور ایدیله بیلیرلر.

واقعا، علم ایله دین مشترك برزمین اوزرنده بر برلریله قارشیلاشیرلر. بوده طبیعی وقعه‌لره تعلق ایدن مفهوملر وشکللر ساحه‌سیدر . فقط فلسفهٔ فعل وعمله کوره بومفهوملر نه دین نه ده علم ایچون حقیقتك تام برر افاده‌لری دکلدرلر. بربرندن آزچوق فرقلی ایکی منظومهٔ تمثالك موجود اولماسی، مفکرهٔ بشر

ایچون بیوك بر غرابت تشکیل ایتمز . حتی ساحهٔ علمده بیله بونلری بردرجه‌یه قدر قبول ایدر. دینك تمثاللرینك علم تمثاللریله ائتلافنك تحریسی ، اسکی زمانلرده اولدیغی کبی ، بو کونده یاپیلا بیلیر ودینك هیچ بر فداکارلغه قاتلانماسی ایجاب ایتمز. ناصل که الده‌کی ترجمه‌لر آکلاشلماز بر حاله کلدیکی زمان اسکی بر محررك تفکراتی بزه یکی لسانه ترجمه ایدلمش بر حالده منظور اولمق ایچون تعدیله هیچ احتیاجلری یوقدر .

۳

بعض مطالعات تنقیدکارانه

فلسفهٔ فعل و عمل غایت شایان دقت بر تشبثدر. بو، شعورده، بزه بلاواسطه معلوم اولان وجودده ذکادن دها درین، ذکانك پایدار براقدیغی تضادلری ازاله یه و بوصورتله روحك مختلف قدرتلرینك وحدت اصلیه سی ایله حر و تام انکشافلرینی تألیفه قابلیتلی بر پرنسیپ بولمق ایچون بر غیرتدر. هنوز یکی اولان بو فلسفه، بویوك قلاسیك مسلکلرك کولکه سنده فیلیزلنمش اولمقله برابر احتمال که دها بویوك ترقیلره نائل اوله جقدر. و احتمال که درین، منکشف و عالیجنابانه حیاته حریص اولدقلری قدر ذکایه ده مفتون اولان مفکره لری کیتدکجه دها ای تطمین ایده جکدر. فقط شیمدیکی شکلی آلتنده قارشیلاشدیغی مشکلاتی آنجق ناتمام بر صورتده حل ایدر.

ابتدا، علم ایله دین آراسنده تأسیس ایتدیکی ائتلاف یکنظرده کوروندیکی قدر حقیقی و واضحاً معین میدر؟

دنیلیورکه فعالیت هر ایکیسنك ده مشترك کوکیدر. فقط هانکی فعالیتدن بحث اولونیور؟

چیپلاق و غیرمعین بر فعالیت می؟ اوحالده برچوق سؤاللر وارد اولیور: غیرمعین بر فعالیتك قیمتی نه در؟ بویله بر فعالیت ساده جه بر قدرت تحولدن حتی غایه سز بر طاقم حرکتلر حصوله کتیرن میخانیکی قوتلردن نه جهتده فرقلیدر؟ بر حرکتك

شعور ایله مترافق اولماسی کیفیتی بوکا علم ایله برلکده دینی تأسیس ایده‌بیلمکه قادر بر یوکسك قیمت ویرمکه کافی دکلدر. اکر بو فعالیته قارشی شعور مطاوعتکارانه براحتساسدن، او فعالیته ساده‌جه منضم اولان ایکنجی بر حادثه‌دن عبارت ایسه فعالیت ایله برلکده موجود اولماسنك آنجق لفظی برقیمتی اولور.

واقعا بومشکلاتدن قورتولمق یولی بولونیور. اساس اوله‌رق غیرمعین بر فعالیت دکل علی‌حاله انسانك فعالیتی یعنی انسانك انسان اولمق ایچون، انسانلق صنعتنی تا نهایتنه قدر ایفا ایتمك ایچون اجرایه مجبور اولدیغی معین فعالیت آلنیور. فقط اوزمان برمحذوردن اجتناب ایدرکن باشقه بر محذوره تصادف ایدلمش اولیور.

دنیلیورکه فعالیت بشریه‌نك ایکی تعینی، ایکی استقامتی واردر: بر طرفدن ذکا، دیکر طرفدن اراده‌در. ذکا صفتیله انکشاف ایده‌رك علمی تولید ایدر. اراده صفتیله ساحهٔ فعله چیقه‌رق دینه دوغرو میل ایلر. دین ایله علمك مناسبتی بوصورتله ذکا ایله اراده‌نك مناسبتنه ارجاع اولونور. فقط بونکله مشکلاتك آنجق موقعی تبدیل ایدلمش اولور. چونکه ذکا ایله اراده‌نك مناسبتلری مسئله‌سی، — هرایکیسی‌ده حاضر برر خواص کبی دکل‌ده مفکره‌نك حقیقی برر فعالیتی اولمق اوزره تلقی ایدیلسه بیله — مظلم ومختلف صورتلرله قابل حل برحالده‌در، مسئله‌یی مفهوملر دائره‌سندن فعل وعمل دائره‌سنه نقل ایتمکله اقتحام ایدلمش

ظن اولونان ایکیلك بوتون مشکلاتیله تکرار نمایان اولابیلیر.

فلسفهٔ فعل و عملك دین ایله علمی طرز تألیفی ناصل اولورسه اولسون ، بوراسی دوشونولمیه‌رك بو فلسفه‌نك دها شیمدیدن کرك دین کرك علم حقنده آیری آیری دوغرو بر نظریه میدانه قویدیغنی ادعا اولونه‌بیلیرمی؟

فلسفهٔ فعل وعمل نه قدر چوق ماهرانه محاکمه‌لی تحلیللر یاپارسه یاپسون، علمك یالکز حادثاتی دائرهٔ شموللرینه آلان بوتون اولچولری ، بوتون مفهوملری اعمال ایتمکله قالمایه‌رق حادثاتك کندیلرینی‌ده یاپدیغنه ارباب علمی بك کوچلکله اقناع ایده‌بیلیر. بوتون بیلکیلرمزك بهمه‌حال نسبی اولدقلرینی ونسبی قالاجقلرینی اثبات ایدن علم بوتون عملیات علمیه‌ده انسانك مداخلهٔ محتمله‌سنی بالذات برچوق دلیللرله تأیید ایدر . فقط بو اثبات صوك حده واردیریله‌رق بالذات وقعه‌نك بر اختراع بشریدن عبارت اولدیغی ادعا ایدیله‌جك اولورسه اوزمان اعتراض ایدر. وقعه بزم اولچو ایچون قوللاندیغمز واحد قیاسیلرك هیچ بریله اولچوله‌مدیکی وحد ذاتنده بر طرز مخصوص ایله وار اولدیغی ایچوندرکه اونی تعیین مقصدیله اوقدر غیرت صرف ایدییورز. استحصال ایتدیکمز نتیجه‌لرده آنجق بر طاقم تقریبی شیلردن، ناتمام وموقت وقوفلردن عبارت بولونیور.

دیکر طرفدن، مفکره‌نك علمی تمثاللر ایجاد ایتمك ایچون صرف ایتدیکی سعیه کلنجه ارباب علم بوراده ساده‌جه بر طاقم

موضوعاتی افاده ایتمه‌یه منتهی اولان برطاقم کیفی عملیه‌لر موضوع بحث اولماسنی قبول ایده‌مزلر. بو عملیه‌لری بعض اساسات ذکائیه تنظیم ایدر. بونلر بزم اشـیا حقنده‌کی وقوفمزه قابلیت ادراك ادخالنه ساعیدرلر، بونلر بزم کندی کندیمزه تعیین ایتدیکمز بر غایهٔ کماله تقابل ایدرلر. حاصلی بو عملیه‌لر عقل، معنای وجود، انتظام و آهنك دیدیکمز شیئی تضمن ایلرلر.

بونك ایچوندرکه علمی پراغماتیزم انکشاف ایدرکن ایلك موضعلرینی محافظه‌ده مشکلات چکر، علم حقنده‌کی قلاسـیك نظریه‌نك اساسنی تشـکیل ایدن وجود وعقل حکملرینه آز چوق عودت ایلر.

فقط، دنیله بیلیرکه، بالذات اوبژقتیف وارلغك‌ده صرف بر فعل وعملدن، سیال واساساً غیر ثابت بر تمادیدن عبارت اولمادیغی نه‌دن معلومدر؟

متأخرینك تکاملجی علمی بویله برحقیقت ایله قارشیلاشمغه حاضردر. بونی تحت انضباطه آلمق ایچـون وجود، وقعـه و اوبژقتیفلك فکرندن وازکچمیـه‌جکدر. یالـکـز، دوامك هر آننده اشـیانك موجود حالتنی قیـد ایده‌جك، صوکره بو مختلف حالاتی برطاقم قوانینه توفیقاً بربرلرینه ربط ایله‌یه‌جکدر. شبهه‌سزکه نهایتده یکانه محك حقیقت تجربی موفقیتدن عبارتدر. فقط ارباب علم بوندن دولایی اسـتقبالك قسماً تعیین وایجاب ایدلمه‌مش اولدیغنه وکندیلرینك تلقیاتنی محق کوسـتره‌جك

وقعه‌یی بالذات خلق وایجادایده‌بیله‌جکلرینه حکم ایتمزلر. حادثه‌نك حصوله کلمه‌سی ایچون لازم اولان اولیات آراسنده ایمانده بولونمق اقتضا ایدن یرلرده بیله استقبالك ایجاب وتعیین نتیجه‌سنده وقوعه کلدیکنه دائر اولان نقطهٔ نظرلرینی محافظه‌ایدرلر. چونکه بو ایمانی‌ده برطاقم قوانینه تبعاً حصوله کلیر دییه تلقی ایتمکده‌در.

دیمك که علم کندی شرائطنی وفعالیتنی دها ای تقدیر ایتدکجه جذری پراغماتیزمه وفعل وعملی ذکادن اوله قویان فلسفه‌یه منتهی اولمق شویله دورسون بالعکس اونلردن اوزاقلاشیر.

عجبا فلسفهٔ فعل وعملك انکشاف ایتدیردیکی دین کندی خصوصیتنی محافظه ایتمش برحالده قالیورمی؟

اساس اوله‌رق دنیلیورکه ادراکه توجیه خطاب ایدن هرشی دینك کندیسی اولمایوب بر افاده‌سی، بر تمثالی، برظرفیدر. بو اعتبار ایله دینك ساحه‌سی صرف تطبیقات وحیات اولمق اقتضا ایدر.

فقط حقیقتده هرحس، هردینی فعل وعمل برطاقم فکرلر، مفهوملر ونظری بیلکیلر احتوا ایدر. دینلرك بزجه معلوم اولان شکللرندن بوتون ذکائی عنصر چیقاریله‌جق اولورسه عجبا کری‌یه نه قاله‌جقدر؟

مع مافیه بو اعتراضه اهمیت ویرلمیور. مفکره‌نك ایچنده مفهومدن آیری بر اساسك موجودیتی دیوژنك حرکتی اثبات ایتمسی کبی، وقعه وفعل ایله اثبات اولونیور. انسان بر فعل

وحركتده بولونيور، فعل وحركت ایسه بر مفهومه غیرقابل ارجاعدر.

فقط بو فعل وعمل نه‌در؟ چونکه بونده دینك تملی کوره بیلمه‌مز ایچون حقنده بر پارچه بر فکرمز اولمق ایجاب ایدر.

نافذ نظرلی فیلسوفلر بونك بوتون دلالتیله فعل وعمل بشری اولدیغنی سویلیورلر. فلان یاخود فلان ملکه‌نك خصوصی بر فعل وعملی دکلدر. غایه‌سنه متوجه اولمق ایچون بوتون قدرتلرینی برلشدیرن بوتون موجودیتدر. تام کندی کندیمزی بولمق ایچون بوصورتله یاشامغه باشلادیغمز حقیقتلر ادراك طرفندن مشاهده وتنظیم اولونارق بزم ایچون بر طاقم عقاید وموضوع اعتقاد حالنه کچرلر.

شبهه یوق که مقدراتنك وقوعه کلسنی تأمینه چالیشمق ایچون مالك اولدیغی بوتون قوتلری بو صورتله جمع وترتیب ایتمك انسانك وظیفه‌سیدر. فقط بو عمومی فعل وعملده ذکاده دیکر ملکه‌لرقدر علاقه‌داردر. اونك رولی بالضروره، مفهوملری واسطه‌سیله دیکر ملکه‌لرك تأثیرینی قونترول ایتمکدن عبارت اوله‌جقدر. آرتق بوراده تطبیقات نظریاتدن مستقل کبی موضوع بحث اوله‌ماز.

عجبا بحث ایدیلن فعل وعمل عزم وارادەیه مخصوص اولان فعل وعلمدر؟ فقط اراده برغایه ایستر. کندی کندیسنی بر غایه اولمق اوزره قبول ایدن وکندی اساسندن باشقه موضوعی

اولمايان برارادەدن بحث اولونديغى وقت مفكرەيە قابل ادراك بردستور عرض ايدلمش اولديغى ادعا ايديله بيليرمى؟

بوماهرانه نظريەلر آراسنده آزادقلوى شى كندى كنديسنه كافى كلن، كنديسنى ايضاح ايتمك ويا محق كوسترمك ايچون تجربه واستعمال ايدەبيلەجكمز بوتون مفهوملردن مستقل بولونان برفعل وعملدر، برفعل صرفدر، حد ذاتنده برفعل وعملدر.

حالبوكه بو ايستر ايستەمز غير معين بر پراغماتيزمه عودت دكلدە نەدر؟ بر قاعدۀ علويه اولەرق قبول اولونان شى حد ذاتنده پيش ملاحظەيه آلنسان فعل وعمل بشرى ايسه انسانى بر پراغماتيزم مسلكى تأسيس ايدلمش اولور. اكر ذكانك هردورلو تعيين وايجابى خارجنده تصوراولونان برفعل وعمل الهى، بشرى فعل وعملك اعماقنى تشكيل ايدەجك ايسه او زمان الهى بر پراغماتيزم مسلكى تأسيس ايدلمش ديمكدر.

فعل وعمل ايچون فعل وعمل واسطەسيله فعل وعمل، صرف تطبيقات وعمليات؛ احتمالكه بو برطاقم مفهوملر توليد ايديور، فقط مفهوملردن مستقل قاليور. بويلەمجرد پراغماتيزم دين نامنه كسب لياقت ايدە بيليرمى؟ نظريەدن تجريد ايدلمش تطبيقات وعملياتده حيات دينيەنك حقيقى اصل ولبنى ويكانه پرنسيپنى آرامقله چيقماز بريوله كيرلمش اولمايورمى؟

برفعل وعملى دينى برحاله كتيرن شى اوكا مربوط براعتقاد دكلميدر؟ برتمثال وبرظرف عد ايديلن شى بردرجەيه قدر دينك برقسم اصليسى دكلميدر؟

دردنجی باب

ویلیام جه‌یمس و تجربهٔ دینیه

۱ — دین حقنده ویلیام جه‌یمسك مسلکی — ویلیام جه‌یمسك نقطهٔ نظری : دینك شخصی وباطنی بر حیات اولماسی — اصول جذری تجربه‌جیلك — حسیات دینیه‌نك یتیشدیکی روحی وعضوی زمین. صوفیه مسلکی . اصل تجربهٔ دینیه ؛ اعتقاد ابتدائی — تجربهٔ دینیه‌نك قیمتی . پراغماتیزم نقطهٔ نظری . علمی نقطهٔ استناد اولمق اوزره تحتانی أنا نظریه‌سی . مافوق اعتقادات .

۲ — دین ایله علمك مناسبتی حقنده ویلیام جه‌یمسك مسلکی — علم ایله دین طبیعتك خزینه‌لرینی آچمق ایچون ایکی آناختاردر — ساحهٔ شعورك پسیقولوژیسی حالات شعورك پسیقولوژیسی برینه اقامه ایدیلیور . — دین ایله علم ، مشخص ایله مجردك بربرلرندن فرقلی اولماسی کبیدر .

۳ — مطالعات تنقیدیه — دینك طبیعت بشریه‌یه دخولی وعلم قارشیسنده‌کی قوتلی وضعیتی — مشکلات : تجربهٔ دینیه‌ده اوبژه‌تیف برقیمت وارمیدر؟ عمومی برسوبژکتیفجیلك بر چارهٔ حل اولاماز . — هرتجربه‌نك عنصر اساسیسی اولمق اوزره ایمان — تمثالرك وظیفهٔ اصلیه‌سی — دینلرك اجتماعی جهتدن قیمتی .

علم الهیات منتسبلری ، عالملر یاخود فیلسوفلر کبی تعریفلره ، محاکمه‌لره ، اثباتلره حریص اولان بر طاقم مفکره‌لر دینك ، علمك وائتلافلرینك امکان منطقیسنی تأسیس ایچون بر چوق مساعی صرف ایدرلرکن هر زمان بعض ذوات ظهور ایتمشدرکه

اونلرك نظرنده بو قدر اینجه تحریات پك زائد ایدی . چونكه قیمت اعتباریله بوتون محاكماته تقدم ایدن بر پرنسیپ یعنی تجربه اوزرینه مؤسس بر قناعت ایله یاشایورلردی . بونلر صوفیه‌دن دنیلن روحلردر . عالملر ایچون قانونلرینی تحری ایتدكلری وقعه‌لر ناصل وار، معلوم وهیچ واسطه‌یه محتاج اولمادن محقق ایسه‌لر اونلرك نظرنده‌ده دینك موضوعاتی عینی ماهیتده‌در.

بو صوفیه اصولنك روحی طریقت اندیشه‌لرندن آزاده فقط هرشیدن اول ذی‌حیات حقیقتدن ملهم اولمغه خواهشكر بعض معاصر مذهبلرده‌ده كورولور. بو تمایلك الك كوزل تظاهری عالم بر پسیقولوژی متخصصی ، درین و نازك بر متفكر ، جاذب بر محرر اولان ویلیام جه‌یمس Willam James ك ایضاح ایتدیكی طرزده تجربهٔ دینیه مسلكیدر. [۱]

---

[۱] The varieties of religious experience ;
The will to believe

۱

دین حقنده ویلیام جه یمسک مسلکی

دینلرده اساسلی و ممیز اوصافی آکلامق ایچون هانکی نقطهٔ نظری ترجیح ایتملی ؟ ویلیام جه یمسه نظراً دینلرک بری خارجی دیکری باطنی اولمق اوزره منظور اولدقلری ایکی صفحه‌دن اساسلیسی باطنی اولان صفحه‌در . تاریخ اعتباریله دینلرک شخصی بر حیات کبی انکشاف ایتمه‌دن اول بر طاقم مؤسسات کبی نمایان اولمش اولمالرینک اهمیتی یوقدر. اساساً مؤسسه‌لرک سببی دینی دهالرک ایجادلریدر . هرحالده شخصی دین جریان ادوار آراسنده ، مؤسساتی آرقه‌ده براقشدر. آرتق مؤسسه‌لر آنجق مؤمنلرک وصوفیلرک روحلری طرفندن تأیید ایدیلیرلرسه بردوام اولاجقلردر .

ویلیام جه یمسک حادثات دینیه‌یی منحصراً پسیقولوژی نقطهٔ نظرندن تدقیق وتتبع ایتمسی کندیسنک یالکز پسیقولوژی متخصصی اولماسندن دکل شخصی دینده دینک تمللرینی کورمسندن ایلری کلیر .

استعمال ایتدیکی اصول اونک فکرنجه اصل پسیقولوژی‌یه موافق کلن وجذری عملیجیلک empirisme radical تسمیه ایدیلن اصولدر. علی العاده ، بر مسلکی ارائه ایچون قوللانیلان بوکلمه مسلکی قبول ایتمه‌ینلرجه بیله بر اصولی توصیف و تمییز ایچون محافظه واستعمال ایدیله بیلیر. برخیلی مدت پسیقولوژی‌یه

ذره فرضیه‌سی قبول ایتدیریله‌رك شعورك ویردیکی معلومات بسیط برطاقم وقعه‌لر یاخود روحی ذره‌لر عد اولوندی وبونلر آراسنده قوانین حکمیه‌نك تضمن ایتدیکی ارتباطلره مشابه ارتباطلر تأسیس ایدیلدی . حالبوکه بویله عناصرك موجودیتی نه معلومدر نه معلوم اولابیلیر. بونلر مسلك فکریله یاپیلمش بر طاقم ایجادلردر . پسیقولوژیده معلوم وموجود اولان شی دائما بر ساحهٔ شعوردرکه متحول وفیصلسز بر کثرت وتنوعی احاطه ایدر . یالکز بو بر شکل حقیقیدر . حادثات دینیه‌یی ایشته بو شکل آلتنده آکلامق لازمدر .

اول امرده او حادثات دینیه‌نك داخل اولدقلری روحی وعضوی هیئت مجموعه‌یی نظر ملاحظه‌یه آلمق، صوکره، یقیندن یقینه یورویه‌رك بعضاً برلکده وقوعه‌کان بعضاً کلمه‌ین حادثه‌لردن وکندیلرینه یقین سائر جنس حادثه‌لردن آییرمق وبو صورتله اصل عنصر دینینك نه اولدیغنی تعیینه قدر ایلریله‌مك اقتضا ایلر.

بو وظیفه اکمال ایدلدکدن صوکره باشقه بری دها میدانه چیقاجقدر. اوده تحلیل واسطه‌سیله بو صورتله میدانه چیقاریلان وقعه‌نك قیمتنی تعیین کیفیتیدر.

١ — تجربهٔ دینیه‌نك طبیعت وماهیتی

دینی وقعه‌لر یالکز کندیلرینه مخصوص بر جنس کبی کوروندی وبر خیلی مدت بویله تلقی اولوندی . حالبوکه بویله

باشقه شیلره هیچ بکزهمین وقعه‌لر برطاقم شبهه‌لی وقعه‌لردر. چونکه سطحی بر تدقیق ومشاهده نتیجه‌سنده غیرقابل اقتحام بر فیصله حکم ایدیلن یرلرده وقوفك ترقیسی بزه عمومیتله بر تمادی موجود اولدیغنی فرق ایتدیرمشدر. حادثات دینیه‌ده بوتمادی‌قانوننه بر استثنا تشکیل ایتمزلر. حادثات دینیه کیتدکجه دها ایی تعیین ایدیله‌بیلن بر صنف حادثاته، شخصیتك تعدیلی حادثاتنه عائددرلر.

بوحادثه کندیلرنده بك‌زیاده شدتله‌وقوعه کلن اشخاصك، یعنی بعض‌عصبی کیمسه‌لرك‌یاخودصوفیه‌یه میال‌مزاج‌صاحبلرینك تدقیق وتتبعی شعور دینینك انکشاف ایتدیکی زمینی تشکیل ایدن اوصافی عمومیتله طبیعت بشریه عائد کبی کوسترمکده‌دره.

فرضا ضلالت حس حادثاتی بعض کیمسه‌لرده بك شایان دقت برحال‌عرض‌ایدر. بوضلالت حس‌حادثه‌لری او کیمسه‌لرك مخیله‌سنده حواسمزك بزه کوستردیکی مادی شیلره مشابه بر شیئك نمایان اولماسنه منتهی اوله‌جق وجهله تمامیله انکشاف ایده‌جك یرده اویله‌برمرحله‌ده توقف‌ایدرلرکه انسان، کوزینه معین بر خیال کورونمه‌دن ، بر شیئك حاضر و وار اولدیغنی حس‌ایدر. ایشته بو «چیپلاق‌حضور ایمانی‌تولید ایدر. بو ایمان‌ده بر طاقم افعال وحرکاته بادی اولور. قانتك اخلاقی آمرلری iméraitfs moraux کبی هیچ بر وجهله محسوس برصورت ذهنیه ونظری بر وقوفه موضوع تشکیل ایتمدکاری حالده

روحده عملی و مؤثر بر ایمان حصوله کتیریرلر.

ایشته صوفیه‌دن بعضیلری تصوفده بوکا بکزر بر طاقم حالات تجربه ایدرلر. وجود لاهوتی اولمق اوزره تصور ایتدکلری فقط ذهنلرنده هیچ برصورتله تمثیل وارائه ایده‌مدکلری برشی اونلره بر شأنیت اولمق اوزره معلوم اولمشدر. بو شی اونلرك قلبلری واراده‌لری اوزرنده اجرای تأثیر ایدر. اوشیئی هردورلو خیال محسوسدن معرا بر شأنیت صرفه کبی تصور ایتدکلری ایچون کندیلرنده بوشأنیتك وبو تأثیرك حسی پك قوتله موجوددر.

حواس طرفندن بیلدیرلمش بر شیئك غیابنده بو حضور وموجودیت حسی عقلجیلر طرفندن هیچ بر وقت مناسب بر وجهله ایضاح ایدلمه‌مش اولدیغنی ویلیام جه‌یمس سویلیور. بونی حس ایدن کیمسه‌یه اونك بر ذهاب وخولیادن عبارت اولدیغنی اثبات ایچون نه‌قدر اسباب سرد ایدیلیرسه ایدیلسین او ینه باقیدر. طبقی حواس ایله معلوم اولان شیلرك وجودینه ایناندیه بکزر. حالبوکه مرضی حالاتك طبیعی حیات حادثاتندن فرقی، کورولیورکه، بر درجه فرقندن عبارتدر. بناءً علیه انسانك حواس معتاده‌سنده موجود اولان حسدن باشقه برده شأنیت حسنه مالك اولدیغنی قبول ایتمك لازم کلیر.

شعور دینی‌یه کیتمه‌نك باشقه بر یولی‌ده طبیعی بر نیکبینلك وبدبینلکدرکه بونك شایان دقت بر انکشافنه بعض عصبی خسته‌لرده پك بارز بر صورتده تصادف ایدلمکده‌در.

انسانلر ایکی طاقمه تفریق اولونابیلیر . بر قسمی مسعود اولمق ایچون یالکز بر کره دوغمه‌یه محتاجدرلر. بر قسمی‌ده بدبخت دوغمش اولدیغی ایچون یکی بر تولده محتاجدرلر : once born بر کره دوغمق و twice born ایکنجی کره دوغمق وصفلری .

برنجیلر طبیعی واصلی صورتده نیکبیندرلر. بونلر دنیایی خیرکار وخیری شردن استحصاله چالیشیر برطاقم قدرتلر طرفندن اداره اولونور کبی کورورلر . بو نیکبین ایمان شری مغلوب وسعادتی تأمین وتولید ایلمك ایچون غایت حیرت‌بخش درجه‌ده مؤثردر .

آنادن دوغمه نیکبینلره مقابل طبیعت بدبین مزاجلرده کوستریر. بونلر چاره‌سی بولونمایان برسفالت حسنه زبوندرلر. اونلر ایچون هرحرکت ، هر وارلق بر افلاس ایله نتیجه‌لنیر کیبدر . اوزولرمزك غایه‌سنی بونلرك بیهوده‌لکنی کورمه‌دن دوشونه‌مزلر . مسرتلرمزك سببنی دوشونجه درحال بونك هیچلکنی فرق ایدرلر. فقط باشلیجه کندی فعل وحرکتلری، کندی دوشونجه‌لری ، کندی کیزلی اختیارلری اونلری ظالم برخسته‌لق پنچه‌سنده براقیر. برطاقم اینجه ملاحظات وجدانیه‌یه قاپیلیرلر. اندیشه ، کندی کندیسنی مضطرب ایتمك ابتلاسی، بو کیزلی علت هر یرده اونلری تعقیب ایدر . بوندن ناصل قورتولمالی؟ مبتلای حزن وغم اولان برکیمسه حیاتك لطافتی

بر موهبه اولدیغنی وبوندن ذوقیاب اولمق یالکز بعض ممتاز ذواته منحصر قالدیغنی حس ایلر . شفایاب اولمق قابل ایسه بو آنجق مافوق‌طبیعی بر مداخله‌دن کله‌بیلیر .

بعض سیکرلردن راحتسز کیمسه‌لر چیفته شخصیت تسمیه ایدیلن بر خصوصیت عرض ایدرلر. اونلرده ایکی بنلك واردر: بری بدبیندر ، دیکری نیکبیندر . بری عادی درجه‌ده‌در ، دیکری انی مواهبله مجهزدر. بو ایکی سجیه‌یی توحید ایتمکه اونلر غیرقادردرلر. سن‌پول کندیسنده بویله بر ایکیلك بولیور وشو مشهور سوز ایله اونی افاده ایدییوردی : « ایسته‌دیکم خیری یاپمایورم ؛ فقط ایسته‌دیکم شری یاپیورم . »

بعضاً فردلرده بردن بره وقوعه کلن بر تبدل اعتقاد ، بردن بره قوجه بر خلق کتله‌سنی ضبط ایدن اعتقاد ، عصبی وروحی امراض آراسنه ادخال ایدیلیر. بو، عینی بر شعور ایچنده بر شخصیتك آز چوق ناکهانی بر صورتده دیکر بر شخصیت یرینه قائم اولماسیدر .

ایشته بوصورتله ، تظاهرات دینیه انسانده یابانجی وقضارا وقوعه کلمش بر طاقم اوصاف دکلدر . بونلر طبیعت بشریه‌نك کندیسندن چیقان بر طاقم حادثات مجموعه‌سنه داخلدرلر.

مع مافیه بوندن حادثات دینیه‌نك کندیلرینه بکزه‌ین حالات مرضیه‌نك عینی عد ایدیله‌بیله‌جکلری معناسنی چیقارمامليدر.

دهانك وصورت عموميه‌ده هر تفوقك شرطی عضويتده موازنه‌نك بوزولماسيدر . بونلر بر طاقم غير طبيعی تظاهرات ايله مترافق بولونورلر . بوتون فعاليتنی بر ملكه اوزرينه طوپلامق اونی ديكرلرندن چكمك ديمكدر . بعض ساحه‌لرده بر تفوق همان دائما ديكر ساحه‌لرده ضعف وعدم كفايت تضمن ايدر . بناءً عليه دين شوق وهيجان ايله نه‌قدر چوق قاريشيرسه ضروری اوله‌رق بر موازنت بوزولماسی ، بر دليلك حالنه كيره‌جكدر .

حياتمزده ايفا ايتدكلری وظيفه اعتباريله بربرلرندن صوك درجه فرقلی اولابيلن حادثات ايچون — كوره بيلديكمز درجه‌سنده — پك بربرينك عينی اولابيلن بر طاقم شرائط عضويه ايله‌ده دين تعريف ايديله‌مز . دين ، شعورك بلاواسطه حسياتنه كوره حدذاتنده پيش ملاحظه‌يه آلنمق اقتضا ايدر .

بو حس تصوير اولوناماز . خارجدن باقيله‌جق اولورسه ، خارجدن كورولن بوتون شيلر كبی فلان ويا فلان مقولات ادراكه داخل اولور : خارجدن كورمك بر شيئه بكزتمك ديمكدر . فقط انسان ايچون او يكانه بر شيدر ، كنديسنه مخصوص بر حالی ، بر زنكينلكی ، بر غريب تماميتی واردر ، اوندن آنجق اونی حس ايدن بر كيمسه بحث ايده‌بيلير .

دين فكرينی كلمه‌لرله قابل اولديغی قدر تلقين ايده‌بيلمك ايچون دنيله‌بيلير كه بو صميمی ومكمل بر آهنك ، بر صلح وسكون ، بر شطارت حسيدر . بزم خارجمزده وكنديمزده

هر شيئك يولنده كيتديكنك حسيدر. بو يالكز مطاوع و عاطل بر حس دكلدر. بزمكندن بويوك بر قدرته اشتراك ايلديكنك حس اولونماسيدر. بو قدرتله برلكده عشق، اتحاد وصلح وسكون ايشنه چاليشمق آرزوسيدر. حاصلى حياتك، بر قوهٔ خالقه، بر تأمين آهنك، بر نشاط اولمق اوزره حياتك تهييج و غليانيدر.

بعضاً، مسعود اولمق ايچون يالكز بر كره دوغمالرى كافى ديديكمز آدملرده اولديغى كبى، بوحس اولندن روحك ايچنده واردر. او تقديرجه دين دائمى بر انتظام، عشق، قوت، اعتماد وامنيت انطباعيدر. بو بوزولماسى غيرقابل، ايچدن كلمه بر نيكبينلكدر. بالعكس، كندى كنديلريله حال سكونده ياشايه بيلمك ايچون احيا ايدلمكه محتاج اولانلرده دين اشتهاسى انديشه ايله، كنديسندن و موجوداتدن عدم ممنونيت ايله تظاهر ايدر. بونلرده ايكنجى تولد فعاليت شخصيه نك محراقنى تبديل ايتمسى ايله نمايان اولور. بويله احيا ايدلمش بر آدم كنديسنك باشنه كلن شيلره قارشى خاير! ديه جك يرده اوت! دير. كندى كنديسنك اوزرينه قاتلانوب قاله جق يرده ديكر انسانلره دوغرو محبتله، فداكارلقله، حقيقى بر اخوت حسيله كيدر. آرتق هرشيئى باشقه بر ضيا آلتنده كورور، اوزرنده اجراى تأثير ايدن عمللرك كافه سنه باشقه دورلو بر عكس العمل اظهار ايدر. شره غلبه چاله رق بو صورتله خيرى تسخير ايدنلرك

اوكلرنده دها كنيش بر ساحه بولونماسى محتملدر . بونلر تولدلرندن اعتباراً دوغرو وايى يولده اولانلردن زياده يوكسك بر تكمله واصل اولابيليرلر. ايكنجى دفعه دوغمش بر آدم ايچون، اوغراشان وسعيك قيمتنى بيلن بر آدم ايچون هر فتح وتسخير يكى بر فتح وتسخيرك مقدمه‌سيدر.

بو مطالعاتدن شو نتيجه چيقاركه دين اساساً شخصى بر ايشدر. حقيقتده نه قدر ديندار فرد وارسه او قدرده دينى تجربه واردر . دين حياته مربوطدر. هركس ايسه كندى مزاجنه و دهاسنه كوره ياشار.

شعور دينينك بعض اوصافى بر طاقم حادثاتده ياخود بعض كيمسه‌لرده بالخاصه بارز صورتده نمايان اولمقده‌در.

تمام دينى بر عمل اولان دعا بزم بنلكمزى ومتناهى دنيامزى خيلى تجاوز ايدن بر وجودك تأثيرى سايه‌سنده كرك بزده كرك بزم خارجمزده بو عالمك ياپه‌بيلمكدن عاجز اولديغى بر طاقم حادثاتك ساحهٔ فعله چيقابيله‌جكى قناعتنى تضمن ايدر.

تبديل ايمان كيفيتى بردن بره ياخود تدريجاً بزم وارلغمزى درين وقطعى صورتده دكيشديرن مافوق طبيعى بر تأثير حسيله مترافقدر.

صوفيه حالاتنده شخص كنديسنك الله ايله اتحاد ديني حس ايتديكى كبى كندى فعاليت شخصيه‌سى مركزينك بو اتحادك نتيجه‌سى اولمق اوزره دكيشديكى حسنه‌ده مالكدر . صوفيه

حالاتی حس دینینك بر ضلالتی اولمق اوزره تلقی ایدیله‌مز . بونلر، یاشانان دینده یعنی دینده دها بیوك بر وجود ایله قاریشمه کیفیتندن متولد بر بیومه حسنك شکل قصواسیدر .

دعا یاخود صوفیه حالاتی کبی حادثه‌لرك تدقیق وتتبعی دینك اول امرده بر حس اولمقله برابر برطاقم ذکائی عنصرلرك، اعتقادلرك ، فکرلرکده دائما آز چوق اونك ایچنده محاط بولوندیغنی میدانه قویمشدر. دعا، هیجان دیندن غیرقابل تفریق کبی کورونن ابتدائی اعتقاد یاخود ایمانی میدان بداهته چیقارر. دیندار آدم کندیسنی بر وجود علوی ایله مناسبتده ظن ایدر. اعتقادنجه بر وجود علوی ایله دها صمیمی بر صورتده برلشه بیلیر؛ یالکز باشنه بولامایه‌جغی بر ذوقی، بر قوتی بو وجود علوی اوکا ویریر و اونی کندی کندیسیله دها هم آهنك حاله کتیریر .

ایشته ابتدائی تجربهٔ دینیه‌ده بولونان ذکائی عنصر بو اعتقاددن عبارتدر. فقط موجوداتك نمونه‌لرینی تشکیل وبونلری ایضاحه حریص اولان مخیله وذکای بشر بونلرك ایچنده کیتدکجه دها معین ودها ذکائی اعتقادلر ونظریه‌لر علاوه ایدر. بونلر یاواش یاواش اصل دینی، الهیات وفلسفه حالنه قلب ایدرلر. بو بر معناجه طبیعی بر تزهر وانکشافدر. چونکه طبیعت بشریه‌نك تمایلندن نشئت ایلر، مع مافیه بو اعتبار ایله‌ده عارضی وتصادفیدر. چونکه تجربهٔ دینیه‌نك بسیط بر انکشافندن تولد ایتمز . بو تجربه‌نك مختلف مکتسبات ذکا ایله ترکب وامتزاجندن دوغار.

٢ـ تجربهٔ دینیه‌نك قیمتی

ایشته صرف توصیفی نقطهٔ نظردن پیش ملاحظه‌یه آلنان دینی وقعه‌لر بونلردر. یالکز بو تدقیقات ایله اکتفا ایده‌رك شعور دینینك قیمتی نه اولدیغی، اعتقادلرینك عقل قارشیسنده نه صورتله محق کوستریله‌بیله‌جکی مسئله‌سنی کهنه‌لشمش بحثلر دیه برطرف ایتمك هیچده یاقیشیق آلماز.

ویلیام جه‌یمس بو ایکنجی وظیفه‌یی براغماتیزم نقطهٔ نظرندن ایفایه کیریشیر.

ویلیام جه‌یمسه کوره ایکی دورلو حکم واردر: وجوده یاخود منشأنه تعلق ایدن حکملر، معنوی یاخود قیمت حکملری. ایکنجی نوع حکملرك برنجیلرله هیچ برایشی یوقدر. برفکر یاخود برحس نه‌دن کلیرسه کلسون اکر وقعه‌لر فکرك حقیقتنی اثبات ایدییورسه، حس مثمر وخیرکار ایسه بوفکر وبوحس قیمت کلمه‌سنك ارائه ایده‌بیله‌جکی مکملیتی تماماً حائز اولابیلیرلر.

قیمتك تعیینی ذاتاً، بالذات وقعه‌نك تقدیری کبی صرف عملی empirique بر اصوله کوره وقوعه کلمیدر. بر فکر، بر اعتقاد، برحس تجربه کندیلرینی تأیید ایدرسه یعنی حادثه احتوا ایتدکلری انتظاره تقابل ایلرسه حائز قیمتدرلر.

بوجهت بویله ایسه، دینك قیمتی نه اولدیغی صوران بر کیمسه ایچون موجودیتنك، منشألرینك، تولدینك شرائطی

هیچ حائز اهمیت دکلدر. دینك قیمتی حصوله کتیردیکی شیئه کوره اولمق لازم کلیر.

ایشته ویلیام جه یمس آغاچ حقنده انجیلك دیدیکی کبی صرف میوه سنه کوره حکم ویره جکدر. هیجان دینینك نتیجه لری نه اولدیغنی، بو تأثیرلرك ایی وشایان تمنی اولوب اولمادقلرینی، دیندن باشقه بر واسطه ایله استحصال ایدیلوب ایدیله مه یه جکلرینی آراشدیره جقدر.

*
* *

حیات دینیه نك ثمره سی قدسیتدر. قدسیتك: صوفیلق، رحم وشفقت، قوهٔ روح، صفوت، پرهیزکارلق، اطاعت، فقر، محویت وتواضع کبی تظاهراتی بعضاً مفرطانه وقیمتجه مشکوك اولابیلیرلر. مع مافیه شوراسی واردر که قدسیت اصل اساس دیندن ملهم اولدیغی یرلرده دنیاده کی قوهٔ اخلاقیه، ایلاك، آهنك وسعادت یکوننی آرتیرر. شبهه یوق که بر متقی ریاضتکار هر زمان قوهٔ روحیه سنی غایت ایی بر صورتده استعمال ایتمز، حیات بدنه مفرط بر اهمیت عطف ایلر. فقط عزم واراده نك نه لره قادر اوله جغنی پك کوزل کوستریر. قوت وقدرت وجوده کتیریر. انسانلر امك صرف ایتمه دن پایدار اولابیله جکنی ظن ایتمك وقهرمانلق دوره سنك آرتق کچدیکنه ذاهب اولمق بر خطادر. انسانی طبیعت تشکیل ایتمه مشدر، انسان کندیسنی طبیعته جبراً قبول ایتدیرمش واوکا حاکم اولمشدر. انسان آنجق

قوت وقدرت بشریه‌یی تزیید ایتمك صورتیله پایدار اولابیلیر ، کسب عظمت ایده‌بیلیر. انسان آنجق کندیسنی خلق و ایجاد ایدرسه ودائمی صورتده تکرار یاراتیرسه واردر . اولیالر او تعقیب ایتدکلری عشق وصلح وسلام مفکوره‌لریله ایچنده یاشادقلری هیئت اجتماعیه‌یه پك فنا توافق ایتمش اولابیلیرلر. فقط بوندن نه نتیجه چیقارمالی ؟ انسانلرك مفکوره‌سنی بر اولیامی یوقسه ییرتیجی بر آدم‌می تشخص ایتدیریر؟ اگر اولیالر کندی زمانلرینه توافق ایتمیورلرسه بودها مکمل بر هیئت اجتماعیه‌یه توافق ایتمك ایچون شیمدیدن صرف مساعی ایتمه‌لرندندر. او هیئت اجتماعیه‌یی شیمدیدن موجود کبی فرض ایتمکله اونك ساحهٔ فعله چیقماسنه چالیشمش اولورلر.

دینك مؤثریتی یالکز اخلاقی دکلدر. انجیل بزه عیسانك خسته‌لقلری تداوی ایتمك ایچون کلدیکنی سویلیور وبدنك خسته‌لقلریله روحك خسته‌لقلرینی بربرندن آییرمایور . اونك سوزی کناهکارلره روحك صحتنی ، کورلره باصره‌یی ، صاغیرلره سامعه‌یی ، اولولره حیاتی اعاده ایدییور. چونکه قلبك صفوتی وخالقك قادر مطلق اولوشنه ایمان انسانك شرائط مادیه‌سی اوزرنده شمولنی اولچمك امکان خارجنده برتأثیر اجرا ایدر.

Das Wunder ist des Glaubens liebestes Kind

(کوته ، فائوست: معجزه ایمانك سوکیلی چوجوغیدر).

هپسی بو قدرله قالماز . ایمانك حصوله کتیردیکی تأثرات

آراسنده بعضیلری واردرکه اونلر ایچون ایمان یالکز کافی بر شرط دکل، الزم وضروری بر شرطدر. نه فردلر، نه هیأت اجتماعیه‌لر، استحقار منفعت، فعالیت وثبات واقدام ایچون شیمدی‌یه قدر ایمانه مساوی باشقه بر منبع بولامامشلردر. انسان کندیسنی وسائط مادیه ایله حرکت ایدر کبی ظن ایتدیکی یرلرده بیله بیله‌رك یاخود بیلمه‌یه‌رك بوکا بوکون تلقین دیدیکمز شیئی علاوه ایدر. واکثریا وسائط مادیه‌دن زیاده بو تلقین اجرای تأثیر ایتمکده‌در. بوتون اصول تداوینك قسماً تلقینه استناد ایتدیکنی قبول ایدن دوقتور بیله خسته‌لرینی بوصورتله شفایاب ایدر. حالبوکه کرك خسته‌ده کرك دوقتورده موضوع بحث اولان تلقین، طبیعتك قوهٔ شفابخشاسنه وبالذات ایمانك مؤثریتنه بر ایمانی یعنی اعتقاد دینی‌یه مشابه بر اعتقادك وجودینی تضمن ایدر.

دین فائده‌لیدر وبعض کره یرینه باشقه هیچ برشی اقامه‌سی قابل اولماز: آرتق اونی دوغرو عد ایتمك ایچون دها نه لازم؟ اکر تحلیلك صوك نتیجه‌سنده حقیقت، وار اولان، پایدار اولان ویر اثر تولید ایدن شیدن عبارت ایسه موجوداتك و قوای طبیعیه‌نك دوغرو اولوشی کبی دین ده دوغرودر.

*
* *

مع مافیه معلوم دینلرده قابل تدقیق ومشاهده وقعه‌لره دوغرودن دوغرویه مربوط اولمایان برطاقم خصوصی اعتقادلر موجود بولونیور. بو اعتقادلرك قیمتی نه‌در؟

بونلرك مشروعیتنی اثبات ایچون ایکی طریقه تشبث ایدلمشدر: بریسی صوفیه ، دیکری فلسفه طریقیدر .

صوفیه‌یه کوره، بالخاصه بعض کیمسه‌لرده عالم مادی‌یی حس وادراك Perception کبی الٰهی واشیای الٰهیه‌یی‌ده بر حس وادراك کیفیتی واردر . مع مافیه بویله کندیلرینه نمایان اولان شیئی تعریف وتصویر ایده‌مزلر. فقط بعض ممتاز دقیقه‌لرده ایچلرنده‌کی حسك بر وقوف تشکیل ایتدیکنه، قلبلریله کوردکلرینه دائر اونلرده مقاومتسوز بر انطباع حاصل اولور . بو غریب حدس حادثه‌سنی ایضاح ایچون، مفهوملرمز ، کلمه‌لرمز غیر کافی اولمقله برابر مخیله‌نك اونلری ، بو حادثه‌یی تجربه ایدن روحده بو مافوق طبیعی حالتلرك تکرار حیات بولماسنی ایجاب ایده‌جك صورتده مزج وترکیب ایده‌جکی قابل ظن اولونور. احتمالکه بو نقطهٔ نظردن موسیقی بزم شو فضائی وعنعنوی اسانمزك قدرت تبلیغیه‌سنی تجاوز ایدن بر طاقم روحانی وبر درجه‌یه قدر بلاواسطه افاده‌لره مالکدر .

شبهه یوق که صوفیه حقیقتده حدسلرینك حقیقتنی وقلبلرنده احیا ایتدکلری حادثه‌نك قیمتنی اثبات ایتمکدن عاجز بولونیورلر . مع مافیه شوراسی میدانده‌در که صوفیه مسلکی شعورك علی العاده معلوماتنه حس فوقنده بر افاده علاوه ایتمکله حس دینی‌یی تقویه ایدییور ودها مؤثر برحاله کتیرییور. وعد ایتدیکی وقوفی ویره‌مه‌مکله برابر هیچ اولمازسه هیجان دینینك

قدرت و حقیقتنی عقلیه مسلکنك اعتراضاتنه قارشی ادامه ایچون یکی سببلر تأمین و احضار ایلر.

دیگر طرفدن بعض متفکرلر تلقینات دینیه‌نك اوبژقتیف حقیقتنی عقلی صورتده اثبات ایده‌بیلمك ظننده‌درلر. بونلر فیلسوفلردر. ویلیام جه‌یمسه کوره اللهك وارلغنی اثبات ایتمکه و اوصافنی تعیین ایلمکه مخصوص اولان بوتون فلسفه والهیات محاکمه‌لری بیهوده‌در. فی‌الحقیقه حقیقی محتویاتی حائز اولان مفهوملر یالکز عملی خط حرکتده تفاوتلرله میدانه چیقانلردر. حالبوکه بوتون بو تصورات و مطالعات حیات اوزرنده بر تأثیر یاپه‌بیلمکدن عاجزدرلر.

بو عجبا حس دینی‌یی طبیعت اشیایه ربط ایتمك و اوبژقتیف معناسنی تعیین ایلمك یولنده صرف ایدیله‌جك بوتون امکلر بالضروره نتیجه‌سز می قاله‌جق دیمکدر؟

حقیقتده، نه‌قدر تحدید ایدیلیرسه ایدیلسین، حس دینینك کندیسنده‌ده اوبژقتیف برشمولی حائز اولمق ادعاسنده بولونان بر ایمان مندمجدر: بزدن دها بویوك و دها ایی و بزم شعور و وجدانمزله اشتراك ایده‌رك شخصیتمزك مرکزینه تبدیل موقع ایتدیرن بر وجودك وارلغنه ایماندر.

بو ایمان، مشروع دییه تلقی اولونه‌بیلیرمی؟ یوقسه اوده کیم بیلیر ناصل سوبژکتیف، ذکا جهتنده حقنده اوفاجق بر فکر

ایدیمەكدن بیله عاجز قالەجغمز برشیئك تشبیهی بر افادەسندن می عبارتدر ؟

ویلیام جه‌یمس ۱۸۸۱ تاریخنده وقوعه کلن وپك پارلاق بر استقباله نامزد اولان بر کشفك بو مسئلهٔ اصلیه‌یه یکی نورلو سرپدیکنی سویلیور. بو کشفده تحت الشعور دنیلن بر طاقم حالات روحیه‌نك میدانه چیقماسیدر . میه‌رس Myers بونی تحتانی أنا moi subliminal تعبیری ایله افاده ایدییور.

ذاتاً اوجه‌ده لایبنیچ بزم روحمزده شعورمزك فرق ایتدیکی حادثاتدن فضله بر چوق شیلر بولوندیغنی فقط شعورك بونلری فرق ایده‌مدیکنی سویلردی. روحمزده نامتناهی بر طاقم کوچوك حس وادراکلر واردی که تأثیرلری ظنمزه نسبتله پك بویوکدی. انسان بو غیر محسوس حس و ادراکلر سایه‌سنده کائنات ایله مناسبتده بولونوردی . او صورتده که کائناتده هیچ بر شی اولمازدی که بزم ایچمزده اونك بر انعکاسی حصوله کلمسون . بو کوچوك حس و ادراکلر لایبنیچ نظرنده بزم حسیاتمزك اصل جوهری ایدیلر. وقوف نقطهٔ نظرندن حس، تفکرك پك دونده اولمقله برابر وجود نقطهٔ نظرندن، فردك کل‌ده‌کی حیاته وآهنکه اشتراکنی تأمین ایلردی. بو « کل » بزم صریح صورتده‌کی حس وادراکمزله آکلادیغمزدن نامتناهی درجه‌ده کنیش و واسعدر.

میه‌رسك نظریه‌سی لایبنیچك بو فکرلرینك تجربی بر صورتده میدانه وضعیدر .

میه‌رسه کوره شخصیت بشریه عادتا متحد المرکز اوچ دائره‌دن ترکب ایدر : ۱ ، محراق یاخـود مرکزی قسم ؛ ۲ ، بومرکزك اطرافنده شعورك هیچ دکلسه ظاهری صورتده غائب اولدیغی حدوده قدر امتداد ایدن قسم ؛ ۳ ، شـعوره استناد ایدن بنلکك ، أنانك ، اوته‌سنده میه‌رس باشقه برأنانك موجودیتنی بالتجربه اثبات ایتمش اولمق ظننده‌در . بربرلرندن آنجق درجه اعتباریله فرقلی اولان ایکی اولکیلر بوأنایه نسبتله بر عد اولونورلر. ایشته بو، عتبهٔ شعورك آلتنده کائن بر أنا ، تحت الشعور یاخود تحتانی أنا در. بو بر نوع ایکـنجی بر شعوردر که حیات عادیه‌ده اصل شـعورده مجهول قالیر. بعض کیمسه‌لرده ، بعض احوالده ، بو تحت الشعورك موجودیتی ومؤثریتی دوغرودن دوغرویه ومحقق صورتده نمـایان اولور . میه‌رس آز چوق استثنائی برخیلی مشاهدات سایه‌سنده بونی اثبات ایتمش اولدیغی فکرنده‌در .

حال طبیعیده بولونان بر آدمده بیله برچوق وقعه‌لره تصادف اولونور که غیرقابل ایضاح کبی کوروندکلری حالده بو نظریه سایه‌سنده اونلری آکلامق پك قولای اولور. فرضـا انسان کندیسنده بقای جنسه خدمت ایتمه‌ین و بناءً علیه یالکـز بزم اصطفای طبیعی قانونمزك تأثیری آلتنده انکشاف ایتمش اولماسی ایجاب ایدن برطاقم ملکاتك موجودیتنی مشاهده ایدر. داهیلرك وجوده کتیردکلری آثار بزه بزم دنیامزدن باشقه بر دنیادن

کلمه یکی شیلر کبی کورونور. عمومیتله، انسانك غایهٔ کماله دوغرو تمایلاتی شرائط حاضرهسیله غیر متناسبدر.

اکر انسانك حواسنك دائرهٔ شمولنه داخل اولان دنیادن باشقه بردنیا ایله، باشقه برطاقم موجودات ایله — که بو اعتبارله اونلره روحانی نامی ویریله‌بیلیر — ذی‌شعور بنلکنی تجاوز ایدن بر قسم موجودیتی سایه‌سنده مناسبتدار اولدیغی قبول ایدیلیرسه شو بحث ایتدیکمز وقعه‌لر پك قولای ایضاح ایدیله‌بیلیر. ایشته بو نظریه اك باشلی حادثات دینیه حقنده پك شایان ممنونیت بر طاقم تفسیرات عرض ایلر.

فرضا هدایت ایریشمه کیفیتی تحتانی أنا داخلنده کیزلی بر صورتده تشکل ایتمش وطوپلانمش بر طاقم استعدادلرك آز چوق آنی اوله‌رق شعور طبیعی ساحه‌سنه ادخالیدر.

بونك کبی، صوفیه حالاتیده بعض کیمسه‌لرده فوق شعور ایله تحت‌شعور دائره‌لرینك بربرلرینه نفوذ ایتمسی قابل اولماسنك بر نتیجه‌سیدر. تحتانی أنا حقیقتده علی العاده أنا ایچون غیرقابل نفوذ اولان بر دنیا ایله مناسبتده بولوندیغی جهتله، علی العاده أنا کندی قدرت تفهم وافاده‌سنی تجاوز ایدن برطاقم شأنیتلر قارشیسنده قالنجه عادتا محو اولمش کبی بر حاله کیریر یاخود کندیسنی زیارت ایدن مافوق طبیعی وجوده دائر شرائط طبیعیه‌سیله متناسب بر صورت ذهنیه ایدینمکه چالیشیر.

کذلك دعاده علی العاده أنانك تملی اولان تحتانی أنانك

مناسبتدار اولمغه قابلیتلی اولدیغی قدرتلره قارشی برمراجعتدر.

ایشته بوصورتله تحتانی أنا مسلککی، دینی وقعه‌ده بلاواسطه مندمج اولان ابتدائی بر اعتقاده اوبژقتیف بر تمل وعلمی برقیمت تأمین ایتمکه قادرعد اولونیور. بو اعتقاد ایسه دیندار کیمسه‌نك تأثیرینی حس ایتدیکی برقوهٔ خارجیه‌نك موجودیتنه حکم ایتمکدن عبارتدر. حالبوکه چیفت أنا مسلکنه کوره، علی العاده أنانك ایچنه نفوذ ایدن تحتانی أنانك ایجاباتی بوعلی العاده أنانك تاریخی ایله ایضاح ایدیله‌میه‌جکی ایچون حس وادراکلرینك قانون عمومیسنه تبعاً اوبژقتیف شکل آلیرلر وانسانه خارجی برقوتك تحت حکمنده بولوندیغی انطباعنی ویررلر. ذاتاً تحتانی أنا علی العاده أناده موجود اولانلردن دها یوکسك، دها قوتلی برطاقم ملکاته مالك اولدیغی ایچون علی العاده أنا اوندن آلدیغی الهاملری یالکز خارجی دکل کندندن یوکسکده بولدیغی بروجودك مداخله‌سنه عطف ایتمکله آلدانمش اولماز.

بناءً علیه شعور دینی نجاته، قدرته، نشاطه منبع اولان کندیسندن بویوك بر أنا ایله مناسبتدار بولوندیغنی ادعا وتأمین ایتمکله حقیقةً بر وقعه خبر ویرمش اولدیغی ودینی تجربه‌نك موضوعنك حقیقةً وارلغی بوتجربه ایله معلوم اولمش بولوندیغنی افاده ایتدیکی سویله‌نه بیلیر.

تحتانی أنامزك مناسبتدار بولوندیغی اسرار آلود وارلقلرك طبیعت وماهیتنه دائر اولان خصوصی اعتقادلرده ایش باشقه

مركزده‌در . بونلر فلسفه وصوفیه مسلکی ایچون اولدیغی کبی تحتانی أنا نظریه‌سی ایچون‌ده غیرقابل اثبات بر حالده قالیرلر . بونلر مافوق‌الاعتقاددرلر؛ مخیله طرفندن، فردلرك یاخود جمعیتلرك اخلاقی وذکائی مزاجلری طرفندن علاوه ایدلمش اعتقادلردر.

غیرقابل اثبات اولمقله برابر بونلر دولایی قیمتدن محروم دکلدرلر . دینك اساساً شخصی بر ایش اولدیغنی کوزدن دون طوتمامالیدر . دین فردده شخصیتك مرکزینی تبدیل ایتمك، اونی خودکامانه ومادی هیجانلر وادیسندن روحانی هیجانلر ساحه‌سنه کچیرمك لازمدر . بو حادثه هرشیدن اول ذی‌شعور أنانك خارجنده حصوله کلمش و اونده برتبدل ایقاع ایتمش بر تأثیرك وجودینه لزوم کوستریورسه سبب ایله نتیجه آراسنه ادراکك صوقوشدیردیغی ایضاحات، افکار یاخود اعتقاداتده ذی‌شعور أنانك قابلیت واستعدادلری، یوکسك أنانك الهاماتنه معروض بولونمق قابلیتی اوزرنده برتأثیر یاپه‌بیلمك اقتدارنده‌درلر. انطباع دینینك شرائطی بالضروره زمانه، محیطه، بیلگیلره، فردلره کوره دکیشیر . بناءً علیه هرکسك، حادثهٔ دینیه‌یی کندیسی ایچون الك مؤثر بر صورتده پیش ملاحظه‌یه آلماسی یالکز شایان تجویز دکل بلکه شایان تمنیدر.

ویلیام‌جه‌یمسه کلنجه، کندی مافوق‌الاعتقادلرینه حادثهٔ دینیه‌ده بلاواسطه مندمج بولونان اعتقاد اصلی‌یه ویردیکی قیمتك عینی عطف ایتمه‌مکله برابر بعض مهم نقطه‌لرده مثبت دینلرك حکملرینی قبول ایدر.

غیرمرئی عالمك یالکز فکری اولمادیغنی سویلر. او غیر مرئی عالم بزم عالممز اوزرنده تأثیرات اجرا ایدر. بناءً علیه اونی دینلرك الله دیدکلری شیئه تقابل ایدن بر شأنیت اولمق اوزره قبول ایتمك پك طبیعیدر. کذلك، الله ایله بزم ایشلرمزك برابر اولدیغنه واللهك تأثیریله یاشامقله اك یوکسك مقدراتمزی ایفا ایتمش اولدیغمزه ایناتمق ده محقدر.

صوکره، انسانك طالعنك دیکر موجوداتك طالعنه مربوطیتی بدیهی اولدیغی ایچون روح دیندار، موجوداته اعتمادی واملی ایدینـدیکی صلح وسکون باطنی‌یی استحصال ایتمك ایچون، مناسبتدار بولوندیغی عینی اللهك بوتون دنیایه استنادکاه تشکیل ایتدیکنه، بوتون دنیایی اداره ایلدیکنه وبوصورتله یالکز بزم دکل بوتون کائناتك اللهی اولدیغنه ایناتمغه محتاجدر.

ویلیام جه‌یمس برنقطه‌ده ارباب علمك یانندن قاچه‌رق ساده وبسیط فکرلی آدملره التحاق ایتدیکنی صاقلاماز. اوده شودر: هر وقعه نهایت الامر خصوصیدر. عمومیلشدیرلمش اولانلر حقیقی موجودیتدن محروم بر طاقم اسقولاستیك تجریداتندن عبارتدرلر. بونك ایچون اللهه یالکز عمومی وغایت علوی بر لطف وعنایت عطف ایتمك کافی دکلدر. الله، شعور دینینك ایستدیکی، بیلدیکی الله اولا بیلمك ایچون بزم دعالرمزی اسعاف ایده بیلملی وفردی احتیاجلرمزی کوزتملیدر. بناءً علیه ایمان ایتدیکمز عملی الله جریان حادثاته دوغرودن دوغرویه

قاریشمق ومعجزه دیدیکمز شیئی یاپه بیلمك اقتدارینی حائزدر .

لایموتلق اعتقادینه کلنجه ، بونك غیرمشروع اولدیغنی اثبات ایده‌جك هیچ برشی یوقدر . شمدیکی بدنمزك حیات روحانیه ایچون ساده‌جه برشرط تصادفی اولمایوب اوکا تام تقابل ایده‌جك برسبب اولدیغی اثبـات ایدلمه‌مشدر و ایدیله‌مز . فقط بومسئله حقیقتده ایکنجی درجه‌ده حائز اهمیتدر . ویلیام جه‌یمس دیرکه : بزجه غایت معزز اولان برطاقم مفکوره‌لرك تعقیبی بزه ابدیت ایچون تأمین ایدلمش اولدیغنه امین بولونیورسه‌ق وظیفه‌مزی ایفا ایتدکدن صوکره اثر الهی‌یه اشتراکه دوام کیفیتنی باشقه‌لره تودیع ایتمکه نه دن مهیا اولمایه‌لم ؟

٢

دين ايله علمك مناسبتی حقنده ويليام جه‌يمسك مسلكی

ايشته دينك نظريه‌سی تجربهٔ دينيه‌دن حركت ايده‌رك بويله انكشاف ايدر. ويليام جه‌يمس بو نظريه‌نك علم قارشيسنده موقعی نه اولديغنی دوشونمكدن كری قالمامشدر.

دين‌ده علم كبی تجربی اولدقدن صوكره نه‌دن بزم ايچون علم درجه‌سنده شايان قبول كورولمه‌يه‌جك ؟

بعض منقدلره كوره دينی بويله تجربی علمه بكزتمك غير قابلدر. چونكه دين تجربه‌یی علمك آكلاديغی معناده آكلامازه، علمه مغاير بر معناده آكلار. علمك تلقی ايتديكی شكلده تجربه، حادثاتی شخصيتدن تجريددر. يعنی معلوم اولان حادثاتدن اونلری تدقيق و مشاهده ايدن شخصه عائد شيلرك هپسنی چيقارمقدر. علت غائيه، انديشهٔ فائده وقيمت، حاصلی شخصك بر حسنی افاده ايدن هرشی علمی وقعه‌نك خارجنده‌در. ياخود، بالذات بو حادثه‌لرده علمه بر موضوع تشكيل ايدرلرسه اونلری حد ذاتلرنده پيش ملاحظه‌يه آلمايه‌رق اوبژقتيف صورتده قابل تدقيق و مشاهده بر حال ويا عوض داخلنده پيش ملاحظه‌يه آلنمالرينه امكان بولونماسندن ايلری كلمشدر. دين ايسه بالعكس سوبژكتيف وفردی عنصرلرنده آلنمش وقعه‌لره استناد ايدر. انسانی بر شخص صفتيله طانير وبوتون دوقوندقلرينه بر شخصيت ويرير. قوانين طبيعيه‌نك عموميتی

و وحدت ضروریه‌سی دین ایچون حائز اهمیت دکلدر. اونك نظرنده بر فردك نجات وسلامتی بوتون نظام کائناته تقدم ایدر. بونك ایچوندرکه دینك نقطهٔ نظری ایله علمك نقطهٔ نظری آراسنده قطعی بر عدم توافق موجوددر. دینك نسبی بر صورتده پایدار اولماسی حقیقی تجربه‌نك، غیر شخصی وعلمی تجربه‌نك قارشیسنده اورته‌دن قالقمغه محکوم بر پس زنده‌لکدن عبارتدر.

ویلیام جه‌یمسه نظراً بو اعتراضلر بر نتیجه چیقاریله‌جق حالده دکلدرلر. بر سلسلهٔ حادثك صرف سوبژکتیف کبی کورونمسی کیفیتنك اوحالاتی نه‌دن دولایی بر تجربه تشکیل ایتمکدن منع ایده‌بیله‌جکی آکلاشلماز. انسانلر کندیلرینی خسته یاخود شفایاب اولمش ظن، شفالرینی مافوق طبیعی بر مداخله‌یه عطف ایتمکله ایسترلرسه آلدانسونلر: اکر بو کیفیتده بر قانونه تبعاً توالی ایدن بر سلسلهٔ وقایع وارسه آلدانمه‌نك نه اهمیتی اولور؟ حالبوکه بعض الیم و مضر حسیاتك بعض اعتقادلر طرفندن ازاله ایدیلمسی و بونلرك باشقه واسطه‌لرله غیرقابل تداوی کورونمه‌لری بو کون بر وقعه‌در. دین واسطه‌سیله تشفیه کیفیتی قواعده مغایر بر تشفیه اولدیغندن دولایی بر طاقم بیچاره‌لری دینك معاونتندن محروم می براقه‌جقسکز؟ موضوع ایمانك ایمان طرفندن وجوده کتیریله‌بیلمسی کیفیتی بو کون یالکز اونی یاپان شخص ایچون بر تجربه دکل اصل معناسیله بر تجربه‌در.

ویلیام جه‌یمس دییورکه : « نیچون طبیعی استعمال ایتمه‌نك وحادثاتك جریانی تعدیل ایلمه‌نك یالکز برطرزی اولسون؟ او قدر جسیم ومتنوع اولان طبیعتك منابعندن ممکن اولدیغی قدر چوق استفاده ایدلمك ایسته‌نیلیورسه مختلف اصوللر دائره‌سنده حرکت ایدلمسی لازم کله‌جکی عقله وارد اولمازمی؟»

« علم ، میخانیکی حرکت کبی طبیعتك بعض عناصرینه صولت ایدر واونلره تابع و وابسته بولونان حادثاته بوواسطه ایله ایریشه‌بیلیر. دین‌ده کذلك بزم دنیامز اوزرنده حائز تأثیر اولان باشقه واسطه‌لرله هم بربرینه مشابه هم‌ده آیری جنسدن برطاقم حادثه‌لر وجوده کتیریر. علم بشریته تلغراف، تنویر الکتریقی ، تشخیص، برطاقم خسته‌لقلری تداوی چاره‌لرینی ویردی . دین‌ده فردلره سکونت روح ، موازنهٔ اخلاقیه ، سعادت تأمین ایدر ؛ اوده بعض خسته‌لقلری علم قدر هم‌ده بعض کیمسه‌لرده علمدن دها ایی تداوی ایدر . علم ایله دین، کائناتك خزینه‌لرینی آچمق ایچون قوللاندیغمز عینی درجه‌ده حقیقی ایکی آناختاردر. ریاضیاتك، عینی عدد وفضا وقعه‌لرینی کاه هندسهٔ تحلیلیه ایله کاه جبر ایله یاخود حساب نامتناهی ایله تدقیق ایتدیکنی وبومختلف اصوللرله عینی درجه‌ده مفید نتیجه‌لر استحصال ایتدیکنی کوریورز. دینی اصول ایله علمی اصول‌ده نیچون بویله اولماسون؟ نه‌دن بونلرك بری موجوداتك برصفحه‌سنه دیکری‌ده اوته‌کی صفحه‌سنه نظر ایتمسون؟ اکر بویله ایسه

هر ایکیسی‌ده کندیسنه کوره قابل تحقیق واثبات اولان دین ایله علم الی‌الابد برلکده پایدار اولورلر. »

فقط ، دنیلیورکه ، بوتون بو ملاحظات صرف عملیدر. علم نقطهٔ نظری ایسه حقیقتده بر وقوف اولمایان ، طبیعتك تفحصاتمزه عرض ایتدیکی مواد میاننده بولونان تطبیقات وعملیاتدن نظریه‌یی یاخود هر ذکانك مشاهده ایده‌بیله‌جکی وحقیقتنی تسلیم ایله‌یه‌بیله‌جکی بر صورتده موجوداتك عناصر ومناسباتنك تعیینی کیفیتنی آییرمقدن عبارتدر. بونك ایچوندرکه دینك مدافعلری طرفندن ایلری‌یه سورولن تجربه‌لری علم ایکی‌یه آییریر : بونلرك بری سوبژکتیف وعلمه بیکانه‌در. دیکری اوبژقتیف وعلمیدر، فقط دینی وصفدن کاملاً محرومدر.

ویلیام جه‌یمسك تطبیقات ایله نظریه‌نك بویله قطعی صورتده تفریقی کیفیتنی بالخاصه رد ایتدیکی معلومدر. اونك پراغماتیزم مسلکی عقلجیلرك استناد ایتدکلری اساسلری بیله صرف عملی بر طاقم محك تمیزلره ارجاع ایدر.

دین ایله علمك مناسبتنه کلنجه ، ویلیام جه‌یمس بوبابده بر طاقم ملاحظات درمیان ایدرکه بونلر بسیط پراغماتیزمك حدودی خارجنه چیقار.

ویلیام جه‌یمسه کوره بوتون وقوفلرمز شعوردن چیقار. بو آرتق مکتسب برحقیقتدر. لوق ظن ایدردی که پسیقولوژیده

بدیهی معلوملری تشکیل ایدن شیلر احتساس ، خیال ، فکر ، حسیات کبی بر طاقم بسیط عناصردر . بونلر حرفلره یاخود ذره‌لره بکزرلر . بونلر آیری وعلوی بر وارلغك بر صورت ذهنیه‌سنی وجوده کتیره‌بیلمك ایچون آرالرنده خارجی مناسبتلر تأسیس ایتمك لازمدر. ایشته بوفکرك بر حقیقت اولمایوب پسیقولوژیده بدیهی معلوملری ویرن شیئك ساحهٔ شعوردن یعنی بر زمان معینده بر شخص متفکرده موجود اولان حالت شعورك یکوننددن عبارت اولدیغی تحقق ایتدیکی کون پسیقولوژیده وبناءً علیه فلسفهٔ علمده‌ده بر انقلاب وقوعه کلمشدر .

بو یکی معلوم بدیهینك وصف ممیزی : عناصر ذرویه‌دن مرکب بر مجموعه کبی واضح صورتده تعریف و تحدید اولونه‌جق یرده صریح حدودلر چیزیله‌سی یاخود تعیین اولونماسی غیرقابل بر وسعته مالك اولماسیدر . فی‌الحقیقه حالت شعور هم بر محراق یاخود مرکزدن ، هم‌ده بونك اطرافنده بر شعور دائره‌سندن ترکب ایدر وبو دائرهٔ شعورك حدودی آز چوق متموج وغیر معین بولونور .

حالبوکه ایشته او کره‌نیورزکه بو دائرهٔ شعورده متصل ومتمادی بر صورتده اوچنجی بر ساحه‌یه مربوطدر. شعورمز بونی مظلم صورتده بیله بیلمز. اونك ایچون کرك امتدادینی کرك درینلکنی اولچمکدن عاجززز. بناءً علیه حقیقةً معلوم وبدیهی اولان ، هر تصور ومطالعه‌نك اولدیغی کبی هر تطبیقاتك‌ده

ضروری نقطهٔ عزیمتنی تشکیل ایدن شی حالات شعورمزك خیالی بر یکونی دکل او نامحدود ساحه‌در. بوساحه‌ده واضح وقوف مرکزی — که حد ذاتنده غایت مشوشدر ومعین مقدارده بر طاقم مفهومات عناصرینه ارجاعی غیر قابلدر — آنجق بر نقطه‌دن عبارت قالیر ومربوط اولدیغی محیطلرله موجود مناسباتی طرفندن لاینقطع تعدیلاته اوغرار.

مفکرهٔ بشرك اجرای فعالیت ایتدیکی ابتدائی معلوملر بویله ایسه‌لر عجبا دین ایله علم بونلری نه صورتلرله استعمال ایدییورلر؟

دین انسانده‌کی بنلکك ممکن اولدیغی قدر واسع صورتده ساحهٔ فعله ایصالیدر. دین، سائر شخصلرله صمیمی اشتراکی سایه‌سنده نامتناهی صورتده بویومش شخص بشریدر. ادراکمز طرفندن مادی وارلغمزك و وقوفمزك شرائطنه توافق ایده‌جك صورتده تحدید، تنظیم وصنفلره تفریق ایدلمه‌دن اول موضوع اولدیغی شکلده وجودك، بر درجه‌یه قدر فهم وادراکندن عبارتدر.

بالعکس، علم ایسه هرهانکی برزمانده هرهانکی برمفکره ایچون واضح وآیری بر موضوع وقوف تشکیل ایده‌بیله‌جك بوتون شیلرك بر اصطفاسی وتصنیفیدر. بو عناصرك یکونی اوبژقتیف دنیلن عالمدر. وقوف علمی‌یه منشاء خدمتنی کورن واضح صورتده ذی شعورانه حس وادراکده اولدیغی کبی

بوعنصرلری آیری صورتده پیش ملاحظه‌یه آلدیغمز تقدیرده اونلرك كندیمزده موجودیتنی كورمدیكمز برطاقم شیلر اولدیغنی آكلارز وبناءً علیه اونلری بزدن مستقل برطاقم وارلقلرك بر تصویری كبی تلقی ایده‌رز . بو خیاللری كسر چیقاریرز ، اوزرلرینه یافته‌لر یاپیشدیریرز ، علی العاده هانكی صیرا ایله معروض اولیورلرسه اونی قید ایلرز ، عودتلرینی اولدن تخمین ایده‌بیلمه‌مزه یارایه‌جق صورتده دستورلر ترتیب ایده‌رز . بو دستورلر ، تمنی ایده‌بیله‌جكمز بعض حالات شعوری تكرار استحصال وتأمین ایده‌بیلمك ایچون بزجه بر اصول تشكیل ایدرلر .

دین ایله علمك منشألری بویله ایسه ناصل اولوزده علم ، دینك یرینی طوته‌بیلیر ؟ دینك نقطهٔ حركتی مشخص ومادی شیلردر . بوتون شمولیله وقعه‌در . ایچنده تفكر ایله برابر حسیات وبلكه‌ده حیات كائناته اشتراك حقنده مظلم براحتساس‌ده واردر . علمك نقطهٔ حركتی ایسه مجرد شیدر ، یعنی معلوم وقعه‌دن چیقارلمش ویالكز باشنه پیش ملاحظه‌یه آلنمش بر عنصردر . مشخص شی كندیسنك الی آلتنده ایكن مجرد ایله اكتفا ایتمك انساندن طلب اولنه‌ماز . بو اوكنده یمك دوران برآدمه یمك لیسته‌سی ایله اكتفا ایتمه‌یی توصیه‌یه بكزر . انسان علمدن استفاده ایدر فقط دین ایله یاشار . جزء كلك یرینی طوته‌ماز . تمثال ، حقیقتی ازاله ایده‌مز .

علم، دينك يريني طوته‌مادیغی کبی دینك استناد ایتدیکی سوبژکتیف شأنیتدن‌ده مستغنی اولاماز. استخراج ایدلدکلری سوبژکتیف شیدن آیری برحالده اوبژقتیف وغیرشخصی شیئك کندی کندیسنه کفایت ایده‌بیله‌جکنی تخیل ایتمك صرف اسقولاستیکره آلیزمیدر. سوبژکتیف ایله اوبژقتیف آراسنده، علمك کندی ایشنه اویغون کلدیکی ایچون تخیل ایتدیکی وجهله، برخط انفصال بولوندیغنی فلسفی نقطهٔ نظردن محق کوستره‌جك هیچ بر دلیل یوقدر. اتصال و تمادی طبیعتك غیر قابل امحا بر قانونیدر. سوزده غیرشخصی دیدیکمز مفهوملرمز، شأنیت ایله یعنی سوبژکتیف ایله بر تماس نتیجه‌سنده دائمی صورتده تکرار احیا ایدلمك ایستر. یوقسه عاطل، ترقیٔ علمه مغایر برطاقم عقیده‌لر حالنه کچرلر. شخصی شیلر، هرشی یرلی یرینه برکره قونولورسه غیرشخصی شیلر قارشیسنده اورته‌دن قالقه‌جق ابتدائی برقارغشه‌لقدن عبارت دکلدرلر. بونلر، نامتناهی صورتده زنکین ودائما تجدد ایدن برزمیندرکه علم بیهوده بر کوره‌نك درکه‌سنه دوشمك ایسته‌مزسه دائمی صورتده بورادن فیض آلمغه مجبوردر.

علم ایله دین بربرلریله معارض کبی تلقی ایدیله‌جك اولورلرسه دینك علمه مناسبتی ایشته بوشکلده نمایان اولور. فقط، دوغروسی آرانیرسه، بوتضاد دین ایله علم حقنده درمیان ایدیلن صنعی بر تعریفدن نشئت ایدر. برطرفدن علم یالکز فیزیك علملردن عبارت عد اولونیور. دیکر طرفدن‌ده دین کندیسنك تمثالنی تشکیل ایدن

عقیده‌لرده مندمج كورولیور. فقط، علم هرشیدن اول وقعه‌لرك، معلومنك وقوفی ایسه برفیزیك علم اولدیغی قدر برده پسیقولوژی علمی واردر وحكمی علمك اوصـافنی او پسیقولوژی علمنه تشمیل ایتمكه هیچ بر سبب یوقدر. اكر دین اساس اعتباریله بر تجربه ، حس ایدیلن ویاشانیلان برشی ایسه بونی تجربه‌نك برشكل مخصوصده تفسیرندن عبارت اولمق ایسته‌ین برعلمه بروجه پیشین مخالف عد ایتدیره‌جك هیچ بر سبب موجود دكلدر.

حالبوكه كورولیوركه عینی بر وقعـه ، فرضا ذی شـعور أنانك تحت الشعور بر أنا حالنده تمادیسی برطرفدن پسیقولوژی علماسی طرفندن تسلیم وقبول اولونمقله برابر دیكرطرفدن‌ده تجربۀ دینیه‌ده اساسلی اولان شیئی پك اعلا ایضاح ایده‌بیلیور. بناءً علیه ذی شعور أنا ایله تحت الشعور أنانك مناسبتی، دین ایله علم آراسنده بر رابطۀ اتصال تشكیل ایدییور دیمكدر. هرحالده بومناسبت نهایت الامر فعالیت علمیه‌ایله فعالیت دینیه‌نك مشترك نقطۀ حركتلریدر. فعالیت دینیه، شعوری تحت الشعور واسطه‌سیله زنكینلشدیرمكه ، فعالیت علمیه ایسه تحت الشعورك فورانلرینی شعورك قانونلرینه وشكللرینه ارجاع ایتمكه‌چالیشیر.

ایشـته علم بو صورتله پیش ملاحظه‌یه آلینیرسـه الهیات منتسبلرینك اك اساسلی ادعالری ومعتقدات دینیه‌یی تأسیس ایچون قوللاندقلری عمومی اصـول عـلم نظرنده ده معقول ومحق كوسترلمش اولور.

الهیات منتسبی، انسانك كندیسندن بویوك وكندیسندن آیری بر وجود ایله مناسبتدار بولونماسنی ایستر . حالبوكه شعور نظرنده تحت‌الشعور ذی‌شعورشیدن فرقلیدر. پسیقولوژی روح بشرك تحت‌الشعور ساحه‌ده بعضیلری كندیسندن بویوك اولان برطاقم موجودات ایله مناسبتدار اولدیغنی پك اعلا قبول ایده‌بیلیر .

الهیات منتسبی تجربهٔ دینیه ایله معلوم وثابت اولمش كبی كورونن موجوداتك حقیقةً وار اولدقلرینی تأمین ایدر . بو اعتقاد، یكنسق بر حس وادراكك عمومی ودائمی امكاننك تأمیناتی اولمق اوزره دائمی بر عالم اشكال وقوانین فرض ایدن علمانك اعتقادینه مشابهدر .

نهایت، اطرافلرنده الهیات مسلكلرینك تعین وتبلر ایتدكاری بویوك بر طاقم تلقیات دینیه‌یه صیرا كلیر . بوتلقیلرده علمی نظریه‌لره منشأ اولان اساسادن باشقه دورلو تشكل ایتمزلر . بونلر برطاقم فرضیه‌لردركه وقعه‌لری طوپلایه‌بیله‌جك واونلرك مناسبتلرینی ذكا ومخیله‌ایچون موافق برصورتده ارائه‌ایده‌بیله‌جك صورتده تنظیم اولونمشلردر. علم كندیسنی بر طرز مخصوصده تقلید ایتدیكندن دولایی الهیاتی مؤاخذه ایده‌مز. یالكز، الهیات منتسبنك بر قید احترازی درمیان ایتمسی ایجاب ایلر. مخیله اوزرینه مؤسس بو تمثالر ونظریه‌لر دینك اصل ولبی دكلدرلر . بونلرك غایه‌سی دینی لسان بشری‌یه ترجمه‌دن

عبارتدر . حالبوکه بدیهیدرکه علومده بو لسانك کیت کیده زیاده‌لشن بر پارچه‌سیدر . بناءً علیه عقیده‌لری افاده ایدن دستورلر علمك باشلیجه نتایجی ایله دائمی صورتده هم آهنك بر حاله قونولمق اقتضا ایدر. ناصل که علملرده ، او بویوك فرضیه‌لرنده تجربهٔ بشریه‌نك هیئت عمومیه‌سیله وبو تجربه‌نك ذی‌حیات شاهدی اولان عقل ایله برلکده تکامل ایدرلر.

خلاصه، ویلیلم‌جه‌یسه کوره تجربهٔ دینیه تجربهٔ علمیه‌قدر حقیقی ومفیددر. حتی تجربهٔ دینیه تجربهٔ علمیه‌دن دها بلاواسطه، دها واسع، دها مشخص، دها دریندر . فضله اوله‌رق تجربهٔ علمیه بویله برتجربهٔ دینیه‌اولابیله‌جکنی تضمن وقبول ایتمکده‌در. هم آرتق پسیقولوژیده تحت‌الشعور نظریه‌سی سایه‌سنده علمده‌ده کندیسنه بر نقطهٔ استناده مالکدر.

دین، علم کبی عینی صورتده انکشاف ایدر وعلم ایله هم آهنك بولونور. بناءً علیه ماضینك بر دوکونتوسی (پس‌زنده) اولدیغنی، فطرت بشریه‌نك اصل ولبنده هیچ موقعی بولونمادیغنی فرض ایتمکه بر سبب معقول یوقدر .

٣

مطالعات تنقیدیه

بو مسلك شورادن بورادن آلنمش، بر برلرینه اویه جق صورتده یونتولمش مالزمه‌لردن بر پلانه کوره خارجدن برلشدیرلمش منطقی بر بنا دکلدر. دها زیاده، حیات دینیه‌نك کندیسی کبی، اوص کب ومغلق حالیله امکان مساعد اولدیغی قدر درك وتفهم ایدلمش، محبتکارانه ونافذ بر تفکر وملاحظه ایله تنویر اولونمش برشیئه بکزییور. ویلیام جه‌یمسك اثرلرینه خاص اولان وصف بوندن ایلری کلیر. قارء، بر محرره تصادف ایده‌جکنی ظن ایدرکن قارشیسنده انسان کورور.

بو مسلك نه قدر زنکین وذی حرکت اولسه ده بر نقطهٔ مرکزیه‌سی، عادتا بر محراقی واردرکه بورادن بوتون هیئت مجموعه اوزرینه بر آیدینلق انتشار ایدر. بو مرکز، پسیقولوژینك تملی اولمق اوزره ساحهٔ شعور نظریه‌سیدر. بو نظریه‌یی دینه تطبیق ایتمك وبو صورتله دینی حادثه‌لری انسانك حیات طبیعیه‌سی ایچنه صوقمق: ایشته ویلیام جه‌یمسك درعهده ایتدیکی وظیفه.

بو نقطهٔ نظردن، دینك اساس اعتباریله بر تجربه، یعنی حس ایدیلن ویاشانیلان برشی اولدیغنی بر حقیقت دییه وضع ایدر. دین انسانك کندی کندیسیله، معلوم اولان انسانك غایهٔ کمال اولان انسان ایله ایچندن کله بر صورتده یاخود تکرار تأسیس واعاده صورتیله ائتلافنك حسیدر. عینی زمانده، انسانك

کنديسندن بويوك بر وجود ايله مناسبتدار اولماسى حسيدر . بو ائتلاف وتوافق حصوله كتيرن وقوت وقدرتك توكنمز برمنبعى اولمق اوزره تظاهر ايدن شى ايشته او وجوددر . بو چيفته حس، ديندار روحده حيات ذى شعورك محراقى، مركزى اولور .

فضله اوله‌رق، بوندن دولايى، دين اساساً حقيقى وشخصى برشيدر. حد ذاتنده بردين، تك وغيرقابل تحول بردين بوش بر اسقولاستيك جوهر مجرديدر. دنياده يالكز ديندار روحلر، ديندار حياتلر واردر. نه قدرفرد وارسه اوقدرده دين واردر. ويليام جه يمسك، كتابنه تجربهٔ دينيه‌نك تنوعى Les variétés-de l'expérience religieuse ديمه‌سى بوش يره دكلدر.

بو فكرلر غايت نظر اهميتله تلقى ايدلمكه شاياندر .

بركره بو فكرلره كوره دينك اصل ولبندن عقايد، آيين، عنعنات كبى بالخاصه فكرى ياخود مادةً عملى ، اوبژقتيف اولدقلرى ايچون على حاله فرددن فرده انتقال ايده بيلن شيلر قطعياً آيرلماليدر . بومطالعاته كوره اصل برنجى درجه‌ده حائز اهميت اولان شى شخص ايله يكوجود اولان واوندن آيريلامايان عنصر هيجان واراده‌در .

بو فكرلره نظراً الك ايى دينى نمونه صوفيه مسلكنده بولونور. فقط بو اووجدلردن، خيالتلر كورمه‌دن تجريد ايدلمش برصوفيه مسلكيدر . چونكه او كبى شيلر قسم اصلى‌يى تشكيل ايتمزلر .

صوفیه مسلکی پرنسیپنه، حیات باطنیه نك شدت و وسعتنه ارجاع ایدلملیدر. بو فکرلره کوره انسانلر ایچون حیات دینیه نمونه‌لری سن پول، سنت اوکوستن، لوتر، پاسقال کبی بویوك موجدلر و خالقلردر. بونلرده دین هرشیدن اول حیات ایدی، بر تجربهٔ شخصیه ایدی، قدرت بشریه نك وعظمت بشریه نك تزایدی ایدی.

بویله بر دین، عناصری تصنیف وتعداد اولونه بیله جك، تکاملی تدقیق ومشاهده وتعریف ایدیله بیله جك، مقدراتی اولدن کسدیریله بیله جك حاضر برشی دکلدر. یاشایان، لاینقطع خلق وتکرار تکرار خلق اولونان بر وجوددر که آنجق کندیسنی تمثیل ایدن کیمسه‌لرده فعالیت واراده سوزسه وار اولمقدن خالی قالیر.

بویله بر دین صرف تماشا ایچنده بوغولوب قالمش مطاوعتکار بر صوفیه مسلکی دکلدر. فعالیتك بر غلیانیدر. کیتدکجه دها یوکسك غایه‌لر تعقیب ایدر واونلری ساحهٔ فعله ایصال ایچون الزم اولان شکللری بشمر. عینی زمانده انسانلره حاکم اولمق واونلره مطرد اعتقادلر قبول ایتدیرمك ایچون بهانه تشکیل ایتمز. بالعکس انسانلره دیکرلرینك دینلرنده او کندیلرینه خاص وشخصی شیئه حرمت ومحبت ایتمك وظیفه‌سنی تحمیل ایلر. چونکه یکانه موجود و مؤثر اولان شی شخصی اولاندر. شخصلرك بربرلرندن فرقلی اولمالری ایسه ضروریدر.

ویلیام جه یمسده دین، بزم ایچون مافوق طبیعی اولان برشی

ایله مناسبتدن عبارت اولمق وصف اصلیسنی محافظه ایتمکله برابر طبیعت بشریه‌نك ایچنه آچیقدن آچیغه ادخال اولونمشدر. صوفیه تجربه‌سنده ایمانك حدس حالنه منقلب اولدیغنی کوستره‌رك بونی طبیعی تجربهٔ دینیه‌یه ربط ایتدیکی کبی تجربهٔ دینیه‌ده ده بلاواسطه هرحالت شعورده ، علی العاده غیر محسوس کچدیکی حالده موجود اولان عناصرك عمومی پسیقولوژی قوانیننه تبعاً انکشافنی کوره‌رك تجربهٔ دینیه‌یی تجربهٔ عادیه ایچنه ادخال ایلر.

بناءً علیه دین انسانك حیات طبیعیه‌سندن برقسمدر. عینی زمانده بوحیاتك بقاسنه ، تمامیتنه وترقیسنه مساعد اولدیغی ایچون دینك بقاسنی تأمین خصوصنده عقل بیله سوق طبیعی وعنعنه ایله اتفاق ایدر.

ویلیام جه یمسك مسلکنك دینه علم قارشیسنده تخصیص ایتدیکی موقعده بوندن آز صاغلام دکلدر. دین شخصیتمزك مرکزینی تشکیل ایدن حسك انقلاباتنده بولوندیغی، علم ایسه ذهنده تمثیل ایدیلن حادثه‌لرله وبونلرك جریان طبیعیلرینی تدقیق واشارت ایله مشغول اولدیغی ایچون آرالرنده هیچ برمنازعه قابل تصور دکلدر.

دیکر طرفدن ، دین ایله علم بربرلرینه مربوطدرلر . ایکیسنك‌ده غایه‌لری بردر: انسانك سعادتی وقدرتی . اصوللری بردر: تجربه ، استقراء وفرضیه ؛ ساحه‌لری بردر : شعور بشری . دین بونك تمامی ، علم بر قسمیدر.

*
* *

بو مسئلك نه‌قدر ذی حیات وقیمتدار اولورسه اولسون عجبا کرك ارباب علمك کرك دیندارلرك اعتراضلرندن آزاده قالمشمیدر ؟

ارباب علم طرفندن کله‌جك اعتراض اولدن تخمین اولونه‌بیلیردی. بونلر ویلیام جه‌یمسك اورته‌یه قویدیغی طرز وقوفك تجربه دینیلن شیئه توافق وتقابل ایتمدیکنی سویلرلر.

علمی تجربه‌نك نتیجه‌سی بر حکم وتصدیقه واریر. علمی تجربه‌ده بکا یالکز برشی ظاهر ونمایان اولماز، بر شیئك وار اولدیغی میدانه چیقار. واردر دیمك طبیعی صورتده ذکا وحواس ایله متصف هر هانکی بر کیمسه او حادثه‌یی بکا نمایان اولدیغی شرائط ایچنده تدقیق ایدنجه اونی اوده حس وادراك ایدر دیمکدر.

حالبوکه ویلیام جه‌یمسك اکثریا بر طاقم اشخاصك افاده‌لرندن استفاده ایده‌رك نقل ایتدیکی تصویرات بزه آنجق سوبژکتیف بر طاقم انطباعاتی خبر ویررلر. آزچوق غیرطبیعی اولان فلان شخصك مافوق طبیعی موجودات ایله بر مناسبتده بولوندیغی یاخود اوشخصك غیرطبیعی یاخود اوبژقتیف بر حضور ووجود حسنه قاپلدیغنی او کره‌نیرز. بو حسك احوال وشرائطنه، انقلاباتنه واقف اولورز. بوحکایه‌لر ضلالت حسلرك، تشوشات روحیه‌نك سوبژکتیف تصویراتی میاننه کیریویره‌بکنزرلر.

ویلیام جه‌یمس ده ابتدا بونلره باشـقه بر معنا عطف ایدر کبی کورونیز. فقط یاواش یاواش تملك وتصرف حسنك وبالخاصه بویوك صوفیه‌نك هیجانلرینك یوکسك شکللرینی تدقیق وتتبع ایتدکجه حسك ، انساندن آیری و روحانی بر وجودك حقیقی و اوبژقتیف وارلغنی و بونکله شعورینك مناسبته کیردیکنی کندی باشنه اثباته کفایت ایتدیکنی عادتا قبول ایتمکه باشلار.

واقعا ویلیام جه‌یمس بو اسرار انکیز موجوداتك طبیعت وماهیتلرینه وبزم دنیامزله اولان مناسبتلرینه دائر ویریلن اوزون و صریح تفصیلاتی مخیله وادراکك بر ملعبه‌سی عد وشدتله رد ایدر. فقط علی‌العاده هیجانلرله تشارك ایتدیریلن بو عنصر ذکائی ایچندن نهایت برشی چیقاریر، طوتارکه اوده یوکسك بر مداخله‌نك موجودیتیدر. بومداخله ایسه بزه حس ایله بیلدیرلمشـدر. مابعدالطبیعی بر پسیقولوژی عالمی اولان مه‌ن‌دوبیران ده امتیازلی بر حسـك ، جهد وغیرت حسـنك بزم اراده‌مزله متساند اوله‌رق خارجی بر قوتك تأثیرینی احتوا ایتدیکنی وبو تأثیری بزه اعلام ایلدیکنی ادعا ایدردی. فقط بیران بوفکرینی تأسیس واثباته موفق اولامامشدی . ویلیام جه‌یمسـك ده : « کندیمده اللهـك تأثیرینی حس ایدیـیورم » قضیه‌سنك « اللهك تأثیری اوزرمده حکم سوریيور » دیمه‌نك عینی اولدیغنی ناصل اثبات ایده‌بیله‌جکی جای سؤالدر .

بعض محررلر کبی بو مسلکی صرف فکرجی بر معنـاده

تفسیر ایدەرك باشدن باشه، صرف سوبژکتیف بر نقطهٔ نظردن پیش ملاحظه‌یه آلنمش حسیاتلردن، هیجانلردن و اعتقادلردن باشقه برشی موضوع بحث اولمادیغنی‌می ادعا ایتملی؟ چونکه، نهایت‌الامر، بزی قورتاران‌شی بزم‌اعتقادمزدن آیری بر الله دکل، بزم اللهه اولان اعتقادمزدر.

ویلیام‌جه‌یمسك جذری بر نقطهٔ نظر تجربی‌اختیار ایتدیکی آشکاردر. بزدن‌خارجده موجود اولان‌اشیاده مخیله ملعبه‌لرندن وادراکك صنعی‌انشا آتندن باشقه برشی کورمز. ضلالت حسی ایله حس‌وادراکك آراسنده یالکز بردرجه فرقنك وجودینی قبول ایتدیکی شبهه‌سزدر. بوندن دولاییدرکه آنجق مرضی بر ضلالت حس بولوندیغی آشکار اولان وقعه‌لرك تدقیق ایله تحلیللرینه باشلار.

فقط بو عمومی سوبژکتیفجیلك طریقنه مراجعت ایله مشکلات برطرف ایدلمش اولماز. ولوکه سوبژکتیف اولسون بر تجربه، کلمه‌نك یالکز عملی معناسیله دکل فلسفی معناسیله تجربه تعبیرینه کسب استحقاق ایده‌بیلمك ایچون بعض هیجانلر حس ایدن بر شخص ایله بو هیجانلرك وجودینی غیر شخصی صورتده مشاهده ایدن بر شخص واقعی هیچ اولمازسه فکراً تفریق ایده‌بیلمك اقتضا ایدر. بویله‌اولمازسه یالکز بروجود، بر شأنیت موضوع بحث اولمش اولور، وقوف دکل. بر آغاج هیچ بر زمان بر تجربه دکلدر.

حالبوکه حادثهٔ دینیه‌ده انسانك حالی شولازم اولان ایکیلکه هیچ‌ده صالح دکل کبی کورونور. انسان، نامتناهی ایله مناسبتدار اولدیغی حسنه کندیسنی تمامیله ویره‌رك آرتق حقیقی ایله خیالی‌یی بر برندن تفریق ایده‌مز . بویله شرائط ایچنده هیجانلری بیله عجبا حقیقتمیدر؟ یوقسه شدید وبدیهی حاللرینه رغماً مفروض، جعلی، اوبژقتیف اوله‌رق باقیلنجه غیرصمیمی هیجـانلرمیدر؟ برصوفیه حالی برتجربه عد ایدیله‌مدیکی کبی برحالت شعور اولوب اولمادیغی بیله مجهولدر . چونکه اوصوفیه استغراقی تام شعورك ازاله‌سنه میال وساعیدر .

ایشته بونقطه‌ده مباحثه‌نك اساسنی تشکیل ایدن مسئله میدانه چیقار. برشخص ایله شخصك خارجنده برشیئك وجودینه یعنی بر ایکیلکه احتیاج کوسترن تجربه‌دن باشقه برتجربه موجود دکلمیدر؟ یکدیکرندن آیری برشعور ایله علمك تجربه‌سی اولان برتجربه، حیات وشأنیت ایله جداً براولان وایلك وحقیقی برتجربه تشکیل ایدن تجربه‌یه نسبتله مشتق وصنعی برشی دکلمیدر؟ ویلیام جه‌یمسك پسیقولوژیسنده اولدیغی کبی حالات شعور یرینـه ساحهٔ شعور اقامه‌سندن تولد ایدر کورونن مسلك ایشته بودر . بو مسلکه کوره ایلك حقیقت معلومه برنامتناهی تمادیٔ انطباعاتدر، تجربهٔ ذی حیاتدر، بزم واضح حس وادراکلرمز بونك آنجق شکلی بوزولمش برپارچه‌سیدر، بعض عملی غایه‌لری تعقیب ایچون بزم ایشمزه یارامغه تخصیص ایدلمشلردر .

بو نقطه‌ده فکرلر تخالف ایتمکده‌در. تحتانی أناده بعضیلری شعورك بویودیکنی، زنکینلشدیکنی کورمك ایسته‌دکلری حالده بعضیلری بونی شعورك فقیرلشمه‌سی، دارالماسی، آنجق بر ایز، برطورطو حالنده قالماسی عد ایدرلر. بوفکرده بولونانلر دقتله باقیله‌جق اولورسه کویا یوکسك عد ایدیلن بو شعورده اولجه عادی ومحسوس شعورده موجود بولونمامش اولان هیچ بر شیئك موجود اولمادیغنی تأمین ایدرلر. صوفیه‌نك مافوق‌طبیعی الهاماتی برطاقم تخطرلردر. صرف مفکره‌نك ایجادلری برطاقم اونوتلمش حالات‌شعوردر که عادی پسیقولوژی‌قانونلری موجبنجه میخانیکی صورتده باشقه حالات شعورله برلشمشلردر. بوندن شعورك طانیه‌مایه‌جغی روحی بر عضویت تولد ایتمشدر. بو مجهول‌ده، علمه مقابل اولمق اوزره قارشیسنه چیقاریلان اوته‌کی کویا اسرارلر کبیدر: تدقیق ومشاهده‌نك وتحلیلك ترقیسی اونی‌ده معلوم وطبیعی ساحه‌سنه ادخال ایدر.

بوصورتله رد وجرح غایت بدیهی کوزوکسه ده شوراسنه دقت ایتمك ایجاب ایلر که بو نقطهٔ نظر، حالات شعور پسیقولوژیسی دنیلن پسیقولوژینك قبول وتسلیم ایدلمش اولماسنی ایجاب ایلر. حالبوکه ویلیام جه‌یمس بونی جعلی وغیرقابل‌قبول عد ایلر. بناءً علیه بوطرزده رد وجرحه قالقیشمق اصل اثباتی لازم مسئله‌یی محقق وثابت ایتمش کبی تلقی ایتمك اولور.

شبهه‌سز که علم، حادثاتك برچوغنی کندیسنه تمثل ایتدیریور.

فقط بونی محدود مفکره لرك یاپدیغی کبی اسکی چرچوه لری محافظه ایتمك صورتیله دکل بونلری کندیشله ته رك، یموشاته رق، ایجابنده دکیشدیره رك یاپیور. حقیقتده علمك چرچوه لرندن هیچ بری حتی ریاضیات ومنطق چرچوه لری کبی بوتون دیکرلرینی طوتانلر بیله غیرقابل تحول دکلدرلر. قلاسیك پسیقولوژی تیپلرینه قابل ارجاع اولامایه جق حادثاتك موجودیتی اثبات ایدلدیکی کون پسیقولوژیده بو کبی احوالده فیزیکك یاخود کیمیانك یاپدیغی کبی یاپه جق، باشقه پرنسیپلر آرایه جقدر.

بیلدیکیلرمزك بوکونکی حالنده ایجاد واختراع، مزج وترکیب، فکر، تعریف ایدیله جك اشیا، آرانه جق وساحهٔ فعله چیقاریله جق غایه کبی ذهنه کله جك بوتون شیلرك هپ اسکیدن کورولن شیلر اولدیغی ناصل اولورده اثبات ایدیله بیلیر؟ اولجه کورلمش اولانده بوصورتله دهااولجه کورولمش دکلمیدی؟ برده کورمك نه دیمك اولدیغی، باصره مزك ساحهٔ شمولی نره ده توقف ایتدیکنی تماماً بیلیورمی یز؟

الیوم المزده بولونان حواس خمسه نك تجربه سندن باشقه یاخود دها واسع بر تجربه امکانی بوکون پك آز قابل اعتراض کبی کورونور. فقط بسیط بر حسك دکل بر تجربه نك موضوع بحث اولدیغی ادعا اولونه بیلمك ایچون انسانك تصور ایتدیکی مفهومده اوبژقتیف دنیان حاله تقابل ایده جك برشی بولونماسی لازمدر. اللهه ایناندق اللهك بزم کندیسنه اولان اعتقادمزدن

خارج ومستقل اولەرق برطرز مخصوصده وار اولدیغنه ایناعق دیمکدر . حالبوکه تجربەنك سوبژکتیف هیچ برخصوصیتی، حتی بر دها فضلەلق، بر ماورا ، بر افراط حسی بیله کندی باشنه بو تجربەنك اوبژقتیفلکنی ، حقیقیلکنی اثبات وتأمین ایدەمز . ویلیام جەیمس‌ده بونی قبول ایدییور کبیدر . چونکه شعور دینینك بلا واسطه بیلدیردیکی حقایقی تحلیل ایدرکن بونلرده بر علامت ، بر شهادت دکل روحك بر وجود ابدی ایله مناسبتنك بلاواسطه معلوم اولمش بر شأنیتنی کشف ایتمکه چالیشیر .

سوبژکتیفدن اوبژقتیفه بو کچیشی نه‌معناده آکلامالی؟

تحت الشعور نظریه‌سی بیله بونی محق کوسترمکه کفایت ایتمز. چونکه تحت الشعورده آنجق شعوره کیرمك یعنی سوبژکتیف برشکل آلمق صورتیله‌درکه شعور ایچون حقیقی‌عد اولنه‌بیلیور.

اصل حادثه بوراده بر ایمان حرکتیدرکه شعور بونکله بعض هیجانلر حس ایده‌رك بو هیجانلرك حقیقی اولدیغنه وکندیسنه اللهدن کلدکلرینه حکم ایدر. تجربهٔ دینیه کندی کندیلکندن موجود دکلدر و اولاماز . شخصدن آیری ، اوبژقتیف دکلدر . فقط انسان اوکا ادخال ایتدیکی بر اعتقاد سایه‌سنده اوبژقتیف بر شمول ویرییور .

ایمان ایله بویله قاریشمش اولان تجربهٔ دینیه بوندن دولایی بر تجربه اولمقدن چیقارمی؟ ویلیام جەیمسك فکرنجه چیقمازه

چونکه اونك فکر تجربه، محسوس تجربه‌نك وعلمی تجربه‌نك صفت کاشفه‌سی اولان اوبژقتیفلك فکرنده بیله غیرقابل ازاله برقسم اعتقاد مخفیدر. هر دورلو سوبژکتیف عنصردن مستقل مؤثر بر صنف موجودیت نهایت بر اعتقاددن عبارتدر. اعتقاد یاخود ایمان هر بیلکینك اعماقنده موجوددر.

ویلیام جه‌یمسك تجربهٔ دینیه‌سنك کلمه‌نك علمی معناسیله بر تجربه اولدیغنه اعتراض ایتدکاری کبی بونك دینی وصفنه نه‌درجه‌یه قدر لایق اولدیغی ده جای سؤال کورولدی .

ویلیام جه‌یمس دیبورکه : انسان : « امداد ! » دیه هایقیرنجه بر سسك : « جسور اول ! ایمانك قورتولمشدر ! » جوابنی ویردیکنی ایشیتدیکی زمان سر دینینك ظهوره کلدیکنی تسلیم ایدر. انسانك بنلکی بالطبع منقسمدر ومتزلزلدر. اونده آهنك تکرار تأسس ایدرسه، کندی کندیسنه بولامایه‌جغی بر قوت اوکا منضم اولورسه کندیسندن دها بویوك بری اوکا یاردیم ایدییور دیمکدر .

فقط هوفدینغك بحق دیدیکی کبی، بو حادثات بر تجربه‌نك دینی عد ایدلمسی ایچون کافی دکل کبی کورونور . انسانك کندیسنه داخل اولدیغنی کوردیکی آهنك وقوتك قیمتنی تقدیر کیفیتی‌ده انضمام ایتملیدر. بو آهنك ایله قوت صرف مادی شیلره مشابه کبی تصور وتلقی ایدیله‌جك اولورسه اونلرده اللهك بر

مداخله‌سی کوریله‌مز. فقط انسان حادثهٔ روحیه‌یی الله ایله انسان آراسنده، غایهٔ کمال ایله حقیقی آراسنده یاخود، هوفدینغك صریح مسلکنه کوره، قیمتلرله شأنیت آراسنده بر ائتلاف تأسیسی صورتنده تفسیر ایدرسه او زمان بو آهنکك وقوتك نمایان اولوشنی قیمتلرك اساسی اولمق صفتیله اللهه عطف ایلر وتجربه بوصورتله دینی بر وصف ارائه ایدر.

فی‌الحقیقه دینی تجربه‌نك وصف ممیزی حسه مفهومك واعتقادكده مربوط اولماسیدر. بر هیجان، دینی اولا بیلمك ایچون اساس وغایه‌سی دینی برصورتده ادراك ایدیلن اللهده بولونیور دیه تلقی اولونمق لازمدر.

دینمك اولیورکه تجربهٔ دینیه‌یه هم تجربه هم‌ده دینی تجربه اوله‌رق وصف ممیزی ویرنشی تجربهٔ دینیه‌نك ایچنده مکنوز ایماندر.

ایمانك بوراده اهمیتی غایت زیاده‌در. چونکه ویلیام جه‌یمسه کوره‌ده ایمان یالکز هیجانه رفاقت ایتمكله قالماز؛ هیجانك اوزرنده حقیقی بر نفوذه مالکدر وبعض احوالده او هیجانی کندی باشنه تولید ایده‌بیلیر. احتمالکه اللهی حامل اولان ایمان دینی، مجرد بر فکر دکلدر. بو، خسته‌لقدن شفایاب ایدر، تسلیت‌بخش اولور، موضوعنی خلق ایدر. پاسقال فریادلر ایچنده اللهی آرارکن کندیسنه شو ندانك کلدیکنی ایشیدیر: « متسلی اول، بنی بولمامش اولسه ایدك آرامازدك! »

فقط ، اکر حقیقت بویله‌ایسه تجربهٔ دینیه ویلیام‌جه‌یمسك تحلیلاتندن مستثبان اولویور کبی کورونن اومفهوملردن ، عقیده‌لردن ، آیینلردن، عنعنه‌لردن، مؤسسه‌لردن تمامیله آیری پرنسیپ‌دکلدر. چونکه بوشرائط خارجیه بردرجه‌یه‌قدر ایمانك عناصریدر، بونلر ایمانك وجودینی تضمن ایتدکلری کبی ایمان اوزرنده عکس تأثیرلرینی‌ده کوستررلر ومحتویاتنی تعیین‌ایدرلر. معلوم بر فردك تجربهٔ دینیه‌سنده ، تحلیل ایدیله‌جك اولورسه، دائما ایمانه، مألوف اولدیغی دستورلره و اعماللره مربوط بر سورو فکرلرك وحسلرك داخل بولوندیغی کوروله‌جکدر . ایمان دینی‌حقنده‌ده بونك قسماً فعل وعملك اعتقاده ترجمه‌سندن عبارت اولدیغنی سویله‌مك لازم کلیر .

بناءً‌علیه دینك بوتون ذکائی، خارجی ومعنوی عناصری زائل اولونجه آرتق تجربهٔ دینیه‌نك پایدار اولوب اولامایه‌جغی هوفدینغ ایله برابر بحقٍ جای سؤال کوریله‌بیلیر .

بو عناصرده فردلرك شعور دینیسی ایله حائز اولدقلری مناسبتلردن پیدا ایتدکلری قیمتدن باشقه بر قیمت یوقمیدر؟ شخصی‌دین یالکز باشنه دینك تکمیل اساسندن عبارت‌میدر؟ شبهه یوق که دینك نه بویوك بر وظیفهٔ اجتماعیه ایفا ایتمش اولدیغنی تاریخ بزه نه قدر کوسترسه بو، دینك منشاء واساس اعتباریله برحادثهٔ اجتماعیه‌اولدیغنی اثباته کفایت‌ایتمز. اولابیلیر که

دین پرشوق وغلیـان فردلرك روحلرنده دوغمشـدرده تقلید وسرایت واسطه‌سـیله انتشـار ایده‌رك یاواش یاواش عقیـده ومؤسسات شـكلنی آلمشـدر . ناصل كه بر هیئت اجتماعیه‌نك بقاسنی وقوتنی تأمینه صـالح اعتقادلرده بویله اولمشدر . فقط دینلرك اجتماعی طرفلری برسبب اولمایوبده برنتیجه اولسه‌بیله بوندن ، صرف شخصی دینك بوكونده اك یوكسـك وزنده شكل دینی اولماسی لازم كله‌جكی نتیجه‌سی چیقماز .

كندیسی ایچون تكمل دینیه وصولی آرایان فرد منزویانه بر قدسیت ایچنه قاپانامایه‌جغنی حس ایدر . هیچ كیمسه یالكز باشنه كندی نجات وسلامتنی تأمین ایده‌مز . چونكه شخصیت بشریه آنجق انسـانلرك آكلاشـمق ، برلشمك و بربرلرینك حیاتلریله یاشامق ایچون صرف ایتدكلری غیرت ایچنده انكشاف ایدر ، وجود بولور و پایدار اولور . بونك ایچوندركه افعال واعمال ، اعتقادات ، تمثاللر ، مؤسسه‌لر كبی مشترك شیلر حتی شخصی شكلنده‌بیله دینك اصلی بر قسمیدرلر .

فقط بر قیمت دینیـه‌یی یالكـز فردی شـخص حائز دكلدر . بر هیئت اجتماعیه‌ده عدالت ، آهنك ، انسانیت كبی كندی خواص خصوصیه‌سنی یایمغه قابلیتلی برنوع شخصدر . بو خواص حیات فردیه چرچوه‌سنك خارجنه طاشـارلر . وقتیله هیئات اجتماعیـه‌نك مادی و معنوی مقـدراتنی اللرنده بولوندیرانلر دینلر ایدی . بوكون حكومت سیاسیه‌یی اللرنده بولوندیرامایورلرسه

ملتلره غايهٔ كماللرینی ارائه‌یه و بوغایه‌لری ساحهٔ فعله چیقارمغه چالیشمق ایچون لازم اولان ایمان، عشق، شوق، فکر اخوت و فداکاری ، غلیان وثبات کبی شیلری اونلرده انکشاف ایتدیرمکه قالقه‌مازلرمی ؟

بویله بر وظیفه صرف شخصی دینك حدودی خارجنه چیقار. چونکه بر هیئت اجتماعیه‌نك اعضاسی نزدنده مفکوره‌سنك ساحهٔ فعله ایصالنه و وظیفه‌سنك ایفاسنه ساعی اولان عنعنه‌لره، اعتقادلره ، فکره قارشی مشترك بر حرمت وعبادته احتیاج کوستریر .

دینك روحی حس ایسه اعتقادلر و مؤسسه‌لر اونك بدنیدرلر . بو دنیاده آنجق بدنلرله برلشمش روحلر ایچون حیات واردر.

نتیجه

غیرقابل اجتناب بر مواجهه — اصل نزاع ، فکر علمی ایله فکر دینی آراسنده‌در.

۱ — فکر علمی ایله فکر دینینك مناسبتلری — اولا ، فکر علمی — وقعه‌لر ، قانونلر ، نظریه‌لر ناصل تأسس ایدر — تکاملجیلك — تجربی عقیده پرستلك — ثانیاً ، فکر دینی — فکر علمی ایله قابل تألیفمیدر؟ — علم ایله عقلك تفریقی — علم وانسان : انسان ایله علم آراسنده تمادی واتصال — حیاتك مصدره‌لری : بونلر دینك اساسلرینه توافق ایدرلر .

۲ — دین — اخلاق ودین : دینك اخلاقه علاوه ایتدیکی شی — مثبت براساس روحی اولمق اوزره دینك زندکیسی وقابلیتی — ذکائی و اوبژقتیف عنصرك قیمتی . حیات بشریه‌ده مهم فکرلرك وظیفه‌سی — عقاید — آیینلر — مساعده‌کارلغك عشقه تحولی .

دین ایله علمك مناسباتی مسئله‌سی تاریخی اعتباریله پیش ملاحظه‌یه آلنیرسه اك زیاده حیرت بخش مسائلدن بریدر . یوز کره یاپیلان وتجدید ایدیلن ائتلافه ، اك بویوك مفکره‌لرك مسئله‌یی منطقی برصورتده حل ایتمك ایچون صرف ایتدکاری غیرتلره رغماً دین ایله علم دائما بربرلرینه قارشی حال حربده یاشامشلر ، یالکز بربرلرینه غلبه ایچون دکل بربرلرینی تماميله امحا وازاله ایچون اوغراشمقدن خالی قالمامشلر کبیدر .

معمافیه بو ایکی اساسده بوکون حالا بردوامدر . الهیات ، علمی تحت انقیادینه آلدیغنی بیهوده یره ادعا ایدوب دوردی .

فقط علم، الهیاتك بویوندوروغنی سیلكوب آتدی. او تاریخدن صوكره ایش برعكس اولمش كبی كورونه‌بیلیردی. علم، دفعات ایله، دینلرك آرتق نهایتی كلدیكنی اعلان ایتدی. فقط دینلر حالا دورییورلر. مجادله‌نك شدتی كندیلرینك قوهٔ حیاتیه‌لرینه آیری بر دلیلدر.

دین ایله علمك مناسباتی حقنده‌كی افكار حاضره‌یی خلاصه وافاده ایدن مسلكلر پیش تأمله آلنه‌جق اولورسه بونلرك ایكی صنفه آیرلدیغی كورولور. صنفك بریسی طبیعتجی دیكری‌ده روحیتجی دنیله بیله‌جك تمایلاتی احتوا ایدرلر.

برنجی قسمه نمونه صفتیله او كوست قونتك پوزیتیویزمنی یاخود دین انسانیتی؛ هربرت سپنسرك تكاملجیلكنی وناقابل ادراك نظریه‌سنی؛ هه‌قلك دینك علمه منتهی اولان وحدت وجود-جیلغنی؛ حادثات دینیه‌یی فعالیت روحیه ویا اجتماعیه‌نك طبیعی تظاهراتنه ارجاع ایدن پسیقولوژیجیلكی وجمعیتجیلكی ادخال ایتدك.

ایكنجی قسمه ادخال ایدیله بیله‌جك اولانلرده شونلردر: ریچلك ایمان ایله اعتقادلرك تفریقنه منتهی اولان جذری ایكیجیلكی؛ علمك حدودلری مسلكی؛ علمی ودینی مشترك بر اساسه ربط ایده‌جك صورتده فلسفهٔ فعل وعمل؛ ویلیام جه‌یمسك بسط وایضاح ایتدیكی وجهله تجربهٔ دینیه نظریه‌سی.

بو بابده‌كی افكار ومطالعاتی تمامیله كوسترمك ایچون بو

جدوله دها برچوق علاوه‌لر یاپمق اقتضا ایدر. شو عصر دیده مبارزه‌نك طرفیندن نه‌قدر شدت، ثبات واقدام ایله دوام ایتدیکنی کوسترمکه بومثاللر کافیدر.

بومبارزه‌نك نتیجه‌سی نه اوله‌جغنی یالکز منطق نامنه شیمدیدن تعیین ایتمك پك جرئتکارانه برحرکت اولور. چونکه هرایکی دعوانك طرفدارلری چوقدن بری اوقدر منطقی هجوملرده بولوندقلری حالده بربرلرینی اقناعه موفق اولامامشلردر. بوراده موضوع بحث اولان ایکی مبارز ایکی مفهوم دکل ایکی وجوددرکه هر بری، وارلق حقنده سپینوزانك تعریفی وجهله، کندی وارلغنده پایدار قالمغه سعی ایدییور. ایکی ذی‌حیات شی آراسنده مظفریت قضایای منطقیه‌یی صیرایه دیزمکی الك ای بیلن طرفه دکل، قوهٔ حیاتیه‌سی الك زیاده اولان طرفه توجه ایدر. مبارزه بوراده الك صحیح وقطعی شکلی آلتنده وقوف ایله بوکا آزچوق غیرمتجانس اولمق اوزره کورونن برشی آراسنده‌در. بو ایکی حدك بربریله غیرقابل مقایسه اولمالری کیفیتی پك ضروری ومنطقیدر.

تاریخك تدقیقندن چیقاریلان یاحود چیقاریلیور ظن اولونان تجربی تکامل منحنیسی همان چیزیویروب مسئله‌نك شو صورتله نهایت بوله‌جغنه بروجه پیشین حکم ایتمك وایشی بیتیرمك پك ساده براصول اولور. فقط برشیئك اسکی اولماسی اونك آرتق ختامه تقرب ایتمسی ایچون هر زمان کافی دکلدر. فکرلرك، حسلرك، معنوی شیلرك حیاتی بهمه حال فردلرك حیاتی کبی اولماز. حتی

بونلر بر كره أولدكدن صوكره ، هله آرادن اونوتوله‌جق قدر زمان كچرسه ، تكرار تولد ايده‌بيليرلر . ايشته انقلابلر بويله وقوعه كلير ، هم نه‌قدر اسكی اساسلری جانلانديره‌جق اولورلرسه اوقدر جرشكارانه اولورلر. روسو دنيايی يكيلشديرمك ايسته‌ديكی زمان عادتلرك الك اسكيسی اولمق اوزره طبيعته مراجعت ايتدی. تاريخ بزه معين بر استقامتده وقوعه كلير كبی كورونن تكاملر كوستريورسه برطاقم منظوم حركات ده ارائه ايدركه بونده بر دوره‌نك انكشافی مخالف بردوره‌يه دوغرو يورومه ديمكدر . انسانی شيلرك روشی غايت كرفت اولديغی ايچون معلوم بر تكاملی اله آله‌رق بونی تعيين ايدن اسباب ميخانيكهٔ ابتدائيه‌يه قدر چيقيلاماز. حالبوكه اوسببلر معلوم اولمادقچه استقبال ايچون حقيقةً علمی بر تخمين ياپيله‌ماز.

دين ايله علم اكر حقيقةً ذی حيات شيلره تشبيه ايديله‌بيليورسه، بونلرك قوهٔ حياتيه‌لرينی ، احتوا ايتدكلری قوت خزينه‌لرينی، تكرار اوياتمه امكانلرينی ناصل اولچملی ؟ بوكون بيله بعض علوم طبيعيه منتسبلری كوريورزكه بعض دفعه انواع طبيعيه‌نك عرض ايتدكلری آنی تحول حالاتی اوزمانه قدر مخفی قالدقلری حالده مناسب شرائط بولور بولماز بردن بره ميدانه چيقان واجرای تأثير ايدن برطاقم اوصاف ايله ايضاح ايديورلر.

دينلرك استقباللری حقنده قابل تحقيق اولمقدن زياده قولای اولان برطاقم تخمينلر درميان ايتمكدن ايسه كرك علمك كرك

دینك بو کونکی حاللرینی پیش ملاحظه‌یه آلمق وبوکا کوره ، مناسبتلرینك طرزی حقنده آرسطونك دستورنجه هم ممکن هم، موافق کورونن بر شکلده بر فکر ایدینمك دها ایی اولور .

کورولیورکه بو کون قارشی‌قارشی‌یه بوغوشان ایکی قوت بر مسلك ومذهب اولمالری اعتباریله دین ایله علم دکل ، دها زیاده فکر دینی ایله فکر علمیدر. بر عالم ایچون عقاید دینیه ایچنده نتایج علمیه ایله قابل تألیف اولمایه‌جق برشی بولونماسنك هیچ اهمیتی یوقدر . چونکه دین ولوکه علم ایله قابل تألیف اولسون ، بر طاقم احکامی عقیده شکلنده ، بر ایمانه موضوع اولمق اوزره اورته‌یه سورر. بو احکام ذکایی وشعوری باغلار. انسانك بزم طبیعی وقوفمزك ایریشه‌میه‌جکی بر ترتیب اشیا ایله بر مناسبتنی افاده ایدر. ایشته بوندن دولاییدرکه ارباب علم او احکامك کندیلرینی دکلسه‌بیله مؤمنك اونلری طرزقبولنی رد ایدرلر. دیکرطرفدن مؤمنلرده بوتون اعتقادلرینك، حسلرینك، عبادتلرینك علم طرفندن ایضاح و حتی اثبات ایدلدیکنی کورسه‌لرده علم ایله بر دورلو باریشه‌مازلر. چونکه بو حادثه‌لر بویله ایضاح ایدیلنجه بوتون او دینی اوصافلرینی غائب ایدرلر.

بناءً علیه بو کون دینك عقایدی ایله علمك نتایجی آراسنده بر آهنك آرامغه قالقمق بویوك بر ایش کورمك اولماز. برچوق ارباب علمه کوره، علم تضمن ایتدیکی طرز تفکر، طرز حس، طرز تصدیق و اراده‌دن دولایی دینی اساساً، بروجه پیشین همان

رد و برطرف ایتمك ایستر. بونلرك ادعاسنجه دیندار آدملر ملكاتلرینی اوصورتله قوللانیرلركه حرث بشرك ترقیسیله هیچ قابل تألیف دكلدر. فكر علمی سادهجه فكر دینیدن باشقه برشی دكلدر، بلكه اونك رد و انكاریدر. فكر دینیه قارشی عقلك عصیانی، عكس العملی نتیجهسنده دوغمشدر. فكر علمینك ظفری وفكر دینینك زوالی عینی بر شیدن عبارتدر.

بناءً علیه بزم ایچون قارشیلاشدیرلمسی ایجاب ایدن شی دین ایله علمدن زیاده فكر دینی ایله فكر علمیدر.

اول امرده شوراسنی سویلهمك اقتضا ایدركه، كچن عصرده پك مودا اولان او پك راحت قطعی بولمه اصولی شرائط حاضرهیه نظراً بوكون غیرقابل تصوردر. مبارزه یالكز ایكی مسلك آراسنده اولمایوب دهایكی فكر آراسنده اولهجق اولورسه برشخص اولمق یعنی بر ومعقول برشعور اولمق ایستهین برآدم ایچون ذكالری تسخیر ایتمك مقصدیله منازعه ایدن دین و علم اساسلرینی بربرلریله مواجهه ومقایسه ایتمهدن ایچلرندن برینی قبول ایتمك غیرممكندر. بر فرد ایچون غیرقابل تصور اولان بو كیفیت اولویتله جمعیت بشریه ایچونده غیر قابلدر. چونكه اوده بر نوع شعوردر و اونك ویرهجكی حكم فردككی قدر شرائط واحوال عارضیهیه تابع دكلدر. بناءً علیه علم ایله دینك مناسبتلری مسئلهسی هرزمانكندن زیاده اساسلی وغیر قابل اجتناب وازالهدر.

١

فکر علمی ایله فکر دینی آراسنده‌کی مناسبات

اولجه ابتدای امرده دینی یاخود علمی پیش ملاحظه‌یه آلمق اهمیتسز برمسئله کبی عد اولونابیلیردی. حالبوکه بوکون اویله دکلدر. علم بوکون، پك مستعمل برتعبیر ایله، آرتق استحصال حریت ایتمشدر. علم وقتیله آنجق مابعدالطبیعی بعض پرنسیپلرك ویردیکی برطاقم قطعیتلره مالك ایدی. بو اساسلر واسطه‌سیله حادثات طبیعتی تنظیمه چالیشیردی. حالبوکه صوکره، تجربه‌ده کندیسنه خاص وکندی نفسنده مکنوز بر پرنسیپ بولدی. علی العاده فعالیت ذکائیه‌دن باشقه بر معاونه حاجت اولمادن علم بوکون هم آثارینك ملازمه‌سی اولان وقعه‌لری، هم بووقعه‌لری تنظیم ایچون لازم اولان قانونلری تجربه‌دن استحصال واستخراج ایدییور. بوندن علمك کرك منشأنده کرك مؤخراً انکشافنده کندی کندیسنه کفایت ایتدیکی نتیجه‌سی عملی بر صورتده چیقیور. فکر علمینك ایلك وصف اساسیسی آرتق تحریات ایچون تجربه‌دن باشقه برنقطهٔ حرکت قبول ایتمه‌مك، تجربه‌دن باشقه بر منبع وقوف طانیمامقدر. بناءً علیه عالم ایچون علم ایلك ومطلق برشی کبیدر ونه اولورسه اولسون باشقه برشیئه توافق ایتمه‌یی علمدن طلب ایتمك بیهوده‌در. علم آنجق وقعه‌لرله توافق ایتمکه عهد ایلمشدر. سویله‌نه‌جك سوزلرك علم طرفندن مسموع اولماسی ایسته‌نیورسه علمك نقطهٔ نظرینی قبول ایتمك بهمه حال لازمدر.

ذاتاً بوكون هجوم موقعنده بولونان علمدر . شعور بشر آرتق شبهه يوق كه علمه منقاد اولمشدر. علمك قطعيتى مقاومتسوز بر بداهت ايله كنديسنى قبول ايتديرمكده‌در . بوكون فكر علمى ايله فكر دينى آراسنده‌كى مناسبت شوشكلده نمايان اوليور: بعض ارباب علمده فكر دينينك رد وانكارى صورتنده نمايان اولان فكر علمى فى الحقيقه دين فكرينى سلب ايدرمى يوقسه بعض ظواهره رغماً اوكا امكان وجود براقيرمى؟

شوحالده ، فكر علمى اساس اعتباريله نه‌در؟ انكشافندن بشريتده نه كبى نتايج تولد ايديور ؟

١ — فكر علمى

ده‌قارتك وبالخاصه قانتك مطالعاتنه كوره فكر علمى‌يى علمك شرائط منطقيه‌سى ومفكرهٔ بشرك طبيعت وماهيتى غيرقابل تحول برصورتده تعيين ايديور كبى كورونمكده‌ايدى. ده‌قارت، هرشيئى، دوغرودن دوغرويه ياخود بالواسطه بر طاقم عناصر رياضيه‌يه تنزيل وارجاع ايده‌بيلمكه مساعد بر نقطهٔ نظردن كورمك يولنده بر قصد مخصوص تعقيب ايدردى . قانت حادثاتك آرالرنده ، فضا وزمان ايچنده ضرورى بر رابطه اولديغنه بروجه پيشين حكم ايديوردى. بواساسلرله مجهز اولان مفكره يكى برشوق ايله طبيعتك قوانيننى كشفه دوغرو آتلدى. استحصال ايتديكى موفقيته باقه‌رق آرتق حقيقتك ابدى ومطلق

شكلنی الده ایتمش اولدیغنه حکم ایتدی. فقط علمك نه صورتله وجوده کلدیکی ، انکشافی وقطعیتی نه کبی شرائطه تابع اولدیغی یقیندن تدقیق وتتبع ایدیلنجه بو فکری د کیشدیرمکه مجبوریت حس ایدیلدی.

بو کون شوراسی کوزلجه اثبات ایدلمشدرکه کرك فکر علمی کرك اساسات علم، حاضر یاپلمش ، معلوم برشی دکلدر . علم وجود بولدقجه وترقی ایتدکجه فکر علمی‌ده تشکل ایدر . بر طرفدن ذکا علمی یاپار. علمی موجوداتدن استخراج ایتمك بر ترکیب کیمیوی ایچندن اونك برعنصرینی چیقارمق صورتنده وقوعه کلمز. دیکرطرفدن اثر اونك صانعی اوزرنده بر عکس تأثیر اجرا ایلر . مقولات ادراك دیدیکمز شی مفکره‌نك حادثاتی کندیسنه تمثل ایتدیرملك ایچون چالیشیرکن اکتساب ایتدیکی اعتیاداتك هیئت مجموعه‌سیدر. مفکره بونلری کندی غایه‌سنه توفیق ایدر و کندیسی‌ده اونلرك طبیعت وماهیتلرینه اویار. ائتلاف برمساعدهٔ متقابله اساسی اوزرینه وجود بولور. فکر علمی حادثاتك کیدوب ایچنه دیزلدکلری، صیرالاندقلری بر محفظه دکلدر. ذی‌حیات واویناق برذکادر، انکشاف ایدر، اعضای بدن ایله حائز مشابهت اولمقدن خالی دکلدر. کندیسندن طلب ایدیلن ایشی یاپمق صورتیله، تمرین ایله کندی کندیسنی تعیین ایدر.

فکر علمی‌یی آرتق یورومکده اولدیغی استقامته چویرمش

کبی کورونن شی رونه‌سانس دورنده ظهور ایتمش اولان ایکی فکردر : بر طرفدن دوام و بربرینه انضمام قابلیتنه مالك، محقق بیلگیلره دسترس اولمق آرزوسی ؛ دیگر طرفدن‌ده طبیعت اوزرینه بر تأثیر یاپه‌بیلمك املی . علم تجربه‌یی یگانه بر اساس لایتزلزل اولمق اوزره تلقی سایه‌سنده آرتق بو ایکی غایه‌یه واصل اولابیله‌جگنه قانعدر .

فکر علمی دیمك هر بیلگینك منبعی، قاعده‌سی، اولچوسی وقونترولی اولمق اوزره وقعه‌یی قبول ایتمکدر . علمك وقعه تسمیه ایتدیگی شی ساده‌جه بر حقیقت معلومه دگلدر . مشاهده ایدلمش یاخود قابل مشاهده بر حقیقتدر . بر وقعه‌یی تعیین ایتمك ایسته‌ین بر عالم وقعه‌نك خارجنده اخذ موقع ایدر، اونی تدقیق ومشاهده ایدر . ذاتاً یالکز بیلمك آرزوسیله حرکت ایدن هر مفکره‌ده بویله یاپار . ایشته بو صورتله عالم او وقعه‌یی تفریق وتمییز ایتمکه، قید ایتمکه، معلوم تمثالرله افاده ایتمکه وقابلسه اولچمکه چالیشیر . بو عملیه‌لرك هپسنده مفکره‌نك اساسلی بر حصه‌سی واردر . فقط بو حصه وقعه‌یی سائر مفکره‌لر ایچون‌ده قابل قبول وادراك بر حاله گتیره‌بیله‌جك صورتده معامله ایتمکه انحصار ایلر . ابتداءً معلوم اولان شی بر انطباعدن وبر فردی حسدن عبارت اولدیغی حالده فکر علمینك بونك یرینه اقامه ایتدیگی اثر صنعت معین وهر کس ایچون موجود بر شیدر، غیرشخصی بنای علم ایچون قابل استعمال بر طاشدر .

ایشته فکر فلسفینك، حد ذاتنده وارلغی یاخود جوهر دائمی اشیایی طانیمق یولنده‌کی قدیم املی برچوق تردد دوره‌لرینی کچیردکدن صوکره اشیایه بو صورتله اویمش و علمی صورتده تعریف آلتنه آلنمشدر.

مع مافیه مفکره تجربه حقنده تفکراته دالنجه تجربه‌نك یالکز وقعه‌لر میدانه قویمقدن باشقه برشی یاپوب یاپه‌مایه‌جغنی، تجربه‌نك اداره‌سی آلتنده وقعه‌لرك حدودی کچیله‌رك قانون دنیلن شیئه وصول قابل اولوب اولامایه‌جغنی دوشونور. وقتیله قانونلر ذکا طرفندن طبیعته امر و وضع ایدلمش شیلر کبی تصور اولونوردی. شیمدی ایسه قانونلری اشیادن استنباط واستخراج ایتمك موضوع بحثدر. قانونلر اشیانك ایچنده حاضر، یاپلمش بر حالده بولونمازلر. قانونلری بولمق ایچون همان قولایجه‌جق اشیانك ایچندن اونلری استخراج کافیدر ظن اولونمامالی. علمی وقعه ناعمل مفکره‌نك وبیلکینك بربرلری اوزرنده عمل وعکس العمللریله تشکل ایدییورسه احتمالکه وقعه‌لرده قانون اولابیله‌جك صورتده او صورتله بر معامله‌یه تابع طوتولابیلیرلر.

تصادف ایدلمه‌مسی دائرهٔ امکانده ایدی کبی کورونن بر حال، بو املك قابل تحقق اولدیغنی میدانه قویدی. اکر طبیعتك بوتون حادثاتی بربرلری اوزرنده عینی صورتده تأثیر وعکس تأثیر حصوله کتیرسه‌لردی اویله مشوش ومتحول بر هیئت مجموعه تشکیل ایده‌جکلردی که بونلرك ایچندن تجربی صورتده قانونلری

بولوب چیقارهق شبهه‌سز ابدیاً غیر قابل اولاجقدی . فقط تجربه‌مز آلتنه دوشن شیلرده اویله بعض هیئات مجموعه وارتباطلر واردر که پك مشوش اولمقله برابر نسبی بردوام وثباته مالکدرلر وکائناتك سائر اقسامندن محسوس برصورتده مستقلدرلر. ایشته بو حال سایه‌سنده تجربی استقرا قابل اولمشدر. مفکره بو استقرا ایله هیئت مجموعهٔ اشیا ایچندن ایکی حادثه‌یی تجرید ایده‌رك آرالرنده بر تساند تعیین ایده‌بیلیور.

ایشته وقتیله مابعدالطبیعی اولان علیت فکری معلوم شیلره توافق ایده‌رك بویله علمی صورتده تعین ایتمشدر.

هپسی بوقدرله قالماز. مفکره اوچنجی برفکرك، وحدت فکرینك تأثیری آلتنده قاله‌رق بوندن تجربی بر علمه قابل تطبیق بر طاسلاق، بر پلان چیقاریلوب چیقاریله‌مایه‌جغنی آرامشدر.

قوانین حکمیه‌نك بلاواسطه بیلگیسی پارچه پارچه آیرلمشدر. بر قانون بربرلرینه مربوط فقط دیگرلرندن تجرید ایدیلمش بر چیفت حادثاتدر. مشابهت وتمثیل طریقیله مفکره یقیندن یقینه یورویه‌رك قانونلری بربرینك ایچنه ادخال ایدر، بونلری خصوصی وعمومی دیه آییرر . بوصورتله ، تفریق کیفیتندن صوکره برده جمع وتوحید معامله‌سی یاپار وبوتون قانونلری یگانه بر قانونه ارجاع کیفیتنی بر غایهٔ کمال اولمق اوزره تصور ایده‌بیلیر.

ایشته مابعدالطبیعیه علماسنك وحدتی بوصورتله حادثاتك بر تنظیم علمیسی شکلنه گیرمشدر.

انسان، طبیعتی تمثالر ، حتی بعضاً بر طاقم وسائط صنعیه ایله بویله ساده‌لشدیرر. فقط بوتون بواختراعاتك نقطهٔ حرکتی اولان اصل عامی وقعه‌ده ابتدائی وقعه‌نك خیالی بر اوبژقتیف معادلی ، صوکره‌دن یاپلمش بر تمثالی دکلمیدر ؟

فکر علمی املارینی جرئتکارانه صورتده آرتیرمقدن نه نتیجه‌لر چیقه‌بیله‌جکنی درك ایدر. غایه‌سی دائما بردر: حادثاتك شرائط ظهوری حقنده دهای بشرده ممکن اولدیغی قدر صادق وقابل استعمال واستفاده بر صورت ذهنیه خلق ایتمك . فقط مادی وخصوصی حادثه‌لردن اوزاقلاشوبده یالکز بعید نتایجی قابل تحقیق اولان عمومی حادثه‌لری پیش ملاحظه‌یه آلمق یاخود تخیل ایتمك ایسترسه ویردیکی ایضاحاتك بلکه کافی فقط بوندن دولایی بهمه‌حال اویله اولمالری لازم کلمه‌دیکنی کورور . و بو بویوك تلقیات وتصوراته آنجق تجربی فرضیه‌لر قیمتنی عطف ایدر.

کیتدکجه توسیع وتعمیق ایدیلن تجربه یالکز جوهر، علیت و وحدت مفهومات فلسفیه‌سنی تمثل ایتدیرمکله قالمامشدر. مابعدالطبیعه ایله عقیدوی علمك الی الابد بر طرف ایتدکلرینه ذاهب اولدقلری بر مفهومی‌ده اسکی متفکرلردن آلمشدر . بوده جذری بر تحول، قسمی یاخود عمومی بر تکامل مفهومیدر. یونان حکمت شناسلری بو مهم اساسك قیمتنی تعیین ایچون مناقشه ایدوب دورورلردی. حالبوکه بوکونکی علم کرك اشیایی بیلمه‌مزك ، قید، تصور، وتصنیف ایتمه‌مزك واسطه‌لرنده کرك

طبیعتك كندیسنده صورت قطعیه‌ده دواملی وقطعی بر شی كورمز. صرف تجربی بر علم، تعریفی اقتضاسی اوله‌رق، یالكز تقریبی ، موقت وقابل تعدیل اولمقله قالماز. ینه علمك نتایجنه كوره ، انسانلرك كشف ایتدكلری الك قطعی قانونلرك بیله مطلق صورتده ثبات ودوامنی تأمین ایده‌جك هیچ برشی یوقدر . طبیعت احتمالكه تا اعماقنه وارنجه‌یه قدر تكامل ایدییور .

موجودات ایله متساند فكر علمی‌ده آرتق تكامله تابعدر. بو معناجه بر نسبیت فكریدر. هردورلو ایضاحاتی معلوم اولان حادثاتك مقدارینه و كندیسنك اوآنده بولوندیغی احتمالكه موقت حاله كوره بالضروره نسبی اولمق اوزره تلقی ایدر. مع مافیه بو نسبیلك اونك قیمتنه خلل ویرمز واصولنك ایلك ماده‌سی اولان انضمام وقوف ومعلومات كیفیتنه بر مانعه تشكیل ایتمز . چونكه تكامل جذری اولسه‌بیله كیفی بر صورتده وقوعه كلن علماً آكلاشلماز برشی دییه تصور اولونماز. موجوداتك الك درین، الك بعید اساسلری دكیشسه بیله بوتحول‌ده بلاواسطه قابل تدقیق و مشاهده اولان قانونلره ، تجربی قانونلره مشابه بر طاقم قانونلره تبعیت ایتمك مجبوریتنده‌در .

بوكونكی فكر علمی‌نك بر وصف ممیزی دها واردر . شبهه یوق كه فكر علمی ، فكرجی بر مابعد الطبیعه‌نك قصد ایده‌جكی معنا ایله عقیدوی دكلدز. فقط ایچنده برچوق طبیعی قوتلو بریكمش جانلی برشی كبی موجوددر و وارلغنی محافظه‌یه

ساعیدر. کندی کندیسنی، محاکمه‌نك وحکمتك قاعدهٔ قصواسی اولمق اوزره کورور. بناءً علیه مابعد الطبیعه‌یه عائد هر دورلو عقیده‌پرستلکی رد ایتمکله برابر کندی‌لهنه اولمق اوزره تجربه اوزرینه مؤسس نسبی بر عقیده‌پرستلك تأسیس ایلر. نامتناهی برقوهٔ انکشافیه‌سی اولدیغنه، نامتناهی صورتده آز تمقده بولونان برقیمتی اولدیغنه ایناندیر. بناءً علیه هرهانکی بر مسئله موضوع بحث اولورسه اولسون، دوبواره‌مون کبی بیله‌میورم! نتیجه‌سنه وارمقـدن اجتناب ایدر. بوکون بیلمدیکمز بر شیئی الی الابد بیله‌مه‌یه‌جکمزی کیمسه ادعا ایده‌مز. بوکون بیلمدیکمز شی بزم ایچون الی الابد بیلنه‌میه‌جك برحالده قالسه بیله حد ذاتنده وقوف علمیمزك شرائط عمومیه‌سی دائره‌سنده قابل ادراك اولدیغنی بیلمکده بر نقطهٔ نظردن قطعی بر نتیجه دکلمیـدر؟ علمـك تاریخی اثبات ایدییورکه بیلدیکمز ایله بیلمـدیکمز آراسنده بر تمادی واتصال موجود اولدیغنی ادعا ایتمکه حقمز واردر.

بونك ایچون آرتق علمی صورتده غیرقابل ایضاح تعبیرینك بر معناسی قالمامشدر. اسرار آلود برقوت، معجزه‌نما بر وقعه، بویله بر وقعه‌نك وجودی قبول اولونسه‌ده، طانیدیغمز قانونلر اعانه‌سیله ایضاحه موفق اولامادیغمز بر حادثه‌دن باشقه بر شی دکلدر. اکر بوعدم امکان ثابت اولورسه علم او وقعه‌یی ایضاح ایچون باشقه قانونلر آرار.

علمك اوكرتديكى قانونلر برطاقم مطلق حكملر دكلدر . بونلر مجربك طبيعته ايراد ايتديكى برر سؤالدر. اكر طبيعت بو قانونلره اويمازسه مجرب اونلرى دكيشديرمكه حاضردر . بويله اولمقله برابر فكرعلمى بوتون بوسؤاللرك تضمن ايتدكلرى مصدره لره قارشى عملى بر اعتماد مطلق بسلر ، كه بو اعتماد ده بالذات فكرعلمينك مشروعيتندن وعموميتندن باشقه برشى دكلدر.

ايشته فكرعلمى بو ايسه ، عجبا شعور بشرده فكر دينى يه بر يربراقيرمى ؟

٢ — فكر دينى

مسئله يى حل ايتمه نك پك ساده بر يولى واردى . اوده عقل بشرك بوتون اصلى قسمى يالكز فكر علميدن عبارت اولديغى ، فكر علمينك شيمدى يه قدر ادوار مختلفه ده نمايان اولديغى بوتون فكرلرك وتمايللرك آرتق علم اساسلرنده محقق و مشروع افاده لرينى بولدقلرينى اعلان ايتمكدن عبارتدى . بوصورتله ، علم خارجنده قالان هرشى عقل خارجنده ده قالمش اولوردى. دين ايسه بالضروره علمدن باشقه برشى اولديغى ايچون علمك حقيقته قابليتلى بر طاقم اوبژقتيف تمثاللر حالنه قلب ايتمك وظيفه سيله مكلف اولديغى تجربه نك خام مالزمه سى آراسنه بروجه پيشين آتلمش اولوردى .

فكر علمى موجودات حقنده كندى نقطۀ نظرندن باشقه

دورلو بر نقطهٔ نظرك مشروعيتنی قبول ایده‌بیلمك ایچون کندیسنی عقلك ایجاباتنه تماميله کافی کلیور کبی عد ایتمه‌مسی ودها عمومی برعقلك حقوقنی تسلیم ایتمسی لازمدر. شبهه یوق که فکر علمی بو عمومی عقلك الك معین شکلیدر، فقط بوتون عقل اوندن عبارت دکلدر. فکر علمینك انسانلرك من القدیم صرف کندی نوعلرینه خاص بر امتیاز کبی عد ایتدکلری عقل یرینه آرتق قائم اولمش اولدیغی محققمیدر ؟

عقل علمی تهذیب علمی ایله تشکیل وتعیین ایدلمش بر عقلدر. حالبوکه تام معناسیله عقل روح بشرك موجودات ایله مناسباتنك هیئت مجموعه‌سی طرفندن روح بشرده موجودات حقنده وجود بولان بر نقطهٔ نظردر . علملرك و حیاتك مواجهه‌سنده مفکره دهای بشردن فیشقیران بوتون آیدینلق ومثمر دوشونجه‌لری طوپلایه‌رق و قاریشدیرارق کندیسنه برطرز حکم پیدا وتشکیل ایتر که عقل ایشته بودر.

ایشته بو معناجه منحصراً علمی بر نقطهٔ نظر دکل دها عمومی اولمق اوزره عقل بشر نقطهٔ نظرینی اختیار ایده‌رك مسئله دها اولندن ، پشیندن حل ایدلمه‌دن فکر علمی ایله فکر دینی آراسنده‌کی مناسبات تحری اولنه‌بیلیر .

علم عملیاتده کندی کندیسنه کافی کلیورسه ، تجربه‌ده بر اساس اولین وقطعی بولیورسه یالکز علمی دکل فقط بشری عقلك نظرنده علمك مطلق اوله‌رق تلقی ایدلمسی لازمکلدیکی

نتیجه‌سی می چیقمق لازم کلیر؟ حد ذاتنده بر کل کبی کورونن بر شیئك حقیقتده دها بویوك بر کلك بر قسمی اولا بیله‌جکی بلك احتمال داخلنده‌در. بوتون ترقیلر حقیقتده آنجق منسوب اولدیغی کل سایه‌سنده پایدار اولان بر جزئی یالکز باشنه وار ایمش کبی انکشاف ایتدیرمك صورتیله وجوده کلمشدر. علم کندی دستورلری داخلنه آلدیغی شیلردن باشقه بر وجود، باشقه بر شأنیت طانیمامقده حقلیدر. فقط بوندن عقلك علم طرفندن طانندیغی شکلده‌کی وجود ایله حدذاتنده اولدیغی طرزده‌کی وجود آراسنده بر فرق کوزتمه‌سی نتیجه‌سی می چیقمق ایجاب ایدر؟

علم موجوداتك یرینه برطاقم تمثاللر اقامه ایتمکدن عبارتدر. بو تمثاللر موجوداتی اویله بر منظره آلتنده ارائه ایدرلر که بو بوتون انسانلر ایچون قابل استفاده، قابل ادراك ونسبتله صریح بر طاقم مناسبتلرله ترجمه وافاده‌یه الویریشلیدر. علم، وجودك بری صرف و ساده بر شأنیت دیکری اوبژقتیف دنیلن آیری، واضح بر صورت ذهنیه اولمق اوزره ایکی‌یه انقسامندن نشئت ایدر. علم حقیقی وارلقلری اك خفیف قسملرینه وارنجه‌یه قدر تعقیب ایچون غایت مصر اولمقله برابر موجوداتی دائما تماشا ایدن واوبژقتیف بر حاله صوقان بر کوز اولمقدن خالی قالماز. بر تضاده دوشمکسزین، شأنیتله کندیسنی یکوجود عد ایده‌مز. بیلکینك شرائطی اولان عمومیلك، ضروریلك،

اوبژقتیفلك ، مقولاتدن بر شیدرلر. مقولاتی وجود ایله بر عد ایتمك اونلرك د کیشمه ین اوصاف قطعیت و صحتنه او بر وجه پیشین حکم ایدن مابعدالطبیعی اصوللرك عطف ایتدیکی مطلق قیمتی ویرملك اولور. حقیقی علمده مقولات تفکرده قابل تحولدرلر. چونکه آیری و بر وجه پیشین غیرقابل ادراك بر حقیقی وارلق کبی وقعه‌لره اویمق مجبوریتنده‌درلر.

علمك کندیسی، بو غیرقابل ازاله اولان ایکیلکه شهادت ایدر. چونکه شأنیتك ایکی پرنسیپلری اولان موجودات ایله مفکره، علم ایچون حل ایده‌مه‌یه‌جکی معطیاتدرلر. بونلری کندی نقطهٔ نظرندن اوبژقتیف بر صورتده پیش ملاحظه‌یه آلدیغی زمان یالکز اونلری کندیسنه تمثل ایتدیره‌بیلدیکنی ظن ایتمکله قالماز ، تك بر شأنیته ارجاع وتنزیل ایده‌بیلیرمده ظن ایلر. فقط بو ایشی ، آنجق شرائطی تدارك واحضار ایدیلیرسه یاپه‌بیلیر. شرطلرده شونلردر: اولاً، بر طاقم موجودات و اشیا اولمالی. چونکه علم بونلری کندی کندیلکندن بولاماز. ثانیاً ، بو موجودات واشیادن آیری بر مفکره اولمالی. بو مفکره او موجودات واشیایی اوبژقتیف صورتده پیش ملاحظه‌یه آله‌جق و کندیسنجه قابل ادراك بر حاله کیره‌جك صورتده د کیشدیره‌جکدر. اشیا و مفکره، حدذاتنده بربرلرینه انجذابلری ویا تعارضلری نه اولورسه اولسون ، ایکیسی بردن علم ایچون اویله بر وارلقدر که علم اوندن آیریدر. علم کندیسنی فلسفی

صورتده تحلیل ایدرسه بونی بیلمه‌مزلك ایده‌مز. چونکه‌دائمی صورتده اونلردن آلدیغی عناصردن ترکب ایدر .

عجبا بو عناصر، علمی فکرك مطالباتنه تمامی تمامنه توافق ایده‌جك صورتده قابل تحویل واعمالمیدر؟

اشـیا و موجوداتی تمثیـل و ارائه ایدن علمی معلوماتده مفشألرندن دولایی اویله بر وصف واردرکه علمه تماميله تمثیل ایدیله‌مز . چونکه علم موجوداتی بوکا مخالف برنقطهٔ نظردن پیش ملاحظه‌یه آلیر . بو وصفده غیر متجانس بر تمادیدر ، بر اولان برتنوع و کثرتدر، بو، بر « شی » اولابیلمك‌ایچون اول امرده حواس و ادراك طرفنـدن کیفی بر عدم تمـادی وعددی بر کثرت صورتنده ترجمه ایدلمك اقتضـا ایلر . علم کندیسی ایچون خام ماده‌یی ارائه ایدن بو غیر متجانس کثرت وتنوعدن حرکت ایدر وبونی بر متجانس تمادی حالنه کتیرمکه چالیشیر . بونی ، کیفیتلری کمیتلرله افاده ایتمك صورتیله یاپار . حالبوکه افاده ، افاده ایدیلن شی ایله بر مناسبت محافظه ایتمك مجبوریتنده‌در. یوقسه قابل اسـتفاده اولماز. کندی باشـلرینه پیش ملاحظه‌یه آلنان دستورلرده عدم تمادینك وعدم تجانسك بوتون ایزلری زائل اولسه بیله بودستورلری تطبیق ایتمك لازم کلدیکی زمان شـأنیت ایله اولان مناسبتلرینی تخطر ایتمکدن وبو مناسبته مراجعت ایلمکدن صرف نظر اولونه‌ماز .

عکسی مسئله‌یی تدقیقه کیریشمك یعنی معلوم تنوع وتخلفلری

وحدته ارجاع ايتمكه چاليشمايوب ده وحدتدن حركت ايده‌رك تنوع وتخلفلری بوندن چیقارمغه چاليشمق خصوصنه گلنجه، بو بلكه تاريخی ويا مابعدالطبيعی بر مسئله اولابيلير، فقط علم بو يوله آنجق ظاهراً سلوك ايدر. حقيقتده بو، علمی بر طرز دكلدر. صرف تجربی بر علم تمثيل ايدر، تنقيص ايدر، توحيد ايدر، فقط انكشاف ايتديرمز، تنوع وتخلف ايتديرمز. بونك ايچوندركه علمك تنزيلات و ارجاعاتنده پايدار قالان تنوع وتخلف اثری حدذاتنده غيرقابل امحا وازاله‌در .

بونك كبی، موضوع علم اولان صرف علمی ذكانك اوستنده‌ده عمومی صورتده ذكا موجوددر. علم، ذكانی ساده بر آلت ، مطاوعتكار بر حاضرلايجی حالنه ارجاع ايچون بيهوده يره چاليشير دوروور. ذكا كندی حسابنه چاليشير، طبيعتده انتظام، سادگی، آهنك كبی اوصاف بولونوب بولونماديغنی آراشديرر . بونلر حادثاتك حد ذاتنده‌كی خواصلرينی افاده‌دن زياده ذكانی ممنون ايتمكه قابليتلی وصفلردر . علمك تحرياتنه حاكم اولان بو مفهوملر حقيقتده صرف فكری مفهوملر دكلدر . هپسی بردن بر طاقم حسلردر. بديعی ياخود اخلاقی احتياجلردر . او صورتده‌كه حس ده ارباب علمده‌كی جانلی وفعال وارلغيله فكر علمی‌يه مربوطدر.

بوندن آكلاشيليركه علم موجوداتی ومفكرهٔ بشری كندی طرزنجه يد تسخيرينه گچيرمكله برابر اونلری تماميله النه آله‌ماز.

موجوداتك وارلغى علمك تمثيل ایتدیردیکی وارلقدن بالضروره دها بویوکدر . مفکرۂ بشرده علمك قوللاندیغی ملکات ذکائیه‌دن دها فضله ملکات واردر . او حالده نه‌دن انسان علمك آنجق تفرعات صورتیله قوللاندیغی یاخود آز چوق بوش براقدیغی ملکاتنی کندی حسابنه انکشاف ایتدیرمك حقنه مالك اولماسون ؟

علم ایله وجود آراسنده ، اوبژقتیف ایله سوبژکتیف آراسنده ، مجرد ذکا ایله حس آراسنده صریح بر حدود چیزمه‌نك عدم امکانی ، بو ایکی پرنسیپی غیر قابل تفریق وتمییز بر صورتده احتوا ایدن بر متوسط منطقه‌نك ضروری دوامی ، — وجودی بوش وعمومی مناسبتلره ارجاع ایدن — علمی دنیا ایله — کندی موجودیتنه بر وارلق و بر قیمت عطف ایدن — جانلی ومتفکر فرد آراسنده بر اتصال تأسیس ایدر. ماهیتلری حقنده عقیده‌لر تأسیس ایده بیلمك ایچون برلرینه اقامه ایتدیکمز مفهوملر آراسندن ، اوزاقدن باقیله‌جق اولورسه علمك وصف ممیزی اولان مجرد قابلیت ادراك ایله حس بشر بر برلرینه معارض ومخالف کبی کورونورلر. فقط حقیقتده بویله بر آیریلق یوقدر. علم فردی وارلقلرك هیچ بر طوتماسی ایجاب ایدن بر منظومه دساتیر اولمقله برابر آنجق انطباعلرینی وفردی فکرلرینی نهایتسز بر ترقی ایچنده اعمال و ترتیب ایدن فردی مفکره‌لرده

وجود بولور، انكشاف ايدر، پايدار اولور. حقيقتده موجود اولان شى علم دكلدر. چونكه علم كلمه‌سى آنجق برغايه‌يى افاده ايدن برتجربه‌دن عبارتدر، مطلق برشيدر، بناءً عليه يالكز بر فكردر. حقيقتده موجود اولان شى سعى علميدر، بوده دائمى صورتده حال تشكل وتكونده در. حقيقى علم ارباب علمدن قابل تفريق دكلدر. متحول وسوبژكتيف حيات دائما علمك غيرقابل ازاله بر پارچه‌سى قاله‌جقدر.

علمده فرد موجوداتى غيرشخصى بر نقطهٔ نظردن تنظيم وترتيب ايتمكه چاليشير. كندى اثرى اولان علم اونى موجوداتى فردك نقطهٔ نظرندن تنظيم وترتيب ايتمكدن ناصل منع ايده بيلير؟ واقعا بو طرز تنظيم علمك ويرديكى معناجه اوبژقتيف برقيمتى حائز اولماز. فقط حسى ممنون وتطمين ايدرسه موجوداتى بربرلرينه ارجاع ايتمك احتياجندن دها آز حقيقى اولمايان بر طاقم بشرى احتياجلره توافق وتقابل ايتمش اولور.

فرد نقطهٔ نظرندن ياپلمش تنظيم وترتيب كيفيتنده مختلف درجه‌لر قابل تصوردر. الك آشاغى درجه هرشيئى، كنديسنى دنيانك مركزى اوله‌رق تلقى ايدن يكانه بر بنلكه نسبتله پيش ملاحظه‌يه آلمقدر. حالبوكه بو صوك درجه فردجيلك فوقنده دها بر طاقم تنظيم وترتيب امكانلرى واردر. بونلرده موجودات يالكز بر فرده دكل، برچوقلرينه، بر كومه‌نك، بر هيئتك، بر ملتك، انسانيتك تركب ايتديكى فردلرك هيئت

مجموعه‌سنه تعلق ایتدیریلیر. سوبژکتیف ترتیب وتنظیم بو صورتله علمك عمومیلکنی کندیسنه کوره تقلید ایده‌بیلیر. علم، تجرید و تنزیل و ارجاع طریقیله خصوصیدن عمومی‌یی چیقاریر. سوبژکتیف شیلر ساحه‌سنده‌ده فردلرك ائتلافیله، تنوع وتخالفلرندن بر نوع وحدت حصوله کتیرن آهنك واسطه‌سیله عمومی‌یه مشابه برشی استحصال اولونه‌بیلیر.

ایشته دین بو جنس بر ترتیب وتنظیم کیفیتنی ارائه ایدر. فرده بر قیمت عطف ایلر و اونی حد ذاتنده بر غایه اوله‌رق پیش ملاحظه‌یه آلیر. فقط اوکا مقدراتنی ایفا ایچون دیکر فردلری‌ده حدذاتلرنده برغایه اوله‌رق قبول ایتمکدن، بناءً علیه باشقه‌لری ایچون باشقه‌لری داخلنده یاشامقدن باشقه بر واسطه طانیماز. بو، تك بر شخصك شخصیتی دکلدر. هر بری بر غایه اوله‌رق قبول ایدلمش وعینی زمانده مشترك بر حیات ایله زنده بوتون شخصلرك شخصیتیدر. ایشته بو شخصیت مرکزی بر فکر وجوده کتیریر. هرشی هپ اوکا تعلق ایتدیریلیر.

بویله هم سوبژکتیف هم مشخص بر ترتیب و تنظیمك وجودینه فکر علمینك مانع اولمایه‌جغنی تسلیم ایتمك پك دوغرو عد اولونه‌بیلیر. بونلر، لابرویه‌رك دیدیکی وجهله، فرقلی شیلردر، نا قابل تألیف شیلر دکلدر. مع مافیه بو قدرله قناعت ایدیله‌مز. بو تلقینك قابل اولماسی، تضاده دوشولمه‌دن قابل قبول بولونماسی اونی قبول ایتمه‌مز ایچون کافی دکلدر. بونی دوغرو

عد ایتمك ایچون مثبت بر سبب اولمق ایجاب ایدر. دین لهنده بویله بر سبب کوستریله‌بیلیرمی؟

*
* *

انسانه یالکز علمی وقوفك دکل کندی حیاتنك‌ده شرائطنی پیش ملاحظه‌یه آلمغه مساعده ایتمك ایجاب ایدر. حالبوکه تدقیق ومشاهده ایتدیکمز، تصور ایلدیکمز وجهله حیات بشر ایچون ضروری بر تمل وارسه اوده فردیتك شأنیتنه وقیمتنه اعتقاددن عبارتدر.

افعال واعمالمك هربری، سوزلرمك یاخود دوشونجه‌لرمك الك کوچوکی موجودیت فردیه‌مه، بونك محافظه‌سنه، دنیا داخلنده‌کی وظیفه‌سنه بر قیمت، بر شأنیت عطف ایتدیکمی افاده ایدر. بو حکمك نه کبی اوبژقتیف بر قیمتی حائز اولدیغنی هیچ بیلمم. بونی بکا اثبات ایتمه‌لرینه هیچ احتیاجم یوقدر. تصادفاً بوبابده دوشونه‌جك اولورسه‌م بوفکرك شبهه‌سز سوق طبیعیمك، اعتیاداتمك، شخصی وارثی افکار باطله‌مك بر افاده‌سی اولدیغنی کوریرم. قبل التدقیق ویرلمش حکملره استناد ایدن بو یاکلش مطالعه‌لره توفیقاً کندیمه کندی موجودیتمده پایدار اولمق تمایلی عطف ایلرم، کندیمی بعض شیلره قادر عد ایده‌رم، فکرلرمی جدی، خصوصی، قیمتلی، فائده‌لی بولورم، بونلری نشره وقبول ایتدیرمکه چالیشیرم. بونلرك هیچ بری بر پارچه‌جق علمی بر تدقیق قارشیسنده

پایدار اوله‌بیله‌جك شیلر دكلدر. فقط بو خولیالر اولمازسه یاشایه‌مام، هرحالده بر انسان صفتیله یاشایه‌مام. بو یالانلر سایه‌سنده بعض سفالتلری تخفیفه، هم جنسلرمدن بعضیلرینی حیاته قاتلانمغه یاخود حیاتی سومكه اقناع ایده‌رم، حیاتی سومكه كندیمی ده قاندیریرم وبونی موافق صورتده استعمال چاره‌سنی آرارم.

حیات اجتماعیه ایچون ده حیات فردیه‌ده اولدیغی كبیدر. حیات اجتماعیه‌ده علم نقطهٔ نظرندن دكرسز بر طاقم فكرلره استناد ایدر. عائله، جمعیت بشریه، وطن، انسانیت دنیلن شیلرك وار اولمغه وپایدار بولونمغه میال برر فرد اولدقلرینه وبونلرك ادامه‌سی وانكشافی ایچون چالیشمق قابل وانی اولدیغنه اینانیلیر.

علمه نه قدر مربوط اولورسه‌ق اولالم صنعتك ده مشروعیتنی وعلویتنی تقدیر ایده‌رز. فقط صنعت موجوداته علمك مشاهده ایتدیكی اوصافه ضد بر طاقم اوصاف اعاره ایدر. صنعت، شأنیت ایچندن راست كله برشیئی فرضا بر آغاجی، بر قازانی، بر شكل بشرییی، سمایی یاخود دكیزی كسر آلیر، وبو وجود خیالی‌یه صنعتكارك دهاسندن دوغمش مافوق طبیعی بر روح نفخ ایلر. بو سایه‌ده اوغیر ثابت شكل احتمالی‌یی زمانك ونسیانك پنچه‌سندن قورتاریر. حالبوكه قوانین طبیعت اوكا آنجق آنی وظاهری بر موجودیتدن باشقه برشی بخش ایتمیوردی.

اخلاق بر شیئك دیكر شیدن ایی اولدیغنی ادعا ایدر. بزده سفلی وعلوی فعالیتلر بولندیغنی، بونلردن، ایسترسه‌ك

سفلی ایسترسه‌ك علوی اولانلری تمرین ایده‌بیله‌جكمزی سویلر.
عقل نامنی ویردیكی برملكه‌نك تلقیناتنه ایناننه‌مزی بزه توصیه
ایلر. بو ملكه‌نك نه‌اولدیغنی ایی تعریف ایدیله‌مدیكی كبی صرف
علمی بر طاقم ملكاته‌ده ارجاعی غیرقابلدر. عقلك نصیحتلرینی
تعقیب یاخود امرلرینه اطاعت ایله‌یه‌رك طبیعی فردیتمزی مرتبهٔ
كماله ایرمش بر شخصیت حالنه قلب ایده‌بیله‌جكمزی بزه تأمین
ایلر. اكر یكانه حاكم علمدن عبارت اوله‌جق ایسه بوتون
بو جمله‌لرك قیمتی عجبا نه‌در؟

علمك كندیسی بیله، مكتب طلبه‌سنك بلله‌دیكی مسئله‌لرده
دكل‌ده بر عالمك روحنده یاشادیغی شكلده پیش ملاحظه‌یه
آلنه‌جق اولورسه فعالیت علمیه‌یه قابل ارجاع اولامایه‌جق بر
فعالیته دلالت ایدر. نه‌دن علم ایله مشغول اولمالی؟ نه‌دن كیتدكجه
مشكلله‌شن بو قدر سعیه قاتلانمالی؟ حیاتك بر خیر اولدیغی،
برشأنیت اولدیغی فرض اولونسه‌ده یاشامق ایچون علم ضروریمیدر؟
علمك بزه تهیه وتأمین ایده‌جكی حیاتك دها خوش، دها
ساكن، رفاهه وسعی اقله قارشی فطری صورتده موجود
اولان میلمزه دها اویغون اوله‌جغی محققمیدر؟ بو دها زیاده
دها یوكسك، دها نجیب، دها مشكل مبارزه‌لر، یكی احتساسلر
واملرله دولو، بالخاصه علمه یعنی صرف حقیقت بیلكیلرینی
هیچ بر فكر منفعت كوزتمكسزین آرامغه عاشق بر حیات
اوله‌جق دكلیدر؟ تحریات علمیه‌ده وبالخاصه كشفیاتده حس

ایدیلن شانلی وعلوی ذوق ظاهراً غیرقابل حل کبی بر طاقم اسراره نفوذ ایدن وبو مظفرانه سعیندن بر صنعتکار طرزنده متلذذ اولان برمفکره‌نك موفقیتندن باشقه نه‌در؟ حر برقرار ایله ، فکر علمی‌یه غلبه چاله‌رق بدیعی واخلاقی بر مفکوره‌یه اعتقاد ایدن برمفکره‌دن باشقه علمك قیمتنی کیم تقدیر ایده‌بیلیر؟

ایشـته ، حیاتك هانکی تظاهری پیش ملاحظه‌یه آلنیرسه آلنسون، صرف سوق طبیعی‌یه مستند و کندی کندیسنی بیلمه‌ین برحیات دکل ذکی وذی شعور حیات بشر موضوع بحث اولونجه علمه حاکم اولان مصـدره‌لردن باشقه بر طاقم مصدره‌لری ده تضمن ایتدیکی کورولور. برصورت عمومیه‌ده، علمك مصدره‌سی شو قضیه‌در: هرشی، بوتون حادثات یکانه برحادثه‌نك تکررندن عبارت ایمش کبی جریان ایدر. حیاتك مصدره‌سی ایسـه شو صورتله خلاصه اولونه‌بیلیر: طبیعتك حصوله کتیردیکی یاخود کتیره‌بیله‌جکی — علم نقطهٔ نظرندن هپ بربرینه مساوی — نامتناهی ترتیبلر آراسـنده بعضیلری خصوصی بر قیمتی حائز ایمش، وار وپایدار اولمغه صـالح بر تمایل اکتساب ایده‌بیلیر ایمش کبی حرکت ایتمك .

بو مصدره‌نك استعمالنك لزوم کوستره‌جکی عملیات ذهنیه‌یی تعیین ایتمك قابل کبیدر.

اول امرده، ایمان لازمدر. فقط کور کورینه بر ایمان دکل.

موضوع بحث اولان ایمانه عقل، سوق طبیعی ، حس حیات ، امثال ، عنعنه رهبرلك ایدرلر . فقط بونلرك هیچ برنده : « بو واردر » حکمنی ویرمکه مساعد بر سبب علمی موجود دکلدر. موضوع بحث اولان شیء ذکائی اشیانك محصلهٔ میخانیکیه‌سندن فرقلی بر استقامتده سوق ایتمك مسئله‌سی اولدیغی ایچون بوراده علمك کافی کلسی امکان خارجنده‌در. پاسقالك نظر دقتنی جلب ایدن سنت اوگوستنك سوزی پك دوغرودر: غیر محقق شیء ایچون چالیشیلیر . دوشونن بر آدم ایچون حیات بر بحث و ادعادر. باشقه دورلو اولماسنی ذهن آلماز .

بو برنجی شرطدن بر ایکنجیسی انبعاث ایدر. فی الحقیقه، ایمان، موجود اولان شیئك بهمه‌حال مطاوعتکارانه برقبولندن عبارت دکلدر. بالعکس هنوز موجود اولمایان ، موجود اوله‌جق کبی کورونمه‌ین ، حتی بو ایمان اولمادن موجودیتی غیر قابل بولونان برشیئی بیله موضوع اتخاذ ایده بیلیر. بونك ایچوندر که ایمان ، عمومیتله انسانده وبالخاصه یوکسك انسانلرده آز چوق یکی برموضوع تفکر، خصوصی ویکی برصورت ذهنیهٔ ذکائیه تولید ایدر وبوکا نظر یی دیکر. برانسان کبی حرکت ایتمك ایسته‌ین کیمسه کندیسنه برغایه تعیین ایدر . ایمانك جرئتکارلغنه وقوتنه کوره بوغایه آزچوق یوکسك، حقیقتدن آزچوق آیری برمفکوره‌در. ایمان ابتدا موضوعنی اوزاقلرده، بولوتلر ایچنده، مبهم صورتده کورور . فقط اونی ذکانك وارادەنك احتیاجنه

موافق صورتده تعیین ایچون صرف غیرت ایلر . فی الحقیقه اونی ساحهٔ فعله ایصال ایچون چالیشدقجه تدریجاً تعیین ده ایدر.

ایمان مبدع ایله کندیسنه تعیین ایتدیکی موضوعدن فعل و عمل ایچون اوچنجی برشرط دها چیقار : عشق . فی الحقیقه اراده، اوفکری موضوع، هم ایمانك هم ذکانك مشترك تأثیری آلتنده دها کوزل دها پارلاق رنکلرله ترسم ایتدکجه اوکا دها زیاده مفتون اولور .

ایمان، بر مفکوره نك صورت ذهنیه سی، شوق وغلیان: ایشته افعال واعمال بشریه نك اوچ شرطی. فقط بونلر تام فکر دینینك اوچ آن انکشافی دکلیدرلر ؟ بو اوچ تعبیر ، تأثیر دینی آلتنده اراده نك ، ذکانك وحسك آلدیغی شکلی غایت صداقتله افاده ایتمیورلرمی ؟

دیمك که حیات بشر بر طرفدن مفکوره امللریله طبیعی صورتده دینه اشتراك ایدر. دیکر طرفدن، طبیعتله اولان مناسبتی جهتندن، علمه اشتراك ایتدیکی آشکاردر . چونکه غایه لرینه واصل اولمق چاره لرینی علمدن ایستر . ایشته بوصورتله حیاتی دین ایله علمك رابطهٔ التصاقی عد ایتمك پك دوغرو کورونور.

فقط حیات بشرحسی علمه انضمام ایدنجه آرتق بوکا برده اصل دینی علاوه یه حاجت قالمه دن بشرك خط حرکتنی سوق واداره یه کفایت ایتمزمی ؟ شبهه یوق که علم کندی باشنه

یالکز فعل و عمل واسطه‌لری تدارك ایدر ، غایه‌لر حقنده صامت قالیر . فقط بوغایه‌لری عقلك طلب ایتدیکی کبی تعیین ایتمك ایچون طبیعتك سینه‌سنده سوق طبیعی وشعور اجتماعی کبی ایکی رهبرمز واردرکه بونلر برطاقم علوی سلطه نامنه بزه کندیلرینی قبول ایتدیرمك ایسته‌یه‌جك رهبرلردن دها امیندرلر.

سوق طبیعی بر وقعه‌در ، صریح ومثبت برمعطادر . منشألری نه اولورسه اولسون نوعك تمایلنی ومنفعتنی ارائه وتمثیل ایدر . هرکیم که عقلك امری وجهله طبیعتله متفقاً یورومك ایسترسه ایلك وظیفه‌سی شبهه یوق که سوق طبیعی یی تعقیب ایتمکدر .

برفرد برنوع طبیعی‌یه منسوب اولدیغی کبی هر آدم ده بر هیئت اجتماعیه‌نك اعضاسیدر . بوده بر وقعه‌در . چونکه انسان آنجق بوهیئت اجتماعیه‌یه اشتراکی دولاییسیله انساندر ، معقول وحر بر مخلوقدر . بناءً علیه انسان بوهیئت اجتماعیه‌نك شرائط موجودیتنه اویمق مجبوریتنده‌در . هر هیئت اجتماعیه ایچون هردورده شرائط موجودیت بر نوع شعور اجتماعی تشکیل ایدن بر طاقم عنعنه‌لرك ، قانونلرك ، فکرلرك ، حسلرك هیئت مجموعه‌سی ایله افاده اولوندیغی جهتله ، برشیئه یارامق واوبژقتیف ، صحیح بر معناده کندی کندیسنه صاحب اولمق ایسته‌ین بر فرد ایچون ایچنده یاشادیغی هیئت اجتماعیه‌نك اوامرینه اطاعت ایتمك ، او هیئت اجتماعیه‌نك فعال ومطیع بر عضوی اولمق ایکنجی بر وظیفه‌در .

حیاتی تنظیم ایتمك ایچون انسانه دها نه‌لازمدر ؟ غایه‌لر مسئله‌سی حقنده پك‌چوق مناقشه ایدیلیور. ایی یاپلمش برمفکره ایچون غایه‌لر غایت واضحدر ، چونکه معلومدر. آرانه‌جق شی بالخاصه واسطه‌لردر . علم ایسه بو واسطه‌لری تدارك واحضاره مهیادر.

فی‌الحقیقه ، بو معقول بر مسلکدر . ایجه تعقیب وتطبیق اولونورسه غایت یوکسك نتیجه‌لره واصل اولور . مه‌آندرك دیدیکی کبی : « انسان حقیقةً انسان اولدیغی زمان نه سویملی شیدر ! »

فقط بو مسلکك عقل بشری تطمینه کافی کله‌جکی ادعا اولنه‌بیلیرمی ؟ عقل بشر یالکز معقول اولان شیئی دکل قابل اولدیغی یرلرده دها ایی شیلری طلب ایدر وبونی ساحهٔ امکانه صوقمغی بزدن ایستر .

کندیمزده بولدیغمز سوق طبیعینك ، تحلیله‌سی غیر قابل بر حد مکملیت تشکیل ایتدیکنه امین‌می‌یز ؟ سوق طبیعی ابتدائی ، غیرمتحول ، دوغرودن دوغرویه طبیعت ابدیه‌دن یاخود حکمت الهیه‌دن منبعث ظن اولوندیغی مدتجه بویله تلقی اولونابیلیردی. فقط منشائی وصورت‌تولدی نه‌اولورسه‌اولسون بوتون سوق طبیعی مکتسب، احتمالی ، قابل تعدیل برشی عد ایدلمکده‌در. انسان ایچون سوق‌طبیعی بر وقعه‌در . هم درین ونسبتله ثابت اولدیغی قابل انکار دکلدر . فقط نتیجه‌ده بوده

سائر وقعه‌لره مشابه بر وقعه‌در. تکاملجیلك قارشیسنده آرتق قدسیتنی محافظه ایتمش بر وقعه یوقدر. ذاتاً انسان علمدن اوکرنمشدرکه طبیعتك فوقنه چیقمق ایچون طبیعتدن استفاده ایدیله‌بیلیر، طبیعته اطاعت ایدیله‌رك طبیعته حکم اولونه‌بیلیر. او حالده انسان سوق طبیعیسندن استفاده ایده‌جك یرده نه‌دن اوکا منقاد وتابع اوله‌جق؟ فقط او زمان، بو سوق طبیعی کندیسی ایچون بویله بر واسطه مرتبه‌سنه اینجه بو واسطه سایه‌سنده واصل اولمق ایسته‌یه‌جکی غایه نه اوله‌جقدر؟

شعور اجتماعی‌ده بر تکاملك محصولیدر. قوانین اخلاقیه آرتق ابدی دکلدرلر. بونلر آرتق بر وحی الهی دکلدرلر. قوانین اخلاقیه مملکتلرینك وزمانلرینك قانونلرینه وعادتلرینه قارشی مجددلرك یاپدقلری ایشلردن پایدار قالان قسملری افاده ایدرلر. سلطه‌لرینی محافظه ایچون بوکون بیك زحمت چکرلر. چوق اسکی ایسه‌لر او زمانه نسبتله ایچنده بر چوق شی دکیشمش اولان بر هیئت اجتماعیه‌یه اویه‌بیله‌جکلری قبول اولونماز. اسکی شیلرك یالکز بر حقی قالمشدر. اوده اورته‌دن قالقمق ویکی شیلره میدانی بوش براقمقدر. یکی ایسه‌لر زمانك تجربه‌سنه کوکس کرمه‌مش، منشائی هر کسجه معلوم، تصادفلردن، حسابلردن، یالانلردن، قاپیلوب سوروکلنمه‌لردن، کچیجی حاللردن یاپلمش بر مؤسسه‌نك نه حکمی، نه قوتی اولور دیرلر. زمانمزك فکرلری و قانونلری نه قدر شایان حرمت

اولورلرسه اولسونلر ، بچمش زمانلرك قانونلرينك وفكرلرينك اسلافمزده ياپه‌ماديغى برشيئى بزده نيچون ياپسونلرده شعورمزى زنجير اطاعت آلتنه صوقسونلر ؟ عصرى مفكره ايچون بر مانيوه‌له خدمتنى كورن ترقى، استقبالك حال اوزرنده‌كى حقندن باشقه بر شيميدر؟ « دها » ، بر فردك زمانته مربوط اولديغى بر طاقم افكار هيئت مجموعه‌سى آراسندن اكثريا معاصرينك قابليت تفهمنى تجاوز ايدن بر طاقم يكى فكرلر كورمك دكلميدر؟

شبهه يوق كه هر انسان معقول نوعك سوق طبيعيسنه اويديغى كبى محيطنك وزمانك قانونلرينه، عادتلرينه، فكرلرينه، حسلرينه‌ده حرمت ايدر . فقط بو ايكى سبب حركتك هيچ برينى‌ده قصواى قواعد ظن ايدوب‌ده اونلرك اوته‌سنده برشى تصور ايده‌بيلمك حقندن كنديسنى منع ايله‌مز. بالعكس اصل ولى دها ايى‌يى نامتناهى‌صورتده آرامقدن‌عبارت اولان عقلنده سوق طبيعى‌يى وشعور اجتماعى‌يى يوكسك غايه‌لر تحريسى‌ايچون برر واسطه اوله‌رق قوللانمق آرزوسنى بولور.

واقعا انسان كنديسنه حياتدن باشقه بر غايه تعيين ايتمه‌دن ياشايه‌بيلير. فقط بونى ايسته‌مز. ياپديغى‌ايله، ياپيلان ايله اكتفا ايده‌بيلير. فقط تفكر ايده‌جك اولورسه بو اوكا آرتق كافى كلمز. كندى كنديسنك حدودينى كچمكه ، آرامغه ، ايسته‌مكه، وار اولمغه اونى زورلايان هيچ برشى يوقدر. او بر ماجرايه آتيليور، برتصادف آرقه‌سنده قوشيور، خوشلانديغى برمبارزه‌يه

كيريشيور . چونكه افلاطونك سوزى الآن، دوغرولغنى محافظه ايتمشدر : مبارزه كوزلدر و اميد بويوكدر .

كتم اولنه مازكه طبيعتنك حدودينى كچمكه چاليشمق كندى كنديسنى حر ظن ايتمك وحر اوله رق حركت ايتمك ايسته مكدر. حريت ايسه راست كله حركت ايتمكدن عبارت اولمايوب بالعكس عقلك ايجاباتنه كوره حركت ايتمكدن عبارت اولديغى ايچون كندى كنديسنى حر فرض ايتمك عقلده ميخانيكى صورتده قابل تعيين قوانين حكميه دن غيرى بر طاقم اسباب اعمال وافعال بولونه بيله جكنه اينانمق ديمكدر. افلاطونك بحث ايتديكى شو مبارزه يه كيريشمكه بزى سوق ايدن شيئك مجهول بر شيئه ياخود قهرمانلغه قارشى حس ايديلن بديهى بر نوع مراق وتجسس اولمايوب ده عقل اولديغى دوغروميدر؟ وبو، عقل ايسه نتيجه سى ناقابل ادراك كبى كورونن بر يوله بزى عجبا نه كبى تركيبات افكار ايله سوق ايتمكه موفق اوليور؟

عمل شونلره لزوم كوسترير : اولا، ايمان؛ ثانياً، بو ايمانه بر موضوع ؛ ثالثاً، او موضوعه قارشى بر عشق واونى ساحهٔ فعله ايصال ايچون آرزو. بوبابده برپارچه واضح برفكر پيدا ايتمكه چاليشيرسه‌ق بو اوچ عنصرك اعماقنده نه كوريرز ؟ اول امرده ، هر ذى‌شعور حركتك بالضروره احاطه واحتوا ايتديكى بو ايمانك ناصل وضوح وصراحت كسب ايتديكنى ، ناصل محق ومعقول كورونديكنى دوشونه جك اولورسه‌ق

بونك بيله‌رك بيلمه‌يه‌رك وظيفه فكرى وحسى اوزرينه استناد ايتديكنى مشاهده ايلرز. كورولندن وبيلينندن باشقه برشيئه ايناتمق يعنى او شيئى عاطلانه دكل عزمپرورانه تصديق وتأييد ايتمك عقل ايچون بر قوت صرفنى ايجاب ايدر. بو سعى ايچون بر سبب ايستر. عقل بو سببى وظيفه فكرنده بونور.

وظيفه بر ايماندر. مادةً بديهى بر طاقم اسباب دولاييسيله بر شيئك اجراسى ضرورى ياخود شايان آرزو ايسه اونك وظيفه عد ايديله‌ميه‌جكى آشكاردر. وظيفه تام، اعلا بر ايماندر. سائر اعتقادلرك كافه‌سنى بر طاقم اسباب معقوله ومحسوسه ايله تأييد قابلدر: فائده، سائر انسانلرك تشكيل ايتدكلرى امثال، صاحب صلاحيت سلطه‌نك تأميناتى، عادت، مودا، عنعنه، ايشته بوقبيلدندر. فقط وظيفه صرف كندى كنديسنك اوستنده طوپلانمشدر. ياپيله‌جق شى ايچون بو فكر فائده‌يه استناد ايدن هيچ بر سبب كوسترمز.

كنديسنى جلب واغفال ايتمك ايچون سرد ايديلن برچوق محاكماته رغماً عقل اونلره مغلوب اولماز، بو اسرار انكيز قانونه قارشى كندنده بر انجذاب دويار. نه وظيفه‌يى او مافوق حس وصفندن تجريد قابل اولور نه‌ده حيات بشردن چيقارمق. انسان بر حركتده بولنمه‌دن اول بر فعل وعملنى ايجاب ايتمسى لازم كلن اسبابى تا اعماقنه قدر تدقيق ايدنجه ار كچ وظيفه مسئله‌سنه تصادف ايدر وبو حركتى او وظيفه حسنه تقابل

ایتمدکجـه مطمئن اولاماز . بر سـلطه ، هر نه اولورسـه اولسون ، کندیسنی قبول ایتدیره‌بیلمك ایچـون اوزرنده ، حاکم عمومی اولان ، قانون وظیفـه‌نك قاناد آچمش اولمـاسی لازمدر. حیات بشره حکم‌ایدن‌ایمان، نتیجه‌ده وظیفه‌یه اولان ایماندن باشقه برشی دکلدر.

بو ایمان سـاده‌جه مجرد بر مفهومدن عبـارت دکلدر ؛ جانلی ومثمر بر قدرتدر. وظیفه‌نك تأثیری آلتنده ذکا برشیلر دوشونور وتولید ایدر. شعورك کوزلری او کنه برطاقم شکللر عکس ایتدیررکه بونلر حد ذاتنده ناقابل تعریف‌اولان وظیفه فکرینی قابل‌تبلیغ و برخیال بر لسان‌ایله افاده ایدرلر. ذکانك طانیمقدن باشقه بر غایه تعقیب ایتمدیکی یرلرده ، تشکیل‌ایتدیکی شکللر موجودات خارجیه‌نك حکمی آلتنده انسـانك حواسی اوزرنده اجرا ایدیلن‌تأثیراتك‌صورت ذهنیه‌سیدرلر . بوشکللرك موجوداتك کندیلرندن بالواسـطه نشـئت ایتدکلری فرض اولنه‌بیلیر. فقط الزم وضروری دکل‌ده محتمل‌ومناسب برعملی فکر، بر فعل وعملك صورت ذهنیه‌سی موضوع بحث اولدیغی زمان ، موضوع ، معطا شأنیتك سـاده‌جه بر رسم وخیالندن عبارت قالـه‌ماز، بر درجه‌یه قدر بر اثر ایجاد واختراع اولور. مفکره شبهه یوق که عالم خارجی ایله علمك کندیسـنه عرض ایتدیکی منابعی استعمال ایلر . ایچنده یاشـادیغی محیطك لسانی قوللانیر. مع‌مافیـه یاپدیغی عملیه بر حادثه‌یه ضروری صورتده

انضمام ایدن دیکر بر حادثه‌دن یاخود معلوم حادثه‌لرك میخانیکی بر محصله‌سندن عبارت دکلدر، حقیقی ومؤثر بر فعل وعملدر. برشی ایجاد واختراع ایدن بر صنعتکاری پیش ملاحظه‌یه آلالم: صنعتکار، ابتدا مبهم واوزاق بر فکردن حرکت ایدر. بو فکر صنعتکارك اونی یاقالامق و ساحهٔ فعله ایصال ایتمك ایچون کوستردیکی غیرت سایه‌سنده یاواش یاواش یاقلاشیر، ترسم ایدر. کذلك ، محرر بر طرفدن شکلی فکرك افاده‌سنه منقاد قیلمغه اوغراشدیغی صیراده دیکر طرفدن بو شکل واسطه‌سیله فکری آرار. ایمان ایله جان بولان ادراك مفکوره حقنده ابتدا مبهم بر صورت ذهنیه‌یه مالکدر. صوکره مالك اولدیغی منابع و وسائط ایچندن او مفهومی افاده‌یه وانکشاف ایتدیرمکه الك صالح کوزوکنلری او مفهومه توافق ایتدیردکجه اونی یاواش یاواش دها واضح بر حاله کتیریر.

وظیفه فکرینك افاده‌سی یاخود تملی اولمق اوزره ذکانك وضع ایتدیکی غایه تصور ایده‌بیله‌جکمز شیلرك بالضروره الك یوکسکی، الك مکملیدر. وظیفه فکرینك او غریب اوصافنی ایضاح ایده‌بیلمك ایچون بویله اولمق لازمدر. اعماق شعوردن ظهور ایدن بو غایه شعورك حدودینی نامتناهی صورتده تجاوز ایدر. ساحهٔ شعورده اونك ظهوری عادتا بر تجلی، بر وحی شکلنی آلیر. بو وصف اوندن هیچ بر زمان زائل اولاماز. چونکه انسان بو غایه‌یی دها ایی آکلامق ایچون غیرت صرف

ایتدکجه او دائما دها بویوك ، دها یوکسك اولور. حقیقت ایله مفکوره آراسنده‌کی نسبتسزلك تفکر وملاحظه‌نك ، اراده‌نك ترقیسیله آزاله‌جق یرده بالعکس کیتدکجه آرتار.

حیاتك اوچنجی شرطی انسانك کندیسنه تعیین ایتدیکی غایهٔ کماله قارشی بسله‌دیکی عشقدر. حالبوکه ایمان ومفکوره کبی عشقك‌ده ، تعمیق ایدیله‌جك اولورسه، اصل طبیعتك حدودلری خارجنه دالدیغی کورولور . عشق ، آیری شخصلر آراسنده بر وحدت وجوددر که هردورلو تحلیله میدان اوقور. واقعا ، بر شکل عشق واردرکه بونده فرد آنجق کندی کندیسنی پیش ملاحظه‌یه آلیر و یالکز کندی تلذذینی کوز اوکنده طوتار. بوعشق برسوق طبیعینك شعورندن باشقه برشی دکلدر. فقط ذکا طرفندن ترتیب وتنظیم ایدیلنجه، خودکاملق اولان بوعشقدن انسان انسانیته دوغرو یوکسلدکجه کیتدکجه دها واضح بر صورتده باشقه بر عشق فرق وتمیز ایتمشدر. بوکا فداکارلق عشقی نامی ویریله‌بیلیر. بو عشق سایه‌سنده انسان یالکز کندی کندیسی ایچون دکل باشقه‌لری ایچون وباشقه‌لرینك ایچنده یاشامق ایستر. ویقتورهوغو: « سرسم! ظن ایدییورسك که سن بن دکلسك! » دیدیکی زمان ایشته بوعشقی حس ایدییوردی. عشق ایکی وجودی بر وجود یاپار و هر برینه‌ده کندی شخصیتلرینی براقیر . فضله اوله‌رق ، هرایکیسنده‌ده کندی شخصیتلرینی آرتیرر واونی بوتون قوت وقدرتیله ساحهٔ فعله

ایصال ایدر. عشق، بر تشارك منافع کبی خارجی بر رابطه دکلدر. بر شخصیتك دیکر بر شخصیت طرفندن مص وبلع ایدلمسی‌ده دکلدر. بر وجودك دیکر وجوده اشتراکی وبر وجود مشترك خلق ایده‌رك بوجماعتی تشکیل ایدن فردلرك وارلقلرینی صوك حد کماله ایصالدر.

اکر بویله ایسه مکمل وغایهٔ کمال اولان بر وجوده قارشی انسانك حس ایتدیکی عشق او غایهٔ کمال ایله بر اتحاد حسی دیمکدر. اونك وجودینه، مکملیتنه دها صمیمی بر صورتده اشتراك آرزوسیدر. بزی کندیسنه جلب ایتمسی اعتباریله او مکملیتك کندیسندن عبارتدر. فداکارلق عشقی یاخود کندی کندیسنی، — کوته‌نك تعبیری وجهله ابدی بر قادین اولان — غایهٔ کماله ویرمك حسی ایچمزه ایندن وبزی یوکسکلره دوغرو چکن بر قدرت لاهوتیه‌در.

Das Ewig-Weibliche
Zieht uns hinan [١]

ایشته بوصوتله، ایمانك کیزلی زنبرکنی آرایان بر کیمسه ایچون بو زنبرك وظیفه فکر وحسنده، مقدس بر شی کبی، نمایان اولور. ایمانك غایه‌سی اولان ترقی فکرینی تعمیق ایدن بر کیمسه ایچون بو فکر، نامتناهی وغایهٔ کمال اولان بر وجود تلقیسنی تضمن ایلر. بو غایهٔ کماله قارشی اولان عشق اساساً

[١] بو ابدی نسویت بزی یوقاریلره چکر.

اونکه بر قرابتك ، اونك وارلغنه بر اشتراك باشلانغجنك حسيدر .

بو ايسه حيات بشريه‌نك كوكنده دين تسميه اولنان شيئك بر كوك صفتيله موجود اولماسندن باشقه نه‌در ؟

حياتك اساس خالقنه دوغرو چيقمق مجبوری دکلدر . يالکزجه سوق طبيعی ايله ياخود کوره‌نکله ياخود تقليد ايله ياشانه‌بيلير. احتمالکه مجرد ذکا ايله ، علم ايله‌ده ياشامق قابلدر. دين انسانه صرف ايچدن کلمه ياخود حتی ذکائی بر حياتدن‌دها زنکين بر حيات عرض ايدر . بو ، سوق طبيعی ايله ذکانك بر نوع توحيد وترکيبی ياخود دها زياده صميمی و روحی بر اتحاديدرکه هر ايکيسی‌ده بر برينه قاريشمشدر وبوندن دولايی تبديل شکل ايتمش وجوشغون بر حاله کلمشدر. آيری آيری اجرای تأثير ايتدکلری زمان حائز اولمادقلری بر تماميته، بر قدرت خالقه‌يه مالك اولمشلردر .

٢

دين

حيات بشريه‌ده دينه ويريلن بو موقعه بر چوق كيمسه‌نك اعتراض ايده‌جكلری شبهه‌سزدر. دييه‌جكلردركه دونه كلنجه‌يه قدر دينك ترقئ بشريته چاليشه بيلمسی قابلدی، چونكه اخلاق آزچوق دينه معلقدی . فقط دين ايله اخلاق آراسنده‌كی بو تساند اولسه‌ده اولا بيليرو، اولماسه‌ده اولا بيليردی، موقت بر شيدی. تاريخ اعتباريله، دين ايله اخلاق بر برندن آيری اوله‌رق دوغمشلر وانكشاف ايتمشلردر . اخلاقك ترقياتيدركه دينی اخلاقه اويمغه واخلاقی بمسه‌مكه مجبور ايتمشدر . ابتداءً بويله بر برلرندن مستقل اولدقلری كبی شيمدی ده اخلاق ايله دين بر برلرندن آيريليورلر. آرتق نائل آزادكی اولان وسائر علملره مشابهت كسب ايدن اخلاق، بشريتك سوق واداره‌سنه كافيدر ويالكز باشنه كافيدر .

اخلاق ايله دينك مناسباتی مسئله‌سی بونوع نظريه‌لرده احتمالكه پك قولايلقله كسديريلوب آتيلمشدر. حالبوكه اخلاقك روحی منشألرينی تعيين پك مشكلدر. سوقراط پك درين صورتده ديندار برروح ايدی . بزم ايچون تاريخك باشلاديغی برزمانده ايكی شكل ذی حياتك بر برلرندن مستقل كورونمه‌سی منشألرينك آيری اولماسنی ايجاب ايتمز. يوقسه طبيعتجيلرك تحولجيلكی trans- formisme بی معنا برشی اولوردی. حياتمزی اداره كيفيتنده بزی

علاقه‌دار ایدن شی منشاء تجربینك عینیتی یاخود تخلفی کیفیتی اولمقدن زیاده عقل بشر تکمل ایتدکجه اونده فکرلر آراسنده تأسس ایدن مناسبتدر. اگر دین بوکون عشقی امر ایدییورسه ماضیده کین وغرض امر ایتمش اولماسنك نه اهمیتی واردر؟ اگر اخلاق وجدانده برنقطهٔ استناد آرایه‌رق نهایت مفکره‌نك دیننه واصل اولمش واونی قبول ایتمشسه ایلك زمانلرده الهیات علماسنك دینلری علیهنده بولونماسنك نه اهمیتی اولور؟ دینك احکامی ایله دیکرینك اوامری آراسنده اکثریا بر لسان فرقندن باشقه بر شی موجود دکلدر.

مع مافیه دین، اخلاق ایله توافق ایتدیکی قسملرده بیله بر چوق اوصاف ایله اوندن آیریلیر.

اولا، کرك اخلاقده کرك دینده اصل احکامك قسم اعظمی بر برینك عینی ایسه‌لرده تمله کلنجه بونده برفرق نمایان اولور. برچوق کیمسه بوفرقی قابل اهمال عد ایدرلر. فقط اخلاقی بر ادیب ایچون ایکنجی درجه‌ده عد ایدیله بیله‌جك اولان بو تمل مسئله‌سی دین نقطهٔ نظرندن غایت اهمیتلیدر. چونکه دین هر شیدن اول تطبیقاتدر، حیاتدر، ساحهٔ فعله ایصالدر. تمل‌ده ساحهٔ فعله ایصالك برنسیپیدر. دینك انسانه الك اول تدارك وتأمین ایتمك ایسته‌دیکی شی یالکز وظیفه‌سنی طانیمق ایچون دکل بونی حقیقةً اجرا ایتمك ایچون لازم اولان وسائطدر. دین، صرف فکرلرك نه قدر بدیهی اولورسه اولسونلر ارادهٔ

بشری تحریکه کافی کلمه‌یه‌جکنی و وجودی حصوله کتیرن شیئك ینه وجود اولدیغنی تقدیر ایدر و وار اولمقده، بو کسلمکده فضیلت بشریه‌یه یاردیم ایچون اوکا مکملیت الهیه‌نك مظاهرتنی تقدیم ایلر.

ثانیاً، تکاملك وجوده کتیردیکی شکلده، دین فردك یالکز کندی سمیه‌سنك یاخود عائله‌سنك یاخود ملتنك اعضاسیله دکل کائناتك پدری صفتیله الله ایله یعنی بوتون وار اولان و اولا بیلن شیلرله برلکده الله ایله اشترا کیدر. دین آرتق تمامیله جهانشمولجیدر. بوتون موجوداتك قطعیاً مساواتنی واخوتنی اوکره‌تیر. فردك افعال واعمالنه سبب ومحرك اولمق اوزره کندیسی نه قدر حقیر اولسه‌ده اللهك دور حکومتنك یعنی عدالت وایلك دوره‌سنك حلولنه مؤثر صورتده چالیشه بیله‌جکی امنیتنی کوستریر.

نهایت، دین، انسانك اوزرنده باطنی وجوهری برتأثیر اجرا ایتمك املنده‌در. دین یالکز حرکات خارجیه‌یی، اعتیاداتی، اخلاق وعاداتی تحت تأثیرده بولوندیرمق ایسته‌مز. وجودك کندیسنی، حسلرینك، دوشونجه‌لرینك، آرزولرینك، اراده‌لرینك الك درین منبعنده تحت حکمنده بولوندیرمق ایستر. اخلاقیون انسانلرك ایسته‌دکلری کبی دکل اللرندن کلدیکی کبی سودکلرینی سویلرلر. ایشته دین‌ده عشقی امر ایدر وسومك قوتنی ویرر.

عقل بو فکرلرك بر طاقم افراطلردن و سفسطه‌لردن [پارادوقسلردن] باشقه برشی اولمالرینی تسلیمده تردد ایدر. حالبوکه شایان دقتدرکه دین پارادوقسه بکزر حاللرینه رغماً،

دها دوغروسی بونلردن دولایی، هر زمان انسانیتی تحریك ایدن قوتلرك الك مهملرندن بری اولمشدر. دین انسانلری برلشدیردی وآییردی ؛ ایمپراطورلقلر یاپدی ویيقدی ؛ صوك درجه آزغین محاربه‌لره میدان ویردی ، مادی قدرت وعظمته ، غیر قابل اقتحام بر مانعه کبی، مفکره‌نی قارشی قویدی . فردك ایچنده ملتلر آراسنده‌کی محاربه‌لر قدر فجیع مبارزه‌لر اویاندیردی . طبیعته میدان اوقودی واونی منقاد ایتدی. انسانی سفالت ایچنده مسعود ایتدی ، مسعودیت ایچنده سفیل یاپدی . بو ، ایمانك بیلکیدن دها قوتلی، اللهك بزمله برابر اولماسی قناعتنك هر دورلو معاونت بشریه‌دن دها مؤثر اولماسندن، عشقك بوتون محاکماتدن قوتلی بولونماسندن نشئت ایتمیورده باشقه نه دن ایلری کلیور ؟

*
* *

بشریت دینی برطرف ایده‌رك هر جهتـه دوغرو سوق ایتدیکی تجربه‌لر سایه‌سنده کندیسنه باشقه بر رهبر آرامق اوزره‌میدر ؟ بو قابلدر . چونکه بو دنیاده الك ابتدائی شکللرك بیله هیچ کوچولمه‌دن کندیلرینی محافظه ایده‌بیلدکلری ادعا اولونه‌مازسه ناصل اولورده یوکسك شکللرك وقیمتلرك علی حاله پایدار قالابیلملری تأمین ایدیله‌بیلیر ؟ بر طاقم قیمتلرك یالکز تحوللرینه دکل حتی ضایع اولمالرینه مانع اوله‌بیله‌جك هیچ برشی یوقدر. دین‌ده بو قیمتلر آراسنه داخل اولابیلیر . فقط

الك حر واك منور مفكره‌لرده بيله دينك پايدار قالماسی احتمالی ده واردر . چونكه شيمدی‌يه قدر دينك قوهٔ حياتيه‌سی واحوال و شرائط جديده‌يه توافق قابليتی هر دورلو تخيلك فوقنه چيقمشدر. عالم معنوياتده بر شكل موجوديتك صورت قطعيه‌ده زوال بولديغی هيچ برزمان بيلنه‌مز. چونكه على العاده انقلابات بشريه اولمش شيلری ديريلتمكدن عبارتدر .

مع مافيه، دينلرك حياتی، برموجود ذی حياتك پايدار اولمق ايسترسه كندی شرائط موجوديتنه توافق وتطابق ايتمسی لازم كله‌جكی يولنده‌كی قانون عمومی‌يه تبعيتدن آزاده دكلدر . قوهٔ حياتيه ايله اويصاللق بربرلريله متناسبدرلر. ژاپونياده‌كی بوديلك هندستانده‌كی بوديلك دكلدر . قرون وسطاده‌كی خرستيانلق آرسطونك فلسفه‌سنه وايمپراطورلق حقنده‌كی روما فكرينه توافق وتطابق ايتمشدر. اغلب احتماله كوره استقبالده ده ماضيده‌كی كبی اولاجقدر. دين شدتلی بر ايمانی حامل اولمقله برابر جمعيات بشريه‌نك فكرلری، حسلری، مؤسسه‌لری وحياتی ايله تماسده، تأثير وعكس تأثير مناسباتنده بولنورسه استقبالده ده پايدار اوله‌جقدر .

شيمديكی جمعيات بشريه‌ده صرف نظر ايديلمه‌سی غير قابل اولان بومعطيات نه‌لردر؟

اول امرده علم واردر . نتايج عموميه‌سی وبالخاصه فكر و روحی آرتق عقل بشره حاكمدر .

كذلك فيلسوفلرك اخلاقیده پرنسیپلرنده ، اثباتلرنده ، نظریه‌لرنده بربرلرندن فرقلی اولمقله برابر مفکره‌لرده هنوز ناقص صورتده معین فقط ذی‌حیات، مؤثر وجهه‌دن غیرقابل هجوم بر اخلاق واردر. بو اخلاق محاکمه‌یه مستند مسلکلردن زیاده عنعنه‌لردن ، عادتلردن ، دینی اعتقادلردن ، یوکسک آدملرك تشکیل ایتدکلری مثاللردن ، ویردکلری درسلردن ، حیات ، مؤسسات طرفندن وجوده کتیرلمش اعتیاداتدن، شرائط مادیه، ذکائیه ومعنویه‌نك تأثیراتندن یاپلمشدر. انسانیتك تجربه‌سنی تمثیل وارائه ایدر.

نهایت ، بعض مملکتلرده حیات اجتماعیه‌نك شکلیده اوچنجی بر شرط تشکیل ایدرکه دینلر بونی‌ده حسابه قاتمغه مجبوردرلر. وقتیله دینلر اساساً ملی ایدیلر. فقط بوکون بردین، انسانیتی تفریق ایدن فرقلرك نه‌قدر اوستنه چیقارسه بزه اوقدر یوکسك کورونیور. بو عمومیت فکرینك هرملته خاص اولان عنعنه‌لرك ، حسلرك ، روحك ، حیاتك ادامه‌سی مجبوریتی ایله برلکده وجودی شیمدیکی شعورلری اك چوق تعذیب ایدن مسئله‌لردن بریدر . دیکر طرفدن عصری ملتلرده تعمم ایدن دموقراسی اصول اداره‌سی بعضاً دینك اساسنه معارض ومخالف کبی نمایان اولیور.

دینك بو شرائطه توافق و تطابق ایتمسنه هیچ بر مانع یوقدر کبی کورونور.

وقتیله بر طاقم آیینلر ، عقیده‌لر ، مؤسسه‌لرله یك محمول اولان دین یا تکامل نتیجه‌سنده ، یا کچدیکی محیطلرك تأثیریله بو مادی ظرف ایچندن کندیسنك اصل ولبنی تشکیل ایدن روحی کیتدکجه صیروب قورتارمشدر . بالخاصه ، بشریتك کوردیکی بویوك ایجادات دینیه‌نك صوکنجیسی اولان خرستیانلقده ، عیسانك بالذات تلقین وتدریس ایتدیکی شکلده نه عقاید واردر نه آیین. عیسا انسانك اللهه روحده وحقیقتده پرستش ایتمسنی طلب ایدر. بو روحانی شکل خرستیانلغك اکتساب ایتدیکی شکللرك کافه‌سنده حاکم اولمشدر. بو کون بیله، اونی کاه سیاسی شکللرك، کاه متنلرك ایچنه حبس ایتمك یولنده‌کی تشبثلردن صوکره‌ده اك منور ملتلرده روحك ومفکره‌نك حقیقتنك وتجاوزدن مصونیتنك ناقابل امحا بر تصدیقی مقامنده بردوام اولمقده‌در .

اکر دین کندی ماهیت خصوصیه‌سنه توفیقاً دنیا ایچنده انتشار ایدرده صرف روحانی بر فعالیت کبی اجرای تأثیر ایلر، انسانلرله موجوداتی خارجدن دکل اقناع ، مثال، عشق، دعا، تشارك ارواح واسطه‌لریله داخلدن، باطندن دکیشدیرمکه چالیشیر، جبر وتضییق ویا سیاسیات طریقلرینه صاپمازسه علمك، اخلاقك یاخود مؤسساتك ترقیاتندن قورقمادن پایدار اولا بیلیر. دین غیر قابل تحول وصامت بر متنك یاخود صرف معنوی و روحانی اولمایان بر سلطه‌نك بویوندوروغندن آزاد

قالوبده کندی کندیسنی بولورسه غایت زنده واویصال بر شکل آلیر. واراولان هرشیله ائتلاف ایده بیلیر. نره یه کیتسه اوراده کندی أونده ایمش کبی اولور. چونکه وار اولان هرشیده اللهه باقان بر صفحه تفریق و تمییز ایدر. عصری فکرلر ومؤسسه لرله ضد کبی کورونمش اولان شیلر دینك فلان ویا فلان شکل خارجیسیدر، فلان ویا فلان عقیده در. بونلر ایسه اسکی جمعیات بشریه نك علمندن، حیاتندن بقیه قالمش آثاردر. یوقسه بویوك دینلرك ایچنده جولان ایدن اصل فکر دینی دکلدر. چونکه بوفکر دینی وظیفه یه ایماندن، بوتون یوکسك و خیرکار فعالیتك کیزلی زنبرکلری اولان تحری خیر ایله عمومی عشقدن باشقه برشی دکلدر.

فقط کندیسنی کوستره جك برشکل مرئی اولمادن بوفکر دینی بر دین عد اولنه بیلیرمی؟ بر شأنیت دیمك اولورمی؟

بوراده برفرق کوزتمك اقتضا ایدر. اکر روحی پرنسیپ، تجربه ایله معلوم اولان حادثات دینیه نك ترکب ایتدیکی بوتون مادی وقابل تعریف عناصرك صرف اوبژقتیف بر اصوله توفیقاً برطرف ایدلمسی صورتیله استحصال وتعیین ایدلمش کبی تلقی اولونورسه بو پرنسیپك ایچنده بر شأنیت بولونمایه جغی وبونك یالکز خیالی بر طورطوبی افاده ایدن برکله دن باشقه برشی اولمایه جغی آشکاردر. بر انسانی بر حادثهٔ خارجیه کبی تلقی ایدوبده اونده سائر موجودات ایله مشترك اولان بوتون

عناصری کندیسندن رفع ایده‌جك اولورسه‌م وانسانی قالان
شیئك ایچنده آرامغه قالقارسه‌م بر انسانك شخصیتی نه دیمك
اولور؟ ایشته بوندن دولاییدرکه قانتك آمرقطعیسی impératif
catégorique فیلسوفك فکرینه نفوذ ایده‌مدکلرندن دولایی
اونك مسلکنی تمامیله اوبژقتیف وعقیده‌وی برشکلده آکلایان
منقدلر نظرنده بوش بر تجریددن باشقه برشی دکلدر. ماده
ایچنده روحی آرامق اونی بولامایه‌جق بر موقعه دوشمکدر.

فقط، حقیقتده، وظیفه فکری فعال وقوی برفکردرکه
اونی هانکی شیئه مزج وادخال ایدرسه‌ك اوکا غایت بویوك
بر سلطه بخش ایدر. فعالیت بشریه‌یی تحریك ایدن بوتون
قوتلر، بویوك تاریخی حرکتلرك بوتون اسباب اولینی آنجق
تمثالی ایضاحات ایله حقنده بر فکر اعطاسی قابل اولان،
دستورلر ایچنه حبسی ممکن اولمایان غیرقابل وزن شیلردر.

چوق کره کلمه‌لرك قوت و قدرتی کمال حیرتله کوزه
چارپمشدر. فی‌الحقیقه، انسانلره واضح ومنطقی بر مسلك
تدریسیله کندیلرنده تولید ایدیله‌میه‌جك ائتلاف وحمله اونلره
حریت، وطن، ایمپراطورلق، عدالت، الله بویله ایستیور!
الله بزمله برابردر! کبی بر کلمه آتمقله درحال تولید و ایجاد
اولونه‌بیلیور. عجبا خلق عالملردن دها ذکیده بو کلمه‌لرك آلتنده
واضح فکرلرمی بولیور؟ بوکلمه‌لرك تولید ایتدیکی مفهوملر عجبا
هرمفکره‌ده بربرینك عینیمیدر؟ یوقسه بوکلمه‌لری برر اشارت

وعلامت دییه‌می قبول ایده‌جکز؟ اواشارتلری کوریجه روحلرده مبهم وسابح بر حسیات، افکار، تمایلات، احتراصات کتله‌سی اویانیور، بر نوع سرایت طریقی ایله فرددن فرده کچیورمی؟ بوصورتله حقیقی بر قوت خلق اولونیور که خلقی سوروکله‌یوب کوتوریور، بو قوت واضح ومعین بر مفهوم دکل بر تمایل، بر خواهش مشترك، بر روحدر.

ایشته بویله تماماً شکلی بر طاقم اساسات واردرکه عینی زمانده غایت مثبت ومؤثردرلر. قانتك، وظیفه‌مفهومنی بو نوع بر پرنسیپ کبی پیش ملاحظه‌یه آلمش اولماسی یك اعلا آکلاشیلیر. فقط قانتك وظیفه مفهومنه او قدر بویوك بر قیمت عطف ایتمه‌سی اونی تجربی بر اوبژقتیفلکك فوقنده عد ایتمسندن ایلری کلیوردی. بر جسمك سقوطی ناصل بر وقعه ایسه وظیفه‌نك‌ده طبقی بویله بر وقعه اولماسنه راضی اولمازدی. بونده عقلك بر ایجابی، حریت صرفه وخالصه‌نك بر آرزوسنی کورووردی.

بونك کبی، تأثیراتی او قدر مهم اولان فقط حد ذاتنده نه اولدیغی آکلاشیله‌مادیغی کبی تعریف‌ده ایدیله‌مین فکر دینینك تاریخك بویوك محرکلری کبی، حسیات کبی، حیات کبی هم شکلی هم مثبت بر پرنسیپ اولماسنی قبوله مانع اوله‌جق هیچ برشی یوقدر.

*
* *

فقط عجبا دين منحصراً حيات وفكردن می عبارتدر ؟ مفهوملرله، مادی افاده‌لرله هیچ تظاهر ایده‌مزمی واتمه‌ملیمی؟ دینی خصوصاتده روحك متن ایله مناسبتی حقیقتده نه دن عبارتدر ؟

هر شیئك فوقنده روحیتجیلك پرنسیپنی انكشاف ایتدیرمكه چالیشمش اولان بر فیلسوف، فیختہ دیيور كه : Die Formel ist die grösste Woltat für den Menschen دستور انسان ایچون اك بويوك بر نعمتدر . چونكه روح وبدندن تركب ايدن انسانده روح بر ماده‌يه كيرمه‌دن كسب حقيقت كسب ايده‌مز. بونك كبی، مه‌فيستوفه‌له‌س ده ضيانك اجسامی استحقار ايتمكه حقی اولماديغنی سويلر :

... da es, so viel es strebt,
Verhaftet and den Körpern klebt
Von Körpern staömt's, die Körper macht es schön,
Ein Körper hemmt's auf seinem Gagne

(گوته، فائوست: چونكه اوقدر آرزوسنه رغماً، اجسامه زنجیر بند قالیر. اجسامدن فیشقیریر ، اجسامی گوزللشدیریر ؛ فقط بر جسم اونك يورويشنی دوردیرر)

دیندن اوبژقتيف عنصرلری تماماً قالديره‌جق اولورسه‌كز، اويله برحاله اينركه فردك خوليالريله قاريشير وآرتق دين ديه توصيف اولنه‌ماز .

حقيقتده ، برحياتی دكيشديرن الهامده ، انسانلری كندی

کندیلرینك فوقنه چیقاران حسده ، بر ملتك روحی تسمیه ایدیلن شیده ، تأثیراتی تاریخی دولدیران فکر دینیده ذکایه بیگانه وسوبژکتیف عناصردن باشقه برشی بولونمامسی غیرقابل قبولدر . روحك بربرلرندن قطعی بولمه‌لرله آیرلمش بر طاقم ملکاتدن ترکب ایتدیکی ادعاسنه آنجق پك اسکی بعض پسیقولوژی کتابلرنده تصادف ایده‌بیلیرز . حقیقی روح بردر. تظاهراتنك هر برنده تمامیله ، ذکاسی و مخیله‌سی ، اراده‌سی وفعالیت روحیه‌سی برابر اولدیغی حالده موجوددر .

بناءً علیه ، تمثالسز بر دین فکریله افاده ایدیلن فکردینی‌نك بر یره طوپلانمه‌سی کیفیتی بر حد ، بر منتها دکل برصفحه‌در: یکی بر حمله‌نك شرطیدر .

عمومیتله مفکره بر شکلدن آنجق باشقه بر شکل آرامق ایچون آیریلیر. آرتق کندیسنه کفایت ایتمه‌ین شکلی ترك ایله کندیسنك ترقیٔ داخلیسنه وبولوندیغی حالك شرائطنه نظراً کندیسنی دها صادقانه تمثیل وارائه ایده‌بیله‌جك باشقه بر شکل اکتساب ایدر . قانت عقل عملینك کندیسنی اسیر موقعنده طوتان قوانین تجربیه‌دن ابتدا بو صورتله خلاص بولدیغنی کوستریر. صوکره ، ایکنجی درجه‌ده ، آرزوسنك بلاواسطه افاده‌سی بر وظیفه مفهومی اولمق اوزره قبول ایدر. نهایت ، اوچنجی درجه‌ده ، حیات بشری کاملاً بومفهومك ساحهٔ فعله ایصالندن عبارت بر حاله کتیرمك چاره‌لرینی آرار .

دینی پرنسیپ، ماضیده کندیسنی افاده ایتمش اولان شکللرله قاریشماز. یوقسه بیك دورلو ضد اوصافی حائز اولوردی وقابل تفکر اولمقدن خالی قالیردی. اساس دینی کیتدکجه مفکره‌نك قوهٔ ایجادیه‌سنك، علویتنك، حقیقتنك بر تأییدی اولمق اوزره نمایان اولمشدر.

اونك مرکزی آرتق شعوردر. خارجی و مادی ایکن باطنی بر حیات حالنه کچمشدر. بو حیات باطنی روحك، کرك بر فردك روحنك کرك فردی روحلر آراسندن یاراتمغه قادر اولدیغی کیتدکجه دها واسع مشترك روحلرك فعالیتیدر. بالخاصه صوفیه‌نك تأثیرینه مدیون اولدیغمز بو تکامل آرتق مکتسبدر. فقط صوفیه مسلکی‌ده مطاوع و فعال اولمق اوزره ایکی‌یه آیریلیر. برنجیسی دنیادن چکیلمك واللهی تماشا ایتمکله اکتفا ایلر. ایکنجیسی سینهٔ الوهیتده سور، ایستر ونشر شعاع ایلر. حالبوکه خارجده ساحهٔ فعله چیقمق ایچون دوشونمك و برفعل وعملده بولونمق لازمدر. بونك ایچوندرکه من القدیم دینك حسیاته علاوه ایتدیکی ایکی عنصر، یعنی اعتقادات ایله اعمال فی الحقیقه حسیاتدن غیرقابل تفریقدرلر.

ذکانك حادثاتی حس وادراك واخذ قبول ایتمسی ایچون برر واسطه اولان تفکر قالبلری یاخود مقولات نردن نشئت ایدییور؟ بونلرك، مفکره ایله حادثاتك مشترك تأثیرلرینك

محصوللری اولدیغی سویلندیکی زمان وقعـه حقنده ایضـاحات ویرلمش اولمایوب تشبیه طریقیله فکر ویرلمش اولدیغی آشکاردر. کذلك یالکـز وقعه‌لره تقدم ایتمکله قالمایه‌رق اونلر ایچون الده ایدلمسی غیرقابل بر طاقم نمونه‌لری کندیلرینه‌عرض‌ایله اونلره حاکم اولان، اونلری تعدیل‌ایدن، خلق وایجاد ایله‌ین دهانك مخترعاتی‌ده معلوم حادثاتك میخانیکی محصله‌لرندن باشقه برشیدر. بونك ایچوندرکه مفـکرهٔ بشره برر وحی، علوی برشأنیت ایله بر مناسبتك تأثیراتی کبی نمایان اولورلر.

شیللر هر بهارده طبیعتی و قلبلری تحویل ایدن او اسرار آلود با کرك نره‌دن کلدیکنی صورار.

Sie war nicht in dem Tal geboren
man wüsste nicht woher sie kam

(وادیده تولد ایتمش دکلدی. نردن کلدیکی بیلنمیوردی)

بونك کبی ، الهام دینی‌ده اویله بر طاقم تصورات وتلقیات ایله افاده اولونورکه بونلر بزم‌ایچون تجربه‌نك‌خارجنده قالیرلر. چونکه وارلغك وحیاتك اصل منبعنه تعلق ایدرلر وبرر وحی صورتنده منظور اولورلر. ذی‌شعور أنا اونلری بویله کورور. آنجق بووجهله مافوق طبیعی بر منشائه عطف واسناد ایدلمك صورتیله بونلر ذی‌شعور بنلکمزده اجرای تأثیر ایده‌بیلیرلر، وار اولا بیلیرلر.

بوتصورات وتلقیات، برشی حقنده‌کی هرصورت ذهنیه کبی، بر

دستورك يعنی بر خيالك ايچنده تثبيت ايدلمك، تعريف وتعيين اولونمق ايسترلر. بو خيال بر تمثالدن باشقه برشی اولاماز. فی الحقيقه فكر دينينك خيلی صرف مساعی ايتديكی شيلردن بری كنديسنی شو معلوم اولدقلری حالده اشيا وموجوداته وبو موجوداتك علمنه ربط ايدن تساندی قيره رق اونلرك حدودينی تجاوز ايدن موجودات، يالكز طبيعت طرفندن ساحهٔ فعله ايصالی غيرقابل اولان موجودات ايله تغدی ايتمك كيفيتی اولمشدر. اشيا وموجوداتی حس وادراك ايچون كنديلرينه تطبيق ايتديكمز اولجه متشكل مقولات ومفهومات بونلرك غيرقابل امحا بر تمثالندن باشقه بر شی اولامازلرسه، بالذات وقوف علمی ده بالضروره تمثالی بر حالده قاليرسه غيرقابل تمثيل وارائه اولان برشيئی تمثيل وارائه ايتمك ايستهين دينك بو قانون ذكادن خارجده قالابيلمسنه امكان وارميدر؟ حتی دينی تمثالجيلغك بر درجه يه قدر ايكنجی درجه ده بر تمثالجيلق اولماسی ايجاب ايدر. چونكه علمك ويرديكی حكملرله توافق ايدن افاداتنده بيلكيمزی زنكينلشديرمكه قابليت خصوصنده دينك علم ايله رقابت ايده بيلمسی غيرقابلدر. دينك غايه سی علمك غايه سندن بوتون بوتون باشقه در. بزم ايچون هيچ بر وجهله حادثاتك ايضاحاتی دكلدر، آرتق بويله اولمقدن چيقمشدر. دين اشيا وموجوداتك طبيعت وماهيتنه، اوبژقتيف منشائنه عائد كشفيات علميه دن متأثر اولاماز. دينك نظرنده حادثاتك قيمتی معنای اخلاقيلرينه، تلقين ايتدكلری

حسـیاته ، افاده وتولید ایتدکلری حیـات باطنیه‌یه باغلیدر . حالبوکه اونلردن بووصفی هیچ بر ایضاحات علمیه نزع ایده‌من.

دینك اوبژقتیف عناصری اولان اعتقادلرك ، عنعنه‌لرك ، عقیده‌لرك بوتون ذکائی محتویاتدن بوشـالتیله‌رق صرف عملی بر قیمته قصر ایدلمه‌لری لازم کله‌جکنه ذاهب اولمـامالیدر . تطبیقات واعمـال ایله بیلـکینك بویله جذری صورتده تفریقی بر نوع بحث و ادعادرکه قانت بوکا تشبث ایتمشسه‌ده ادعانی قازانه‌مامشدر. هردورلو مفهوم نظریدن تجرید ایدیلن تطبیقاتده نه دینی حتی نه‌ده انسانی هیچ بر قیمت قالماز. شعور بویله بر تفریق اجراسنی قبول ایتمز. فقط شـعورده ایکی طرز وقوف واردر. صریح وقوف، قاریشیق وقوف، یاخود بالخاصه تمثالی وقوف . بر صنعتکارك، بر شاعرك، بر مخترعك، حتی بر عالمك تحریاتنه حاکم اولان فکر قاریشیق ومبهم برفکردر. احتمالکه هیچ بر زمان فرقلی وصریح فکرلره آیرلمایه‌جقدر. مع مافیه او ینه مثبت ، فعال ، مؤثر بر فکردر. انسـانك اراده‌سی ، ذکاسی بالخاصه بویله فکرلر طرفندن تحریك اولونور. ریاضیون، ذهنلرنده بر وحی کبی عرض وجـود ایدن بر حـدس مخیله‌وی‌یه تحلیللریله واصل اولمق ایسـترلر . بونی مفهوملره مسـتند اثباتلر حالنه قلب ایتمك ایچـون اوغراشـدقچه او حدس صراحت کسب ایدر ، تعین ایلر . مفکره حقیقتی استخراج ایتمز. اونی بالضروره مبهم وقاریشیق بر حالده وضع

وفرض ایدر. صوکره، فرضیه‌لرینی تجربه ایله وبوسعی سایه‌سنده اونلری فرقنی، عیان بر حاله کتیریر. انسان ایچون « دوغرو » دیمك ، وقعه طرفندن محسوس صورتده حقیقتی کوسترلمش ، تصریح ایدلمش بر فرضیه دیمکدر .

موضوعی وار اولان شی دکل وار اولماسی لازم کلن شیدن عبارت بولونان وقوفِ دینی ، علمی بیلکیلر کبی تعیین ایده‌مز. فقط قیمت عملیه‌سندن مستقل اوله‌رق، علمك وحیاتك تجربه‌سنك وجوده کتیردیکی شکلده‌کی عقلی ممنون ایده‌بیله‌جك بر تمثالی معنا عرض ایده‌بیلیورسه حقیقی ومشروع بر محتویات فکریه‌یه مالك اولدیغی بحق ادعا ایدیله‌بیلیر .

ایشته هر حقیقی دینك لاینفك عنصری اولان عقایدك تملی بودر.

دینلرك عقاید اصلیه‌سی ایکیدر: ١ — ذی حیات ، اکمل، قادر مطلق بر اللهك وجودی؛ ٢ — بو اللهك انسان ایله ینه ذی حیات ومشخص بر مناسبتی .

الله فکرینك الیوم عقل بشر طرفندن ترك و بر طرف ایدلدیکنی سویله‌مك حقیقت حاله پك توافق ایتمز. عقل، خارجی ومادی بر اللهدن ، طبیعی موجوداتك بر بویوتولمه‌سندن ، برتکرارندن عبارت اولان بر اللهدن کیتدکجه اوزاقلاشمشدر. فقط شعور دینینك الله نامی آلتنده پرستش ایتدیکی شیئه بر یره

طوپلاندقلری ، تعریف وتعمیق ایدلدکلری زمان تماميله توافق ایدن مفهوملره بالعکس کیتدکجه مربوط اولمقده‌در .

طبیعت مرئیه عموميتله انحلال وتفسخدن ، داغیلمه‌دن ، بوزولمه‌دن ، آشاغیلامقدن ، محو وخرابیدن باشقه برشی دکلدر . حالبوکه بزعمومی بر بقاء ، بر طوپلانمه ، برائتلاف وآهنك تخیل ایده‌رزه بر فردك انکشافی ، جریان طبیعئ احواله نظراً سائر بعضیلرینك ازیلمسنی ایجاب ایدر . نیچه‌نك مافوق بشری ابی اسیرلر ایستر . بزم دنیامزده شر خیرك برشرطیدر ، برطرف ایدلمسی غیرقابل کبی کورونن بر شرطدر . بو دنیایی کیم خلق ایتدی ؟ خیرمی ، شرمی ؟ اللهمی . شیطانمی ؟ ایییلك ، عشق ، مکملیت اولان الله بر طاقم اولیالر ، حقیر ومتواضع آدملر ، عادیلر ، فداکار کیمسه‌لر وجوده کتیریر . فقط شیطان دنیایه آچلغی ، اضطرابی ، کین وغرضی ، حسدی ، حرصی ، یالانی ، جنایتی ، حربی قویمشدر وبوصورتله انسانك فعالیتنی اویاندیرمش ، ترقیاتنه سبب اولمشدر . علم ، صناعت ، تشکلات اجتماعیه ، عدالت ، صنایع نفیسه ، دینلر ، شعر ، تربیه بوتون بو خوارق بومعناجه انسانك کندیسنه هجوم ایدن فنالقلری اونوتمق یاخود مغلوب ایتمك ایچون ایجاد ایتدیکی واسطه‌لردن باشقه برشی دکلدر . شری قالدیرکز ، خیر سینهٔ هیچی‌یه دوشر . هراقلیت : حرب کائناتك والده‌سی وملیکه‌سیدر دییور .

حالبوکه عقل بشر ایشبته بو قانون طبیعته قارشی اعتراض

ایدر. شر ایله دکل خیر ایله خیر یاپمق ایستر. بر قسم انسانلر ایچون حریت، رفاهیت، فضیلت اولان شیئك دیکرلری ایچون سفالت، اسارت، اخلاقسزلق اولماسنی ایستر. وار اولان، حد ذاتنده کندنده مثبت وذی حیات برشی بولونان هر موجوده بر شکل کمالی، برقیمت، برحق وجود وانکشاف عطف ایلر. آرتق وار اولمایان ماضی یه، احتمالکه وار اولمایه جق استقباله ده بر وجود بخش ایدر. علم، صنایع نفیسه، دین، حیات خصوصیه فضائلی، حیات عمومیه فضائلی، صناعت، حیات ملیه، حیات اجتماعیه، طبیعت ایله، غایهٔ کمال ایله انسانیت ایله اشتراك کبی فعالیتك بوتون شکللرینی حر اوله رق ادامه ایتمك و کندی انکشافلرینه حاکم بولوندیرمق املنی تعقیب ایلر.

بوندن باشقه عقل، هیچ رابطه سز ومناسبتسز کورونن بر چوق عناصر آراسنه بر ائتلاف، بر آهنك وتساند ادخال ایتمکی دوشونور. هر شیئك کلمه نك مفکوره وی معناسیله بوتون قابلیتنك مساعد اولدیغی بر شکل آلماسنی، مساعد اوله جغی صوك درجهٔ مکملیته وارماسنی، وعینی زمانده هیئت مجموعهٔ موجودات ایله بر اولماسنی وبو اشترا کدن یاشاماسنی ایستر.

بویله برغایه نك تأمینی قابلمیدر؟

بونك طبیعتك پلانی خارجنه چیقدیغنی تسلیم ایتمك ایجاب ایدر. طبیعتده کی عطالت، موجوداتك حدذاتلرنده حائز اولدقلری قیمته قارشی لاقیددر. حتی طبیعت ایچون موجودات بولنوب

بونمادیغنی بیله مجهولدر. بو بزم ادراکمزك منطقیده تجاوز ایدر. چونکه ادراکمز اشیا وموجوداتی بر طاقم مفهوملره ارجاع وتنزیل ایله بونلری بر برینك عینی عد ایتمکدن یاخود بر برلریله غیرقابل تألیف بولمقدن باشقه برشی یاپماز. الهیات علمنك او عقیده پرستانه مسلکلریله یالکز ابدیت، غیرقابلیت تحول، ستاتیك کیفیت ووحدت مقولاتنه مراجعت ایدیلسه ایدی اوزمان بوایشی هیچ عقل آلمازدی.

فقط علمك کوزلریله ذکل ایسه‌ده عقلك کوزلریله کورولن طبیعت احتمالکه هیچ‌ده غیرقابل تحول بسیط بر مقانیزمه‌دن عبارت دکلدر. طبیعتك بو ذی‌حیات شأنیتی ایچنده بر طاقم وجودلر بولنمایوب‌ده یالکز بر وجود بولندیغی قطعیاً محققمیدر؟ اکر حیات کندیسنه خاص اولان شکلده پیش ملاحظه‌یه آلینیر وبر شأنیت اولمق اوزره قبول اولونورسه بزه بر طاقم جواهر ایله بر طاقم خواصك بالنسبه دواملی وآهنکدار بر اتحادی طاسلاغنی کوستر رکه کندی باشلرینه قالسه‌لر میخانیکی قوتلر بونی هیچ بر زمان تشکیل ایده‌مزلردی.

حیاته قیاساً، اویله بر وجود تصور ایده‌بیلیرزکه اونده مثبت اولان، وارلغك ومکملیتك بر شکلی اولابیلن هرشی برلشمش وپایدار اولمقده بولونمش اولسون. بوهم بر، هم متعدد بر وجود اولاجقدر. فقط مادی بر کل کبی یان یانه قونولمش عناصردن مرکب بر وجود دکل. برشعورك، برشخصك

متمادی و متصل ، متحرك نا متناهیلكی كبی بر شی . تجربه‌نك حدودینی تجاوز ایدن بوفكر، میخانیكی صورتده مفكره‌یه ضروری كورونمیورسه، عقل بشره موافقدر. هم اقواملك عنعناتی هم متفكرلرك ملاحظاتی بوكا شاهددر . بوفكرك ارائه ایتدیكی وجود دینلرك الله دیدیكی شیدر.

دینلرك ایكنجی عقیدهٔ اصلیه‌سی اللهك انسان ایله ذی حیات بر اشتراكیدر. خرستیانلق دینی بواشتراكی شوصورتله تعریف ایدر : « هیچ كیمسه اللهی كورمه‌مشدر . اگر بز بربرمزی سوه‌جك اولورسه‌ق الله بزم ایچمزده بوله‌جقدر.» تعبیردیكرله، الله عشقدر، عشق ده اشتراكدر ، باشقه‌سنك ایچنده یاشامق قدرتیدر . سومك اللهی تقلید ایتمكدر ، بردرجه‌یه قدر الله اولمقدر، اللهك ایچنده والله واسطه‌سیله یاشامقدر .

خرستیانلغك قلبنده بولونان بوفكرلرك عقلك خواهش وتمایلنه پك موافق اولدیغی آشكاردر . وار اولمغه لایق اولان بوتون شیلرك، سینه‌سنده ائتلاف ایده‌جكلری، اریبوب برلشه‌جكلری، وآهنكدار صورتده پایدار اوله‌جقلری وجود بالطبع هم ذكانك تركیب ایتدیكی شیلرده تقلیده چالیشدیغی برنمونه هم ذها ای ایچون اوغراشان اراده‌نك لاینقطع اكتساب قوت ایده بیله‌جكی برقوهٔ معنویه منبعی اولمق اوزره تصور ایدلمشدر. اللهه اینانمق، شو عالم فضا وزمانك بزه غیرقابل تألیف كبی كوستردیكی بوتون مكملیتلرك اتحاد ابدیسنه اینانمق ، عینی زمانده بوعدم

ائتلافك آنجق ظاهری اولدیغنـه و برقوت موجود اولوب بو سایه‌ده خیرك ینه خیر ایچون شرط وواسـطه اولا بیله‌جکنه ایناتمقدر .

کمالك ووارلغك اتحادی اولان الله، عشق الله، بدر الله، خالق الله عقلك خواهش وتمایلنه تقابل ایدن برطاقم فکرلردر. مع مافیه بونلر واضح وعیان فکرلردکلدر. بویله اولا بیلمه‌لری، قابل تصور اولاماز . بونلر مغلق ومبهم، تمثالی مع مافیـه پك حقیقی وذی قدرت فکرلردر .

بو مفهوملری کیتدکجه‌دها مشخص وبو صورتله هر کس ایچون کیتدکجه دها قابل ادراك واراده‌یی سوقه کیتدکجه دها قابلیتلی برحاله کتیرمك ایچـون ذکانك مراجعت ایتـدیکی افاده‌لرده بالضروره تمثالی اولمق لازم کلیر. بو انکشافات عقل ذی حیاتده علممزك وحیاتمزك شرائط اساسـیه‌سی ایله ائتلاف ایده‌جك صورتده تصور وتلقی ایدیلنجه مشروع اولورلر. حقیقتك صرف بر تحریسندن عبارت اولمق صفتیله علم ویاشامق ایچون بر سبب آرایان حیات‌ده بووجوده معلق دکلیدرلر؟ چونکه یالکز اونده وارلق برقیمت، کمال بر شأنیت اکتساب ایدر .

دینك عناصر اساسیه‌سی اولمق اوزره حسدن وعقایددن باشقه آیینلر، کرك داخلی کرك خارجی اعمال‌ده واردر.

اعمالی دینك صرف تصادفی، عارض بر عنصری کبی پیش

ملاحظه‌یه آلمق غیر قابلدر. وجود صرف اولان، کندیسـنك استعدادلری اوزرنده حکمسز قالان تأثیری برتشعشعدن، بر تصاعددن عبارت بولنان اوجوهر روح بشرك نره‌سـنده‌در ؟ بو، برطاقم محسوس خیاللردن اسـتخراج ایدلمش برتشبیهدر. اعمال بوصورتله انـانده سـاده بر نتیجه‌دن عبارت اولمق شویله دورسون، برطاقم ممتاز پسیقولوژی متخصصلری حسیاتك، باطنی استعدادلرك، وجوددنیلن شیئك‌ده برنتیجه‌دن، خارجی ومحرك برفعالیتك روحی برترجمه‌سندن عبارت اولدیغنی سویلرلر. هرحالده، معطا بر حسك قطعیـاً دوغرودن دوغرویه ایچمزدن کلمه‌سی یوقسه افعال وحرکاتمزك وارلغمز اوزرنده‌کی تأثیراتنه‌ده آز چوق تابع می اولدیغنی کسدیرمك بزجه غیرقابلدر. بوتأثیر کندی باشـنه بر قوهٔ خلق وایجاده مالك دکلسه بیـله هرحالده غایت درینددر. بونك ایچوندرکه اعمال، آیینلر من القدیم دینلرك بر پارچه‌سی کبی تلقی اولونمشدر. دینلر نه قدر روحیتجی اولورلرسه اولسـونلر قوانین طبیعته مغایر بر حرکتده بولونمش اولمادن وجودی فعلدن آییرامازلر. دینلر موجود اولدقجه عناصر اساسیه اولمق اوزره برطاقم اعمالی، آیینلری، فعال وخارجی تظاهرلری‌ده احتوا ایده‌جکلردر.

اعمال بر سلطه‌یه واطاعته لزوم کوستریر. بو پرنسیپلرك دینندن، کذلك علی العموم حیاتدن ناصل رفع وازاله ایدیله‌بیله‌جکی جای سؤالدر. فقط دینی سـلطه مفکره‌دن، یالکز

مفكره‌دن عبارت اولدیغی آشكاردر. باشقه سلطه‌لرك هپسی بر عضودر كه مفكره‌نك سلطه‌سی او واسطه ایله تظاهر ایدر. منحصراً معنوی اولان دینی سلطه‌یی آنجق حر شعورلر آكلایه بیلیر واوكا بویله شعورلر اطاعت ایده بیلیر.

دینی آیینلر برغایه دكلدر، برواسطه‌در. بونلر دینی غایه‌لرك ساحهٔ فعله ایصالنی تسهیل ایده بیله‌جك برماهیتده اولمالیدرلر. بودینی غایه‌لر ایسه : قلبك صفوتی ، خودكاملقدن فراغت ایله برابر اویله برجماعت تشكیلدركه بونك هر اعضاسی هیئت مجموعه ایچون ، هیئت مجموعه‌ده هراعضا ایچون یاشار. حواریوندن ژانك دیدیكی كبی بوجماعتده هركس — اللهك ایچنده اب ایله ابنك بر اولماسی كبی — بردرلر.

ایشته بوصورتله دین جمعیات بشریه‌نك ملك صیانتكاری صفت قدیمه‌سنی محافظه ایده‌جكدر. دین بوتون شعورلرك بناءً علیه بوتون انسانلرك اتحادینی ایستر. بونلرك آراسنده رابطهٔ مادیه‌نك اساسی ، استنادگاهی اولمق اوزره بر رابطهٔ عشق تأسیس ایتمكه چالیشیر. دین بو اعتبار ایله آیینلری غایت اعتناكارانه محافظه ایده‌جكدر. چونكه اوقدر عصرلردن وقوملردن انتقال ایتمش اولان بو آیینلر عائلهٔ بشریه‌نك دائمیتنك وبویوكلكنك امثالسز برتمثالیدرلر. دین دائما دها درین، دها عمومی، دها روحانی بردوشونجه نفخ ایده‌رك بونلری محافظه ایلیه‌جكدر. مشترك براثره برلكده چالیشه‌رق برفعل وحركتده

بولنمق، حس ايتمك، اهتزاز ايتمك، عقله كوره اتحادك سريدر. آرسطو مشترك شيلر بر رابطه‌در ديردی .

دينی، اعتقادات واعمال ايله نهايتلنديرمك دين حقنده ناقص، هم ده مجرد بر فكر پيدا ايتمك اولور. دين حسدن حركت ايتديكی كبی حسه منجر اولور . چونكه عقايد ايله آيينك غايه‌سی هم حسی افاده ايتمك هم حسی توليد وايجاب ايلمكدر . حسك انكشافی اويله بر دائره‌يه بكزر كه منشأندن ينه اورايه عودت ايتمك اوزره اوزاقلاشير. پسيقولوژی متخصصلرينك واخلاقيونك صوفيه مسلكنده احتمالكه دينك اعماقنی تشكيل ايدن اساسلی بر عنصره اشارت ايتمه‌لری سببسز دكلدر. هرشدتلی حيات دينيه متصوفانه‌در. صوفيه حالی اويله بر منبع حياتدر كه اسقولاستيك ايله وشكلپرستلك ايله تهلكه‌يه دوشن دينلر اوراده كنجله‌شيرلر.

فقط مجرد وعقيم بر صوفيه مسلكی، برده مثبت وولود بر صوفيه مسلكی واردر. برنجيسی عقايدك واعمالك استبدادندن كويا آزاده قالمش اولان يالكز حس ايله ياشامغه چاليشير. حس، ذكادن وفعاليتدن آيرلمقله يوكسلمز، ضعيفلار، بوزولور. حالبوكه بالعكس تفكر وفعل وعمل ايله سوق واداره ايديلير ومثمر بر حاله كتيريليرسه حس حقيقةً انبساط وتزهر ايده بيلير وخاصة خالقه‌سنی كوستره بيلير . ايشته او زمان فعال بر تصوفدر كه غايت امثالسز بر قوتدر ، بشريتك دينی ، اخلاقی ، سياسی،

اجتماعی بوتون بویوك حركاتنك اعماقنده بوكا تصادف اولونور.

اعتقادات واعمال طرفندن بوصورتله بر استقامته توجیه وتعیین ایدیلن حس دینی صرف طبیعی وفلسفی اولان فضیلتله مقایسه ایدیلنجه، مساعده‌كارلغك عشقه تحولی دییه تعریف اولنه‌بیلیر.

فیلسوفلرله سیاسیون انسانلره بربرلرینی نظر مساعده ایله كورمه‌لرینی توصیه وامر ایتمك ایچون برطاقم اسباب بولمشلردر. هم جنسلرم ایچون رد ایده‌جكم برحریتی بن كندم ایچون نه‌حقله طلب ایده‌رم؟ فقط بویله برمحاكمه حقیقی اولمقدن زیاده شكلیدر. باشقه‌لرینك حریتی بنمكنه معادل قیمتده اولدیغی اثبات ایدلمشمیدر؟ اكر حریت تعبیریله صرف ایسته‌مك ویا ایسته‌مك قوتی قصد اولونورسه بلكه بو سؤاله أوت جوابی ویریله‌بیلیر. فقط بویله بر حریت صرف بر تجریددن عبارتدر. هرحقیقی حریت اونی تعیین وایجاب ایدن فكرلرله، بیلكیلرله، تمایللرله، عادتلرله برلشمشدر. بوحریت، برطاقم یوكسك اساسلره كوره حركت ایدن سائر حریتدن جداً ایریدر. اوحالده ناصل اولورده بوتون حریتلر مساوی حقوقه مالك اولابیلیرلر؟ خطاده صواب كبی، فضیحتده فضیلت كبی، جهلده علم كبی عینی حقوقه‌می مالكدر؟ بوكون بوتون بیلكیلرمز، كرك معنوی كرك مادی بیلكیلرمز هپ قطعیت علمیه‌یی حائز اولمق ادعاسنده دكلمیدرلر؟ اكر صواب خطایی نظر مساعده ایله كوره‌جكسه بوآنجق برزمان

موقت ایچون ، خطایه کسب معلومات ایله‌مك و کندیسنی تصحیح ایتمك اوزره ویریلن مهلت ظرفنده اولا بیلیر.

خلاصه ، مساعده‌کارلق اساسی نابجحل بر مفهومدر. استخفافکارانه بر لطفکارلغك افاده‌سیدر، بخش ایدیلیور کبی کورونن شیئك ذهناً رد وانکاریدر . هر شیده مثبت علمك نقطهٔ نظرندن باشقه بر نقطهٔ نظر قبول ایدلمزسه مساعده‌کارلغك حاصل محق وقابل تجویز کوستریله‌جکنه عقل ایرمز.

دین ایسه علم نقطهٔ نظرینك یاننده حس وایمان ایچونده بر نقطهٔ نظر بولونماسنی طلب ایتمکدن عبارتدر. دین نظرنده صرف بر فردیت اولمق اعتباریله حریتلرك قیمتی ادعای مناسبت ایتدکلری علمی بیلکیلرك مقداری ایله اولچولمز. فردیت ، کرك جاهلك کرك عالمك، کرك مجرمك کرك ناموسلی آدمك فردیتی کندیسنه خاص بر قیمتی حائزدر. ایچنده شخصیتك، حریت خطا وسقوطك، تنوع وآهنکك حکمران اولدیغی بر دنیا ، دیندار بر آدم نظرنده تك وغیر متحول بر دستورك میخانیکی تطبیقاتندن باشقه برشی اولمایان بر دنیایه نسبتله دها ایی، دها کوزل، مکملیت الهیه‌یه دها شبیهدر. متناهی ایچون نامتناهی‌یی تقلید ایتمه‌نك یکانه طرزی نامتناهی صورتده تخالف عرض ایتمکدن عبارتدر .

بونك ایچوندر که دیندار آدم باشقه آدملرده تصادف ایتدیکی شیلر ایچنده اونلرك کندیسنه بکزه‌دیکی نقطه‌لری دکل

کندیسندن آیرلدقلری نقطه‌لری بالخاصه تقدیر ایدر. اوفرقلری ساده‌جه نظر مساعده ایله کورمکله قالماز. او فرقلر اونك نظرنده آهنك عمومینك پارچه‌لریدر، باشقه آدملرك وجودلریدر. وبوندن دولایی کندی شخصیتنك انکشافنك شرائطیدرلر.

یاقوب بومه Jacob Bœhme دییورکه: «اورمانلرمزده‌کی قوشلره باقکز. هپسی اللهی کندیسنه کوره، هر لحن وطرزده ثنا ایدییور. بوتخلفدن اللهك قیزه‌رق متضاد سسلری صوصدیردیغنی کورییورمی یز؟ وجود نامتناهی ایچون هر شکل وجود معززدر.»

دین باشقه‌لرینی سومکی واونلری اونلر ایچون سومکی بزه امر ایدر. فلسفه‌دن دها جرئتکارانه داورانه‌رق عشقی بر وظیفه، اك بویوك بر وظیفه یاپار. چونکه انسانلره بربرلرینی اللهده سومکی یعنی وجودك وعشقك مشترك منبعنه قدر چیقمغی امر ایلر. هرکس قاردش اولونجه سه‌ویشمك پك طبیعیدر.

*
* *

آرالرنده‌کی مناسباته رغماً دین ایله علم بربرلرندن آیریدر وآیری قالمغه مجبوردر. موجودات آراسنده بر انتظام عقلی تأسیسی ایچون یا تمثیل طریقیله یاخود رفع وازاله طریقیله فرق واختلافی واحده ارجاعدن باشقه برطرز اولماسه‌ایدی دینلرك استقبال ومقدراتی مشکوك کوریله‌بیلیردی. فقط تضادلرك تولید ایتدیکی نزاعلرك حیاتده، علم وجدل ومناقشه‌ده اولدیغندن

باشقه دورلو بر طاقم چارهٔ حللری‌ده اولا بیلیر. هرایکیسی‌ده قوهٔ حیاتیه و ولودیت ایله متصف ایکی قدرت بربریله مبارزه ایتدیکی زمان بو نزاعلری اونلرك انکشافنه، بویومه‌لرینه خدمت ایلر. هرایکیسنك‌ده ، قیمتی وغیر قابل ازاله اولمالری کیتدکجه دها زیاده میدان بداهته چیقدیغندن بو مبارزات آراسندن اونلری بربرینه تقریب ایتمك واتحادلرندن آیری آیری اولدقلری زمانکنه نسبتله دها زنکین، دها آهنکدار بر وجود تشکیل ایتمك ایچون عقل صرف مساعی‌ایدر دورور.

ایشته دین ایله علم حقنده‌ده بویله‌در. مبارزه هرایکیسنه‌ده قوت بخش اولیور. اکر عقل احراز تفوق ایدرسه اونك عینی زمانده هم دها کنیش، هم دها قوی هم دها اویصال بر حاله کلمش اولان آیری آیری اساسلرندن کیتدکجه دها کنیش، زنکین، درین، حر، کوزل وقابل ادراك بر شکل حیات ظهور ایده‌جکدر. فقط بربرلرندن آیری شیلر اولان بو ایکی قوت صلح وسکونه، ائتلافه، آهنکه دوغرو یورومکدن باشقه برشی یاپامازلر وبو غایه‌یه واصل اولامازلر. چونکه شرائط حیاتیهٔ بشر بویله‌در.

مالطه — مایس، ١٩٢٠

فهرس

صوك